

**T.C
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI
ANABİLİM DALI**

TÜRKÇEDE SEVGİ SÖZLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Esra YILDIZ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Figen GÜNER DİLEK

Ankara–2013

ONAY

Esra YILDIZ tarafından hazırlanan “Türkçede Sevgi Sözleri” başlıklı bu çalışma, 01/02/2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Çağdaş Türk Lehçeleri Ve Edebiyatları Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]

.....

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)

Doç. Dr. Gülsüm KİLLİ YILMAZ

[İ m z a]

.....

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

Yrd. Doç. Dr. Gülcan ÇOLAK BOSTANCI

[İ m z a]

.....

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

Doç. Dr. Figen GÜNER DİLEK (Danışman)

ÖN SÖZ

Dil, onu konuşan milletin yaşayış tarzını, duygularını, düşüncelerini, hayatı algılayışını ve anlamlandırışını ortaya koyan, geleneklerini, inançlarını en iyi yansıtan; aile ve toplum ilişkilerini düzenleyen, bir toplumun geçmişi ile geleceği arasında köprü vazifesi gören; milletlerin geçmişine, tarihine ışık tutan, bir milleti yığınlar olmaktan kurtarıp millet yapan en önemli unsurdur.

Asırlarca konuşulmuş, yazılmış ve okunmuş olan Türkçe, farklı coğrafyalarda pek çok lehçeye ve ağızlara sahip olan; dünyanın en köklü, en zengin ve en büyük dil ailelerinden biri içinde yer almaktadır. Onun değerini, zenginliğini, ifade gücünü, zaman içindeki gelişimini ve değişimini göstermek amacıyla yazılı eserlerimiz kaynak alınarak söz varlığı ile ilgili yapılan çalışmalara katkı sağlanabilir, aynı zamanda bu çalışmalarla kültür hayatımızda yaşanan değişimler ve bunun dilimize yansımaları da ortaya konmuş olur.

Bu çalışmanın konusu, insan ruhunun en temel duygularından biri olan “sevgi” ve sevginin söze bürünmüş görüntülerinden biri olan “sevgi hitapları”dır. Bu bağlamda çalışmanın bütüncesini; Tanzimattan günümüze kadar yazılmış basılı eserler içinden seçilen 92 adet roman, hikâye ve tiyatro türündeki metinlerde geçen sevgi hitapları oluşturmaktadır. Şiir türünde yazılmış eserler tezin inceleme kapsamı dışında tutulmuştur.

Eserlerden seçilen ve bütüncemizi oluşturan örnekler yapı ve anlam yönünden incelenmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda Türk insanının sevgisini ifade ederken hangi dil göstergelerini kullandığı belirlenmiş ve ana dilimizin söz varlığından yola çıkılarak dilimizin zenginliğinin, ifade gücünün ortaya konmasına gayret edilmiştir. Bu çalışma ile Türkçede, soyut bir kavram olan “sevgi”nin sözle ifade edilişinde, somut anlatımların tercih edildiği, gözlemlere ve deneyimlere dayalı betimlemelere sıkça başvurulduğu, daha çok olumlu duygu değerine sahip sözcüklerin sevilen varlıklar için kullanıldığı, ancak bunun yanında her tür sözcüğün –olumsuz içerikli sözler dâhil- sevgi ifadesi olabileceği görülmüştür. Ayrıca

toplumumuzun sosyal hayatındaki ve manevi değerlerindeki değişimlerin dile yansıdığı, sosyal şartlardaki değişime paralel olarak Türk insanının eskiye göre sevgisini daha rahat ifade ettiği ve bunun sonucunda sevgi sözlerinin sayısının arttığı, sevgiyi ifade eden bazı sözlerin ve söz gruplarının geçmişten günümüze değişmeden kullanılabildiği, bazılarının ise anlam daralmasına, anlam değişimine, anlam iyileşmesine uğrayabildiği tespit edilmiştir.

Çalışmamızda, standart konuşma dilinde kullanılan sevgi hitaplarının tamamı tespit edilememekle birlikte, standart dilde olmayan, yazarların kültürel alt yapılarına bağlı olarak farklılıklar gösteren orijinal, alışılmamış bağdaştırma örnekleri de tespit edilerek yapı ve anlam yönünden incelenmeye çalışılmıştır.

İncelememiz üç bölümden oluşmuştur. Birinci bölümde, sevgi konusu psikolojik açıdan ele alınarak, sevginin tarifi yapılmış, sevgi türlerine değinilmiş ve sevgiyi ifade ediş şekilleri üzerinde durulmuştur.

Sevgi kavramının her ne kadar soyut bir kavram olsa da somutlaştırılabildiği, hatta insanların yaşaması için gerekli olan biyolojik ihtiyaçlarından sonra gelen en önemli psikolojik ihtiyaçlarından biri olduğu vurgulanmış ve bu duygunun ifade edilmesinin gerekliliği pek çok eserde dile getirilmiştir. Sevgi kavramı, herkes tarafından değişik tanımlanmış olmasına rağmen hâlâ sevginin tam olarak tarifinin yapılamamış olması, geçmişten günümüze insanlığın bu duyguya ne kadar önem verdiğinin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Sevgiyi ifade etme şekillerine bakıldığında ise toplumlar arasında hem bireysel hem de kültürel farklılıkların olduğu ve bunların da toplumların davranışlarına ve kullandığı dile yansıdığı görülmüştür.

İkinci bölümde, sevgi hitapları yapı yönünden incelenmiştir. Hitaplar, birçok kaynakta kelime görevi bakımından genellikle seslenme ünlemleri içinde değerlendirilirken bazı kaynaklarda sevgi hitapları, “okşama sözler” adı altında ifade edilmiştir. Tek kelimedenden oluşan sevgi hitaplarının eksiz kullanımları, çekim ve yapım ekli kullanımları ayrı ayrı incelenmiş, sevgi fonksiyonu taşıyan eklere yer verilmiş ve bu ekler kullanım sıklığına göre

sıralanmıştır. Sevgi hitapları basit, türemiş ve birleşik yapıli sevgi hitapları başlıkları altında incelenmiştir. Kelime grubundan oluşan sevgi hitapları ise sıfat tamlaması, isim tamlaması, unvan grubu, ünlem grubu, sıfat fiil grubu, tekrar grubu, Arapça ve Farsça kaidelere göre oluşturulmuş tamlamalarla kurulan sevgi hitapları başlıkları altında ele alınmıştır. Ekler ile ilgili değerlendirmelerde Prof. Dr. Muharrem Ergin, Prof. Dr. Zeynep Korkmaz ve Jean Deny'e ait gramer kitaplarından; kelime gruplarının tasnifinde ise Prof. Dr. Leyla Karahan'ın "Türkçede Söz Dizimi" adlı eserinden; kelimelerin kökenleri ile bilgilerde ise Prof. Dr. Tuncer Gülensoy'un "Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü"nden yararlanılmıştır.

Üçüncü bölümde ise, sevgi hitapları anlam yönünden incelenmiştir. Hitaplar alfabetik sıraya göre verilmiştir. Hitap sözlerinin anlamları verilirken TDK'nin "Büyük Türkçe Sözlük"üne başvurulmuştur. Ayrıca anlam incelemelerinde Şemsettin Sami'nin "Kamus-ı Türkî", İskender Pala'nın "Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü", Ethem Cebecioğlu'nun "Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü"nden de faydalanılmıştır. Deyim aktarmalarının sevgi hitaplarında sıkça kullanıldığı görülmüş, hayvan adları ve çiçek adlarıyla yapılan deyim aktarmalarının incelenmesinde ise mitolojik sözlüklerden faydalanılmıştır.

Sevgi hitapları "temel anlamda kullanılan sevgi hitapları, çokanlamlılık özelliği gösteren sevgi hitapları, bağlam ve duygu değeri yönünden sevgi hitapları, özel adlarla kurulan sevgi hitapları, aktarmalardan ve benzetmelerden kurulan sevgi hitapları, anlam değişimleri yönünden sevgi hitapları" şeklinde incelenmiştir. Tarama sonucunda elde edilen verilere göre sevginin ifade edilişinde sıfatların yer aldığı ayrıntılı anlatımların, gözlemlere dayalı betimlemelerin ve sözün etkisini artıran deyim aktarmalarının sıklıkla kullanıldığı tespit edilmiştir. Anlam incelemesi sırasında bazı kavramlar için farklı terimlerin kullanıldığı görülmüştür. "İstiare, metafor, eğretileme" kavramı için "deyim aktarması" terimi, "teşbih" için "benzetme" terimi tercih edilmiştir. Aynı kavramı karşılayan birden çok terimin varlığı, çalışmaları olumsuz yönde

etkilemektedir, bu nedenle dil ve edebiyat alanında terim birliğinin sağlanmasının çalışmalar açısından bir kolaylık sağlayacağı kanaatindeyiz.

Çalışmanın sonunda elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir. Ayrıca bu bölümde taranan edebî eserlerin listesine ve taranan eserlerde tespit edilen sevgi hitaplarının alfabetik olarak düzenlenmiş dizinine yer verilmiştir.

Çalışmam boyunca büyük bir titizlikle çalışan ve değerli vaktini ayırıp bana yol gösteren kıymetli danışmanım Doç. Dr. Figen Güner Dilek'e, sorularımı hiçbir zaman cevapsız bırakmayan ve tezimin şekillenmesinde yardımlarını esirgemeyen değerli hocalarım Prof. Dr. Leyla Karahan ve Prof. Dr. Mehmet Kara'ya teşekkürü borç bilirim.

Eser taramalarında bana yardımcı olan, manevi anlamda beni motive eden meslektaşlarım ve arkadaşlarım Hatice Salgın'a, Sevil Deniz'e, Meryem Yumurtacı'ya teşekkür ediyorum.

Çalışmam boyunca beni destekleyen çok sevgili anneme, babama ve ablalarıma, sevgi konusunu işlerken sevmeyi ihmal ettiğim biricik evladım Sena'ya, anlayışını ve desteklerini esirgemeyen eşim Oktay Yıldız'a sonsuz teşekkürler.

Esra YILDIZ

Ankara 2013

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
İÇİNDEKİLER	v
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	6
SEVGİ KAVRAMINA PSİKOLOJİK YAKLAŞIM	6
1.1. SEVGİ KAVRAMI.....	6
1.1.1. Sevginin Tanımları.....	9
1.2. SEVGİ KURAMI	16
1.3. SEVGİ TÜRLERİ	21
1.4. SEVGİYİ GÖSTERME ŞEKİLLERİ.....	24
İKİNCİ BÖLÜM	29
SEVGİ HİTAPLARININ YAPI BAKIMINDAN İNCELENMESİ	29
2.1. BİR KELİMEDEN OLUŞAN SEVGİ HİTAPLARI.....	32
2.1.1. Basit Kelimelerden Kurulan Sevgi Hitapları	33
2.1.1.1. Eksiz Kullanılan Sevgi Hitaplar	33
2.1.1.2. İsim + İyelik Eki ile Kurulan Sevgi Hitapları	43
2.1.1.2.1. İsim + 1.Teklik Kişi İyelik Eki +(I ₄)m ile Kurulan Sevgi Hitapları.....	45
2.1.1.2.2. İsim + 3. Teklik Kişi İyelik Eki +sl ₄ ile Kurulan Sevgi Hitapları.....	69
2.1.1.3. İsim + Çokluk Eki +IA _{2r} ile Kurulan Sevgi Hitapları	70
2.1.1.3.1. İsim + Çokluk Eki +IA _{2r} + 1.Teklik Kişi İyelik Eki +(I ₄)m ile Kurulan Sevgi Hitapları.....	71
2.1.2. Türemiş Kelimelerden Kurulan Sevgi Hitapları	73
2.1.2.1. İsim +Cl ₄ k Eki ile Kurulan Sevgi Hitapları Sevgi Hitapları.....	73
2.1.2.1.1. İsim + Cl ₄ k Eki + I. Teklik Kişi İyelik Eki +(I ₄)m ile Kurulan Sevgi Hitapları.....	74
2.1.2.2. İsim +CA ₂ k Eki ile Kurulan Sevgi Hitapları	85
2.1.2.2.1. İsim +CA ₂ k Eki + I. Teklik Kişi İyelik Eki +(I ₄)m ile Kurulan Sevgi Hitapları.....	85

2.1.2.3. İsim +CA ₂ ğl ₂ z Eki ile Kurulan Sevgi Hitapları	86
2.1.2.3.1 İsim +CA ₂ ğl ₂ z Eki + I. Teklik Kişi İyelik Eki +(I ₄)m ile Kurulan Sevgi Hitapları.....	87
2.1.2.4. İsim +dA ₂ ş Eki ile Kurulan Sevgi Hitapları.....	88
2.1.2.5. İsim +Il ₄ k Eki ile Kurulan Sevgi Hitapları.....	90
2.1.2.6. İsim +Il ₄ Eki ile Kurulan Sevgi Hitapları.....	91
2.1.2.8. İsim +(I)ş Eki ile Kurulan Sevgi Hitapları	95
2.1.2.9. Farklı Yapım Ekleriyle Türemiş Sevgi Hitapları	97
2.1.2.10. Yabancı Eklerle Kurulan Sevgi Hitapları.....	99
2.1.3. Birleşik Kelimelerden Kurulan Sevgi Hitapları	100
2.1.3.1. Arapça ve Farsça Kaidelere Göre Oluşturulmuş Birleşik Kelimeler.....	106
2.2. KELİME GRUBU ŞEKLİNDE OLAN SEVGİ HİTAPLARI	108
2.2.1. İsim Tamlaması Şeklinde Olan Sevgi Hitapları.....	109
2.2.1.1. Belirtili İsim Tamlaması Şeklinde Kurulan Sevgi Hitapları	110
2.2.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması Şeklinde Kurulan Sevgi Hitapları ...	117
2.2.1.3. Zincirleme İsim Tamlaması Şeklinde Kurulan Sevgi Hitapları	120
2.2.1.4. Arapça ve Farsça Tamlamalardan Oluşturulan Sevgi Hitapları	122
2.2.2. Sıfat Tamlaması Şeklinde Olan Sevgi Hitapları	123
2.2.2.1. Basit (Yalın) Sıfatlarla Kurulan Sevgi Hitapları	125
2.2.2.2. Türemiş Sıfatlarla Kurulan Sevgi Hitapları.....	129
2.2.2.3. Birleşik Sıfatlarla Kurulan Sevgi Hitapları	131
2.2.2.4. Kelime Grubu Şeklinde Olan Sıfatlarla Kurulan Sevgi Hitapları	132
2.2.3. Sıfat-Fiil Grubu Şeklinde Olan Sevgi Hitapları.....	140
2.2.4.1. Ünlem + Seslenme Ögesi	145
2.2.4.2. Ünlem + seslenme ögesi + 1. teklik kişi iyelik eki +(I ₄)m.....	151
2.2.4.3. Ünlem + Seslenme Ögesi + 1. Teklik Kişi İyelik Eki +(I ₄)m + Ünlem	155
2.2.4.4. Ünlem + Sıfat Tamlaması.....	157
2.2.4.5. Ünlem + İsim Tamlaması	162

2.2.4.6. Ünlem + Sıfat-Fiil Grubu	167
2.2.4.7. Ünlem + Arapça/Farsça Tamlamalar	168
2.2.4.8. Seni Seni Kalıbıyla Kurulan Sevgi Hitapları	170
2.2.4.9. Ünlem + Unvan Grubu	170
2.2.5. Unvan Grubu Şeklinde Olan Sevgi Hitapları	171
2.2.6. Tekrar Grubu Şeklinde Olan Sevgi Hitapları	171
2.3. ÇOCUK DİLİNDEN GEÇEN KELİMELELERLE KURULAN SEVGİ HİTAPLARI	172
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	173
SEVGİ HİTAPLARININ ANLAM YÖNÜNDEN İNCELENMESİ	173
3.1. DİL, ANLAM VE ANLAMBİLİM	173
3.2. ANLAM YÖNÜNDEN SEVGİ HİTAPLARI	178
3.2.1.1. Akrabalık Adları ile Kurulan Sevgi Hitapları	185
3.2.1.2. Unvanlarla Kurulan Sevgi Hitapları	214
3.2.1.3. Sevilen Kişinin Niteliklerini İfade Eden Sevgi Hitapları	230
3.2.1.3.1. Fiziksel Niteliklerini İfade Eden Sevgi Hitapları	230
3.2.1.3.2. Karakter Niteliklerini İfade Eden Sevgi Hitapları	233
3.2.1.3.3. Sevilen Kişinin Sosyal Durumunu İfade Eden Sevgi Hitapları	236
3.2.1.4. Özel Adlarla Kurulan Sevgi Hitapları	242
3.2.2. Deyim Aktarması ve Benzetme Yoluyla Kurulan Sevgi Hitapları ...	245
3.2.2.1. Deyim Aktarması Yoluyla Kurulan Sevgi Hitapları	245
3.2.2.1.1. Kaynağını Hayvan Adlarından Alan Deyim Aktarmaları	249
3.2.2.1.2. Kaynağını Olağanüstü Varlıklardan Alan Deyim Aktarmaları	275
3.2.2.1.3. Kaynağını Yiyecek Adlarından Alan Deyim Aktarmaları	
279	
3.2.2.1.4. Kaynağını Çiçek Adlarından Alan Deyim Aktarmaları	286
3.2.2.1.5. Kaynağını Organ Adlarından Alan Deyim Aktarmaları	300
3.2.2.1.6. Kaynağını Kıymetli Taşlardan Alan Deyim Aktarmaları	303
3.2.2.1.7. Kaynağını Soyut Kavramlardan Alan Deyim Aktarmaları	

3.2.2.1.8. Kaynağını Gök Cisimlerinden Alan Deyim Aktarmaları...	326
3.2.2.1.9. Kaynağını Çeşitli Nesne Adlarından ve Kavramlardan Alan Deyim Aktarmaları.....	330
3.2.2.2. Benzetme Yoluyla Kurulan Sevgi Hitapları.....	338
3.2.3. Bağdaştırma ve Alışılmamış Bağdaştırmalar Yönünden Sevgi Hitapları	343
3.2.4. Anlam Değişimleri Açısından Sevgi Hitapları	351
3.2.4.1. Anlam Daralmasına Uğramış Sevgi Hitapları	351
3.2.4.2. Anlam Genişlemesine Uğramış Sevgi Hitapları.....	352
3.2.4.3. Anlam İyileşmesine Uğramış Sevgi Hitapları	352
3.2.4.3.1. Olumsuz İçerikli Olduğu Hâlde Sevgi Hitabı Olarak Kullanılan Sözler.....	353
3.2.4.3.2. Serzenişle Birlikte Sevgi İfade Eden Hitaplar.....	356
SONUÇ.....	358
TARANAN ESERLER VE KISALTMALARI.....	372
KAYNAKÇA	377
DİZİN	387
ÖZET	408
ABSTRACT	409

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
AAÖ	: Aşka Adanmış Öyküler
AB	: Akif Bey
ABU	: Ay Büyürken Uyuyamam
ADÖ	: Aşka Dair Öyküler
AG	: Ateşten Gömlek,
AGK	: Aşkın Gözyaşları III Kimya
AGM	: Aşkın Gözyaşları II Hz. Mevlana
AGŞ	: Aşkın Gözyaşları Şems-i Tebrizî
AK	: Ağlayan Kadın
AM	: Aşk-ı Memnu
Ar.	: Arapça
AS	: Araba Sevdası
BAM	: Benim Adım Mayıs
BAY	: Bir Adam Yaratmak
BBVBİ	: Bir Ben Vardır Benden İçeri
BD	: Ben Deli miyim?
BDG	: Bir Düğün Gecesi Dar Zamanlar-2
BDOİ	: Bir Düş müydü O İzmir
BE	: Bab-ı Esrar
BKBA	: Benim Kasam Bacak Aram
bkz.	: Bakınız
C	: Canan
C	: Cemile
C	: Cezmi
Ç	: Çalığıuşu
EEY	: Eşimin Eşi Yok
ES	: Eserlerinden Seçmeler
EŞ	: Eski Şarkı

Far.	: Farsça
FBRE	: Felatun Bey ve Rakım Efendi
FH	: Fatih Harbiye
Fr.	: Fransızca
G	: Gülnihal
G	: Gülyüzlüm
GBYD	: Gönül Bir Yel Değirmenidir
H	: Handan
H	: Hikâyelerim
H	: Huzur
HB	: Hacı Bayram
HDKS	: Hayat Dürbünümde Kırk Sene
hık.	: Halk dilinde
HS	: Hayattan Sayfalar
İÖY	: Irmağın Öte Yakası
İ	: İntibah
i.	: İsim
İDG	: İki Damla Gözyaşı
İGA	: İsyan Günlerinde Aşk
İM	: İnce Memed
K	: Karabibik
KA	: Kalp Ağrısı
KA	: Kayıp Aranıyor,
KA	: Kitab-ı Aşk
KAD	: Keşanlı Ali Destanı
KD	: Küçük Dünya
KK	: Kumru ile Kumru
KM	: Katre-i Matem
krş.	: Karşılaştır
KT	: Kanlı Topraklar
KY	: Kavak Yelleri
L	: Lüsyen

LİM	: Leyla ile Mecnun
LM	: Leyla ile Mecnun
M	: Mürebbiye
MÇ	: Mutfak Çıkmazı
mec.	: mecaz
MH	: Memleket Hikâyeleri
MİN	: Mahmut ile Nigar
MVS	: Mai ve Siyah
N	: Nilgün
O	: Od
O	: Osmançık
ÖE	: Ölmüş Eşek
öz. a.	: Özel ad
S	: Sancı
S	: Sergüzeşt
s.	: Sayfa
sf.	: Sıfat
SD	: Solgun Demet
SK	: Sözde Kızlar
SM	: Serseri Milyoner
Ş	: Şimşek
ŞE	: Şair Evlemesi
ŞS	: Şah Sultan
T	: Türkçe
TDK	: Türk Dil Kurumu
tn.	: Tamlanan
TÖ	: Taif'te Ölüm
TS	: Büyük Türkçe Sözlük (TDK)
TTAS	: Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü (TDK)
TTF	: Taaşşuk-ı Talat ve Fıtnat
ty.	: Tamlayan
U	: Umut

U	: Uykusuzlar
u.	: Unvan
ü.	: Ünlem
ÜAE	: Üç Anadolu Efsanesi
ÜAKO	: Üç Aynalı Kırk Oda
ünl.	: Ünlem
VB	: Vassaf Bey
vs.	: Vesaire
VYS	: Vatan Yahut Silistre
Y	: Yaban
YD	: Yaprak Dökümü
YK	: Yağmurcuk Kuşu
YOY	: Yaş On Yedi
YÖ	: Yılanların Öcü
YŞ	: Yalancı Şafak
YY	: Yaz Yağmuru
YZ	: Yusuf ile Züleyha
Z	: Zehra
z.	: Zarf
ZÇ	: Zavallı Çocuk
ZO	: Zeyno'nun Oğlu

GİRİŞ

Türkçenin anlatım gücünü araştırmak onun zenginliklerini ortaya koyabilmek için izlenecek yollardan biri yazılı ürünlerden yola çıkarak söz varlığı ile ilgili çalışmalar yapmaktır. Sözcüklerin zaman içinde gösterdiği değişimleri, kazandığı ya da yitirdiği anlamları belirlemek, standart konuşma dili ile yazı dili arasındaki farkları ortaya koymak, duyguları ifade ederken ne tür sözcüklerin, niçin tercih edildiğini, soyut kavramların nasıl ifade edildiğini araştırmak söz varlığı ile ilgili yapılan çalışmalara katkı sağlayabilir. Bu tür çalışmalar aynı zamanda toplumumuzun kültürel hayatında yaşanan değişimleri ve gelişimleri göstermesi bakımından da dikkate değerdir. Her topluluğun dünyayı algılaması ve algıladıklarını ifade etme şekli birbirinden farklıdır ve bu farklılıklar en çok, dilde kendini gösterir. Bir dil, onu konuşan milletin dünya görüşünü, diğer toplumlarla olan ilişkisini, değerlerini, tarih sahnesindeki rolünü göstermesi bakımından oldukça önemli bir materyaldir.

Söz varlığımızı oluşturan standart konuşma ve yazı dilindeki ifadelerin yanı sıra dilimizin gelişmesinde önemli bir yere sahip olan, dilin sınırlı imkânlarının zorlandığı, ifade gücünün ortaya konduğu edebî eserlerdeki söz varlığı da incelenmeye değerdir. Pek çok yazar ve şair ait oldukları kültürün dilini zenginleştirerek üst seviyelere çıkarmaya muktedirdir. Edebî eserlerde yazarlar, hem standart konuşma ve yazı dilindeki ifadeleri kullanır hem de estetik kabiliyetleri ve yaratıcılıkları sayesinde hayal dünyalarını, duygularını ifade eden yepyeni bağdaştırmalar üretebilir, sözcüklerin temel anlamlarından yola çıkarak onlara yeni anlam değerleri yükleyip mecaz anlamlar da kazandırabilir. Sanat eserlerini okuyan bir toplum ise bu yeni ifadeleri kullanmak suretiyle dilin anlam dünyasını ve üretimini daha da zenginleştirebilir. Böylelikle hem var olan söz varlığımız korunup yeni nesillere aktarılır hem de dilimizin zenginleşmesi sağlanabilir.

Bu çalışmayla ana dilimizin söz varlığından yola çıkarak ne kadar zengin bir dile sahip olduğumuz gösterilmeye çalışılmış ve söz varlığı içinde sevgiye ve onu ifade eden sözlere yer verilerek sevgi gösterimi üzerine sahip olduğumuz güzel değerlerimiz ortaya konmaya gayret edilmiştir.

Bu çalışmanın konusu, insan ruhunun en temel duygularından biri olan “sevgi” ve sevginin sözle ifade ediliş şekillerinden biri olan “sevgi hitapları”dır. Çalışmamızın bütüncesini Tanzimat’tan günümüze kadar yazılmış roman, hikâye, tiyatro gibi nesir türündeki eserler oluşturmaktadır. Eserler seçilirken her döneme ait eserlerin olmasına dikkat edilmiş; daha çok sevgi, aşk üzerine kaleme alınmış olmalarına ve her edebî dönemi temsil etmelerine özen gösterilmiştir. Tanzimat ve Servet-i Fünun Dönemi’ne ait eserler sadeleştirilmiş metinlerinden okunmuştur.

Şiir türündeki eserlere ve çeviri eserlere çalışmanın bütüncesinde yer verilmemiştir. Özellikle de şiir türü eserleri sevgi hitapları yönünden inceleme ayrı bir çalışmanın konusunu oluşturabilir.

Çalışmamız için belirlediğimiz 92 adet hikâye, roman, tiyatro türündeki eser okunarak sevgi hitapları tespit edilmiş ve elektronik ortamda fişleme yapılmıştır. Sevgi hitaplarının geçtiği cümleler -sözleri bağlam içinde değerlendirmemiz gerektiğinden dolayı- tek başına alınmamış, kendinden önceki veya sonraki cümlelerle birlikte alınarak değerlendirilmiştir. Bir eser içinde sıkça kullanılan bir sevgi hitabı ise her seferinde ayrıca fişlenmemiştir. Elde edilen hitap örneklerinin hepsi incelemede yer almamış örnekleme yöntemine uygun olarak incelemeye uygun olanlar değerlendirilmiştir.

Çalışma sırasında, okunan eserlerden bazılarında çok az malzeme bulunması zaman zaman endişelenmeme yol açmıştır. Mesela, Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “Huzur” romanında sevgi hitaplarına oldukça az yer verilmiştir. Buna karşın halk söyleyişlerine, ağız özelliklerine daha çok yer veren, söyleşmeye bağlı anlatım türünün kullanıldığı eserlerde ise daha çok malzeme tespit edilebilmiştir. Bu noktada Hüseyin Rahmi Gürpınar, Yaşar Kemal, Tarık Buğra, Emine Işınsoy, Aziz Nesin gibi yazarların eserleri çalışmamız için önemli malzeme kaynağı olmuştur. Yine malzeme açısından eserleri değerlendirdiğimizde İskender Pala, Nazan Bekiroğlu gibi yazarların sevgiyi ifade eden sözlerle sıkça yer verdiği ve bu ifadelerde de bilhassa alışılmışın dışında bağdaştırmaların kullanıldığı görülmüştür.

Tarama yoluyla elde ettiğim malzemenin sınıflandırılması ve incelenmesi sırasında yaşadığım zorlukları tez danışmanım Doç. Dr. Figen

Güner Dilek'in ve zaman zaman da Prof. Dr. Leyla Karahan ile Prof. Dr. Mehmet Kara'nın kılavuzluğu ile aşabildim. Bunların yanı sıra özellikle de anlam incelemelerinde çeviri eserlerde kullanılan dilin anlaşılabilirliği, terim birliğinin olmaması da karşılaştığımız sıkıntılardan biriydi. Bu anlamda Prof. Dr. Doğan Aksan'ın söz varlığı ve dil bilimiyle ilgili yaptığı çalışmalar yol gösterici oldu. Sevgi hitaplarının büyük bir bölümünü oluşturan deyim aktarmalarının incelenmesinde ise Melek Erdem'in "Türkmen Türkçesinde Metaforlar" adlı çalışmasından faydalandı.

Sevgi hitapları ve hitaplarla ilgili yapılan yüksek lisans tez çalışmaları da çalışmamız için zaman zaman yol gösterici olmuştur.

Crnka Dragolovcanin "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Kadar Basılı Metinlerde Geçen Hitaplar, Unvanlar ve Akrabalık Adları" adlı çalışmasında Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar yazılmış mektup, hatıra, söylev, fıkra, hikâye türündeki 25 eser üzerinde çalışmasını gerçekleştirmiş ve bu eserlerde geçen hitap, unvan ve akrabalık adlarını ayrı ayrı değerlendirmiştir. Daha çok sosyal ve siyasi hayattaki gelişmelerin bilhassa da kanunların (Soyadı Kanunu, TSK'nin Personel Kanunu'nda rütbelerle ilgili yapılan değişiklikler gibi), dil devriminin ve laikliğin dile etkisini incelemiştir. Çalışmanın bütüncesinde çoğunlukla Cumhuriyet öncesi eserler yer almıştır. Çalışmada tespit edilen malzemenin anlam yönünden incelenmesinde sadece geçmişte kullanılan "nur-ı ayn, velinimetim, sebab-i hayatım" gibi sözlerin günümüz konuşma ve yazı dilinde kullanılmadığından bahsedilmiştir. Hitaplardaki anlam değişmelerine örnek olarak ise "eteklerinizi öpüyorum" ifadesinin önceleri padişaha özgü bir davranış olduğundan ululuğu anlattığını, bugün ise anlam değiştirerek "dalkavukluk" anlamında kullanıldığı belirtilmiştir. "Paşa, sadrazam, vezir, şeyhülislâm" gibi unvanların bugün değişen siyasî yapıdan dolayı karşılıklarının olmadığı ve günümüz siyasî yaşamında kullanılmadığı ifade edilmiştir. Yapı incelemesinde ise hitaplarda, unvanlarda kullanılan eklerin bir kısmından bahsedilmiş ve hitaplarda sıfatların, kalıplaşmış sözlerin kullanıldığı, hitapların ünlemlerle ilişkisi detaya girilmeden ifade edilmiştir. Teknolojinin gelişmesi ile mektuplarda kullanılan

kimine göre içten kimine göre abartılı bulunan uzun hitapların günümüzde kısaldığı belirtilmiştir.

Selvinaz Güvenç “Anadolu Ağızlarında Sevgi ve Övgü Sözleri” adlı çalışmasında, çeşitli yörelere ait ağız çalışmalarını tarayarak Türkçede kullanılan sevgi ve övgü sözlerini tespit etmiş, bunların sözlük anlamlarına yer vermiş; bu sözleri alfabetik sırayla vererek tespit ettiği malzemelerle örneklendirmiştir. Ayrıca sevgi ve övgü sözlerinde kullanılan ekler değerlendirilmiş ve kelime grubu şeklindeki sevgi ve övgü sözleri inceleme yapılmadan alfabetik sırayla verilmiştir. Çalışmada sevgi sözlerinin yanında sevgi hitaplarına da yer verilmiştir.

Narin Azap’ın “Türkiye Türkçesinde Hitap ve Ara Sözler” adlı çalışmasında gramer bakımından cümlelerin herhangi bir ögesiyle ilişkili olmayan sözler açıklanmış; bunlar içinde yer alan hitap ve ara sözlerin ayrı bir tür olarak değerlendirilmesi gerektiği ve bunların öge olarak değerlendirilmesinin yanlış olduğu anlatılmıştır.

Bahsedilen çalışmaların dışında Bayram Çetinkaya tarafından hazırlanan “Türkiye Türkçesinde Mutluluk ve Üzüntü Göstergeleri” ve Nihal Çalışkan tarafından hazırlanan “Kavramsal Anahtar Modeliyle İki Dilli Çocuklara Metafor ve Deyim Öğretimi” adlı doktora çalışmaları da fikir verici olmuştur.

Tespit ettiğimiz malzemeleri değerlendirirken Sami Akalın’ın “Türk Folklorunda Çocuk Okşamaları” adlı çalışmasından da faydalanılmıştır. İnternet araştırmaları ve soruşturma yoluyla elde ettiğimiz sevgi hitapları, Sami Akalın’ın tespitleriyle birleştirilmiş, bu ifadelerin pek çoğunun taranan eserlerde kullanılmadığı görülmüş, buna dayanarak yazı dilinde kullanılan sevgi hitaplarının konuşma diline göre daha sınırlı kaldığı tespitinde bulunulmuştur.

Tez çalışmamızda, yapılan çalışmalardan farklı olarak sevgi kavramı psikolojik açıdan değerlendirilmiş, sevgi hitaplarının yapısı ayrıntılı olarak ele alınmış ve elde edilen malzemelerin yapısal incelemeleri ve anlam incelemeleri detaylı olarak yapılmıştır. Anlam incelemelerinde sevgi hitaplarının zaman içinde gösterdiği değişimler; anlam iyileşmesi, anlam

kötüleşmesi, anlam genişlemesi, anlam daralması başlıkları altında değeriendirilmiştir. Sevgi hitaplarının anlam yönünden değeriendirilmesinde temel ve yan anlamda kullanılan, deyim aktarması ve benzetme yoluyla oluşan sevgi hitapları detaylı olarak incelenmeye çalışılmıştır. Yine standart konuşma dili ve yazı dilinde kullanılan sevgi hitaplarının yanı sıra alışılmamış bağdaştırma örneği olabilecek sevgi hitapları incelenmiş ve sevgi hitaplarının taşıdığı duygu değeri değeriendirilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda Türk insanının sevgi duygusunu aktarırken hangi dil göstergelerini kullandığı, bir anlamda Türk insanının nasıl sevdiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SEVGİ KAVRAMINA PSİKOLOJİK YAKLAŞIM

1.1. SEVGİ KAVRAMI

Sevgi, insanın yaratılışından bu yana var olan evrensel bir duygudur. Kâinattaki tüm varlıkların birbirine duyduğu sevgi; kişinin yaratanını sevmesi, eşlerin birbirini sevmesi, anne babanın evladını sevmesi, kişinin vatanını, dostlarını, doğayı, hayvanları; yaratılmış her şeyi sevebilmesi sevginin evrenselliğinin bir göstergesidir. Nasıl yemek ve içmek insan bedeninin en önemli fizyolojik ihtiyacı ise sevmek ve sevilme de insan ruhunun en önemli ihtiyacıdır. İnsan sevgi ile değer kazanır ve anlamlı olur.

Sevgi, tarihler boyunca tartışılmış, üzerine düşünülmüş ve hakkında pek çok şey söylenmiş, yazılmış bir kavramdır. İnsanlar sevgi üzerine şiirler, hikâyeler, romanlar yazmış, şarkılar söylemiş, destanlar icra etmiş, resimler yapmış, sevgiyi ve sevginin ne olduğunu anlamaya ve anlatmaya gayret etmiştir. Sevgi; kimi zaman bakışlarla, davranışlarla, sözlerle; kimi zaman ise çeşitli anlamların yüklendiği çiçeklerle, kilim ve yazmalardaki motiflerle ifadesini bulmuştur.

Sevgi kavramına herkes farklı anlamlar yüklemiştir. Sevgiyi tanımlayıp tarif etme çabası belki de onun dar kalıplara sokulması anlamına gelmektedir. Aslında sevgi, içinde pek çok değeri ve duyguyu bir arada barındıran karmaşık bir duygudur. Bu nedenle sevgi kavramını ortaya koyarken onu oluşturan ve onun devamlılığını sağlayan değerleri de birlikte zikretmek gerekir.

Hayata değer katan en önemli duygu olan sevgi; güvenmektir, sadakattir, şefkattir, ilgidir, emektir, çabadır, vefadır, birbirini düşünmektir, sahiplenmektir, korumaktır, sorumluluktur, huzurdur, mutluluktur, yaşamın

kaynağıdır, ayrı bedenlerin bir olabilmesidir, kişinin kendi “ben” duvarlarını aşip “biz” bilincine ulaşmasıdır, değer vermek ve değer verildiğini hissetmektir, öncelikli olmaktır, birbirini olduğu gibi kabul etmektir, anlayıştır, hoşgörüdür, paylaşmaktır, dayanışmadır, fedakârlıktır, özverili olmaktır. Sevgi kişinin kendisini, çevresini ve içinde bulunduğu kâinatı tanıması ve idrak etmesi demektir. Gerçek sevgi; koşulsuz, çıkarsız olarak birlik ve beraberliği sağlayan güçlü bir bağıdır. Sevgi bireyi değerli kılan, aileyi, toplumu bir arada tutan ve onları oluşturan temel taşlardandır. Sevgi temeli üzerinde yükselen her değer sağlam olur.

İnsanlar tarih boyunca yaşadıkları güzellik, aşk, hakikat, adalet gibi anlaşılması güç, derin duyguları kavramaya ve anlatmaya çalışmıştır. Bunu yaparken de bu duygularını nesneleştirmeye, somutlaştırmaya yönelmişlerdir (Condon, 1998: 57).

Soyut bir kavram olan sevgiyi tarif ederken insanların çoğu zorlanmaktadır. İnsanlık tarihi boyunca sevginin farklı tanımları yapılmış ancak kelimelerin sınırlılığı ve dilin tutumlu tavrı dolayısıyla onu tam olarak ifade etmeye kimse muktedir olamamıştır (Condon, 1998: 56).

Sevgi hissi; varlıklara, bireylere ve durumlara göre farklılaşabildiği hâlde sadece “sevmek” eylemiyle karşılanabilmektedir. Öyle ki anneye, eşe, evlada, dosta duyulan sevgi farklı farklıdır ancak onu ifade eden gösterge aynıdır. Ayrıca, farklı kültürel yapılara sahip toplumlara ait dillerin söz varlığı içinde, sevgiyi ifade eden sözlerin sayısı da her kültürün sevgi karşısında aldığı tutuma göre değişiklik gösterir. Şiir dili olarak bilinen ve güçlü aşk şiirlerinin yazıldığı Farsçada “sevmek” kavramını ifade edecek bir fiil bulunmamasına karşın Türkçede, sevgi kavramı pek çok kelimeyle işaretlenmiş ve bu sözlerin hepsi dilimizde kökenleri ayırt edilmeksizin birlikte kullanılmış, deyim ve atasözlerimize de yerleşmiştir (Aksan, 2006b: 151).

Sevgi; Arapça *aşk*, *muhabbet*, *meyil*, Farsça *sevda* gibi öğelerin yanı sıra Türkçe *sevgi*, *sevi* gibi sözlerin yanı sıra, *tutkunluk*, *vurgunluk*, *yangınlık*, *düşkünlük* gibi kavramların desteği ile de dile getirilmiştir. Ayrıca *tutulmak*, *vurulmak*, *gönül çekmek*, *sevda çekmek*, *kara sevda*, *kara sevdaya tutulmak*, *gönül bağı*, *gönül belası* gibi sözler ve *abayı yakmak*, *yanıp tutuşmak*,

bayılmak, delisi olmak, üstüne titremek, gözünün içine bakmak, canına (içine) sokacağı gelmek, kanı kaynamak, âşıktaşlık etmek, gönül eğlendirmek, mercimeği fırına vermek, ateş bacayı sarmak gibi deyimlerle de ifadesini bulmuştur. Seven ve sevileni anlatmak üzere, *âşık ile maşuk, can, canan, yâr, yaren, dost, sevgili, yavuklu, sevdicek, sevdalı, ilk göz ağrısı* gibi ifadeler de kullanılmıştır (Aksan, 2009b: 62-63).

Sevgi sözleri sadece Türkçenin standart dil türüne ait değildir. Aynı zamanda Türkçenin ağızlarında da değişik sevgi ifadeleri yer almaktadır. Bunlar arasında aktarma yoluyla oluşturulmuş *ağmak, akınmak* eylemleri “özenmek, meyletmek, gönül vermek, sevmek”; *akın* ise “istekli, gönüllü, tutkun” anlamındadır; *yangı* yanmaktan türetilen bir kelime olup “aşk”; *yangılı* “âşık, yüreği yanık”; *yangına kalmak* deyimini ise “âşık olmak” anlamında kullanılmaktadır (Aksan, 2009b: 78).

Sevgi kavramı, Türkçede gönül, kalp, yürekle ilişkilendirilmiştir. Çünkü, kişi duygularını bilhassa sevgisini gönlünde, kalbinde, yüreğinde yaşar. Türkçede gönül, kalp ve yürek sözleriyle oluşturulmuş pek çok deyim ve atasözünün bulunması, sevgiyi ifade eden sözlerin, eylemlerin çokluğu da Türk insanının sevgiye verdiği önemin bir göstergesidir.

İmran Karabağ ve Leyla Coşan “Türkçedeki Gönül, Kalp ve Yürek Kelimeleriyle İlgili Atasözleri ve Deyimler ve Bunların Almancadaki Karşılıkları” adlı çalışmalarında, gönül sözcüğü ile ilgili 116, kalp sözcüğü ile ilgili 50 ve yürek sözcüğü ile ilgili 103 atasözü ve deyimini kullandığını tespit etmiş ve buna bağlı olarak Türk insanının duygusal, sıcakkanlı olduğunu ve duygularını kolay dışa vurabildiğini belirtmişlerdir.

1.1.1. Sevginin Tanımları

Sevmek, sevgi ve aşk kelimelerinin sözlüklerdeki anlamları şu şekildedir:

Sev- fiili Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük'te¹ şu şekillerde tanımlanmıştır:

“1. Sevgi ve bağlılık duymak 2. Birine sevgiyle bağlanmak, gönül vermek. 3. Çok hoşlanmak. 4. Okşamak. 5. Yerini, şartlarını uygun bulmak.”

“Sevgi” sözcüğü ise, *sev-* fiilinden *-gi* fiilden isim türeten yapım eki ile türemiş bir addır.

Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Felsefe Terimleri Sözlüğünde² ise sevgi kavramı şu şekilde açıklanmaktadır:

“1. (Genel olarak) Hoşa giden bir şeye eğilim; tutkuya dek varabilen bir ruh durumu. Türlü biçimleri: a. Karşı cinse karşı duyulan sevgi. b. Çocuğa karşı duyulan sevgi. c. Bir nedene dayandırılmayan duygudaşlık (sympathie), d. Uzun süre içinde oluşup gelişen kişisel gönül dostluğu, e. Doğaya vb.lerine duyulan sevgi. 2. (Felsefede) Eski Yunan felsefesinde sevgi evrende birleştirici ilkedir (Empedokies), Platon'da güzele duyulan sevgi (Eros) ideaların bilgisine götüren yoldur. Hristiyanlıkta: yardım elini uzatma anlamındaki sevgi (Caritas) ve hastalara, acı çekenlere, yoksullara duyulan sevgi (agape), yakın sevgisi, giderek hiç bir ayırma yapmaksızın tüm insanlara gösterilen sevgi (insanlık sevgisi) ve Tanrı sevgisi; çağımızda Max Scheler'in felsefesinde sevgi temel kavramlardan biridir; Scheler'in baş sorunu olan kişiliğin asıl özü sevgi olduğu gibi, insanları birbirine bağlayan da sevgidir; kendi içine çekilmiş ayrık yaşayan kişi değil, dünyaya ve insanlara sevgi ile yönelen kişi, yine böyle kendisi gibi sevebilen kişilerle kendini bir-duyan kişi değer taşır.”

Kamus-ı Türkî'de; “aşk, muhabbet, şefkat” olarak tanımlanan sevgi, Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Güncel Türkçe Sözlük'te, “insanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu” şeklinde tanımlanmaktadır.

¹ [http://tdkterim.gov.tr/bts/\(04.05.2012, 15.05\)](http://tdkterim.gov.tr/bts/(04.05.2012, 15.05))

² [http://tdkterim.gov.tr/bts/\(04.05.2012, 15.05\)](http://tdkterim.gov.tr/bts/(04.05.2012, 15.05))

Türkçede “sevi” kelimesi Arapça kökenli “aşk” sözcüğünün karşılığıdır ve sözlüklerde şu şekillerde tanımlanmıştır:

Türk Dil Kurumu Güncel Sözlük’te “aşırı sevgi ve bağlılık duygusu, sevi.” olarak tanımlanan aşk, felsefe sözlüklerinde “İnsanı belli bir varlığa, bir nesneye ya da evrensel bir değere doğru sürükleyip bağlayan gönül bağı, insan tarafından temelde kendisi dışındaki en yüce varlığa, varlıklara veya güzelliğe duyulan yoğun ve aşırı sevgi.”³, “Birine ya da bir nesneye önüne geçilemez bir bağlılık ve ona karşı tutkulu yaklaşım ya da adanmışlık biçiminde ortaya çıkan güçlü bir duygulanım.”⁴ olarak tanımlanmaktadır.

Aşk kavramı pek çok toplumda karşı cinse duyulan kuvvetli sevgi olarak kullanılsa da bugün bu kelime anlam genişlemesine uğramış ve pek çok kavramla birlikte anılır olmuştur. Kitap aşkı, vatan aşkı, Allah aşkı gibi.

Sevgi konusunu işleyen kişisel gelişim ve psikoloji kitaplarında sevginin farklı tanımları yapılarak sevgi kavramı açıklanmaya çalışılmıştır.

Leo Buscaglia sevgiyi, *öğrenilen duygusal bir tepkime*, olarak tanımlar ve bir aynaya benzetir: “*Sevgi bir ayna gibidir. Bir kişiyi sevdiğinizde o kişi sizin aynanız, siz de onun aynası olursunuz... Bu aynalar bir diğerinizin sevgisini yansıtırken sizler de sonsuzluğu görürsünüz.*” der. Sevgide paylaşmanın önemini ve kişinin sevgiye tüm varlığıyla iştirak etmesi gerektiğini vurgular (1991: 88, 76).

Buscaglia, sevgiyi olağanüstü bir armağan olarak değerlendirmekte ve sevginin yaşamın ta kendisi olduğunu ifade etmektedir. Sevgiden yoksun kalan yaşamdan da yoksun kalır. Sevgi kendiliğinden oluşan bir olgu değildir, sevgi öğrenilir ve bu öğrenme ilk olarak ailede, daha sonra toplumda ilişkiler yoluyla gerçekleşir. Bu öğrenmenin gerçekleşmesi için de kişi öğrenmeyi istemelidir (2010: 11, 213).

Buscaglia’ya göre kişinin sevme eylemini gerçekleştirebilmesi için önce kendisini sevmesi gerekir. Ancak bahsedilen kendini sevme eylemi narsist bir anlayış şeklinde değil, yalnızca sahip olduğu şeyleri verebileceğinin bilinciyle kendini sevme şeklindedir. İnsan kendini geliştirerek

³ CEVİZCİ, Ahmet, “Aşk”, Felsefe Sözlüğü, İstanbul, Paradigma Yayıncılık, 2002, s.99.

⁴ GÜÇLÜ, A. Baki, SARP, Erk Ulaş; Felsefe Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınevi, Ankara 2002, s.120.

bilgiyle, sevgiyle, anlayışla, deneyimle her şeyle dolu bir insan hâline gelmelidir ki çevresine de bir şeyler verebilsin. Kendi benliğinin önemini anlayıp kendine sevgi ve saygı besleyen kimsenin başka insanlara verebileceği bir şeyler olur. Kişinin sahip olduğu tek varlık kendi varlığıdır. Bu nedenle, kişi kendini dünyanın en güzel, en sevecen, en ilginç ve en olağanüstü insanı yapmak için çalışmalıdır (2010: 17, 24).

Sevgide koşulsuz verme vardır. Sevmek, karşılığında sevilmemeye riskini göze almaktır. Karşılık almak için değil, sevmek için sevilir, yoksa sevgi olmaz. Sevgi koşulsuz ve karşılıksızdır (1991: 95).

Erich Fromm, sevmenin yaşam gibi bir sanat olduğunu ve insanın bir sanatı icra edebilmek için onun inceliklerini öğrendiği gibi, sevmeyi de öğrenmesi ve bunu öncelikli görmesi gerektiğini ifade eder. Ayrıca sevginin özgürlük içinde gelişebileceğini belirtir (1995: 14).

Sevgide, bir olma yolunda etkin olarak başka bir insanın dünyasına girmek, kendini ve onu tanımak, keşfetmek dolayısıyla da insanı çözmek vardır. From, ancak bu noktada iki varlığın bir olurken iki ayrı varlık olarak da kalabilmesinin önemini vurgular. Sevgi bu yönüyle kişinin kendi benliğinin sınırlarının dışına çıkmasını sağlayan, birleştirici yönü çok kuvvetli olan güçlü bir duygudur. Aynı zamanda bu güçlü duygu insanı insan yapan temel taşlardan biridir (1995: 27).

Fromm'a göre sevgi, almak değil vermektir. Vermek ise, bir şeyden vazgeçmek ya da birileri tarafından sömürülmek değildir, aksine kişinin güçle dolu olduğunu anlatan, canlılığını ortaya koyan, kişiye coşku veren bir eylemdir. Sevgi, sevgi yaratan bir güçtür. Temelinde ilgi, saygı, bilgi ve sorumluluk yatar (1995: 29).

Dr. Scott Peck, insanın ruhsal açıdan gelişip olgunlaşmasını disipline bağlamakta ve bu disiplinin temelinde ise sevgiyi görmektedir. Sevginin kelimelerle ifade edilemeyecek, ölçülemeyecek ya da sınırlandırılmayacak kadar büyük ve derin olduğunu ifade eden Peck, sevginin tam manasıyla hiçbir zaman tarif edilememesinin onu gizemli bir hâle getirdiğini belirtir ve yetersiz kalsa da sevgiyi şu şekilde tarif eder: *“Sevgi, insanın, kendisinin ve bir başkasının ruhsal tekâmülünü desteklemek amacıyla benliğini genişletme*

arzusudur.” (2007: 81). Tanımdan da anlaşılacağı üzere sevgi kişinin ben dünyasında sıkışıp kalmasını engelleyen, insanları ruhsal olarak geliştiren bir duygudur. Kendi sınırlarını genişleterek, bir başkasının gelişimini amaçlamış ve kendini buna adanmış olan insan, aslında kendini geliştirip olgunlaştıracaktır. Bunun için de kişinin öncelikle kendi öz benliğini sevmesi gerekir. Kendini seven kimse başkalarını da sevecek, onlar için de bir güç kaynağı olacaktır. Bir başkasının ruhsal yönden gelişimini sağlamak ise öncelikle emek ve çabayı gerektirir. Emek ve çaba ise eylem anlamına gelmektedir. Eyleme dönüşmeyen sevgi ise sadece sevmeye isteğidir, sevginin kendisi değildir. Sevgi iki yönlüdür, iki taraf da hem alıcı hem vericidir. Ayrıca gerçek sevgi süreklilik, bağlılık, akıl ve irade ister. Karşısındaki bireyi olduğu gibi kabullenmeyi ve farklılıkları saygıyla karşılamayı gerektirir.

Peck, aşkı bir çeşit illüzyona benzetir ve onu sevgiden ayırır. Aşkın kendi başına sevgi olmadığını ama onun gizemli ve yüce âleminin bir parçası olduğunu ifade eder ve aşkın insanın iradesi dışında gelişen gelip geçici, eninde sonunda bitmeye mahkûm olan ve içinde cinselliği barındıran bir duygu olduğunu belirtir. Geçici olsa da aşk, insanın kendi benliğini aşarak kendi kimliğini başkasının kimliğiyle kaynaştırmasını sağlar. İnsanın benlik sınırlarını aşması onu yalnızlıktan kurtarır ve sevdiği ile bir olma duygusunu yaşatır. Bu birlik ise kişiye her engeli aşabileceği düşüncesini veren bir güç ve enerji verir. Bu yönüyle ise aşk bir nevi çocukluğa dönüştür. Ancak âşık olunan kişiyle yeterli zaman geçiren kimse ayaklarını yerden kesen gerçeklikten uzak olan bu bir olma duygusunun aslında uzun zaman süremeyeceğini idrak eder ve aşk olgusu nihayete erer. Bazen de bu gerçek sevginin temellerinin atılmasına vesile olur. Ancak gerçek sevginin temelinde her zaman aşk yatmayabilir, aşk olmadan da sevgi duygusu gerçekleşebilir (2007: 85-99).

Marianne Williamson, sevginin farklı kategorileri olmadığını, tüm sevgilerin kaynağında Tanrı'nın olduğunu ve gerçek sevginin ancak Tanrı sevgisi olabileceğini belirtir. Tanrı sevgisinin biçimlere ya da koşullara göre değişkenlik göstermediğini, saf sevginin huzur ve esenlik istediğini ve kalbi onardığını egonun ise sevginin önünde bir engel teşkil ettiğini ifade eder. Bu

nedenle koşulsuz sevginin önemine değinerek koşulsuzca birini sevmenin ve sevdiği kişiyi olduğu gibi kabul etmenin egoyu öldürüp kişinin gelişimini, büyümesini desteklediğini savunmaktadır. Kişiyi olduğu gibi kabul etmek ise, onu değiştirme gayreti içine girmeden olduğu gibi, var olan güzellikleriyle görmeye çalışarak sevmekten geçer. İnsan sevgi sayesinde diğer insanları anlayabilir ve ancak bu duygu ile birlik duygusuna ulaşabilir (1996:119-127).

İnsanlar kendilerini sürekli eleştiren insanların yanında sevgiyi, huzuru ve güveni bulamazlar, çünkü kendilerini onların yanında değersiz hissederler. Oysa insan, kendisini olduğu gibi kabul eden, onaylayan, destekleyen, sahip olduğu güzellikleri görebilen insanlara yakınlık hisseder ve bu yakınlık beraberinde sevgiyi getirir.

Sevgi kişinin isteğiyle gerçekleşir. Seven kişi sevdiği varlığı korur, onu diri tutabilmek için çabalar. Gasset, sevgiyi bir eylem olarak görür ve sevgiyi şöyle tarif eder: *“Sevmek, sevilen şeye sonu gelmez bir çabayla canlılık katma onu yaratma, isteyerek koruma eylemidir.”* (1995: 13).

Veysel Sönmez, sevgide hoşgörünün, duygu ve düşüncelerin paylaşımının önemini vurgulayarak sevgiyi, kişinin kendini tanıması ve yeteneklerini geliştirmesine yardım etmek, merkeze hiçbir varlığı koymamak, bencil olmamak her varlığın birbirleriyle ilişkisini belirleyerek ilişkileri tutarlıya doğru geliştirmek, bilgi, beceri ve duygunun incelmesi ve zenginleşmesi olarak tarif etmektedir (1987: 68-69). Sevgi, aynı zamanda insan olmanın, insanca yaşamının yolunu bulma ve uygulamadır (Sönmez, 2003: 51).

Sevgi, edebî eserlerde de irdelenmiş ve tanımlanmaya, tarif edilmeye çalışılmıştır.

İbn Arabî sevgi için *“Sevenle sevilen arasındaki özel alakadır; seveni sevilene bağlayan bir nispettir. Sevgi, sevenin bizzat kendisidir. Bizzat özüdür.”* der. Arabî, bu tanımla sevginin bütünleştirici gücünü ön plana çıkarır ve insanın sevgiyle var olabileceğini ifade eder (1992: 63).

İnsan; aşk, sevgi, muhabbet gibi duygulara sahip olduğu sürece yücelir. İnsan olmanın gereğini yerine getirerek maddeden kurtulup manaya ulaşabilir. Aşk, sevgi; insanın ruhu, gözü, kulağı, maddi ve manevi hastalıklarının dermanıdır. Kişiler ve toplumlar ancak kötü hasletlerden sevgi

ile kurtulabilir. Mutluluk duygusuna ulaşabilir. Mevlana *“Topraktan yaratılan beden aşktan nasip alınca göklere çıktı, yüceldi.”* der. Ve insanın ancak maddeye bağımlılıktan kurtulmasıyla hür olabileceğini söyler. Tasavvufî bir alt yapıya sahip olan Cemalnur Sargut, Türkiye’nin ilk kadın felsefecilerinden Semiha Cemâl’in *“Aşk beni ârif etti, inceltti, zarif etti./Ben aşkı bilmez idim, içerim târif etti”* sözüyle yola çıkarak aşkı ve sevgiyi tarif etmiş ve bu iki kavramı birbirinden ayırmıştır. ‘Aşk’ kelimesinin ‘ışk’tan yani sarmaşıktan geldiğini belirterek sarmaşık gibi olan aşkın kişinin nefisini, benliğini sararak onun egosunu yok ettiğini ifade ederek bahsedilen aşkın, sevgi olmadığını vurgulamıştır. Sevgiyi ise çekim, şehvet, istek, arzu kelimeleriyle tarif ederek insanın her şeye karşı sevgi duyabileceğini ve bu yönüyle de aşktan başka bir şey olduğunu ifade etmiştir (2011: 20).

Yunus Emre’de sevginin kaynağı Yaradan’dır ve yaratılmış her mahlûk onun nurunun bir tecellisi olduğu için sevilir. *“Elif okuduk ötürü bâzâr eyledik götürü/Yaratılmışı severiz Yaradandan ötürü.”*⁵ İnsan sevmek ve sevilmek için yaratılmıştır. Yine o, bu düşüncesini *“Ben gelmedim davâ için benim işim sevi için/ Dostun evi gönüllerdur gönüller yapmaya geldim.”*⁶ dizeleriyle dile getirir.

İskender Pala, “Od” romanında, ölüleri diriltten, sultanları kul eden sevginin tortulu suları arıtp durultacağını, dertlerin sevgiyle iyileşeceğini belirtmiş ve Sitare’nin dilinden aşkı, sevgiyi şöyle tarif etmiştir:

“Yunus! dedi, parmağını kalbimin üzerinde gezdirerek, burası kalbimin en değerli yeridir. Burada siyah bir nokta vardır. Canın canı, sevenin cananı buradadır. O nokta yoğun bir damla kandan ibarettir. Adına ‘süveyda’ yahut ‘sevda’ derler. Siyaha çalan rengi yüzündendir bu isim, çünkü sevda, kara talih içinde, o kara kandamlasında büyür. Bütün tecelli denizleri, bütün aşk fırtınaları, işte o bir damla kanda dalgalanıp çırpınır. Aşırı sevgi bu damlayı tahrip edip dağıtırsa, parçaları bütün vücuda dağılır. Aşk, işte bu dağılmanın adıdır ve o dağılırsa âşık artık ne yaptığını bilmez olur” (Pala, 2012: 62).

⁵ TATÇI, Mustafa; Yunus Emre Divanı I İnceleme, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara-1990, s.10.

⁶ TATÇI, a.g.e., s.252.

Pala, Kitab-ı Aşk adlı eserinde aşkın gizeminden ve tanımlanamayışından bahseder. Aşkın cinselliğe indirgenip içinin boşaltılmasından yakınır ve aşkın tarifi her ne kadar zor olsa da onu şöyle tanımlar:

“Varlığın çekim alanına giren en ulvi acıydı aşk ve maddeyi manaya veren en cömert sancıydı. Ruhların çeşitli varlıklar arasında bölüştürülen süsüydü belki; belki ötelere yazgılı yitirışlerin türküsüydü. Kalp kalbe konan kelebek kanatlarında renk, kudümlerde düşünüp neylerde ağlayan ahenkti aşk. Şarkın bütün şiir macerasıydı, belki Yesribli sevgililer için tutulan bir Anadolu yasıydı. Yağmur yağmur belâya başını tutmaklar ve ateş ateş denizlere kendini atmaklardır. Mansûr’u dâra takan da, Halil’i oda yakan da oydu ve oydu Eyyub’u derde bırakan da. Tuz kadar mübarek, ekmekçe aziz idi; toprakleyn bereket, su gibi temiz idi.” (2005: 3-4)

Aynı eserinde yazar sevginin ne olduğu sorusunun cevabını arar ve sevgiye dair şunları söyler:

“Sevgi bir acıydı herhâlde, bir kederdi, kâh hüznle, kâh mutlulukla hatırlanan. Belki de sabırdı sevgi, affetmekti, gelecek günler adına. Sevgi sınanmaktı adl-i ilâhi’de ve sınavı geçmekti ercesine. Sevgi bir tevbeydi, nasûh kisvesinde; bir dirilişti nefsi öldürerek. Sevgi bir iyi ad bırakmaktı fena yurdunda. Sevgi iki hece. Sevgi, sevmek kelimesinden türetilen bütün öteki kelimelerin en güzeli.” (2005: 11)

Emine Işınsu, Hacı Bayram adlı eserinde aşkın Allah’tan geldiğini, kâinatın yaratılışında aşkın olduğunu ve bir insanın sevebiliyor olmasının ona Yaradan tarafından verilmiş bir armağan olduğunu belirterek Meczup Ali’nin dilinden sevgiyi şöyle anlatmıştır:

“Eğer sevgide, susuz olana bir yudum su, aç olana bir lokma ekmek, ümitsiz ümit, kederliye güler yüz yoksa, sevmeyi bilmiyorsun demektir. Sevmek aslında seni halk etmiş olana benzemeye çalışmak demektir. Onun gibi vermek, onun gibi esirgemek ve onun gibi bağışlamayı bilmek demektir. Aksi hâlde sevgi dediğiniz şey benlikten başka bir şey olmaz.” (2006: 92)

1.2. SEVGİ KURAMI

Sevginin öğrenildiği mi yoksa kalıtım yoluyla mı geçtiği hâlâ bir tartışma konusudur. Sevginin oluşumu ile ilgili bu iki sorunun cevabına yönelik birçok teori mevcuttur. Montagu *“İnsan tabiatının niteliğine dair takdir olunması, bilinmesi gereken en anlamlı eleman, insan benliğinde mevcut olan aşktır.”* diyerek sevginin insanın doğasında mevcut olduğunu ileri sürmüştür (Jersild, 1970: 146). İnsan yaratılışında bulunan sevme duygusu, kişinin anne karnından ölümüne kadar geçirdiği sürede edindiği tecrübeler doğrultusunda şekillenecek, anamlanarak olumlu ya da olumsuz yönde gelişecektir. Bir başka teoride ise sevginin; çocuğun, ihtiyaçlarını karşılayan kişiye karşı duyduğu, tatmin olma sonucu ortaya çıkan bir duygu olduğu vurgulanmaktadır (Topses, 1992: 171).

Sosyal bir varlık olan insanın duygusal ihtiyaçlarının başında sevme ve sevilme duygusu gelir ve bu duyguyu ilk olarak anne karnında hissetmeye başlar. Yapılan araştırmalarda anne karnında ölümle sonuçlanan gebeliklerin büyük bir bölümünde, bebeğin annesi tarafından istenmediği ve sevilmediği görülmüştür (Yılmaz, 2000: 87). Birey ilk önce ebeveynleri, yakın akrabaları tarafından daha sonra hayatına giren diğer insanlar tarafından seilmeyi ister. Psikologlar sevginin bir ihtiyaç olduğunu ve bireyin sevilme ihtiyacının diğer tüm duygusal ihtiyaçlardan daha önemli olduğunu savunmuşlardır. Buna ek olarak, pedagoglar bir çocuğun duygusal açıdan dengeli olması için tüm duygusal ihtiyaçlarının giderilmiş olması gerektiğini, bu ihtiyaçların başında da sevginin geldiğini belirtmişlerdir.

Dr. Peck, annenin olmamasının ya da annenin yerini tutabilecek bir kişinin yokluğunun, annenin ruhsal problemlerden dolayı çocuğuna ilgisiz ve sevgisiz kalmasının bireyin kimlik duygusunun sakatlanmasına ve ileride eksik bir çocuk ve yetişkin olmasına yol açtığını belirtmektedir (2007: 86).

Gary Chapman, her çocuğun içinde, sevgiyle doldurulması gereken bir duygu deposu olduğunu ve bu deponun boş kalmasının çocukları yaşantıları boyunca olumsuz etkileyeceğini belirtir (2007: 21).

Psikolojik Danışma ve Rehberlik Uzmanı Rukiye Yenibaş, Çocuk Gelişimi Eğitimi ve Sağlığı⁷ adlı yazısında çocukluk çağlarında yaşanan iletişim eksikliği azlığının ve sevgi yoksunluğunun, bütün yaşam boyunca etkisini sürdürdüğünü; Amerikalı psikologlara göre ilk çocukluk dönemlerindeki anne çocuk ilişkilerinde yaşanan büyük psikolojik bozuklukların yetişkin çağlarda nevrotik ve hatta psikotik bozuklukların ortaya çıkmasına, özellikle depresyon ve şizofreni gibi akıl ve ruh sağlığı hastalıklarına neden olabildiğini belirtmiştir. Duygusal doyumun ise güven ve sevgi duyguları ile gerçekleşebileceğini ifade etmiştir. Yapılan araştırmalar, duygusal doyuma ulaşan, yeterli sevgi gören bireylerin ileriki hayatlarında kendini gerçekleştirmiş, yaşamı seven, çevresiyle iyi iletişim kurabilen, kendine güvenen, başarılı bireyler olabildiklerini göstermektedir.

Gürkan Ergen, sevgi kavramının izahını yapabilmek için eleştirel-bilinçli sevgi ifadesini kullanır ve sevgiyi en basit anlamıyla şöyle izah eder:

“İnsanın zihinsel bütün güçlerinin bilinç, duygu, akıl ve irade bütünlüğü olarak, insanın tüm varlığını belirleyip kararlılık içinde daimi bir saygı, eleştiri gücü, iyi niyet, bağışlayıcılık, özgecilik, hassasiyet, ilgi, güvenilirlik, sadakat, fedakârlık, dayanışma ile ifade bulan ve bütün bu hasletleri insanlığın hizmetinde insaniyet namına eleştirel bir yaklaşımla daimi bir bilgi arayışı ve uygulama yoluyla devamlı geliştirme kararlılığını ifade ediyor.” (2006: 146).

Ergen, tanımıyla sevginin sadece duygusallık olmadığını, içinde pek çok değeri barındırdığını belirtmiş. Ayrıca sevginin insanlığa hizmet boyutunu da vurgulayarak sevgiye bilinçli bir yaklaşımın gerektiğini, sevginin bir bilgi arayışı ve istikrarlı bir gelişim süreci olduğunu ifade etmiştir. Ergen, sevginin boyutunu psikolojik sevgi, sosyolojik ve sosyal sevgi, evrensel veya kozmik sevgi şeklinde sınıflandırmıştır. Sevginin psikolojik boyutu, insanlar arasında birleştirici bir unsur olan ve diğer boyutların da temelini teşkil eden bireysel boyuttur. Kişi bu boyutta kendisini, çevresini idrak eder bu idrak neticesinde kendisine ve çevresine layık olduğu değeri verir. Sevginin sosyolojik boyutu

⁷ <http://ismek.ibb.gov.tr/ismek-el-sanatlari-kurslari/webedition/File/ekitap/cocuk/COCUK.PDF>
(07.05.2012 14.00)

ise vatan sevgisi, millet sevgisi, kültür sevgisi gibi daha soyut kavramları içermektedir. Birey bu defa içinde bulunduğu toplumu idrak eder ve bu idrak neticesinde ait olduğu topluma karşı sorumluluklarını yerine getirir. Evrensel boyut ise soyut ve tüm varlığı kapsayan -içinde inançları ve değerleri barındıran- bilgelik boyutu olarak da nitelendirilen, en gelişmiş ve en derin sevgi hâlidir (2006: 150).

Sevgi kavramına farklı bir bakış açısıyla yaklaşan Ergen, çalışmasının neticesinde, sevginin insan için, teneffüs ettiğimiz hava, oksijen gibi bir ihtiyaç olduğunu, yokluğunda ise insanın ruhsal ölümüne neden olacağını belirterek sevginin önemini vurgulamıştır.

Erich Fromm, sevgi kuramının, insan kuramı yani insanın varoluşuyla başlaması gerektiğini savunur ve sevgiyi insanın var olma sorununun çözüm yolu olarak görür. O sevginin varoluşunu ilk insan Hz. Adem ile Hz. Havva'ya kadar götürür, sevgi duygusunun olmadığı yerde yalnızlık ve utancın olacağını bunun da kişide suçluluk ve büyük bir huzursuzluk doğuracağını ifade eder. Bu nedenle insanın en büyük gereksinimi yalnızlıktan kurtulmak, birleşmek ve kendi benliğinin sınırlarını aşarak bütünleşmektir. Bunu gerçekleştirebilmenin yolu ise sevmek, sevgiyi öğrenmek, sevgide birleşip bütünleşmekten geçmektedir. Ancak önemli olan, kişinin bütünlüğünü ve bireyselliğini yitirmeden sevgi yolunda birleşebilmesidir. Sevgi insanı farklı kılarken bir taraftan da kişiler arasındaki duvarları yıkar, yalnızlığını yok eder (1995: 16-18).

Sevgi kişinin kendisini ve karşısındakini tanımasını, dolayısıyla insan denilen varlığın iç dünyasını çözmesini sağlar. Fromm, İnsanı tanıma sorununun, dinde Tanrı'yı tanıma sorununa denk olduğunu ve Tanrı'ya ulaşip onunla bir olabilmenin onun sevgiyle tanınması ile mümkün olabileceğini belirtir (1995: 36).

Fromm, ruhsal birleşmenin yanı sıra tabiatın vazgeçilmez kutuplarından (erkek ve dişi) ve bunlar arasında doğan biyolojik birleşmeden de bahseder. Biyolojik birleşmenin de temelinde sevginin yattığını ifade eder (1995: 40).

Maslow'un kuramında insanın ihtiyaçları aşamalı bir sıra ile verilmiştir. Kişinin yaşaması için gerekli olan temel ihtiyaçlar giderildikten sonra duygusal ihtiyaçların karşılanması gerekir. Bu nedenle insanın temel ihtiyaçlarında birinci sırayı fizyolojik ihtiyaçlar, ikinci sırayı güven duygusu üçüncü sırayı sevgi, dördüncü sırayı saygınlık ve bunların neticesinde bireyin kendini gerçekleştirmesi aşaması yer almaktadır. Kendini gerçekleştirebilmiş insan, psikolojik bakımdan tam anlamı ile sağlıklı insandır. Ancak bir kimse şartsız olarak sevildiğinde kendisine, çevresindeki insanlara ve diğer varlıklara şartsız sevgi hissedebilir (Kuzgun, 1995: 133).

Maslow'a göre fizyolojik ihtiyaçları ile güven duygusu karşılanan bireyin sevmeye, sevilme, ait olma ihtiyaçları ortaya çıkacaktır ve sosyal bir varlık olan insan içinde bulunduğu çevrede sevmeyi, sevilmeyi arzu edecektir. Birine eş, sevgili, dost olmayı isteyecek ve duygusal paylaşımlar içine girecektir. Bu ihtiyacı karşılanmayan birey ise acı çekecek ve mutsuz olacaktır (1970: 43).

Maslow'a göre gereksinimlerimizin aşama sırası

Şekil-1 (Bakırcıoğlu, 2000: 93)

Sevgi insanın duygusal ihtiyaçlarından biridir ancak tek ihtiyaç değildir. Psikologlara göre insanın temel ihtiyaçları arasında özgüven, güvende olma

ve önemli olma duyguları vardır ve bu duyguların hepsi sevgiyle etkileşim hâlinindedir (Chapman, 2007: 173).

Sevgiyi farklı bir bakış açısı ile ele alan Jerry Jampolsky sevgiyi varoluşun özü, hayatın yegâne gerçekliği olarak kabul eder ve onu korkudan özgürleşmek, şeklinde tanımlar. Ona göre insanda iki duygu vardır, bunlar sevgi ve korkudur. Sevgi gerçek benliktir, korku ise beynin ürettiği gerçek dışı bir duygudur. Sevginin olduğu yerde korkuya yer kalmaz. Ancak sevgiyi hayatının merkezine oturtabilen ve bu gerçekliğe teslim olabilen kişi iç huzuru yakalar; sevginin gücünü ve mucizelerini görebilir. Sevgi ansızın kendiliğinden doğan bir şey değildir. Ona ulaşmak için onu istemek gerekir. Sevmek eylemi, vermek eyleminde gizlidir. “Vermek, almaktır.” ilkesi sevginin yasasıdır. Kişi sevgi için verdiğinde koşulsuzdur, karşılık beklemez, verdikçe kendinden bir şeyler eksildiğini düşünmez, çünkü sevgi cömertlik gerektiren bir duygudur, dönütü de daima sevgiyledir. Severek sevgiye ulaşabilir ve onu derinleştirip büyütebiliriz. Kişi başkalarını severken kim olduğunu öğrenir, dolaylı olarak da kendine duyduğu sevgiyi de çoğaltır. İnsan hayatın özü olan sevgiyle kendine ve çevresine bakabilmeli, tüm varlıkları olduğu gibi kabul edip sevebilmeli, bunu başarabilen insan kendi varlığını da olduğu gibi kabul edip sevebilecektir (1995: 10-61).

Leo Buscaglia “Sevgi” adlı eserinde, sevginin öğrenilen bir duygu olduğunu ve bu öğrenmenin yaşam boyu sürececek bir değişimi içerdiğini, insanda sınırsız bir sevme potansiyeli bulunduğunu ifade ederken sevgiyi şu şekilde tarif eder:

“Sevgi öğrenilen duygusal bir tepkimedir. Bir grup öğrenilmiş dürtü ve davranışa karşılık olarak verilen yanıttır. Tüm öğrenilen davranışlar gibi sevgi kişinin çevresiyle, öğrenme yeteneğiyle, bu yolda var olan zorlamaların tipi ve gücüyle birlikte ortaya konulur. Dinamik bir karşılıklı etkileşim olan sevgi tüm yaşamımız boyunca ve yaşamımızın her saniyesinde yaşanır. Her zaman her yerdedir.” (1991: 88)

Buscaglia’ya göre yaşamı boyunca sevmeye ve seilmeye muhtaç olan insanın, insan olma gereğini yerine getirebilmesi için duyumsamayı ve sevmeyi öğrenmesi gerekir. Sevgi, insanı olgunlaştırarak kendini idrak

etmesini sağlar. Kişinin sevgiyi öğrenmesi için öncelikle sevgiye kucak açıp ona “evet” demesi, yani onu istemesi gerekir. Sevgi iradeyle, istekle gerçekleşen, eylemlerle hayat bulan bir duygudur. Sevgiye “evet” diyen kimse, öncelikle kendi benliğini sevmekle işe başlamalıdır. Kişinin kendini sevip, kendine ilgi, özen ve saygı göstermesini de beraberinde getirir. Bunu başaran insan, insan denilen varlığın eşsiz ve mükemmel olduğunu görür. Çevresine de aynı değeri vererek onları sevmeyi öğrenir. Bir insanın sevgiyi öğrenmesinde, öğrenme yeteneği, ona bunu öğretecek çevresi, içinde doğduğu ve yaşadığı kültürü, aile yapısı, inançları görevlidir (1991: 55).

Sevgiyi vermek için sevme duygusuna sahip olmak, sevgiyi öğretmek için onu anlamış olmak, sevgiyi incelemek için onu yaşamak, benimsemek, ona inanmak, ona karşı duyarlı olmak ve kendini ona adanmak gerekir. Ayrıca sevgiyi koşullardan arındırarak vermek gerekir. Sevgi farklılıkları bilir ve onları eşsiz birer değer olarak görür. Gerçek sevgi her zaman yaratıcıdır, hiçbir zaman yıkıcı değildir. Sevgi sabırlıdır, sorumluluktur. Sevgi işitir, görür ve gereksinimleri fark eder. Sevgiyi yaşayan ve yaşatan insan güçlü, paylaşımcı, çevresine güven duyan insandır (Buscaglia, 1991: 57).

Sevgi, içinde bulunulan an içinde değerlidir. İnsan geçmişin özlemi ya da geleceğin kaygısı içinde sevgiyi yaşayamaz. Bu nedenle sevginin zamanı daima içinde bulunulan an, yani ‘şimdi’dir (Buscaglia, 1991: 103).

Buscaglia, insanın sevmekten başka seçeneği olmadığını sevgisiz kalan insanın yalnız kalacağını ve umutsuzluk içinde yıkıma uğrayacağını savunur (1991: 166).

1.3. SEVGİ TÜRLERİ

Sevgi pek çok varlığa karşı duyulabilir. Sevgi türleri denilince ilk olarak kişinin kendi öz benliğini sevmesi gelir. Çünkü kendi varlığını idrak edememiş kendini sevmeyen bir birey hiçbir şeyi sevmez. Kişinin kendi benliğini sevmesinden sonra gelen sevgi ise anne sevgisidir. Dünyaya gelen bir bebek

ilk olarak ailesi ve çevresi tarafından sevilir ve onlarla sevmeyi öğrenir. Yeterli derecede sevilen ve bu sayede sevmeyi öğrenen birey yaşamı boyunca pek çok şeye karşı sevgi duyar.

Buscaglia, sevgi türleri kavramını reddetmekte ve düşüncelerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Sevgi ve öz benlik tek bir şeydir. Sevginin türleri yoktur. Sevgi sevgidir. Yalnızca sevginin dereceleri bulunur. Sevgi bir garanti olmaksızın güven duyurucu, benimsetici ve inandırıcıdır. Sevgi sabırlıdır ve bekler. Ancak pasif değil aktif bir bekleme içindedir. Çünkü sevgi sürekli olarak kendini verme, kendini açıklama ve karşılıklı paylaşma hâlinde.” (Buscaglia, 1991: 105)

Veysel Sönmez, kişinin önce kendini daha sonra ailesini, diğer insanları, ulusunu ve nihayetinde tüm evreni sevmesi gerektiğini savunur. Bu sevgi türlerinden herhangi biri eksik kalırsa kişinin sevgi dünyası gelişip olgunlaşamaz. Aşama aşama gelişen sevgi, zamanla kök salarak büyür ve zenginleşerek tüm varlıkları kuşatır (2003: 52).

Sönmez, sevgiyi insan, doğa ve Tanrı sevgisi olarak sınıflandırmıştır. Bütün inanış sistemlerinde insan sevgisinin önemli bir yeri olduğunu vurgular ve insan sevgisinin anne, baba, kardeş, arkadaş, komşu, ulus sevgisini de kapsadığını ifade eder. Bunların birine saplanıp kalan kişinin sevgisinin eksik kalacağını gelişip incelemeyeceğini ve tutarsızlaşacağını belirtir. Doğa sevgisini ise “*Bir yürekte bin, bin yürekte bir yürek olmak olarak*” tanımlar. İnsan belli bir düzen ve uyum içinde yaşadığı doğayı sevmeli, korumalı ve onunla dengeli ve tutarlı bir ilişki içinde olmalıdır (2003: 53, 61).

Tanrı kavramı, dinlerde mutlak adalet, güzellik, bilgelik, sevecenlik, hoşgörü, mutluluk, erdemlilik olarak ifadesini bulmuştur. Doğaüstü bir güç olan Tanrı tüm varlıkları yaratandır ve bütün kâinatın düzenini kuran, kurallarını belirleyen itaat edilmesi gereken bir varlıktır. Bunu bilen ve kabul eden insan Tanrı’dan hem korkmuş hem ona saygı duymuş hem de onu sevmiş ve ona ulaşmayı, onunla bir olmayı arzu etmiştir (Sönmez, 2003: 67).

Fromm ise sevgi türlerini anne, baba sevgisi, evlat sevgisi, kardeş sevgisi, cinsel sevgi, öz benlik sevgisi, Tanrı sevgisi şeklinde sınıflandırmıştır.

İnsan dünyaya geldiği ilk anda sevgiyi annesinde tadar. Anne bebek için sıcaktır, doyurucudur, güven vericidir. Anne tarafından sevilme, edilgen bir sevgi yaşantısıdır. Anne sevgisini kazanmak için kişinin yerine getirmesi gereken şartlar yoktur. Anne çocuğunu koşulsuz ve nedensiz sever. Sevilen bir varlık olan çocuk da ilerleyen yaşlarda ebeveynlerini sevmeye başlar ve bu sevgisini çeşitli yollarla göstermeye çalışır. Çocuklar sevildiği için severken, yetişkinler sevdikleri için sevidiklerini bilirler. Olgunlaşmış bir sevgide kişi karşısındakini sevdiği için ona ihtiyaç duyar (1995: 52).

Baba sevgisi anne sevgisinden farklı bir şekilde tezahür eder. Fromm'a göre baba sevgisi koşulludur. Çocuk annesinden koşulsuz olarak aldığı sevgiye karşılık babasının sevgisini hak etmeli ve bunun için bir şeyler yapmalıdır. Çocuğun bu iki tür sevgiye de ihtiyacı vardır. Baba hayat içinde çocuğun bir nevi öğretmenidir, ona dünyaya açılan yolu gösterir. Toplum içinde sorunların üstesinden gelebilmesi için çocuğun baba sevgisine ve onun yönlendirmesine ihtiyacı vardır (Fromm, 1995: 46, 47).

Kardeş sevgisi ise kişiye sorumluluk duygusu kazandıran, kişinin benlik duvarını aşip diğer insanları da sevebilmesini sağlayan, saygı, ilgi, paylaşım gibi duyguları geliştiren bir sevgi türüdür. Kardeş sevgisi ile paylaşmayı, dayanışmayı öğrenen birey yalnızlıktan kurtulur güven duygusunu geliştirir ve anne babası dışındaki insanları sevmeyi öğrenir (Fromm, 1995: 50).

Eş sevgisi, içinde çoğunlukla aşkı da barındıran, soyu devam ettirme, cinsel ihtiyaçları giderme, hayatı anlamlı kılma, bir olma, dayanışma ve sevgi ile hayatı birlikte geçirme, yuva kurma, yalnızlıktan kurtulma gibi unsurları içeren bir sevgi türüdür. Bu sevgi türü, kendi kişiliğini yitirmeden özverili davranmayı ve hayatını bir başka insana adamayı gerektirir. İnsanın hem veren hem de alan taraf olduğu eş sevgisinde; bir yürekte iki, iki yürekte bir yürek olabilme duygusu, düşüncesi ve becerisi vardır (Sönmez, 2003: 61).

Toplumu oluşturan aile kavramı bu sevgi türü üzerine bina edilir. Bu nedenle her toplumun aile kurmaya ilişkin yasaları vardır. Ailenin sağlam temellere oturtulduğu bir toplum da sağlam yapılanmıştır. Anne, baba, evlat, kardeş sevgisinin temelinde de eş sevgisi yatmaktadır.

Öz benlik sevgisi, bireyin başka insanları sevmesindeki ilk adımdır. Kendini seven bir birey çevresindekileri de sevebilir. Kendini sevme ise kişinin kendine özen göstermesi, kendini olduğu gibi kabul edip kendine değer vermesi, saygı göstermesi anlamına gelmektedir. Kişi kendinde bunları başarabilirse diğer insanları da koşulsuz sevgiyle kucaklayabilir. Onları olduğu gibi kabul edip onlara değer verebilir; çevresindeki varlıkların eşsizliğini, güzelliğini görebilir. Fromm'a göre kişinin kendine duyduğu sevgi, diğer insanlara duyduğu sevgi ile öyle kaynaşmıştır ki birbirinden ayrılamaz ve bu iki sevgi doğru orantılı olarak artar ya da azalır (1995: 60).

İnsanlar var olduklarından bu yana kendilerini ve kâinatı yaratan bir varlığa inanma ihtiyacı duymuştur. Bu ihtiyaç da yaratan sevgisini doğurmuştur. Tanrı sevgisi sevginin bilgelik boyutu olarak görülmüştür. Tek ve çok tanrılı dinlerde tanrı sevgisi adaleti, bilgiyi, hoşgörüyü, huzuru, mutluluğu, erdemi içeren bir kavram olarak karşımıza çıkar. Tanrı'yı tanımak, mahiyetini anlamak ve ona ulaşmak çabası insanı doğruluğa, mutluluğa, güzel hasletlere götürecektir ve bireyi yalnızlıktan kurtararak birliğe ulaştıracaktır.

1.4. SEVGİYİ GÖSTERME ŞEKİLLERİ

Sevgi soyut bir kavramdır, ancak aynı zamanda bazı eylemlerle varlığı somut olarak görülebilen ve gösterilebilen bir kavramdır.

Sevgi; davranışlarla, sözlerle, paylaşımlarla somutlaşabilir. Sevgi bir eylem işidir. Eyleme dönüşmeyen duygusallıklar sevgi olarak algılanmaz. Bu nedenle bir varlığı sevme isteği o varlığı sevme anlamına gelmez. Sevgi emek ve çaba isteyen, birtakım eylemlerin yerine getirilmesini gerektiren bir duygudur.

Kimi insan sevgisini sözlerle, kimisi armağanlarla, kimisi yaptığı fedakârlıklarla, kimisi bakışlarıyla, kimisi ise dokunuşlarıyla anlatır. Herkesin sevgiyi ifade edişi ve sevgiyi algılayışı birbirinden farklı olabilir. Biri için sevgi

ifadesi olan bir davranış diğeri için bir şey ifade etmeyebilir. Bu durumda önemli olan bizim sevgimizi nasıl ifade ettiğimiz değil, karşımızdakinin sevgiyi nasıl algıladığı ve hissettiğidir. Sevgi iletişimi kurulamıyorsa, sevgi anlaşılamıyorsa sevmek eylemi sadece sevme isteği boyutunda, tek taraflı bir olgu olarak kalır. Sevgi iletişimini doğru olarak kurabilmek için empati gerekir. Empati, *“Bir insanın kendisini karşısındakinin yerine koyarak onun duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi süreci.”* olarak tanımlanmaktadır (Dökmen, 2002: 135). Rogers’a göre empati, *“Bir kimsenin özel algısal dünyasına girmek ve onunla tümüyle beraber olmak”* demektir. İnsanın karşısındaki bireyin yaşadığı korku, mutluluk, sevgi gibi duygulara karşı duyarlı olması, onu yargılamadan hissettiklerini hissetmeye çalışmasıdır (1983: 5). İnsan bu noktada benlik duvarını aşar ve dünyaya sevdiği insanın gözüyle bakmaya, onun önceliklerini, değer verdiği şeyleri anlamaya çalışır. Bu aynı zamanda sevdiği insanı farklı bir birey olarak kabul etmeyi, farklılıklarına saygı duyup onları önemsemeyi gerektirir. Bunları gerçekleştirebilmek için emek ve çaba harcamak, dikkatimizi sevdiğimiz üzerine yoğunlaştırmak gerekir.

Gary Chapman, sevgi üzerine yaptığı çalışmalar sonucunda insanların farklı sevgi dillerinin olduğunu belirlemiş ve bunları onaylayıcı kelimeler, kaliteli zaman, hediye alma, hizmet eylemleri, fiziksel temas olmak üzere beş grupta toplamıştır (2007: 14-15). Bu sevgi dilleri her insanda var olan bu sevgi dilleri önceliklere ve kişiye göre farklılıklar gösterebilir. Chapman’a göre insanlar birbirinin sevgi dilini öğrenmeli ve sevdiğine bu sevgi dili ile yaklaşmalı ki sevdiğini ve sevildiğini hissedebilsin. Bireyler birbirlerinin sevgi dillerini keşfederek sevgilerini daha sağlam temeller üzerine oturtabilir ve devamlı kılabilirler (2007: 16-17). Bu anlayışın da temelinde aslında bireysel farklılıkları kabul edip, bireyselliği yitirmeden bir olma duygusu yatmaktadır

Sevgiyi ifade etmenin yollarından biri sevgiyi tanımlayan sözler söylemektir. Güzel sözler, takdir ifadeleri sevgiyi iletmenin en güçlü yollarındandır. Bu sevgi dilinde kelimeler ön plandadır. Bazı insanların sevgi algılamasında onay sözleri olarak adlandırılan bu sözler ilk sırada yer alır.

Sevgi içerikli sözler sevilen kişiye kendini değerli hissettiren, önemsendiğini gösteren, onu yüreklendiren, takdir edilme ihtiyacını gideren sözlerdir.

Sevgi ifade edilirken bağlam, ifadenin söyleniş tarzı, yapılan vurgu sözün içeriğinden daha da önemlidir. Chapman, sevginin taleplerle değil ricalarla ifade edilebileceğini vurgular. Talepler baskı, ricalar ise yol göstericidir (2007: 54).

Sevdiği insanla kaliteli zaman geçirme de sevginin ifade yollarından biridir. Bazı insanlarda da bu sevgi dili daha baskın olabilir. Kimileri için sevdiği insanla kaliteli birliktelik yaşamak, karşısındakine zaman ayırmak, onunla ilgilenmek güzel sözlerden daha etkili bir sevgi ifadesi olabilir. Chapman'a göre kaliteli birliktelik, karşılıklı olarak ilginin odaklanması demektir. Kaliteli bir birliktelik birbirini seven insanların yaşamlarının bir bölümünü karşısındakine vermesi, onunla paylaşması demektir. Birlikte geçirilen zamanın niteliğini belirleyen en önemli unsur, bireylerin birbirine ayırdığı süre çerçevesinde, karşılıklı anlayışa ve ilgiye dayalı sohbetler edebilmesidir. Kaliteli sohbetler ise iyi birer dinleyici olmayı gerektirir. İyi dinlendiğini bilen birey kendini değerli hisseder ve sevildiğini anlar (2007: 70).

Sevgi göstergelerinden biri de hediyeleşmedir. Bu noktada hediyeenin mahiyeti, maddi değeri pek önem taşımaz önemli olan sevgiyi ifade ediyor olmasıdır. Hediyeler sevginin sembolik göstergeleridir. İnsanlar bu sembolik göstergelere çeşitli duygular yüklemiştir. Eşlerin birbirine armağan ettiği, evlilik göstergesi olan alyanslar sevginin sembolik ifadesine bir örnektir. İnsanlar kimi zaman sevgilerini, birbirlerine armağan ettikleri, çeşitli anlamların yüklendiği çiçeklerle de anlatmıştır. Kırmızı gül, beyaz karanfil, mor menekşe, beyaz sümbül, şebnem sevgiyi ve aşkı ifade eden çiçeklerdendir (Bayram, 2007: 210). Hediye verme ve alma kişiye kendini özel ve mutlu hissettiren, insanlar arasındaki muhabbeti ve sevgiyi arttıran önemli bir unsurdur.

Chapman'a göre bir başka sevgi dili de hizmet eylemleridir. Hizmet eylemleri sevilen insanın hoşuna giden şeyleri yapmak demektir. Hizmet yoluyla sevilen insanı sevindirmek ve bu sayede ona sevildiğini hissettirmek

esastır. Hizmet eylemlerinin amacına ulaşması için bu eylemlerin sevgiyle ve isteyerek yapılması şarttır (2007: 111).

Fiziksel temas da sevginin göstergelerinden biridir. Bazı insanlar için bu temas diğer sevgi göstergelerinden daha önemlidir. Yapılan araştırmalara göre çocukken dokunularak, kucaklanıp öpülerek sevilen çocukların duygusal yönlerinin daha fazla geliştiği görülmüştür. Chapman, hangi kültürden olursa olsun, çocuklarına dokunan anne babaları, bilgi sahibi insanlar olarak görür (2007: 133). Bazen şefkatli bir dokunuş, içten bir sarılma bazıları için sevgiyi anlatmada çok daha etkili bir yol olabilir.

Sevginin ifade edilışinde bireyin karakter özelliklerinin yanı sıra bireyi yetiştiren ailenin, toplumun ve içinde yaşanan kültürün etkisi büyüktür. Her toplum sevgisini farklı şekillerde gösterebilir. Fiziksel temasla sevgiyi gösterme bütün toplumlarda eşit düzeyde kabul görmeyebilir ya da sevgiyi açık açık dile getirme hoş karşılanmayabilir. Hatta bu anlayış herhangi bir toplumda zaman içinde farklı gelişmeler göstererek, değişikliğe uğrayabilir. Türk geleneklerinde, ebeveynlerin büyüklerinin yanında çocuklarını sevmesi ya da eşine yakınlık göstermesi saygısızlık olarak karşılanırken bugün bu anlayış yıkılmakta ve insanlar sevgilerini hem sözlü hem de eylemsel olarak dile getirebilmektedir.

Toplumlarda tanışma, selamlaşma, vedalaşma gibi durumlarda sevinç, coşku ve mutlulukların gösterilişı farklılık gösterebilir. Rusların cinsiyet ayrımı göstermeksizin dostane bir şekilde amaçla dudaktan öpüşmeleri, Türklerin candan sarılmaları, yanaktan öpüşmeleri; Japonların sevgi sözlerinden ziyade birtakım ritüellerle sevgilerini ifade etmeleri, Amerikalıların fiziksel temas ve duygusal ifadelerle sevginin ifadesini hoş karşılamamaları kültürel farklılıkların bir göstergesidir.

Buscaglia'ya göre sevgi kendiliğinden oluşan; neşeyle, güzellikle, gerçekle ve hatta gözyaşlarıyla ifadesini bulan bir şeydir (1991: 105). İtalyan asıllı yazar "Sevgi" adlı eserinde kendi kültürü ile Amerika kültürünü sevgiyi gösterme şekilleri açısından karşılaştırır. Amerikan toplumunda fiziksel temasın, duygusallığın olgunlaşmamışlık göstergesi olarak kabul edildiğini, hoş karşılanmadığını ifade etmekte ve bu durumu onaylamamaktadır.

Sevgide fiziksel teması zorunlu bulan Buscaglia, ait olduğu toplumda insanların sevgilerini sarılmalarıyla, öpüşmeleriyle, mutluluk çığlıkları ve sevgi ünlemleriyle anlatıldığını ifade eder ve sevginin gösterildiğı bir ortamda büyüdüğü için kendini şanslı sayar. Ayrıca, sevgiyi kültürel açıdan değerlendirirken, Latinlerin sevgilerini abartılı bir şekilde -hem sözle hem de jest ve mimiklerle- göstermeyi tercih ettiklerini, bu nedenle Fransızca, İtalyanca ve İspanyolcada sevgi sözlerinin çok olduğunu vurgulamaktadır (1991: 99-100).

İKİNCİ BÖLÜM

SEVGİ HİTAPLARININ YAPI BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Hitaplar ve hitap grupları, verici ile alıcı arasında iletişim kurar. Hitaplar verici ile alıcının durumuna, iletinin içeriğine göre seslenme ünlemleriyle birlikte ya da ünlemsiz kullanılabilir. *a deli kız, ey benim oğulcuğum; kara gözlüm, hasretim* gibi.

Sözü birine veya birilerine yöneltmek, birine karşı söylemek, hitap etmek anlamında kullanılan seslenmeler, sözcük türü olarak seslenme (hitap) ünlemleri, bazı kaynaklarda ise seslenme edatları içinde değerlendirilmektedir.

Ünlemler, kimi zaman sevinme, kızma, korku, acıma, şaşma gibi ansızın beliren duyguları, kimi zaman da birtakım doğa seslerini yansıtmaya yarayan sözcüklerdir. Türkiye Türkçesinde ünlemler; doğrudan ünlem olan sözcükler, ünlem görevi üstlenmiş sözcükler ve yansıma sözcükler olarak değerlendirilmektedir. Ünlem ya da ünlem gibi kullanılan sözcükler duygusal içeriklidir bazen de seslenmeye, çağırmaya yarayan öğelerdir. Ünlemlerin yer aldığı cümleler ise ünlem cümlesi olarak nitelendirilmektedir (Atabay vd., 2003: 155-156).

Muharrem Ergin, ünlemleri edatlar başlığı altında incelemekte ve ünlem edatlarını şu şekilde tarif etmektedir:

His ve heyecanları, sevinç, keder, ıstırap, nefret, hayıflanma, coşkuluk vs. gibi ruh hâllerini; tabiat seslerini, seslenmeleri; tasdik, ret, sorma, gösterme gibi beyan şekillerini ifade eden edatlardır (1993: 329).

Ergin, ünlem edatlarını; seslenme edatları, sorma edatları, gösterme edatları ve cevap edatları olmak üzere beşe ayırmıştır. Seslenme (hitap) edatlarının herhangi bir his, heyecan, tabiat sesi veya bir hâl bildirmediğini, sadece hitap, seslenme vasıtaları olduğunu ve hitabı kuvvetlendirdiğini

belirtmekte ve seslenme edatlarına *a, ay, ey, hey, ya, yahu, be, bre, ulan, hu* gibi örnekleri vermekte ve bu ünlemlerin genellikle hitap edilen isimlerle birlikte kullanıldığını (*a beyim, ey arkadaş, ay oğul*) ifade etmektedir. Ayrıca çok defa seslenme ünlemleri olmadan doğrudan isimlerin de hitap şeklinde kullanılabildiğini (*arkadaş!, kardeşim!, Türkan!*) ve bu isimlerin fonksiyon bakımından seslenme edatı durumunda bulunduğunu ifade etmektedir (1993: 330).

Ünlemleri edat olarak değerlendiren Tuncer Gülensoy, ünlem edatlarını, *bir duyguyu, bir düşüncüyü anlatan veya bir tabiat sesini, seslenmeleri; tasdik, ret, sorma, gösterme gibi beyan şekillerini ifade eden edatlar*, olarak tanımlamaktadır (2000: 425).

Tahsin Banguoğlu, ünlemlerin dilin anlamlı kelimeleriyle haykırma arasında yer alan bir kelime sınıfı oluşturduğunu, bu nedenle dünya dillerinde benzerlik gösterdiklerini belirtmekte ve ünlemleri, *bir duyuyu, bir dileği canlı bir şekilde ve bazen tek başına anlatmaya ve bir kimseye seslenmeye yarayan kelimeler*, şeklinde tanımlamaktadır. Ünlemleri yapıları yönünden asıl ünlemler ve ünlem olan başka kelimeler başlığı altında incelemektedir. Asıl ünlemler çoğunlukla tek heceli, bir kısmı ise ikileme şeklinde kullanılan çift heceli ses birlikleridir. Asıl ünlemler sesleri itibarıyla dilin diğer sözcüklerinden ayrılan bir özelliğe sahiptir. Çoğunlukla açık ve düz seslilerle gırtlak sesteşlerinden oluşmaktadırlar. Asıl ünlemler, duyuş ünlemleri ve soruşturma ünlemleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Seslenme ünlemleri ise soruşturma ünlemleri içinde değerlendirilmiştir (1990: 397-398).

Banguoğlu; ad, sıfat, zamir, zarf, fiil gibi sözcüklerin sözdiziminde ünlem olarak görev üstlenebileceklerini bir başka deyişle haykırma tonunda kullanılan kelimelerin ünlem sayılabileceğini ifade eder. Ünlemleşen isimler başlığı altında seslenmelerde, çağırımlarda isimlerin ünlem olarak kullanılabileceğini belirtir: *arkadaş!, çocuk!, canım!, babacığım!* gibi (1990: 399).

Zeynep Korkmaz, ünlemleri; duygu, dilek ve heyecanlar ile doğadaki seslerin dile yine ses olarak yansımış görüntüleri olarak nitelendirmekte ve bir gramer terimi olarak ünlemi şu şekilde tanımlamaktadır:

Ünlem, söz içinde konuşanın acıma, beğenme, sevinç, korku, çaresizlik, şaşkınlık, üzüntü, dua, hayret, pişmanlık, kıskançlık, özlem gibi çok çeşitli duygu ve heyecanlarını etkili ve kısa bir biçimde anlatmaya; karşısındakilere seslenmeye, çağırmaya, cevap vermeye, göstermeye, sormaya, onları onaylamaya, redde veya tabiattaki sesleri taklit yolu ile kelimeler türetmeye yarayan bir söz türüdür (2007: 1140).

Korkmaz, insanların karşısındaki insanlara seslenmek veya hayvanları çağırmak ya da yönlendirmek için kullandıkları ünlemleri seslenme (hitap) ünlemleri olarak değerlendirmekte ve bunların genellikle seslenilen, kendisine hitap edilen kimseler ile birlikte kullanıldığını, hatta adların yalnız başlarına birer seslenme ünlemi olarak kullanılabildiğini, ancak ünlemle birlikte kullanılan hitapların daha güçlü ve etkili bir anlatıma sahip olduğunu belirtmektedir (2007: 1174).

Gramer kitaplarındaki açıklamalarda görüldüğü gibi hitaplar ünlemler içinde değerlendirilmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde taranan metinlerden tespit edilen sevgi hitapları yapı bakımından incelenecektir. Sevgi hitapları bir kelimedenden oluşan (*oğul, aslanım, elmasım, anneciğim, kızcağızım*) kelime grubu şeklinde olan (*gözümün nuru, mini mini yavrucağım, yolumun ışığı*) sevgi hitapları başlıkları altında ele alınarak değerlendirilecektir.

2.1. BİR KELİMEDEN OLUŞAN SEVGİ HİTAPLARI

Bir kelimedenden oluşan sevgi hitapları basit, türemiş ve birleşik yapılı sevgi hitapları başlığı altında incelenmiştir. Basit yapılı sevgi hitapları, hiçbir ek almadan kullanılabildiği gibi (*ağa, aslan, bebek, bey, can, evlat, hanım, oğul, yiğit, zalim*); çekim eki bilhassa da iyelik eki olarak (1. teklik kişi iyelik eki $+(I_4)m$: *bebeğim, canım, civanım, çiçeğim, elmasım, gülüm, güzelim, paşam, pirim, şekerim, yavrum*; 3. teklik kişi iyelik eki $+sl_4$: *aşkısı, canısı, birtanesi, karısı*; çokluk eki $-lA_2r$: *erenler, dostlar, canlar*) kullanılabilmektedir.

Türemiş yapılı sevgi hitaplarında $+Cl_4k$ (*anneciğim, evlatçığım, efendiciğim, hemşireciğim, yavrucuğum*); $+CA_2k$ (*sevdicek, yavrucağım, yumurcak*); $+CA_2ğl_2z$ (*elmascağızım, kızcağızım*); ayrıca çok işlek olmayan $+dA_2ş$ (*arkadaş, kardeş, yoldaş*); $+ll_4$ (*sevgili, tatlım, kıymetlim*); $+(I)ş$ (*bebiş, oğluş, tontış*) ekleri kullanılabilmektedir. Sevgi fonksiyonu taşımayan yapım ekleriyle kurulan sevgi hitapları da bu başlık altında değerlendirilmiştir: $-G_2l_4n$ (*çapkın*), $+dl_4k$ (*sevdiğim*), $-l_4k$ (*yaraşığım*), $-mur$ (*yağmurum*) gibi.

Türkçede bazı eklerde bulunan seslerin kuvvetlendirme, pekiştirme, mübalağa, çokluk, sevgi, benzerlik, eşitlik gibi fonksiyonları bulunmaktadır. Sevgi hitaplarında sıklıkla kullanılan 1. teklik kişi iyelik ekindeki /m/ sesinin kuvvetlendirici fonksiyonu; $+Cl_4k$, $+CA_2k$ ekindeki /ç/ sesinin ise sevgi fonksiyonu bulunduğu ifade edilmektedir (Ercilasun, 2007: 340-345). Genellikle $+Cl_4k$, $+CA_2k$ yapım ekleri 1. teklik kişi iyelik eki $+(I_4)m$ ile birlikte kullanılarak sevgi daha kuvvetli bir şekilde ifade edilmektedir: *evlatçığım, oğulcuğum, yavrucuğum, yavrucağım* gibi.

Taranan eserlerde birleşik yapılı sevgi hitapları da tespit edilmiştir. Birleşik kelimelerden kurulan sevgi hitaplarının yapısına bakıldığında çoğunlukla unvan adları ile kurulduğu görülmektedir: *ağabey, beybaba, beyefendi, hanımefendi* gibi. Bunların yanı sıra belirtisiz isim tamlaması (*ciğerpare, fındıkkurdu, gözbebeği, ipekböceği*) ve sıfat tamlaması (*birtane*) şeklinde kurulan birleşik isimler de kullanılmıştır. Birleşik yapılı sevgi hitapları sıklıkla $+Cl_4k$ yapım eki ve 1. teklik kişi iyelik eklerini $+(I_4)m$ almaktadır: *beybabacığım, büyükbabacığım, sütnineciğim, birtanem, gözbebeğim* gibi.

Tek kelimedenden oluşan, ancak bir ünlem ile birlikte kullanılan “ey âşık, a deli” gibi hitaplar, ünlem grubu şeklindeki sevgi hitapları başlığı altında incelenmiştir.

2.1.1. Basit Kelimelerden Kurulan Sevgi Hitapları

Basit kelimeler, herhangi bir yapım eki almamış olan kelimelerdir. Taranan eserlerde tespit edilen ve basit kelimelerden kurulan sevgi hitapları, ek almadan kullanılabildiği gibi iyelik eki ve çokluk eki alarak da kullanılabilmektedir. Bu sebeple basit kelimelerden kurulan sevgi hitapları; eksiz kullanılan, iyelik eki alan ve çokluk eki alan sevgi hitapları başlıkları altında incelenmiştir.

2.1.1.1. Eksiz Kullanılan Sevgi Hitaplar

ağa

Karanfil uşak, Arap kadınla sevişmektedir ve onunla ilişki kurmak ister: “**Ağa**, dokunma, böğün çok yorgunum.” (Gürpınar_HS: 281).

abla

Müjgan ile kuzeni Feride arasında geçen diyalogda: “Zabit Bey’le mükemmel kur yapıyorsunuz. Müjgan, gülmeye başladı: Ben mi? Deli çocuk! Zabitin benim için dolaştığını mı zannediyorsun? Yavrucuğum, ben öyle arkasından koşulacak bir kız değilim ki... o, senin için etrafımızda gidip geliyor... Ne söylüyorsun, **abla**!” (Güntekin_Ç: 62).

anne

- (1) Ahmet Cemil annesine hitaben: “Artan para da lazım, değil mi, **anne?** Gelin edecek kızımız var, dedi.” (H.Z.Uşaklıgil_MVS: 71).

- (2) “**Anne**, müsaade eder misin, dizine yatayım? Hani ya bir vakitler beni dizine yatırır da saçlarımı okşardın? İşe yine öyle yatayım, beni yine öyle, sanki sekiz on yaşında bir çocuk gibi okşa...” (H.Z.Uşaklıgil_MVS: 344).

aslan

Halk korosu hapisten çıkan Keşanlı Ali için: “Geliyor. **Aslan** geliyor. Savulun **aslan** geliyor.” (Taner_KAD: 56).

bebek

Kocası hanımına hitaben: “Böyle dindarlık olmaz, **bebek!**” “Sadece konuyu değiştirmek istedim **bebek.**” (İşinsu_KD:10).

bey

- (1) Tahire Hanım eşi Halil Bey için: “**Bey**, Allah’ı seversen öyle uygunsuz lakırdılar söyleme!” (N.Kemal_ZÇ: 28).
- (2) Peyker eşi için: “**Bey!** Feridun sizi bekliyor.” (Uşaklıgil_AM:175).
- (3) “Pek mi geç kaldık sevgili karıcığım...Yemeğiniz hazır **bey**...”(Safa_C: 54).
- (4) “Canımı iste vereyim **bey**, ama kızım nişanlıdır. Amcaoğlundan başkasına veremem... Kurbanın olam **bey**, kusura bakma.” (İşinsu_KD: 84).

birader

- (1) Bahtiyar arkadaşına hitaben: “Selim sen misin, sen misin **birader**? Bir rakı daha ver de gidip uyuyayım.” Selim arkadaşı Akif’e hitaben: “**Birader**, şükrolsun Allah kavuşturdu.” (N.Kemal_AB: 51, 53).
- (2) “İstanbul’u istiyorsun değil mi? Hak ettin ama **birader**, yıllardır uzaktasın evinden.” (Kulin_U: 284).

can

- (1) Felatun Bey kendine ilgi duyup hastalanan İngiliz kız için: “İnsanın canına sokacağı gelen **can** değil mi?” (A.Mithat_ FBRE: 133).
- (2) “Hatçe, İnce Memed’e: “**Can**” dedi. Yolunu çok gözledim. Gözlerim yollarda kaldı sıcaklıkları birbirine geçiyordu. Nefesleri bir yalım rüzgârı gibi. Birbirlerine biraz daha sokuldular.” (Y.Kemal_İM: 83).
- (3) Süvari elini çocuğun başına koyarak: “Ağlaman dindi mi **can**?” “Can Hüseyin, kal biraz!” (Pala_ŞS: 24, 62).
- (4) Dede babacan bir tavırla: “Ağam, dedi. Bu çok hayırlı bir rüya. **Can**, sen bu Bağdat’ta evleneceksin, sevgi pınarında serinleyeceksin. Rüyanda gördüğün ceylan kız seni bekliyor. Hazreti Ali o kızı tez günde, tez saatte senin karşına çıkartacak. Onun kıymetini bil. Bir oğlun olacak, ona hazreti Ali’nin adını vereceksin. Adı Ali Haydar olsun derim.” (Topuz_TÖ: 41-42).

ceylan

“Gezme **ceylan** bu dağlarda seni avlarlar/ Anadan, babadan, yardan ayrı koyarlar” (Işinsu_KD: 178)

çocuk

- (1) Akif Bey sevdiği eşi Dilruba’ya hitaben: “**Çocuk!** Hiç insan birkaç bardak suyun sesinden, iniltisinden çekinir mi? İçtiğin suları bir yere toplasalar, en büyük dalgaların yirmisi otuzu kadar olur.” (N.Kemal_AB: 18).
- (2) Gülnihal dadı kendine annesi tarafından emanet edilen İsmet’in hiçbir şekilde üzülmelerini istemez ve ona hitaben: “**Çocuk!** Benim için değil, senin dünyada hiçbir şey için ağladığını istemem.” (N.Kemal_G: 10).
- (3) Behlül Bihter’e ilk kez odasına gelince: “**Çocuk!** diyor, sonra ona teşekkür etmek için kelimeler buluyor. (Uşaklıgil_AM: 287).

- (4) Genç Handan Hanım için söyleniyor: “Seninle hayatta kazanılmayacak yarış yoktur, **çocuk**, dedi.” (Adivar_H: 52).
- (5) Ferhat Ağa Cezmi’ye: “Nereye?” Cezmi: “Ay efendim! Sılaya, hacca hiç değil... Savaş. İran boyuna.” Nevi gülümseyerek: “**Çocuk**, savaş şiir yazmaya benzemez.” (N.Kemal_C: 58).

efendi

Hacı Bayram’ın annesi eşine hitaben: “Ne olur **efendi**, git, konuş İzzettin Baba ile...” (Işinsu_HB: 25).

ekselans

Yabancı mürebbiye evin erkeklerinin dikkatini çekmektedir, mürebbiye Dehri Efendi’ye hitaben: “**Ekselans**, aç benim kapı...” Dehri Bey: “ Lütfen birkaç dakika sabrediniz matmazel.” (Gürpınar_M:104, 105).

eşkiya

Eski dost olan Malik ile İzzet Usta arasında geçen bir konuşmada: “İhtiyar dostu Malik’i çorap yamarken buldu. Merhaba **eşkiya!**” “Cemile’nin dersi var, **eşkiya!**” (O.Kemal_C: 76, 79).

evlat

- (1) Sıtkı Bey genç asker İslam Bey’e hitaben: “Ne yapalım **evlat**? En son çareyi bir tek adama nasıl teslim edebilirim? Ya, teşebbüs sırasında, yardıma muhtaç bir iş çıkarsa? Orduya kılık değiştirilerek girilecek...” (N.Kemal_VYS:239).
- (2) Meczup Ali Numan’a hitaben: “Ha bak **evlat** sana bir şey diyeyim, gönlünü sevgiye aç, güzel Allah ancak gönlün sevgilere açık olduğu zaman gönlüne girebilir.” “Neler oldu **evlat**? Aşık oldum Ali amca.” (Işinsu_HB: 74, 86).
- (3) Mevlana, oğluna hitaben: “Anadolu için görevlendirildik **evlat.**” (Yağmur_AGM: 24).

göl

Genç bir erkek için söyleniyor: “Sana söylüyorum lan, bacısı güzel! Arkanı neye döndün?” “Göl kardaş, **göl**! Dedi, anan seni göl ayında doğurmuş belli!” (O.Kemal_C: 48).

güzel

Karaca Ali: “**Güzel**, dedi, yüreğimiz yanar, bir su ver de içelim.” (Y.Kemal_ÜAE: 181).

hain

- (1) Şefika Hanım sevdiği Ata Bey’e hitaben: “**Hain**! Sen zihninde resim yapmakla eğleniyorsun öyle mi? Hiç düşünmüyor musun ki bu sene derslerin bitecek, zabıt olup çıkacaksın. Ben de on dört yaşını dolduruyorum. Zaten şimdiye kadar Şefika çocuktur diye bizi birbirimizden ayırmıyorlardı. Birkaç ay sonra da birlikte mi kalacağız?” (N.Kemal_ZÇ: 15).
- (2) Şefika, sevdiği Ata’ya hitaben: “Aman beyim, Allah aşkına olsun, bana merhamet et! Tahammülüm bütün bütün tükeniyor. Sen dersinle de vakit geçirirsin, benim hayalinden başka bir eğlencem yok da gene ayrılığına sabredeceğim. Dur! **Hain**, bana giderken bir yadigâr olsun bırakmaz mısın?” (N.Kemal_ZÇ: 25).
- (3) Sevdiği kişiye hitaben: “Ah ne kadar özledim seni **hain**!” (Aral_U: 148).

hanım

- (1) “Kaç yaşında vardın acaba dadı? Ne bilir ben, **hanım**. Ben ufak kızı idi. Mamlakatta ana var, baba var, karındaş, büyük kız karındaş, ev dolu benim. Bir gün ben başka kızlar beraber seyre şıkdi.” (Ş.Sami_TTF: 6).
- (2) Kayıinvalideye hitaben: “**Hanım**, taze çekilmiş kahve aldım, içer misiniz?” (Esendal_VB: 48).
- (3) Erkeğin eşine hitaben: “**Hanım** ben yokken bu haydudu sen nasıl içeri aldın, hiç korkmadın mı, bu adamı yer bel!” (Işinsu_KD: 22).

haspa

Bir erkeğin beğendiği kadın için: “**Haspa** dün bana bir bakış baktı ki kirpiklerinin okları az kaldı kalbimi delecekti.” (Rasim_ES: 57).

hatun

Tabduk Emre eşine hitaben: “**Hatun** sen kal evde, artık Yunus götürür beni.” (Işinsu_BBVBİ: 391).

hayvan

Zilha barıştığı sevgilisi Ali'ye: “Ama ben de çektim **hayvan!**” (Taner_KAD: 123).

hergele

“Ağla be ulan! Ağla **hergele!** Ağlamayandan insan mı olurmuş? Sonra sarıldı bana yutkundu o da. Öksürdü. Oysa göz pınarlarında yaşlar.” (Ağaoğlu_BDG: 162).

kaymak

“Baksana, koskoca çadırın içinde senin gibi bir kız daha var mı? Kaymaksın sen, **kaymak!** Yüzbaşılara, paşalara, kaptanlara göresin!” (Cumalı_ABU: 148).

kâfir

- (1) Refik Cemal'den Server'e yazılan mektup: “... mahallede hiçbir gence dönüp bakmayan bu kızlara senin bir zaafın vardı. **Kâfir**, o zamandan beri kâfirliği seversin şimdi artık Paris'te kadınlar hakkında bu sivri nazariyelerini yaşatan canlı numuneleri gördükten sonra bütün bütün başkalaşmışsındır; aferin talihli köpek” diyeceksin.” (Adivar_H: 9).

- (2) Maskeli baloda sevdiği erkek Nilgün'ü hemen tanıyınca: “Tanıdın hemen **kâfir!**” (Karay_N: 61).

kerata

- (1) “Cemal'i göndermeye gelmez onlar. Lafa tutarlar. Bu oğlanın yüzü tutmaz ki. küfür bilmez, konuşmak bilmez, kızarır durur. Okumadı **kerata!**” (Abasıyanık_KA: 71).
- (2) “Yakışıklı da bir çocuk **kerata.**” (Işinsu_HB: 62).
- (3) “Yakışıklıdır, **kerata.**” (Işinsu_KD: 22).
- (4) “Sonradan başına ne belalar açacağını şimdiden seziyor olmalı **kerata.**”(Mungan_ÜAKO: 353).

kız

Hayrullah Bey, kızı gibi sevdiği Feride'ye hitaben: “**Kız**, sen daha yatmadın mı?”(Güntekin_Ç: 399).

Kleopatr⁸

Celal Bey eve alınan cariyenin resmini yapmakta ve ona ilgi duymaktadır. Başına çiçekler takmış Dilber'e: “Affını rica ederim **Kleopatr.**” (Sezai_S: 57).

kurban

- (1) Haso çocuk annesine: “Zeyno! **Kurban!**” (Adivar_ZO: 62).
- (2) Zeyno, üvey babasından eziyet gören oğlu Haso'ya: “**Kurban**, anan kurban Haso!” diyordu.” (Adivar_ZO: 88).

⁸ Antik Mısır'ın son Hellenistik kraliçesidir.

küçük

- (1) Evden kaçan küçük halayığa hitaben: “**Küçük!** Ne güzel bu siyah gözler.” (S.Sezai_S: 47).
- (2) Feride yanına evlatlık aldığı Munise için: “Minimini ellerini tuttum: Yüzüme bak **küçük**, dedim.” (Güntekin_Ç: 179).
- (3) Hayrullah Bey kızı gibi sevdiği Feride'ye hitaben: “Uyu **küçük** rahatsız olma.” (Güntekin_Ç: 321).

matmazel

- (1) Şemi Bey âşık olduğu mürebbiyeye hitaben: “Korkuyorum **matmazel.**” (Gürpınar_M: 66).
- (2) Genç bir kadına hitaben: “**Matmazel**, sizin mükemmel bir aktris olduğunuzu işitiyorum.” (Safa_SK: 54).
- (3) Yabancı mürebbiye evin erkeklerinin dikkatini çekmektedir, mürebbiye Dehri Efendi'ye hitaben: “Ekselans, aç benim kapı...” Dehri Bey: “ Lütfen birkaç dakika sabrediniz **matmazel.**” (Gürpınar_M:104, 105).

melek

İslam Bey sevdiği kıza hitaben: “Zekiyeciğim” “Bir **melek** benim için gökleri bırakmış da bu kara topraklara inmiş sanıyorum. Kendimi şeytandan alçak görüyorum. Kendi kendime, şeytan insanı aldatır. Ben, bir meleği aldattım, diyorum. A çocuk, neden, benim için bu hâllere geldin? Niçin o güzel vücudunu benim yolumda toprak edeceksin?”(N.Kemal_VYS: 242).

oğul

- (1) Şeyh Ede Balı, Osman'a hitaben: “Dünyayı bize büyük gösteren bizim küçüklüğümüz, **oğul.**” (Buğra_O:11).

- (2) Ede Balı kendi oğluna: “Bak **oğul**, sunacak bir şeyler var mıdır?” (Buğra_O: 98).
- (3) Ertuğrul beğ oğluna hitaben: “Berhüdâr ol, **oğul**. Tanrı daha nicelerini müyesser kılsın. Var anan karıcığın elini öp, müjdeni ver.” (Buğra_O: 182).
- (4) Annesi Orhan’a hitaben: “Bu ne hazırlığıdır **oğul**? Pazarlık işimiz yoktur, diyor. Benim gitmem gerektir, ana.” (Buğra_O: 281).
- (5) Osman Beğ oğlu Orhan’a: “**Oğul**, dedi, beni sevindirmişsindir.” (Buğra_O: 297).
- (6) Hafize Keşanlı Ali’ye: “Senden sonra öbek öbek küçük bataklar üredi başımıza **oğul**...” (Taner_KAD: 48).
- (7) Oğluna hitaben: “Sen rahat ol **oğul**!” (Karay_MH: 109).
- (8) Usta yanında çalışan çocuğa hitaben: “Candan kim sever ki **oğul**?” (Aral_U: 84)
- (9) “**Oğul**, diye seslendi; canlara şarap getiriver.” “Söyle *oğul*, dedi” “Söyle can, derdin nedir, derman olalım.” “Dedem bunu nasıl tabir edersiniz, diye sordu.” (Topuz_TÖ: 41).

saki

Sevgiliye hitaben: “Hangisini olayım **saki**! Gülü mü, kadehi mi, seni mi?”
 “Kapa gözlerini ve dinle **saki**, bir İstanbul lalesinin çılgınlıklarını duyuyor musun?” (Pala_KM:175, 278).

şef

Halk Keşanlı Ali’yi liderleri olarak görür ve ona hitaben: “**Şef** talihler döndürür/
Şef olmazlar oldurur.” (Taner_KAD: 60).

toy

“Bu sırada tavan yukarıdan vuruldu. Dokumacı Musa’nın sesi duyuldu: “Ne o **toy**? Barıştın mı ne?” (O.Kemal_C: 69).

üstad

Abdülhak Hamit’e hitaben: “**Üstad**” demişti, “bütün kadınlar bu yaşınızda bile hâlâ sizden âşıkâne bahsediyorlar...” (Dündar_L: 449).

yavru

- (1) Kadın, ağadan kaçıp evlerine sığınan İnce Memed’e: “**Yavru**” dedi, sen açsın. Dur sana çorba koyayım da iç!” (Y.Kemal_İM: 16).
- (2) Köse Kenan, Köroğlu’na: “Demek senin başından bu işler geçti **yavru**?” (Y.Kemal_ÜAE: 80).

yiğit

- (1) Şeyh Ede Balı, Osman’a esas kimliğini kazandıran bir yol göstericidir, Osman’a hitaben: “Hey Osmancık, **yiğit yiğit**, tek yiğit öfkesini yenendir.” (Buğra_O:15).
- (2) “Vahvah.. Bu **yiğit** hasta mıdır?” “delikanlıya çok acıdım... Şimdi görenler tanımıyor, öyle bir babayiğit oldu o hekimin sayesinde...”(Nesin_ÖE:116-117).
- (3) Halk Patrona Halil’e hitaben: “Yolunda can verir, uğrunda feda oluruz **yiğit**.” (Pala_KM: 342).

zalim

- (1) Muhtar Bey sevgilisinin hayalini görüyor, onu başkasıyla nişanlı zannettiği için sitemli bir şekilde: “**Zalim**, ta ahretten geri geldi, bana onu da gösterdi.” (N.Kemal_G: 107).

- (2) Şehriyar âşık olduğu Adil Giray'a yazdığı mektupta: "**Zalim!** Seni gerçekten sevdiğime dair daha nasıl kesin söz istiyorsun? Senin için koca bir saltanatı terk ediyorum." (N.Kemal_C: 241).
- (3) Şeyh Yusuf Efendi Feride'ye aşıktır ve aşkını ifade eden şarkısında: "Pür ateşim, açtırma benim ağzımı zinhar/ **Zalim**, beni söyletme derunumda neler var."
- (4) Feride evlatlık aldığı Munise'ye hitaben: "Munise cevap vermedi, sade güldü. Fakat ne gülüş! **Zalim**, şimdiden onu benden ziyade seviyordu." (Güntekin_Ç. 251, 271).

2.1.1.2. İsim + İyelik Eki ile Kurulan Sevgi Hitapları

Adlardaki işletme eklerinden biri olan iyelik ekleri, adın karşıladığı nesnenin bir şahsa veya bir nesneye ait olduğunu ifade eden, sahiplik gösteren eklerdir. Bir nesnenin başka bir nesnenin malı olduğu, başka bir nesneye bağlı olduğu veya başka bir nesnenin parçası olduğu ifade edilmek istendiğinde o nesneyi karşılayan ismin sonuna iyelik eki getirilir (Ergin, 1993: 210; Korkmaz, 2007: 259; Gülensoy, 2000: 385). Bu özelliğinden hareketle sevilen kişi sevildiği tarafından korunur ve sahiplenilir, bu nedenle Türkçede sevilen varlığın kime ve neye ait olduğu da iyelik ekleri ile işaretlenir. Bilhassa 1. teklik kişi iyelik eki sevgi hitaplarında sıklıkla kullanılmaktadır. İyelik eki alan sevgi hitaplarının önüne 1. teklik şahıs zamirinin ilgi hâliyle çekimlenmiş şekli (ben+im) getirildiğinde daha kuvvetli bir sahiplenme ve sevgi anlamı ortaya çıkmaktadır: *benim yavrum*, *benim annem* gibi.

Unvan ve hitap olarak kullanılan, 1. şahıs iyelik eki almış bazı kelimelerde, anılan ekler, artık kendilerinin o kelimelerdeki ilk görevlerini kaybederek sevgi ve hitap nüansları sağlayacak şekilde kaynaşmaktadır. Eski Türkçede *teñrim* "haşmetmaap, majeste"; Osm. "Ey Tanrı" anlamında kullanılan: *Tanrım*; bir kimsenin oğlu ve kızı yaşındakiler için kullandığı hitap:

oğlum, kızım; küçük ve genç yaştakiler için bir hitap şekli: *yavrum*; bir hitap şekli olan *güzelim* gibi (Korkmaz, 1994: 39).

Sevgi hitaplarında kullanılan 1. teklik kişi iyelik eki günümüzde kalıplaşarak özel adlarda kullanılmaya başlanmıştır: *Ayşem, Ecem, Didem* gibi.

Taradığımız eserlerde 3. teklik kişi iyelik ekinin sevgi hitaplarında kullanıldığı ancak 1. teklik kişi iyelik eki kadar işlek olmadığı görülmektedir. Türkçede saygı duyulan birine hitap edilirken bir saygı göstergesi olarak çokluk şekli kullanılmakta, hitap edilene yönelmekten çekinilmekte ve dolaylı bir anlatım tercih edilmektedir. Bu tür hitabın esas şekli karşımıza 3. şahıs olarak çıkmaktadır. Bir nezaket şekli olan bu ifade tarzının başlangıcı ise Eski Uygur dönemine kadar gitmektedir (Grönbeck, 1995: 70).

Eski Türkçede ve bugünkü Türk lehçelerinde 3. teklik kişi iyelik ekinin sevgi hitaplarında kullanımına bakıldığında bu yapının aile büyüklerine sevginin yanında saygıyı da ifade ettiği görülmektedir. Büyüklere hitapta dedesi, babası gibi ifadeler saygı duyulan kişiye direkt hitap edilmediğini göstermektedir. Figen Güner Dilek, “Altay Türklerinde Akrabalık” adlı çalışmasında, Altay Türklerinin eski geleneklerinde kadınların eşlerinin yaşlı akrabalarının ve erkeklerin adlarını zikretmesinin yasak olduğunu ve bugün de bunun etkisinin konuşma dilinde, hitaplarda üçüncü teklik iyelik ekinin tercih edilmesinde görüldüğünü belirtmektedir: ene yerine caanazı “büyükannesini”, ecezi “ablası” gibi (2007: 547).

Günümüzde sevgi hitaplarında 3. teklik kişi iyelik ekli kullanım günlük konuşma dilinde görsel iletişim araçlarının etkisiyle moda hâline gelmiş ve günümüzde daha sık kullanılmaya başlanmıştır: *aşkısı, birtanesi, canısı, karısı, oğlusu, yavrusu* gibi.

Türkçede sevgi hitaplarının iyelik ekli kullanımı yaygınken farklı olarak soruşturma yoluyla edindiğimiz bilgilere göre, Doğu ve Güneydoğu Anadolu ağızlarında, aile büyüklerine hitapta, saygı nedeniyle iyelik eksiz kullanım

dikkat çekmektedir: *Anne nasıl? Baba eve geldi mi?* gibi. Bu duruma karşın kardeşe hitapta iyelik eki kullanılmaktadır: *bacım, kardeşim* gibi.⁹

Urfa ağzında bazı kelimelerin ünlem hâlleri kelime sonuna uzun söylenen bir (é) getirerek yapılır: *aga* “baba”, *agé* “babam”; *ana* “anne”, *ané* “annem” gibi. İyelik eki ile yapılan hitaplardan farklı olarak ayrıca Urfa ağzında kelime sonundaki ünlü yerine “o” sesi getirilerek sevgi ifade edilebilmektedir: *babo* “babacığım” gibi (Edip, 1991: 18, 84).

2.1.1.2.1. İsim + 1.Teklik Kişi İyelik Eki +(l₄)m ile Kurulan Sevgi Hitapları

ağa+m

Dede: “Hoş gelmişsiniz, başımızın üstüne gelmişsiniz **ağam**. Merhaba ey dost, merhaba, dedi.” (Topuz_TÖ: 41).

ana+m

Haso çocuk komutanın eşi Zeyno'ya teselli için: “Ağlama **anam**, Zeyno anam, kurban anam” (Adivar_ZO: 195).

aslan+(ı)m

(1) Paşo Hanım oğlu Kaplan'a: “Oğlum, **arslanım!** Senin gönlünde bir sıkıntın mı var?” (N.Kemal_G: 28).

(2) Sıtkı Bey, kalenin kurtarılmasında önemli rol oynayan İslam Bey'e hitaben: “Gel, oğlum! Gel, beyim! Gel, **arslanım!** Dünyada, ahrette yüzün ak olsun!

⁹ Türkiye Türkçesinde nezaket ifadesi *teyze, amca, beybaba, abla, kardeş, hemşire, dede, nine, evlat, yavru, oğul, kız* gibi akrabalık ilişkilerine ait kelimeler aracılığıyla da gerçekleştirilir. Özbek Türkçesinde de akrabalık bildiren kelimeler benzer görevde kullanılır. Bu durumda dikkatimizi çeken nokta, büyüklere hitapta iyelik ekinin kullanılmamasıdır. Küçüklere hitapta ise muhakkak iyelik eki -Im ilave edilir ve içten saygı bildirilir. (Holida İmamova, *Türkiye Türkçesi İle Özbek Türkçesinde Nezaket Anlamı Taşıyan Seslenmeler*, A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED] 42, ERZURUM 2010, 1-10).

Vatanını sevenlere ne büyük örnek gösterdin, vatanı için ölmek isteyenlere ne güzel örnek oldun!” (N.Kemal_VYS: 252).

- (3) İstiraplı hayvanı içeriye almak, onu büyücek bir et parçasıyla teselli etmek istedi, bir saatten fazla: “Gel benim zavallı hayvanım gel...gel kuçum kuçum... Gel **aslanım**, gel gel...” diye onu çağırırdı, muvaffak olamadı” (Safa_SK: 150).
- (4) “Canım ağabeyciğim, şeker ağabeyciğim benim!” Kız kardeşine, “**Arslanım** elin oğlu yarın bozar fiyakanı! Herkes Sadri değil!” (O.Kemal_C: 68).
- (5) “Dur kadın, yorgunum. Binnaz Hanım hiç aldırmadı bile. Sen yorulmazsın **aslanım**, senin gibi bir yiğit yorulur mu hiç?” (Altan_İGA: 102).
- (6) Mevlana Şems’e hitaben: “Ey güneş, dökül saçıl seraba! Sevgilim gibi cömert/ Bir tohum gibi fışkıracak/ Bedenimdeki kuvvet/ Kükremenin tam çağı/ **Aslanım** geldi/ Dert dindi/ Acılar unutuldu birer birer” (Yağmur_AGŞ: 175).
- (7) “Kumru’nun oğlu Hakan için: “Hiç unutmam, daha birinci sınıfta tüm kerat cetvelini ezbere bilirdi, dedi Bilal dayı. Yahya efendi de “**Aslanım**, diyerek başını okşadı. Çıkış kapısına geldiler.” (Yücel_KK: 215).

Aslı+m

Mürebbiyeye âşık olan aşçı Bolu bestesiyle: “Yaktı aşkın kederin beni/ Çöz **Aslı’m** göğsünün düğmelerini.” (Gürpınar_M: 164).

aşk+(ı)m

“Elini sürmek ihtiyacını duydu mu kadın, sizindir! İster sevgili, ister dost, ister kardeş, her hâlde sizin göğsünüze başını koymaktan hazzedecek biridir. Sevgili Nil... Yavrum, kızım, **aşkım**... incim!” (Karay_N: 105)

aziz+(i)m

- (1) Şarlot (genç kız) sevgilisinin arkadaşı kendine yardımcı olunca: “Siz iyi bir adamsınız, **azizim**.” (Uşaklıgil_SD: 166).

- (2) “Genç subay kulağıma eğildi: “Sahi, **azizim**. Siz onlara söyleseniz de bir an önce hayvanlarını önlerine katıp, ateş hattının öbür tarafına çekilseler fena olmaz, dedi.” (Karaosmanoğlu_Y: 150).
- (3) Hekimlerin birbirine hitapları: “Bu söylediklerinizde bir çelişki yok mu **azizim**.” (Pala_KM: 35).

bacı+m

- (1) “Ah işte Tezel, güzel yavrum benim. Ah işte çocuğum, sevgilim, anam, **bacım**, her şeyim! Ülkem, vatanım, halkım, sanatım...” (Ağaoğlu_BDG: 68).
- (2) “Nefes aldığın her saniyede sevgiye yürü **bacım**, sevgiye yürü, ta ki hakikate eresin!” (Pala_ŞS: 3).
- (3) “Ölü evleri hiç böyle olmazdı bizim oralarda, hem de hepsi birbirine benzerdi... İki kadın, korkar gibi, ezilir gibi, birbirlerine bakarlardı. Yeni gelen derin derin iç çerdi. “**Bacım**” diye kekeleyip yutkunurdu. “Karayazılı bacım... Başın sağ olsun, karayazılım” (Yücel_MÇ: 11).
- (4) Şems, Mevlana'nın eşine hitaben: Şems: “**Bacım** bu çiçek çok çok uzaklardan Mevlana'ya hediye getirildi.” (Yağmur_AGY: 87).
- (5) “Pehlivan'ın arkadaşları ölüsünü eşi Kumru'ya getirirler: “Gel güzel yengem, gel **bacım**, dedi. Gel, sana göstereyim Haydar abimi.” (Yücel_KK: 262).

bal+(ı)m

Küçük Filiz ile annesine benzettiği Zilha arasında geçen konuşmada: “Ben sizi çok sevdim” “Ben de seni **balım**.” (Taner_KAD: 77).

bebek+(i)m

- (1) Nilgün'e hitaben: “Yavrum! **Bebeğim!** Çocuğumsun benim! Her şeyimsin! Her hâlinle güzelsin sen!” (Karay_N: 462).
- (2) Anne kızı için: “Aynı şey değil bebeğim” (Ümit_BE: 297).

bey+(i)m

- (1) Şefika, sevdiği genç Ata'ya: "Lisanın gönlünde mi? Anladım **beyim** şimdi layıkıyla anladım. Ben de seni seviyorum." (N.Kemal_ZÇ: 19).
- (2) Dilruba eşi Akif Bey'e hitaben: "İşte **beyim**! Bak, gözlerimde bir damla yaş var mı? Madem ki sen güçlü olmamı istiyorsun, istediğin kadar sabrederim." (N.Kemal_AB: 23).
- (3) Sıtkı Bey, kalenin kurtarılmasında önemli rol oynayan İslam Bey'e hitaben: "Gel, oğlum! Gel, **beyim**! Gel, arslanım! Dünyada, ahrette yüzün ak olsun! Vatanını sevenlere ne büyük örnek gösterdin, vatanı için ölmek isteyenlere ne güzel örnek oldun!" (N.Kemal_VYS: 252).
- (4) Fedayi dadı, oğlu gibi gördüğü Rakım'a hitaben: "Evladım, **beyim**! Allah bize bir güzel beyaz cariye vermiş olduğu hâlde artık akşam gelir gelmez benim siyah yüzümü görmekte ne mânâ kalır?" Rakım: "Yok dadıcığım yok! Senin yüzün bana valide çehresi kadar tatlıdır." Fedayi: "A beyim, canım, niçin böyle?" (A.Mithat_FBRE: 19).
- (5) "Mehmet Ali, bana: Gel, **beyim**, seni bizim köye götürüyüm; buralarda, yalnız başına sersefil olursun." dediği vakit bir Anadolu köyünün ne olduğunu bilmiyor değildim. (Karaosmanoğlu_Y:33).

böcek+(i)m

Mürüvvet Hanım, İpekböceği lakabı takılan Feride ile salıncakta sallanmak ister: "Nafile **böceğim**... sen hakikaten sallanmaktan korkuyorsun. Benzin kül gibi oldu, düşeceksin, dedi " (Güntekin_Ç: 249).

can+(ı)m

- (1) "Şerife Kadın dahi Fitnat Hanımın bu neşesizliğini anlamıştı ve hatta bir gün çıkarken Emine Kadın'ı mutfakta bulup dedi ki: **Canım**, bu kızcağızı çok mahzun görüyorum. Galiba çok sıkılıyor. Hiç dışarı çıkarmaz mısınız?" (Ş.Sami_TTF: 48).

- (2) “Bey, Akif’in vasiyetini unuttun mu? Bana kâğıtlarını gönderen, sözlerini yazan sendin. Ben bunu ne hâlde olsun himayeye mecburum, bilmiyor musun? Haydi, kızım, haydi, **canım**, kocalı kadın, erkekler arasında yakışmaz.” (N.Kemal_AB: 33, 37).
- (3) Fedayi dadı, oğlu gibi gördüğü Rakım’a hitaben: “Evladım, beyim! Allah bize bir güzel beyaz cariyeye vermiş olduğu hâlde artık akşam gelir gelmez benim siyah yüzümü görmekte ne mânâ kalır?” Rakım: “Yok dadıcığım yok! Senin yüzün bana valide çehresi kadar tatlıdır.” Fedayi: “A beyim, **canım**, niçin böyle?” (A.Mithat_FBRE: 19).
- (4) Rakım, Canan’ın sorularına karşı: “...alelhusus cevabını dahi **Canım**!... Yavrum!.. Kuzum! Gibi muhabbet temin eden kelimatla karıştırarak verdikçe yalnız Canan’ı değil, dadı kalfayı ve Yozefino’yu dahi ihya etmiş olurdu.” (A.Mithat_FBRE: 86).
- (5) Emine ile Ahmet Cemil arasında geçen diyalog: “Ben sana kötülük edecek değilim.” Bunları söyleyerek, yürümekte devam ediyorum. Bir an geldi, durdu. Ve bir ağacın arkasına çömeldi. Yaklaşıyorum. “**Canım** benden bu kadar ürkecek ne var?” “Aman, etme, güzel gardeşim. Aman etme.” (Karaosmanoğlu_Y: 79).

Canan+(ı)m

Rakım cariyesi Canan’a hitaben: “Satmam seni **Canan’ım**, satmam.” (A.Mithat_FBRE: 62).

canan+(ı)m

- (1) Nuri, hoşlandığı kadına hitaben: “Benim nazlı canım, **cananım** hâlâ okuyor mu?” (Gürpınar_BD: 160).
- (2) Mevlana Şems’e hitaben: “Şu er/ Şu güle benzeyen!/ Ne bileyim şekere, bala benzeyen!/ **Cananım** geldi/ Ey Tebrizli Şems!/ Ey gözümdeki nur/ beni benden aldılar bugün/ Kurulsun düğün dernek/ Ahun tenlim/ Gümüş bedenlim/ Dilim, dilberim geldi.” (Yağmur_AGŞ: 175).

cemre+m

Gevher Hatun, Mevlana'ya yazdığı mektupta Mevlana'ya (ilk görüşmelere cemrelerin düştüğü zaman olduğu için) “**cemrem**’ diye hitap ediyordu.” “Cemre bakışıma... Bakışlarına hasret kaldım, uzak diyarlarda ruhunu soluduğum aşk-ı sevdam.” (Yağmur_AGM: 48).

ciğer+(i)m

Kendilerine kadın ayarlayan Destancı Zeki, yüz elli lira masraftan bahsedince: “Ağzının suyu akan Celil Efendi: Helal olsun **ciğerim**...dedi.” (Nesin_MİN: 48).

civan+(i)m

- (1) Behlül Bihter’e: “Kıskanıyor musun, **civanım**?” (Uşaklıgil_AM: 273).
- (2) Kayınvalidesi gelinine hitaben: “Kızım, **civanım**, elmasım! Merdivenlerden koşarak iniyorsun civanım, şimdi sen korka korka yürümelisin.” (Uşaklıgil_SD:137).

çile+m / acı+m / keder+(i)m

“**Çilem, acım, kederim!** Gönlüm! Sustukça hoş geçimlim, dile geldikçe parlayan alevim. Kopup saçılan gerdanlığında soylu nedimelerin, savrulan incileri yere hüznlerimin. Hüzamlarla bağlayan cümle neşidelerim, çığlıksız uyanılan düşüm.” (Pala_KA: 69).

çocuk+(u)m

- (1) Sıtkı Bey, İslam Bey için telaşlanan er kılığındaki Zekiye'ye hitaben: “Ne oldun, **çocuğum**?” (N.Kemal_VYS: 223).
- (2) Matmazel ile Nihal arasında geçen diyalog: “Ne vakit gideceğiz? Ne vakit isterseniz **çocuğum**.” (Uşaklıgil_AM: 125).

- (3) Matmazel: “Ne oluyorsun, **çocuğum**? Ne için böyle uyuyordun? Ah! Benim küçük Nihal'im, senin öyle fikirlerin vardır ki...” (Uşaklıgil_AM: 234).
- (4) M. Kemal haber getiren askere: “Al, **çocuğum**, dedi.” (Adivar_AG: 121).
- (5) “Yüzü mahzundu, dudakları titriyordu. Beni elimden tutup göğsüne çekecek gibi bir hareket yaptı. Sonra yine bıraktı: Feride, **çocuğum**... Sana bir haber vereceğim... Üzücü bir haber... Baban bir parça hastaymış... Bir parça diyorum amma galiba ziyadece.” (Güntekin_Ç: 24).

dil+(i)m: “gönül” anlamında kullanılmıştır.

Mevlana Şems'e hitaben: “Şu er/ Şu güle benzeyen!/ Ne bileyim şekere, bala benzeyen!/ Cananım geldi/ Ey Tebrizli Şems!/ Ey gözümdeki nur/ beni benden aldılar bugün/ Kurulsun düğün dernek/ Ahun tenlim/ Gümüş bedenlim/ **Dilim**, dilberim geldi.” (Yağmur_AGŞ: 175).

din+(i)m

Şaha hitaben: “**Dinim**, imanım, Kible-i Âlem, zındık Osmanlıların sultanı ile şehzadeleri birbirlerine düşmüş vaziyetteydiler.” (Pala_ŞS: 136).

dost+(u)m

- (1) Mahpeyker ile Ali Bey, dost hayatı yaşamaya başladıklarında: “**Dostum** âlem senin için olsa gerek düşmen bana/ Gam değil zira yetersin dost ancak sen bana” (N.Kemal_İ: 99).
- (2) “Öldüm ben! Tayfur **dostum**, kardeşim ben bittim, mahvoldum” diye başlamıştım.” (Karay_N: 238).
- (3) Hafız Çelebi: “**Dostum!** Vefalı karındaşım benim, Safalar getirdiniz...” (Pala_KM: 208).
- (4) Duygusallığı, coşkusu ve enerjisiyle beni besleyen, dünyamı aydınlatan, yaşama sevincim, ilk göz ağrım, **dostum**, övücüm, canımın, kalbimin yarısı, başak saçlı kızım Çimen'ime, hayat suyum, ikinci baharımın çiçeği, umudum, arkadaşım, canımın, kalbimin ikinci yarısı küçük bebeğim Damla'ma, (Sarp_BKBA: 7).

elmas+(ı)m

- (1) “Ali Bey Fıtnat’ın yanında oturarak: **Elmasım!** Gel vazgeç bu sevdadan... Unut onu da, beni sev... Pederin gibi sevme... Ben sana aşıkım... Ayrılırsak, ben kederimden öleceğim.” (Ş.Sami_TTF: 130).
- (2) Sırrıcemal, Zehra ile Suphi arasında geçen konuşmalar: “Hayatım senindir **elmasım!**” “Canım sana feda olsun beyciim!” “Seninle birlikte neşem bulunmaz mı? Sana fedayım ben...” (N.Nazım_Z: 74).
- (3) Kayınvalidesi gelinine hitaben: “Kızım, civanım, **elmasım!** Merdivenlerden koşarak iniyorsun civanım, şimdi sen korka korka yürümelisin.”(Uşaklıgil_SD:137).
- (4) Hanımına hitaben: “Evet, **elmasım**, sen küçücük bir çılgınsın, bu demet sabahleyin geçerken alınmış, sonra usanılarak fakat atılmaya da kıyılmayarak oracığa konulmuş.”(Uşaklıgil_AM: 25).
- (5) Sevdığı kadına hitaben: “Ne yapıyorsun **elmasım**, kendine gel! (Gürpınar_GBYD: 59).

efendi+m

- (1) “Ragıp Bey: “Bir düziye içini çekiyorsun. Muhabbet alametleri bunlar mı? Sevmek böyle mi olur?” Fıtnat: “**Efendim**, seviyorum. Gönlüm şahadet eder ki, sizi seviyorum.” (Ş.Sami_TTF: 129).
- (2) Şefika, Ata Bey’in aşkından yataklara düşmüştür: “Beyim, sen misin? Beyim, hayal görmüyorum ya? Yanımda sen oturuyorsun, öyle mi?” Ata: “Şefikacığım! **Efendim**, Şefikacığım!” Şefika: “İlaç benim mi beyim?” Ata: “Hayır zavallı çocuk! Seni birine zorla nikâh ettiler de benim için verem oldun, ölüyorsun, öyle mi?” (N.Kemal_ZÇ: 54, 55).
- (3) Dilruba eşi Akif Bey’e hitaben: “**Efendim**” “Siz gidiyorsunuz, aklım da başımdan gitti. İki saattir eşyanızı hazırlayamıyorum. Ben sizin gibi erkek, sizin gibi vefasız değilim; sandığınıza ne koyarsam sanki canımın bir parçasını da birlikte koyuyorum.” (N.Kemal_AB: 16).

- (4) Dilaşub ölüm anında Ali Bey'in kollarında: "...Geliyorum hanımefendiciğim (Ali'nin ölen annesi Fatma Hanım için) geliyorum... Beyefendi beni gene kabul etti... Beyim, **efendim**..." (N.Kemal_İ: 189).
- (5) Bihruz Bey Periveş'e yazdığı mektupta: "Ah! Güzel hanımefendi! Sizden kaçmalıyım. Evet **efendim**! Burasını pek iyi hissediyorum. O kadarcık bile durup size bakmamalı idim." (R.M.Ekrem_AS: 84).

ev+(i)m / ocak+(ı)m / yurt+(u)m / sıla+m / memleket+(i)m / vatan+(ı)m

"Gönlüm; **evim, ocağım, yurdumsun! Sılam, memleketim, vatanımsın** hem. Bir türlü kavuşamadığım, kavuşmaya doyamadığım. Kible sabalarının halvetiyle açan yediverenim. Karanlıkların ardında uyandırmadan kimseleri, uyandırdın sevgimi; gecelerimi yıkadın, dolunaylara doldurdun." (Pala_KA: 68).

evlat+(ı)m

- (1) Halil Bey ile kızını seven öksüz akrabası Ata Bey arasında geçen diyalogda: "Gel oğlum, gel! Şefika, Boğaziçi'nde değil oğlum, hasta!" Ata: "Beyefendi! Şunu kapının yanındaki eczacıya gönderir misiniz?" Halil Bey: "Göndereyim **evladım**! Belki Cenâb-ı Hak senin vasıtanla şifa ihsan eder." (N.Kemal_ZÇ: 53).
- (2) Süleyman şehit oğlunun vasiyeti olan gelinini görünce: "(Dilruba'yı koşup kucaklamaya çalışarak) **Evladım**, hanım kızım!" (N.Kemal_AB: 33).
- (3) Fedayi dadı, oğlu gibi gördüğü Rakım'a hitaben: "**Evladım**, beyim! Allah bize bir güzel beyaz carıye vermiş olduğu hâlde artık akşam gelir gelmez benim siyah yüzümü görmekte ne mânâ kalır?" Rakım: "Yok dadıcığımıyok! Senin yüzün bana valide çehresi kadar tatlıdır." Fedayi: "A beyim, canım, niçin böyle?" (A.Mithat_FBRE: 19).
- (4) İhtiyar kadın küçük Dilber'e hitaben: "Dün gece yatakta anneciğini sayıklıyordun, annen kimdir? Şimdi nerede? Söyle **evladım**." (S.Sezai_S: 32).

- (5) “Cesaret **evladım**, cesaret. Bunun ötesinde bir başka hayata, ebedî bir hayata ereceksin. Şimdi, söyle, söyle, bakalım, son emelin nedir?” (Karaosmanoğlu_Y: 81).

fidan+(ı)m

İraz öldürülen oğlu için: “Kör olası Ali! Nasıl kıydın **fidanıma**?” (Y.Kemal_İM: 405).

gönlü+(ü)m / çile+m / aşk+(ı)m / keder+(i)m / acı+m

“Ey aşkın sesi, nefesi gel bir an evvel. Dinsin artık kıyametin gürültüsü...Ey dünyanın zarifi! Selam senin üzerine olsun. Ah ah! **Gönlüm, çilem, aşkım, kederim, acım, gönlüm!** Sustukça hoş geçimlim, dile geldikçe parlayan alevim. Kopup saçılan gerdanlığında soylu nedimelerin, savrulan incileri yere inen hüznlerim.” (Yağmur_AGŞ: 133).

göz+(ü)m

- (1) Nigel sevgilisi Karen’e mesajında: “Şemsim, ayım geldi” “Şems”im ayım geldi/ **Gözüm**, kulağım geldi/ Altın madenim geldi/ Başımın sarhoşluğu geldi/ Yolumu vuran geldi/ Tövbemi bozan geldi/ Gözümün nuru geldi” (Ümit_BE: 278).
- (2) Mevlana Şems’e hitaben: “Geldi, dostlar/ Güneşim, Ay’ım geldi/ O gümüş bedenlim/ **Gözüm**, kulağım, canım geldi/ Başım sarhoş/ İçim bir hoş bugün.” (Yağmur_AGŞ: 175).

gül+(ü)m

- (1) Adnan Bey, eşi Bihter için: “Bihter! Daha yatmadın mı **gülüm**?” “**Gülüm**, beni bu sabah öpmüyor musun?” (Uşaklıgil_AM: 200, 258).
- (2) Naili, Abdulvehhap’ın gönlünü almaya çalışır: “Gözüm nuru biraderciğim sen azıcık beni dinle Leyla’nın size âşık olduğuna kalıbımı basarım... Bunlar âşık maşuk cilveleri, beyim, **gülüm** çıkar şu paltoyu.” (Güntekin_YD: 75).

(3) Yunus ve Sitare'nin çocuklarını emanet ettikleri nine, İsmail'e hitaben: "Yine gelir **gülüm!** Az sabret hele!" (Pala_O: 94).

(4) Meryem ebe tepeden tırnağa titrerdi. Ağzını hayra aç, **gülüm**, derdi. Bacın gitti öbür dünyaya. Bir kız yetmedi mi? ben kuşlar çok uzak memleketlere gidebilir demek istedim." (Yücel_KK: 8).

güvercin+(i)m

"Benim için dua et **güvercinim.**" (Ağaoğlu_BDG: 199).

güzel+(i)m

(1) Evin aşçısı, yabancı mürebbiyeye: "Kolların puf böreği, gerdanın elmasiyen/Ben püşürürüm **güzelim**, sen hemen durma ye!" (H.R.Gürpınar_M: 46).

(2) Hanımı Vahdet Bey'e hitaben: "Sus **güzelim**, sus! Fena oluyorum. Eğer kanun koyuculardan olsaydım siyah kadına tenezzül eden beyaz erkekler için en ağır cezaları koyardım." (Gürpınar_HS: 278).

(3) Nerime Hanım Feride'ye hitaben: "Efendim, zabıtlardan bazıları size mektepten gelirken tesadüf etmişler, pek güzel olduğunuzu söylemişler. Biz İstanbulluyuz, tabii buraları gibi bunu bir hakaret saymayız değil mi **güzelim?**" (Güntekin_Ç: 280).

Güzide+m

"Valizimi ıslak taşların üstüne koyarak peçemi kaldırdım. Kalfa, boğuk bir feryat kopardı: Güzide, **Güzidem** gelmiş. Ah evladım! Damarları çıkmış zayıf kollarıyla boynuma sarılıyor, gözlerinden sel gibi yaşlar akarak: Ah çocuğum, ah çocuğum diye hıçkırıyordu." (Güntekin_Ç: 116).

Handan+(i)m

Cemal Bey, Handan hastalandığında: "**Handan'ım**, mini mini öksüz çocuğum... Gözlerinden öperim yavrum." (Adıvar_H: 174).

hanzade+m

“Şehriyar, beklenen bela gibi, ağır adımlarla Adil Giray’a yaklaştı. Yanına geldiği zaman peçesini yüzünden kaldırdı. Kin dolu bir sesle: “**Hanzadem!** Beni tanıyamadınız mı? Ben, haşmetlü İran Şahı’nın karısı Şehriyar’ım” (N.Kemal_C: 230).

hasret+(ı)m / hicran+(ı)m / firkat+(i)m / ömür+(ü)m

- (1) “**Hasretim, hicranım, firkatimsin.** Aramadan bulduğum, yola koyulmuş göçüm. Mekke’de hüznün yılımsın aç ve susuz. ...Gecelerimin hakimi, gözyaşlarının pınarı. Efendimsin. **Hayatım, ömrüm,** varlığımsın. Sütten kesimli bebeklerin merhamet umudu, hesap gününe hakim efsaneler güzeli. Matarasından abıhayat içen süvariler serdarı. Sevmeye şayeste dilberim, kuşkulardan arındırılmış günaydınım. Güzellik mushafının ser namesi, ilk nur.” (Pala_KA: 68-69).
- (2) “Denge madde lehine bozulunca insanın nefsi, mana lehine bozulunca da ruhu öne çıkıyor, biri diğerini bastırıyor Can Yunus!” demişti sevgili Sitare... **Hasretim...** Ne kadar doğru söylemişsin.” (Pala_O: 308).
- (3) “Hazretim ve **hasretim,** yazın bana. Biliniz ki sizi dünyada her şeyden daha çok seviyorum ben... Benden asla şüphelenmeyin. Güzellerinizden öpüyorum.” (Dündar_L: 271).

hayat+(ı)m

- (1) Nilgün’e: “Sevgi sözlerim bunlar... Sevgilim, ruhum, **hayatım**” (Karay_N: 326).
- (2) “Annemin çok yüzüklü elini alnımda duyuyorum: Terledin **hayatım.** Sarardın da. Gel biraz otur.” (Ağaoğlu_BDG: 220).
- (3) “Muhterem vatandaşlar!... Suna, suna... Yavrum, dinle bak **hayatım...** sinirlenme Sunacığım... Ruhum beni dinle... Muhterem... Senden başkasını seviyorsam eğer, şurdan şuraya gitmek kismet olmasın. Vatandaşlar!... Dinle beni, ben o karıyla evlendiğim zaman cahildim,

çocuktum. Ben asıl seni bütün hâllerinle Suna... Bak... Muhterem vatandaşlar... Muhterem Sunacığım..." (Nesin_MİN: 63).

(4) "Bak evleniyorsun **hayatım**, azıcık kadınsı giyinmeyi öğren!" (Işinsu_KD: 61).

(5) Mihriban Hanım eşine hitaben: "**Hayatım**, ekmek alır mısınız?" (Kara_IÖY: 124).

hazret+(i)m

"**Hazretim** ve hasretim, yazın bana. Biliniz ki sizi dünyada her şeyden daha çok seviyorum ben... Benden asla şüphelenmeyin. Güzel ellerinizden öpüyorum." (Dündar_L: 271).

hemşeri+m

Ayşe, yaralı askere: "Kocaman soğuk esmer ellerini tuttum, okşadım: "Allah'a ısmarladık **hemşerim**, dedim." (Adivar_AG: 111).

horoz+(u)m

Beni evladı gibi sever, horozum diye okşar, öper, konakta kaldıkça geceleri koynunda yatırır... görür görmez: Gel bakayım **horozum!** Dedi kollarını açtı." (Rasim_ES: 16).

hünkâr+(ı)m

(1) Hamamcı Mevlana'ya: "**Hünkârım** beni bağışlayın, yaşlı annem çok hastadır." (Işinsu_BBVBİ: 268).

(2) "Biliyorsun, **hünkârım** sensin... Sevgilim ve mabedim... (sensin). Muradım, yedi göğün Mevlâsı, bizi bu kahırdan azat edesin..." (Yağmur_AGŞ: 132).

kadın+(ı)m

- (1) “Yarın tekrar gelirsin değil mi Doktor? Rica ederim, **kadınıma** iyi bak. Yirmi üç senedir beraber yaşıyorum, bir gün bile kırılmadım, incinmedim. Ben de ona elimden gelen iyiliği yapmakta kusur etmek istemem. (Altan_İGA: 428).
- (2) “Bak **kadınım**, şimdi de sana güzel bir erkek evlat getirdim, Allah’tan sonra sana emanet, dedi.” (Topuz_TÖ: 222).

kulak+(ı)m

- (1) Nigel sevgilisi Karen’e mesajında: “Şemsim, ayım geldi” “Şems”im ayım geldi/ Gözüm, **kulağım** geldi/ Altın madenim geldi/ Başımın sarhoşluğu geldi/ Yolumu vuran geldi/ Tövbemi bozan geldi/ Gözümün nuru geldi” (Ümit_BE: 278).
- (2) Mevlana Şems’e hitaben: “Geldi, dostlar/ Güneşim, Ay’ım geldi/ O gümüş bedenim/ Gözüm, **kulağım**, canım geldi/ Başım sarhoş/ İçim bir hoş bugün” (Yağmur_AGŞ: 175).

kumru+m

Nilgün için: “Ne uysal oldu birdenbire... Hanım hanımcık, gözlerini etrafına çevirmeden öyle şeker bir duruşu, tatlılığı, cana sokulacak hâli var ki... içimden “Uslu bebeğim, yavrum! Kediciğim! **Kumrum!** diyorum.” (Karay_N: 73).

hatun+(u)m

Tapduk Emre eşine hitaben: “Bu kimdir **hatunum?**” (Pala_O: 237).

hazine+m / define+m / servet+(i)m / hayal+(i)m

“Nakşigül; **hazinem**, **definem**... **Nakşigül servetim**, varlığım... Nakşigül, **hayalim**, rüyamın tabiri... Nakşigül” (Pala_KM: 8).

iman+(ı)m

- (1) “İki erkek arasında geçen konuşmalar: “Nur ol **imanım**... Nur Baba... Nuri Baba....” “Hu imanım, bana bir gerdan sun. Cemaline Kerbela ateşiyle teşnelendim.” “Eyvallah pirim. İçimin ateşinden ateşini söndür, aşkını kandır.” “Nuruaynım...” (Gürpınar_BD: 239).
- (2) Şaha hitaben: “Dinim, **imanım**, Kible-i Âlem, zındık Osmanlıların sultanı ile şehzadeleri birbirlerine düşmüş vaziyetteydiler.” (Pala_ŞS: 136).

inci+m

“Herhangi bir yaşta keşki sevebilsem ve bir kadın ismini, gözümde tüterek, bağrım yanarak, ah çekerek, çılgına dönerek inlesem: Nil! İncim! **Sultanım!**” (Karay_N: 69).

İsmet+(i)m

Muhtar, sevdiği kıza hitaben: “**İsmet'im**, keyfin mi yok? Yüzüne bir mahzunluk çökmüş.” İsmet: “Hayır beyim bir şeyim yok!” (N.Kemal_G: 14).

kadın+(ı)m

Yunus eşi Sitare için: “Kanaryam gönlündeki yuvasına dönmüş, **kadınım** içimden geçenleri bilmişti.” (Pala_O: 45).

kanarya+m

Yunus eşi Sitare için: “**Kanaryam** gönlündeki yuvasına dönmüş, kadınım içimden geçenleri bilmişti.” (Pala_O: 45).

kız+(ı)m

- (1) “Mektepten nasıl çekileceğim? Nasıl yapacağım? Ben cahil kalacağım. Diyerek ağladım, sızladım da fayda vermedi. Pederim: Onu merak etme

kızım. Ağlama kuzum. Bu adettir: kız on-on bir yaşını geçtiği gibi yaşmaksız, feracesiz sokağa çıkamaz.” (Ş.Sami_TTF: 21).

- (2) Tahire Hanım kızı Şefika'ya hitaben: “Gönderirim **kızım**. Çare bulurum iki gözüm. Allah aşkına öyle mahzun mahzun bakıp da ciğerimi bir kat daha yakma! İşte gidiyorum, şimdi tembih ederim, şimdi çaresini bulurum. Sen bi parçacık yaz bir parçacık rahat et. Anneciğin sana kurban olsun.”(N.Kemal_ZÇ: 49-50).
- (3) Süleyman Bey gelinine hitaben: “**Kızım**, daha birkaç ay önce şehit olan beyini unuttun mu? Akif'in bir yaşlı babası yok muydu? Ne zaman olsa gelir, seni arar, diye çocuk sana bir şey söylemedi mi?” “Bey, Akif'in vasiyetini unuttun mu? Bana kâğıtlarını gönderen, sözlerini yazan sendin. Ben bunu ne hâlde olsun himayeye mecburum, bilmiyor musun? Haydi, **kızım**, haydi, canım, kocalı kadın, erkekler arasında yakışmaz.” (N.Kemal_AB: 33, 37).
- (4) Hanife, Zekiye'ye hitaben: “**Kızım!** Hanım kızım! Hay, Allah canımı alsın! Ne diyeceğimi de bilmiyorum.” “**Kızım**, kızcağızım! Hay, ayaklarım kırıldı! Hay, ağzım kuruyaydı! Hay, Allah bin türlü belamı vereydi de...” (N.Kemal_VYS: 213, 214)
- (5) Kayınvalidesi gelinine hitaben: “**Kızım**, civanım, elmasım! Merdivenlerden koşarak iniyorsun civanım, şimdi sen korka korka yürümelisin.” (Uşaklıgil_SD:137).

kuzu+m

- (1) “Mektepten nasıl çekileceğim? Nasıl yapacağım? Ben cahil kalacağım. Diyerek ağladım, sızladım da fayda vermedi. Pederim: Onu merak etme kızım. Ağlama **kuzum**. Bu adettir: kız on-on bir yaşını geçtiği gibi yaşmaksız, feracesiz sokağa çıkamaz.” (Ş.Sami_TTF: 21).
- (2) Rakım cariye kız Canan'a: “Gel bakalım Cânân. Gel korkma yavrum. işte ben dadıma tembih ettim. Bundan sonra nereye gitmek ister iseniz beraber gitmeğe mezunsunuz. Sen piyanoya mı heves ettin **kuzum?** Ben sana piyano alırım. Ben de buraya senin için muallime celb edebilirim.” (A.Mithat_FBRE: 23-24).

- (3) Rakım İngiliz öğrencilerine: “İyi ama her şeyin bir vakti vardır **kuzum**. Ben sizin mualliminiz olduğum için zannederim ki sizin için daha bu gibi mütâlâatın vakti değildir diye ihtara hakkım vardır.” (A.Mithat_FBRE: 55).
- (4) Emine, Ahmet Cemil’e hitaben: “Omuz başları kalkmış, boynu bükülmüş ve bir eli çoktan dolup taşmaya başlayan testide, öbür eli kuşağında gene hiç yüzüme bakmadan söylüyor: İsmail, seninle konuştuğumu istemiyor. Bırak beni **kuzum**, bırak beni.” (Karaosmanoğlu_Y: 190).
- (5) Kezban sevdiği İhsan’a: “Beni de al, sen nereye varırsan ben de varırım. Her işini idem, **guzum, guzum**, ben bu şehir garısı gibi hastaya da baharım.” (Adivar_AG: 69).

küçük+(ü)m

- (1) Mürebbiye Nihal’e: “O gün Nihal’in elini elinden bırakmayarak: “**Küçüğüm** bakayım gözlerinize!” (Uşaklıgil_AM: 87).
- (2) “Baksana, **küçüğüm**, sen hoş bir kızsın, fakat ne yapayım?” (Uşaklıgil_SD: 167).
- (3) Arkadaşı, Feride’ye hitaben: “Feride, onu çok severdin, değil mi? Saklama **küçüğüm**, itiraf etmekten kaçınırdın.” (Güntekin_Ç: 231)

melek+(i)m

- (1) Adil Giray’ın Perihan’a yazdığı mektup: “İmdadıma yetiş meleğim, gülün bir şeytanın pençesinde eziliyor! Aşk için delilik getirir, derler. Ne dereceye kadar doğrudur, bilmem; fakat bazı hâllerde insanı çıldırmaktan kurtardığını bu akşam nefsimde tecrübe ettim. Hayalin, bir koruyucu melek gibi, karşımda durup da varlığımı belalardan korumasaydı, beni şimdiye kadar çoktan çılmış, zincirlere vurulmuş görürdün.” (N.Kemal_C: 190).
- (2) Hanımı Vahdet Bey’e: “Korkma. Üzerine böyle bir adilik yoracak kadar seni hakir göremem. Bu cinayetle bütün dünya seni suçlasa, hatta sen kendin hainliğini itiraf etsen, ben gene şiddetle reddederim.” Vahdet Bey hanımına: “Ağzını öpeyim **meleğim**.” (Gürpınar_HS: 278).

- (3) Şadan eşi Revan Hanım'ı Nuri rahatsız ettiğinde: “**Meleğim**, gözbebeğim bana bir hafta müsaade et.” “Ah güzel meleğim...” “Gözümün nuru sorma!” (Gürpınar_BD: 225, 231, 233).
- (4) Kamran, ağacın altında, hoşlandığı dul kadın Neriman'a iltifat eder: “Neriman, cicim, **meleğim**” (Güntekin_Ç: 36).

mir+(i)m

- (1) “İlk önce Tevfik Bey'e: **Mirim**, Ferahfeza'ya var mısın? diye sordu. Tevfik Bey senelerdir bu eseri de söylememiştii. Fakat tecrübeyi kabul ediyordu.” (Tanpınar_H: 318).
- (2) “Hastalara kötü davranmamalarını öğretmemiz gerekiyor üstadım.” “Beli **mirim**, doğru, söylersin.” (Pala_KM: 34, 35).

mabet+(i)m

“Biliyorsun, hünkârım sensin... Sevgilim ve **mabedim**... (sensin). Muradım, yedi göğün Mevlâsı, bizi bu kahırdan azat edesin...” (Yağmur_AGŞ: 132).

murat+(ı)m

“Biliyorsun, hünkârım sensin... Sevgilim ve mabedim... (sensin). **Muradım**, yedi göğün Mevlâsı, bizi bu kahırdan azat edesin...” (Yağmur_AGŞ: 132).

nur+(u)m

- (1) İki erkek arasında geçen konuşmalar: “Küfür etme. Ben Nuri değilim, **nurum**.” “Nuri aynım... kaçınıcı gökteyiz?” (Gürpınar_BD: 105).
- (2) Yunusun manevi âşka ulaşmasına vesile olan kıza hitaben: “Senin ateşin düşmeden önce, gönlümde yanan bir kıvılcım mıydı nurum?” (Işınsu_BBVBİ: 105).

ruh+(u)m

- (1) “Başkasının eliyle Boksör Vehip, Almanya'dan memleketine avdetinin üçüncü günü ince, bozuk bir kadın yazısıyla yazılmış şu mektubu aldı: **“Ruhum**, sevgilim; Bir yabancıнын size böyle hitap etmesine hayret edeceksiniz, fakat ben sizin yabancıınız değilim.” (Güntekin_LİM: 18).
- (2) Nilgün'e: “Sevgi sözlerim bunlar... Sevgilim, **ruhum**, hayatım” (Karay_N: 326).
- (3) Canan'a yazılan mektuplarda: “Canım, **ruhum**, sultanım, dünya güzelim” (Safa_C: 233).
- (4) “Muhterem vatandaşlar!... Suna, suna... Yavrum, dinle bak hayatım... sinirlenme Sunacığım... **Ruhum** beni dinle... Muhterem... Senden başkasını seviyorsam eğer, şurdan şuraya gitmek kısmet olmasın. Vatandaşlar!... Dinle beni, ben o karıyla evlendiğim zaman cahildim, çocuktum. Ben asıl seni bütün hâllerinle Suna... Bak... Muhterem vatandaşlar... Muhterem Sunacığım...” (Nesin_MİN: 63).
- (5) “Lüsyen! Tamam tam bu işte... Teşekkür ederim **ruhum!**” (Dündar_L: 161).

rüya+m / hayal+(i)m / hülya+m / neşe+m

“Ah gönül! **Rüyam**, **hayalim**, **hülyam**. Esenliğim, sevincim, **neşem**. ... Nuh gemisine dönen güvercinim. Orta çağ'dan kalan iyimserliklerin solgun baharı, düşümde her gece gördüğüm kelebek...” (Pala_KA: 70).

oğul+(u)m

- (1) “Talat Bey, Arap'ın manasız sözlerini dinlemeyip: Ah anneciğim, bilmem ne oldum, bugün keyfim yok, dedi. Allah'a emanet, **oğlum** nen var?” (Ş.Sami_TTF: 2).
- (2) Paşo Hanım oğlu Kaplan'a: “**Oğlum**, arslanım! Senin gönlünde bir sıkıntın mı var?” (N.Kemal_G: 28)

- (3) Sıtkı Bey, kalenin kurtarılmasında önemli rol oynayan İslam Bey'e hitaben: "Gel, **oğlum!** Gel, beyim! Gel, arslanım! Dünyada, ahrette yüzün ak olsun! Vatanını sevenlere ne büyük örnek gösterdin, vatani için ölmek isteyenlere ne güzel örnek oldun!" (N.Kemal_VYS: 252).
- (4) "Koskaca Paşa, hemen yerinden kalktı ve öyle tek atlı bir sipahiyi(Cezmi'yi) : "Gel **oğlum!** Hitabıyla kucaklayarak alnından öptü; taltiflere gark etti; başına kendi eliyle iki çelenk taktı, arkasına güzel bir hilat giydirdi." (N.Kemal_C: 76).
- (5) Annesi Ahmet Cemil'e: "**Oğlum** seninle biraz ciddi konuşmam gerekiyor, dedi." (Uşaklıgil_MVS: 49).

övünç+(ü)m

- (1) Osman erkek kardeşinin çok sevdiği oğluna hitaben: "Ey Bay Koca; atı boyu geyik yıkan yiğit; **övüncüm**, öncüm ağalarımın Savcı beğın oğlu yeğenim Bay Koca" (Buğra_O: 145).
- (2) Duygusalılığı, coşkusu ve enerjisiyle beni besleyen, dünyamı aydınlatan, yaşama sevincim, ilk göz ağrım, dostum, **övüncüm**, canımın, kalbimin yarısı, başak saçlı kızım Çimen'ime, hayat suyum, ikinci baharımın çiçeği, umudum, arkadaşım, canımın, kalbimin ikinci yarısı küçük bebeğim Damla'ma, (Sarp_BKBA: 7).

paşa+m

- (1) Bihruz Bey'in uşağı Bihruz Bey'e hitaben: "Evet, **paşam!**" (R.M.Ekrem_AS: 144).
- (2) Nesrin küçük Bülent'e: "Aman **paşam**, bana çarparsan düşerim." diyordu." (Uşaklıgil_AM: 76).
- (3) "Affedersiniz **paşam**... başka türlü olur mu?" (Gürpınar_BD: 96).
- (4) Çocuk Haso babası olduğunu bilmediği, kendisiyle ilgilenen Binbaşı Hasan'a: "Allahaismarladık, **paşam!**" demişti." (Adıvar_ZO: 185).

- (5) Eşkiya, Deli Durdu'ya hitaben: "Uyansana **paşam**, vakit öğleyi geçti **paşam**." (Y.Kemal_İM: 187).

pir+(i)m

- (1) "İki erkek arasında geçen konuşmalar: "Nur ol imanım... Nur Baba... Nuri Baba...." "Hu imanım, bana bir gerdan sun. Cemaline Kerbela ateşiyle teşnelendim." "Eyvallah **pirim**. İçimin ateşinden ateşini söndür, aşkını kandır." "Nuruaynım..." (Gürpınar_BD: 239).
- (2) Askerler savaşta: "Gurban olurum **pirim!**", "Sadakan olayım şıhım!" (Pala_ŞS: 218)
- (3) Seyyid Burhaneddin, Mevlana'ya hitaben: "Seni kaybetmenin acısı büyüktür pirim." (Yağmur_AGM: 73).

Rabb+(i)m

"Cevher bu ışıklı güzelliğin yegâne sığınak saydığı kucağına düştüğünü görür görmez, gayet zayıf ve nispetsiz derecede uzun olan kollarıyla kucaklayıp matemli çehresini gökyüzüne kaldırarak dedi ki: **Rabbim!** Şu biçare Dilber'i görüyor musun?" (S.Sezai_S: 111).

sultan+(ı)m

- (1) "Herhangi bir yaşta keşki sevebilsem ve bir kadın ismini, gözümde tüterek, bağrım yanarak, ah çekerek, çılgına dönerek inlesem: Nil! İncim! **Sultanım!**" (Karay_N: 69).
- (2) Bedia ile hanım ninesi arasında geçen konuşmada hanım ninesi: "Yok çocuğum, yok yavrum, yok **sultanım**...dünya hâli bu evlatçığım, neler olmaz neler... her şey unutulur cicim... haydi güzelim... yat yavrum." (Safa_C: 125).
- (3) Emin Dede: "Kadınları, **sultanım!** Diyerek ellerini sıkı, Mümtaz'ın arkadaşlarına iltifat etti." (Tanpınar_H: 311).

- (4) Sevdığı kıza hitaben: “Size gelince **sultanım**, diye devam etti sonra, rahibin şaşkın bakışları arasında gözlerini yeniden genç kıza çevirerek...” (Pala_KA: 129).
- (5) Mevlana, Şems’e: “**Sultanım!** Çok şehirlere uğradın biliyorum.” “Ey Şemseddin Tebrizi, ey mânâ âleminin incisi, gerçi evim sana layık değil ama sadık bir bendenim şimdi.” (Yağmur_AGŞ: 50).

şahin+(i)m

“Koca Osman, alanın ortasındaki mermer taşın üstüne otumuş: İnce Memed, **şahinim**. İnce Memed, **şahinim**, diyor boyuna. Başka hiçbir laf etmiyor.” (Y.Kemal_İM: 345).

şehzade+m

Cezmi en şakacı tavrıyla Adil Giray’a: “Maşallah **şehzadem!** Davet ettiğiniz misafiri ne kadar nazik karşılıyorsunuz... Elinizdeki kılıç da herhâlde konukseverlik alameti olsa gerek... diye takıldı.” (N.Kemal_C: 211).

şeker+(i)m

- (1) Abdullah Efendi, Mahpeyker’e: “**Şekerim**, boşuna üzülüyorsun. Aramızdaki anlaşmaya göre iki taraf da istediğini yapmakta serbesttir. İstediklerinizi yapın, kabul ediyorum.” (N.Kemal_İ: 118).
- (2) Zeyno ölen arkadaşı Azize ile eskiden sevdiği Hasan’ın çocuklarına hitaben: “**Şekerim**, Muazzezciğim, yavrum, Azize’nin yavrusu, Zeyno teyzeyi bildin öyle mi? Seni maskara seni! Fındık fıstık seni!” (Adivar_ZO: 14).
- (3) “Canım! **Şekerim**, yavrum! gibi kelimeler meğerse ne güzelmiş; aşk acısı insanları eşit kılar.” (Karay_N: 69).
- (4) Behice ile Perihan arasında geçen konuşmada: “Konuş **şekerim**, benim ütümün sana ne zararı var?” (Esendal_VB: 7).

tatlı+m

- (1) Sevgilisi Karen'e hitaben: "Merhaba **tatlım**... Nasıl gidiyor Türkiye maceran?" (Ümit_BE: 41).
- (2) Annesi kızı Karen'e: "Üzülecek bir şey yok **tatlım**." (Ümit_BE: 151).

tonton+(u)m

- (1) Ölenin oğlu para verince Hacer küçük oğlanın eteklerine atılır: "Veren ellerin dert görmesin, ver velinimetzadem ver. Ver **tontonum** ver... ver tosunum ver." (Gürpınar_M: 237).
- (2) Şakir Bey torunu Zerrin'e: "Gel bakayım, **tontonum**, meleğim, kuzum, çocuğum gel, çikolatayı al, pısırik baban nerede?" (Safa_C: 55).

tosun+(u)m

Ölenin oğlu para verince Hacer küçük oğlanın eteklerine atılır: "Veren ellerin dert görmesin, ver velinimetzadem ver. Ver tontonum ver... ver **tosunum** ver." (Gürpınar_M: 237).

umut+(u)m

Duygusallığı, coşkusu ve enerjisiyle beni besleyen, dünyamı aydınlatan, yaşama sevincim, ilk göz ağrım, dostum, övücüm, canımın, kalbimin yarısı, başak saçlı kızım Çimen'ime, hayat suyum, ikinci baharımın çiçeği, **umudum**, arkadaşım, canımın, kalbimin ikinci yarısı küçük bebeğim Damla'ma, (Sarp_BKBA: 7).

ülke+m / vatan+(ı)m / halk+(ı)m / sanat+(ı)m

"Ah işte Tezel, güzel yavrum benim. Ah işte çocuğum, sevgilim, anam, bacım, her şeyim! **Ülkem, vatanım, halkım, sanatım**..." (Ağaoğlu_BDG: 68).

üstat+(ı)m

Emin Bey, Tamburi Cemil'e: "Şişelerin üzerinde '**üstadım**, aziz üstadım Cemil Beyefendi'ye' diye bir yığın ithaf vardı, derdi." (Tanpınar_H: 310).

yaren+(i)m

Mevlana ile Hüsameddin arasında geçen konuşmada: "Niçin bana o kadar büyük bir hasretle bakıyorlar? Ben peygamberimizin ayağının tozuyum ve Hz. Muhammed (s.a.v.) Efendimizin dediğini diyorum: Ben kuru ekmek yiyen bir kadının çocuğuyum. Beni neden bu kadar gözlerinde büyütüyorlar Hüsameddin **yârenim**?" (Yağmur_AGM: 81).

yavru+m

- (1) Annesi oğlu Ali'ye: "Aliciğim, ne olur sus! Hem kendini hasta edeceksin, hem de beni perişan... Bir söz için annen sana darılır mı? Sus **yavrum**, başım hakkı için sus!" (N.Kemal_İ: 126).
- (2) Karabibik hayvana: "Diiih! Ha gözüm ha! Çiç çiç çiç çiç! Bas gidelim, **yavrum** da bas gidelim." (N.Nazım_K: 35).
- (3) Ağabeyi İkbâl'e: "İkbâl ne oldun? Bana baksana İkbâl! Ne oldun **yavrum**? dedi." (Uşaklıgil_MVS: 288).
- (4) Cemal Bey, Handan hastalandığında: "Handan'ım, mini mini öksüz çocuğum... Gözlerinden operim **yavrum**." (Adıvar_H: 174).
- (5) Saffet Bey, Zeyno'ya: "Hâlâ elim elinde, bir eliyle saçlarımı garip bir ısrarla okşadı: Allah rahatlık versin **yavrum**, dedi." (Adıvar_H: 62).
- (6) Hasan eşi Azize'ye: "Azizeciğim çok canım sıkılıyordu, bir iki gece Viyana'da kalmak, operaya gitmek istedim. Artık ağlama **yavrum**, senden başka kimseyi, ama kimseyi sevmiyorum." (Adıvar_KA: 237).
- (7) Zeyno ölen arkadaşı Azize ile eskiden sevdiği Hasan'ın çocuklarına hitaben: "Şekerim, Muazzezciğim, **yavrum**, Azize'nin yavrusu, Zeyno

teyzeyi bildin öyle mi? Seni maskara seni! Fındık fıstık seni!” (Adivar_ZO: 14).

(8) Zeyno kendinden birkaç yaş küçük Mazlume'ye: “Anlıyorum **yavrum!** Yalnız niçin bize henüz gelmediğini düşünüyorum.” (Adivar_ZO: 25).

(9) İhsan arkadaşı Cemal'e: “**Yavrum,** senin zihninin gerçek benim amcaoğlunun kızına takılmış.” (Adivar_AG: 134).

yıldız+(ı)m

Yunus eşine hitaben: “**Yıldızım** gittiği uzak yerlerden geri gelmiş, ciğerparemiz için söylemeye devam ediyordur.” (Pala_O: 45).

yiğit+(i)m

(1) “Sürtük Hacer hâl diliyle: “Haydi **yiğidim,** mezarlık arasında biraz hasbihâl edelim, deyişi de vardır.” (Gürpınar_HS: 189).

(2) Malhun Hatun eşi Osman'a: “Ağan Gündüz beğden yana dertlenme **yiğidim.** Herkes iyi bilmektedir ve ben de bilirim: onun isteği yürektendir.” (Buğra_O: 110).

(3) “Korkma oğul, korkma **yiğidim.** Doru at bize yetişemez.” “Ne diyorsun baba, deli misin sen? İşte yetişti bile. Aramızda ya bir arşın var, ya da yok.” “Aldırma oğul, aldırma. O bizim doru taydır, yetişemez. Çevir kıratın başını kumsala.” (Y.Kemal_ÜAE: 44).

2.1.1.2.2. İsim + 3. Teklik Kişi İyelik Eki +sl₄ ile Kurulan Sevgi Hitapları

Taranan eserlerde tespit edilen sevgi hitaplarında 3. teklik kişi iyelik ekinin, 1. teklik kişi iyelik eki kadar işlek kullanılmadığı görülür. Ancak 3. teklik kişi iyelik eki ile kurulan sevgi hitapları, son dönemlerde bilhassa da konuşma dilinde görsel iletişim araçlarının da etkisiyle işlek hâle gelmiştir: *aşkısı, birtanesi, canısı, karısı, oğlusu, yavrusu* gibi.

İsmail Ağa oğlu Mustafa'ya: “**Oğlusu**, dedi, babasının şahin, babasının yiğit, babasının yakışıklı oğlusu...” (Y.Kemal_YK: 286).

2.1.1.3. İsim + Çokluk Eki +IA₂r ile Kurulan Sevgi Hitapları

Çokluk eki, ismin karşıladığı nesnenin sayısının birden fazla olduğunu ifade eder (Ergin, 1993: 209). Bu ek sadece çokluğu ifade etmez, saygı duyulan birine hitap ederken, saygı duyulan birinden bahsederken, derin saygının ifadesi olarak kullanılabilir: *hazretleri* gibi. Bu kullanım Eski Uygurca dönemine kadar uzanabilmektedir: *Ulug küçlüg kutlug bodvsvtlar ermeser* “eğer, o ulu, güçlü, kutlu bodisatva olmasa” (Grönbech, 1995: 69).

ağa+lar

Esad Bey arkadaşlarına hitaben: “Teşekkür ederim. **Ağalar**, siz de sohbetimize katılır mısınız? Hazır keman var. Haydi bakalım, bir taksim isteriz. Bir kadeh daha lazım, değil mi?” (N.Kemal_AB: 45).

can+lar

Cem evindeki dede sesleniyor: “Oğul, diye seslendi; **canlara** şarap getiriver.” (Topuz_TÖ: 41).

dost+lar

(1) “**Dostlar**, bu nasıl bir soru?” (Pala_KM: 79).

(2) Hacı Bayram: “**Dostlar** ezan okunuyor, haydi bakalım kalkalım, hep beraber kılalım namazı.” (Işinsu_HB: 342).

yiğit+ler

Hapishanedekileri kurtarmaya geldiklerinde onlara hitaben: “Uçun şahbazlar, koşun **yiğitler!**” (Pala_KM: 387).

yavru+lar

Kerimoğlu delikanlıları yemeğe çağırıyor: “Buyurun canım. Buyurun hay yeğen. Ziyade olsun Ağa, dediler. Ağa usul usul daha yemeğe devam ediyordu. Sağ olun **yavrular**, dedi. Gençlik böyle işte hay yeğenler, dedi.” (Y.Kemal_İM: 177).

yolcu+lar

Tapduk’u dinlemeye gelenlere Tapduk: “Hoş geldiniz **yolcular**, dedi.”(Işinsu_BBVBİ: 236).

2.1.1.3.1. İsim + Çokluk Eki +IA₂r + 1.Teklik Kişi İyelik Eki +(I₄)m ile Kurulan Sevgi Hitapları

Sevgi hitaplarında +IA₂r çokluk eki, 1. teklik kişi iyelik eki ile birlikte kullanılmakta ve iyelik ekiyle genişletilen seslenme sözünde sevilen varlığı sahiplenme anlamı pekiştirilmektedir: *canlarım*, *erenlerim* gibi.

can+lar+ım

“Savaş zaruret hâlini almıştır; benim gibi biri buradan ya galip, ya mağlup olarak dönmek zorundadır ve galiba başka bir seçenek de yoktur. İmdi **canlarım**, can yoldaşlarım, bu hâle sizler ne buyurursunuz?” (Pala_ŞS: 173).

çocuk+lar+(ı)m

“Kardeşlerim, **çocuklarım**, dedi, Hacı Bayram Veli gözlerinin ışığı ile hepsini kucaklayarak; geldiniz hoş geldiniz sefalar getirdiniz.” (Işinsu_HB: 312, 314).

evlat+lar+(ı)m

“**Evlatlarım** aklınızla gönlünüzü bir edin.” “Kardeşlerim, çocuklarım, dedi, Hacı Bayram Veli gözlerinin ışığı ile hepsini kucaklayarak; geldiniz hoş geldiniz sefalar getirdiniz.” (Işinsu_HB: 312, 314).

kurt+lar+(ı)m

“Şahbazlarım, **Kurtlarım!** Şahine per gerektir, meydana er gerektir!... Ata meydan, yiğide şan gerektir. Ve sen, beyaz atın üstündeki süvari... sen yüreği çelikleşen yiğit, gazan mübarek ola!” (Pala_ŞS: 34).

oğul+lar+(ı)m

Bir endişe, bir soru Yakub'un mavi, masmavi gözlerinin derinliğinde. Ne var oğullarım? Saçlarınızı, sizi naz ile kucaklayacak yastıklarınıza sermeniz gereken böyle bir vakitte. Ne var **oğullarım**, ne oldu? (Bekiroğlu_YZ: 35).

yiğit+ler+(i)m

“**Yiğitlerim**, gazilerim, kurtlarım!.. Haksızlık ve zulüm gören halka yazıktır, batıla yenik düşerse hakka yazıktır.” (Pala_ŞS: 33).

2.1.2. Türemiş Kelimelerden Kurulan Sevgi Hitapları

Kelime kök veya gövdelerine yapım ekleri getirilerek türetilen değişik anlamdaki yeni kelimelere türemiş kelime denir (Korkmaz, 2007: 31).

Türemiş kelimelerle kurulan sevgi hitaplarında +Cl₄k (*anneciğim, evlatçığim, efendiciğim, hemşireciğim, yavrucuğum*); +CA₂k (*sevdicek, yavrucağım, yumurcak*); +CA₂ğl₂z (*elmascağızım, kızcağızım*); ayrıca çok işlek olmayan +dA₂ş (*arkadaş, kardeş, yoldaş*); +ll₄ (*sevgili, tatlım, kıymetlim*); +(l)ş (*bebiş, oğluş, tontış*); -G₂l₄n (*çapkın*) ekleri kullanılabilmektedir.

2.1.2.1. İsim +Cl₄k Eki ile Kurulan Sevgi Hitapları Sevgi Hitapları

Batı Türkçesinin başlardan itibaren görülen, ünlü ve ünsüz uyumlarına uyan ve işlekliliği artmış olan bu ekin başlıca fonksiyonları küçültme, acıma, şefkat ve sevgi ifade eden isimler yapmaktır: *babacık, yavrucuk, tosuncuk, küçücük* gibi (Ergin, 1993: 155; Korkmaz, 2007: 42, 43; Gülensoy, 2000:370).

+Cl₄k ekinin fonksiyonları:

Küçültme işlevi daha çok sıfat niteliğinde olan küçültme adları türetir: *arpacık (soğanı), köprücük (kemiği)* gibi.

Küçüklük anlamı katan kalıplaşmış adlar türetir: *maymuncuk, bademcik* gibi.

Yer adları türetir: *Çınarcık, Gölcük* gibi.

Anlamca pekiştirilmiş küçültme veya abartma sıfatları türetir: *alçacık, incecik, küçücük* gibi.

Zamirlere gelerek onlara pekiştirilmiş yer anlamı katar: *buracık, şuracık* gibi.

Adlardan sevgi, şefkat ve acıma ifadesi taşıyan adlar yapar: *kadıncık (kadıncağız), bebecik (bebekceğiz)*; iyelik ekleriyle kullanıldığında sevgi ifadesi daha güçlü olur: *anneciğim, babacığım, ablacığım* gibi.

+Cl₄k eki ile kurulan sevgi hitapları iyelik eki almadan kullanılabilen, bazı durumlarda da sıfat tamlaması kurabilmektedir: *kuzum annecik* gibi.

Bazı Anadolu ağızlarında -Balıkesir ve Manisa’da- akrabalık isimleri o akrabanın yanında, o akraba ile aynı ortamda iken telaffuz edilmez. Bu nedenle sevgi ifade eden hitaplarda +Cl₄k eki, iyelik eki almadan kullanılmaktadır: *Annecik geldi mi?* gibi. Bu kullanımda akrabalık isminin +Cl₄k ekli çekiminde iyelik morfemi olmasa da aslında görünmeyen yapıda 1. teklik kişi iyelik anlamı vardır: *dedecik* “benim dedeciğim”, *ablacık* “benim ablacığım” gibi (Ersöz, 2009: 947).

gelin+cik

Kayınvalidesi gelinine hitaben: “Sen beni dinlemiyorsun **gelincik**. Kalk kalk gelinim, namazımızı kılalım.” (Işınsoy_BBVBİ: 32).

Osman+cık¹⁰

Cankız oğlunun beylik haberini aldığı anda hasta yatağında: “**Osmancık**, **Osmancık**... can karam benim... Cankız’ın canı karam: sevenleri, güvenenleri, bel bağlayanları kara çıkarma.” (Buğra_O: 125).

2.1.2.1.1. İsim + Cl₄k Eki + I. Teklik Kişi İyelik Eki +(I₄)m ile Kurulan Sevgi Hitapları

Sevgi hitaplarında daha çok +Cl₄k ekinin 1. teklik kişi iyelik eki ile genişletilmiş şekli kullanılmakta; böylece sevgi, sempati, sevimlilik ve

¹⁰ Anadolu ağızlarında +Cık eki lakap ve sülale adı yapmaktadır. Kırcaali ağızında +Cık eki ile kullanılan lakap isimleri daha sonra soyadı olarak kullanılmıştır: Osmancık (Osmancıkoğulları) gibi (Ersöz, 2009: 946). +Cık eki kişi adlarına geldiğinde küçültme anlamının izlerini taşır: Osmancık (I. Osman) gibi (Banguoğlu, 1990: 164).

Tarık Buğra’nın romanında Osmancık karakteri Osmanlı’nın kurucusu I. Osman’dır. Osman özellikle küçükken Osmancık adı ile çağrılır. Ayrıca romanda bu hitap Osman’a duyulan sevgiyi ve Osman’ın gençlik dönemine ait deli dolu hâllerini ifade etmektedir.

sahiplenme anlamları pekiştirilmektedir: *anneciğim*, *yavrucuğum*, *kuzucuğum*, *küçücüğü*, *biriciğim* gibi.

ağa+cık+(ı)m

- (1) Zülfikar Kara Veli'ye hitaben: "Kapı yoldaşım, beni görmek istemişsin."
"Kara Veli: "Evet, **ağacığım!** Hapiste bizim bayram vardı..." (N.Kemal_G: 82).
- (2) Arap Karanfil uşağa: "**Ağacığım** bana kıyma. Ben sana gönül verdim. Cayır cayır yanıyorum! dedi." (Gürpınar_HS: 281).

Ali+cık+(i)m

- (1) Annesi oğluna hitaben: "**Aliciğım!** Beni böylesi durumlara neden düşürdün? Nerelerdeydin bu saatlere dek? Meraktan öldüm öldüm, dirildim..." (N.Kemal_İ: 43).
- (2) Atıf Bey bu kez arkadaşına döndü: **Aliciğım**, gel kardeşim, konuşalım. Dayım çok sinirli, laf anlamıyor." Atıf Bey Ali Bey'e: "Arkadaş, dedi. Biri bir kadına takılıyor, neden kavga çıkarıyoruz?" (N.Kemal_İ: 75).

amca+cık+(ı)m

"Celal Bey, bulunduğu iskemlede bir müddet daldığı derin düşüncelerin verdiği sükunet vaziyetinde kaldıktan sonra, birdenbire ayağa kalkarak: **Amcacığım!** dedi. Amcası deminden beri o kadar şiddet ve metanetle münakaşa eden yeğenin, manasını anlayamadığı bu çocukça hitabı üzerine, biraz hayretle: Ne var? cevabını verdi." (S.Sezai_S: 83).

anne+cık+(i)m

- (1) Tahire Hanım ile kızı Şefika arasında geçen diyalog: "Buraya gelsene kızım!" "Buyurun **anneciğim!**" (N.Kemal_ZÇ: 31).

- (2) İsmet Hanım dadısı Gülnihal'e hitaben: "**Anneciğim**, senden şüphelendim." (N.Kemal_G: 130).
- (3) Celal Bey annesine hitaben: "Hayır **anneciğim**. Güzellik ve namus... Sevgi de çoğu zaman bunların ardından gelir." (S.Sezai_S: 63).
- (4) Ali Bey kendisini merak eden annesine: "Telaşlanma **anneciğim**. Önce yukarı çıkalım da... Sonra nedenini anlatırım sana gecikmenin, diye yanıtladı." (N.Kemal_İ: 43).
- (5) Annesi Bihruz Bey'e hitaben. "Olmaz mı yavrum? Teşekkür ederim **anneciğim**." (R.M.Ekrem_AS: 223).
- (6) "Ben çalışmayacak olursam nasıl olur, **anneciğim**? Oğlunu bir matbaa sahibi, bir gazete müdürü görürsen iftihar edersin, değil mi **anneciğim**?" (Uşaklıgil_MVS: 68).
- (7) "Anne, müsaade eder misin, dizine yatayım? Hani ya bir vakitler beni dizine yatırır da saçlarımı okşardın? İşe yine öyle yatayım, beni yine öyle, sanki sekiz on yaşında bir çocuk gibi okşa... Ah bilsen, **anneciğim**, bugün okşanmak, sevilmek için ne kadar ihtiyacım var. Hususiyle çocuk olmayı, o mutlu zamana biraz olsun dönmeye nasıl muhtacım!" (Uşaklıgil_MVS: 344).
- (8) "Oğlum, gazetede bir şey mi var?" "Bir şey yok **anneciğim**. Yalnız şurasını okuyorum, bir türlü toplayamıyorum." (Rasim_ES: 57).
- (9) Hasan, ölen kızı için ağlayan kayınvalidesine: "Ağlama **anneciğim**, diyordu. Azize yoksa kızı var." (Adivar_ZO: 16).

Ayşe+cik+(i)m

Peyami: "**Ayşeciğim**, bak benim de kollarım hâlâ sağlam, her azam parçalanıncaya kadar İzmir için dövüşeceğime yemin ettim." (Adivar_AG: 159).

baba+cık+(ı)m

- (1) Akif, babası Süleyman Bey'e hitaben: "**Babacığım**, efendi babacığım, siz de beni şehid olmuş zannettiniz de vasiyetim yerine getirmek için buralara kadar savaşı göze aldınız." (N.Kemal_AB: 56).
- (2) İslam Bey, Sıtkı Bey'e: Dünyaya, babamın sayesinde geldim. Gerçekten adam olduğumu da senin sayende öğrendim. Ver beyim, **babacığım** elini öpeyim!" (N.Kemal_VYS: 254).
- (3) Zekiye sonradan bulduğu babasına: "**Babacığım**, ben onun için, hayatımı feda ettim. Lakin, iradem elimde değildi. Sizin için... eğer.... Eğer onu düşünmesem, isteye isteye can veririm!" (N.Kemal_VYS: 259-260).
- (4) Ziklas'ın kızları babalarına: "Vallahi **babacığım** Rakım Efendi'nin hanesini biz de görmeği pek arzu ederdik. Kim bilir ne kadar kitapları vardır." (A.Mithat_FBRE: 58).
- (5) Nihal babası Adnan Bey'e: "Lakin siz ölmeyiniz, **babacığım**, siz ölmezsiniz, değil mi?" "Ne yapıyorsunuz **babacığım**?" (Uşaklıgil_AM: 68, 306).

bey+cık+(i)m

- (1) Dadı Kalfa, Bihruz Bey'e: "Bu ne yağmur, **beyciğim**?" (R.M.Ekrem_AS: 117).
- (2) Sırrıcemal, Zehra ile Suphi arasında geçen konuşmalar: "Hayatım senindir elmasım!" "Canım sana feda olsun **beyciim!**" "Seninle birlikte neşem bulunmaz mı? Sana fedayım ben..." (N.Nazım_Z: 74).
- (3) Sırrıcemal Suphi'ye: "Beni böyle geceler yalnız bırakma... Korkuyorum **beyciğim!**" (N.Nazım_Z: 81).

bir+(i)cık+(i)m

- (1) Nilgün sevdiği adama hitaben: "Sakat bir kadın olduğumu unutuyorsun **biriciğim!**" (Karay_N: 697).

- (2) “Ayılır ayılmaz “İlyasım!”diyordu. “**Biriciğim**, ciğer köşem, gün görmemiş İlyas’ım! Diyordu.” (Yücel_MÇ: 12).

dadı+cık+(ı)m

- (1) Gülnihal kendini sevenler için feda edince, İsmet Hanım dadısı Gülnihal’e hitaben: “**Dadıcığım**, benim melek dadıcığım.” (N.Kemal_G: 143).
- (2) Rakım, dadısına hitaben: “Hayır **dadıcığım**! Benim üstüm başım bana yeter.” (A.Mithat_FBRE:12).

dayı+cık+(ı)m

Atıf Bey, dayısına: “**Dayıcığım**, ne yaptınız siz? Arkadaşım çıldırasıya âşık, laf attığınız kıza.” Mesut Bey (Atıf’ın dayısı) Ali Bey’e: “Affedersin oğlum. Durumu bilmeden sizi kırdım.” (N.Kemal_İ: 76, 77).

doktor+cuk+(u)m

Feride, babası gibi sevdiği Hayrullah Bey’e hitaben: “**Doktorcuğum**, artık büsbütün iyileştim.”(Güntekin_Ç: 344).

evlat+çık+(ı)m

- (1) “**Evlatçığım**, gözlerin büyüyor, benzin sararıyor. Üzülme oğulcuğum. Yavrucağım, ben dinledikçe senin sözlerin bitmez ki...” (Gürpınar_HS: 15).
- (2) Dadı, düğün zamanı Kamran’a kızıp evini terk eden Feride’ye: “Feride **evlatçığım**, sen çok yanlış yola gidiyorsun.” (Güntekin_Ç: 119).
- (3) Bedia ile hanım ninesi arasında geçen konuşmada hanım ninesi: “Yok çocuğum, yok yavrum, yok sultanım...dünya hâli bu **evlatçığım**, neler olmaz neler... her şey unutulur cicim... haydi güzelim... yat yavrum.” (Safa_C: 125).

enişte+cik+(i)m

Perihan, Nihat ile karşılaşınca: “A, **enişteciğim**, siz burada mıydınız?” (Esenda_VB: 29).

dede+cik+(i)m

“**Dedeciğim**, ne olur iyileş... Yaz sen olmayınca çekilmiyor. Seni çok özölüyorum.” (Kulin_HDKS: 86).

Dilrüba+cık+(ı)m

Akif Bey sevdiği eşi Dilruba'ya hitaben: Çocuk! Hiç insan birkaç bardak suyun sesinden, iniltisinden çekinir mi? içtiğin suları bir yere toplasalar, en büyük dalgaların yirmisi otuzu kadar olur. **Dilrübaciğim**, fırtına açık havadan eğlencelidir. Vallahi yalan değil. Şimdi ufuktan bir siyah buluttur, kalkar, hücum kolu gibi toparlanır da umulmaz bir süratle ileri doğru yürür.” (N.Kemal_AB: 18).

efendi+cik+(i)m

- (1) Ata Bey sevdiği kız Şefika'ya hitaben: “Beni korkuttunuz... Hava serin **efendiciğim**, sabah vakti niçin böyle bir entari ile oturuyorsunuz?” (N.Kemal_ZÇ: 13).
- (2) Ata Bey sevdiği kız Şefika'ya hitaben: “**Efendiciğim!** Biz vücuda gelen hastalıkları bilmeye çalışırız. Ruhun bulduğu lezzetleri nereden anlayalım?” (N.Kemal_ZÇ: 20).
- (3) Dadısı İsmet Hanım'a hitaben: “Bunlar sel gibidir kızım.” “Bunlar canavar gibidirler iki gözüm!” “Bunlar yılan gibidirler **efendiciğim**.” (N.Kemal_G: 3, 4).
- (4) Canan Rakım'a: Var olunuz **efendiciğim**, sağ olunuz da ben sizin uyurken olsun yüzünüzü görmekle kanaat ederim.” Canan Rakım'a: “Seviyorum *efendiciğim*. Vallahi seviyorum. Ah ben sizi sevmez de ne yaparım?”s.78 (A. Mithat_FBRE: 62).

gelin+cık+(i)m

Kayınvalide Nazlı, gelinine: “Yapalım mı **gelinciğim**, Allah’a şükürler olsun bir sürü oğlumuz var.” (Işinsu_HB: 230).

hala+cık+(ı)m

- (1) Nihal halasına hitaben: “Lakin bir çare, bir çare **halacığim**.” (Uşaklıgil_AM: 458).
- (2) “A Hasan, çocuk gıdıklanmaz, ne yapıyorsun? **Halacığim**, çapkın öyle bir zevkleniyor ki...” Öyle ama yavru katılır, ciğerleri onun su gibi bir şey.” (Adivar_ZO: 10).

hanım+cık+(ı)m

- (1) Şefika hasta yatağında yalnız kalmak ister: “Siz biraz dışarı gitseniz, eğlenmeniz de ben şurada kendi kendime uyusam.” Tbende (cariye): “**Hanımcığim**, yalnız nasıl olur?” (N.Kemal_ZÇ: 48).
- (2) Gülnihal dadısı İsmet Hanım’a hitaben: “Öyle durur, **hanımcığim**, öyle durur. Ben, ömrümün on beş senesini senin o konak dediğin, ecelin kaza şeklinde geldiği mezarlıkta geçirdim.” (N.Kemal_G: 3).
- (3) İki kadın vaaz verilirken dedikodu yaparlar: “Hangi birini anlatayım **hanımcığim**?” (Gürpınar_HS: 266).
- (4) Vahdet Bey, eşine: “İftiradan korkuyorum **hanımcığim**.” (Gürpınar_HS: 278).
- (5) Kocası, Hürmüz’e: “**Hanımcığim**, o koskoca bir noter. Ben iki bin kuruşluk bir mümeyyizim.” (Gürpınar_HS: 310).

hemşire+cık+(i)m

- (1) Çaresaz (esir), kendi gibi esir olan Dilber’i kucaklayarak: “**Hemşireciğim**, senin gönlün pek yumuşaktır.” (S.Sezai_S: 76).

- (2) Manastırlı Hanım, Feride'ye hitaben: "Allah gönderdi sizi **hemşireciğim**. İki lakırdı eder, açılırsınız." (Güntekin_Ç: 141).

Hürmüz+cük+(ü)m

Arkadaşı Hürmüz Hanım'a: "Ooohhh, ağzını öpeyim **Hürmüzcüğüm**... Ama ben okuma bilmem, sen bilmezsin. Gazetede kileri nasıl anlayacağız?" (Gürpınar_HS: 306).

kadın+cık+(ı)m

"Şerife Kadın dahi Fitnat Hanımın bu neşesizliğini anlamıştı ve hatta bir gün çıkarken Emine Kadın'ı mutfakta bulup dedi ki: Canım, bu kızcağızı çok mahzun görüyorum. Galiba çok sıkılıyor. Hiç dışarı çıkarmaz mısınız?" "Ah!.. **Kadıncığım!** Yedi senedir ki bu kızcağız sokak kapısından çıkmamış. Bilmezsin, babası ne titizdir." (Ş.Sami_TTF: 48)

karı+cık+(ı)m

- (1) Ziklas, eşine: "Öyle ya **karıciğim**, öyle ya! Onlara bu fikir de Rakım Efendi'den geldi. Sahih Rakım Efendi, bir gün bizi evinize götürünüz." (A.Mithat_FBRE: 58).
- (2) "**Karıciğim**, çalışıyorsun, benim için çalışıyorsun, değil mi? "Sen çalışma sevgilim, fakat iyi ol"s.127" (Uşaklıgil_SD: 127).
- (3) Server eşine hitaben: "Peki **karıciğim**, ama seni oraya bırakmazlar ki." (Adivar_H: 31).

kedi+cık+(ı)m

Nilgün için: "Ne uysal oldu birdenbire... Hanım hanımcık, gözlerini etrafına çevirmeden öyle şeker bir duruşu, tatlılığı, cana sokulacak hâli var ki... içimden "Uslu bebeğim, yavrum! **Kediciğim!** Kumrum! diyorum." (Karay_N: 73).

koca+cık+(i)m

“**Kocacığım** ne olacak, neye itiraz ediyorsun sanki?” (Işınsu_KD: 130).

Muazzez+cık+(i)m

Zeyno ölen arkadaşı Azize ile eskiden sevdiği Hasan'ın çocuklarına hitaben: “Şekerim, **Muazzezciğim**, yavrum, Azize'nin yavrusu, Zeyno teyzeyi bildin öyle mi? Seni *maskara* seni! Fındık fıstık seni!” (Adivar_ZO: 14).

Neri+cık+(i)m: Neriman adı samimiyet ve sevginin ifadesi olarak kısaltılarak söylenmiştir.

Handan'ın Neriman'a yazdığı mektupta: “Sana azıcık Eflatun'dan bahsetmek isterdim **Neri**(Neriman)... Fakat biliyorum ki bir şey anlayamayacaksın ve sıkılacaksın! Burada yirmi gün daha kalacağım. İki yanaklarından öperim **Neri'ciğim**.” (Adivar_H: 54, 55).

nine+cık+(i)m

- (1) “Bedia Hanım ninesinin üstüne eğilerek telaş, korku hayret içinde ona bakıyordu: Hasta mısın **nineciğim**?” (Safa_C: 93).
- (2) “**Neneciğim** gel benimle, yukarda tiyatro yapıyoruz, bizi seyret.” (Kulin_U: 125).

oğul+cuk+(u)m

- (1) “Evlatçığım, gözlerin büyüyor, benzin sararıyor. Üzülme **oğulcuğum**. Yavrucağım, ben dinledikçe senin sözlerin bitmez ki...” (Gürpınar_HS: 15).
- (2) Ali Rıza Bey oğluna hitaben: “Elbette **oğulcuğum** elbette.” (Gürpınar_YD: 34).
- (3) Lale yetiştiren Hafız Çelebi Yeye'ye: “**Oğulcuğum**! Selim ve ince zevki hiçbir medeniyetten aşağı kalmayan atalarımızın çiçeğe bakışı...” (Pala_KM: 165).

- (4) “Nasıl istersen öyle yap **oğulcuğum**, dedi, ama ben seni çok özleyeceğim, hepimiz özleyeceğiz.” (Işınsu_HB: 100).
- (5) “Bir yaprak gibi titrerken Yusuf baba kucağındaki emniyette bile, Yakub sordu: **Oğulcuğum**, ne oldu, de bana, ne'n var?” (Bekiroğlu_YZ: 24).

Şefika+cık+(ı)m

- (1) Ata Bey: “Zaten buna olan muhabbetimle dünyada herkesten bahtiyar idim, şimdi de beni sevdiğini işitiyorum, kendi ağzından işitiyorum. Seviyorum, **Şefikacığım**, seni seviyorum. Hem dünyada ne kadar sevmek mümkün ise o kadar seviyorum.” (N.Kemal_ZÇ: 18).
- (2) Şefika, Ata Bey'in aşkından yataklara düşmüştür: “Beyim, sen misin? Beyim, hayal görmüyorum ya? Yanımda sen oturuyorsun, öyle mi?” Ata: “**Şefikacığım!** Efendim, **Şefikacığım!**” Şefika: “İlaç benim mi beyim?” Ata: “Hayır zavallı çocuk! Seni birine zorla nikâh ettiler de benim için verem oldun, ölüyorsun, öyle mi?” (N.Kemal_ZÇ: 54, 55).

teyze+cık+(i)m

“**Teyzeciğim** içeri buyurur musunuz biraz sohbet edelim sizinle.” (Kulin_U: 124).

valide+cık+(i)m

- (1) Sevdğine yakınlaşabilmek için kadın kılığına giren Rıfat Bey'e nakış öğretilirken: “Peki, kızım, peki... Nakıştan hiç meşk aldığın yok mu?” “**Valideciğim**, hiç şimdiye kadar elim iğne tutmamış, siz himmet edeceksiniz de...” (Ş.Sami_TTF: 56).
- (2) “Ah!.. **Valideciğim!** Ne söylersin? Zannedersin ki sevincimden bu hâle geldim!.. Ah! Sevinç! Ne sevinç! Baksana ölüyorum! Canım çıkacak!” (Ş.Sami_TTF: 89).

yenge+cik+(i)m

Perihan yengesine hitaben: “**Yengeciğim** bunu babama söyledin mi?”
(Esendal_VB: 34).

Urani+cik+(i)m

Suphi: “**Uraniciğim!** ...ben senin köpeğimin... kölenim... ez beni... çiğne beni...” (N.Nazım_Z: 133).

valide+cik+(i)m

“Buyur **valideciğim.**” (Kulin_U: 124).

yavru+cuk+(u)m

(1) “Çocuk yatağın içinde kalkıp da arkasını yastığa dayadığı ve yanına koydukları bebeği kucağına aldığı zaman, ihtiyar kadın konuşmaya başladı: **Yavrucuğum**, sen kimin kızıydın?” (S.Sezai_S: 31).

(2) Bihruz Bey’in annesi: “Sana bir şey soracağım **yavrucuğum**”
(R.M.Ekrem_AS: 275).

(3) Müjgan ile kuzeni Feride arasında geçen diyalogda: “Zabit Bey’le mükemmel kur yapıyorsunuz. Müjgan, gülmeye başladı: Ben mi? Deli çocuk! Zabitin benim için dolaştığını mı zannediyorsun? **Yavrucuğum**, ben öyle arkasından koşulacak bir kız değilim ki... o, senin için etrafımızda gidip geliyor... Ne söylüyorsun, abla!” (Güntekin_Ç: 62).

Zekiye+cik+(i)m

İslam Bey sevdiği kıza hitaben: “**Zekiyeciğim!** Bir melek benim için gökleri bırakmış da bu kara topraklara inmiş sanıyorum.” (N.Kemal_VYS: 242).

2.1.2.2. İsim +CA₂k Eki ile Kurulan Sevgi Hitapları

+CA₂ ekinin + *ok* pekiştirme ekiyle kaynaşmasından oluşmuş bulunan +CA₂k eki, günümüzde işlevliği azalmış bir ek olup başlıca fonksiyonu küçültme, acıma ve sevgi ifade etmektir: *yavrucağ*, *yumurcağ*, *sevdiceğ*, *kınalı yapıncağ*¹¹ gibi (Ergin, 1993:156; Korkmaz, 2007: 39, 40; Gülensoy, 2000: 370).

yumur+cak<yum-(u)r+çak¹²

Hayrullah Bey, kızı gibi sevdiği Feride'nin kendini öldürmeyi düşündüğünü söylediğinde: "Ne söylüyorsun, **yumurcağ**? Bu ne?" (Güntekin_Ç: 355).

2.1.2.2.1. İsim +CA₂k Eki + I. Teklik Kişi İyelik Eki +(I₄)m ile Kurulan Sevgi Hitapları

Sevgi hitaplarında +CA₂k eki, çoğunlukla 1. teklik kişi iyelik eki ile birlikte kullanılmakta ve sahiplenme anlamıyla sevgiyi pekiştirmektedir: *yavrucağım*, *sevdiceğim* gibi.

sev-di+cek+(i)m

Mevlana kaybettiği eşi için: "Hayat arkadaşım, **sevdiceğim**, çocuklarımla annesi, yüreğimin Gül Hatun'u Hakkın rahmetine kavuştu... Gözümün sürmesiydi Gül Hatun'um" (Yağmur_AGM: 79).

¹¹ Orhan Aksoy'un yönettiği, Bülent Oran'ın kaleme aldığı "Kınalı Yapıncağ" filmindeki *kınalı yapıncağ* hitabında +CA₂k ekinin kullanımı dikkat çekicidir. (yap+(1)n+cak: seyrek taneli, kırmızı benekli bir tür üzüm) (krş. Tuncer Gülensoy, Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi, TDK, 2007, s. 1065; Türkçe Sözlük, TDK Yayınları, 11.Baskı, Ankara 2011, s.2527).

¹²krş. GÜLENSOY, Tuncer; Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi, TDK, 2007, s. 1177.

yavru+cak+(ı)m

- (1) “Evlatçığım, gözlerin büyüyor, benzin sararıyor. Üzülme oğulcuğum. **Yavrucağım**, ben dinledikçe senin sözlerin bitmez ki...” (Gürpınar_HS: 15).
- (2) “Zehracık... **Yavrucağım** birkaç gün sonra ölüp gitti... değil mi doktor efendi oğlum.” (Güntekin_LİM: 223).
- (3) Cemşid yaralı çocuğa: “Dur yavrum dur!” Zaten neyin kalmış ki **yavrucağım?**” (Y.Kemal_YK: 95).

2.1.2.3. İsim +CA₂ğl₂z Eki ile Kurulan Sevgi Hitapları

+CA₂ğl₂z eki, +CA₂k ekinin pekiştirme eki olan +Az > +Iz ekiyle genişletilmesinden oluşmuş birleşik bir ektir. Eskiden +Cl₂ğA₂z şekilleri de kullanılmaktaydı. Yazı dilinde işlek olarak kullanılan bu ek küçültme, acıma, sevgi ve zavallılık ifade eder. Zavallılık anlamı daha kuvvetli bir şekilde kendini hissettirir: *kadıncağız*, *efendiceğiz*, *kızcağız*, *çocukcağız* gibi (Ergin, 1993: 157; Korkmaz: 2007: 41; Gülensoy, 2000: 370).

kız+cağız

Hayrullah Bey formaliteden nikâhına aldığı, kızı gibi sevdiği Feride'ye hitaben: “Hayrullah Bey gülüyor: Aferin **kızcağız**, sen amma iyi ev kadını olacaksın. Gördün mü, genç karısı olmanın faziletlerini, diyordu.” (Güntekin, Ç: 398).

2.1.2.3.1 İsim +CA₂ğl₂z Eki + I. Teklik Kişi İyelik Eki +(l₄)m ile Kurulan Sevgi Hitapları

+CA₂ğl₂z eki, sevgi hitaplarında 1. teklik kişi iyelik eki ile birlikte kullanılmakta ve sevilen varlığı sahiplenme anlamını pekiştirmektedir: *cancağızım, çocukcağızım, kızcağızım, yavrucağızım* gibi.

can+cağız+(ı)m

- (1) “Eksik hatırlıyorsun **cancağızım**, diyerek uyardı. "Hikâye öyle değil." Hayal kırıklığı yerine derin bir merak belirdi Mennan'ın yorgun yüzünde. "Unutmuşum herhâlde" dedi ilgili bir öğrencinin iyi niyetiyle.” (Ümit_BE: 255).
- (2) “Dün dünle beraber gitti **cancağızım**. Ne kadar şey varsa düne ait şimdi yeni şeyler söylemek lazım, dedi.” (Yağmur_AGŞ: 121).

elmas+cağız+(ı)m

Erkek çocuğuna hitaben: “Yanlış anladın **elmascağızım**, ben Rıdvan'ın ta kendisiyim...” (Gürpınar_BD: 90).

kız+cağız+(ı)m

- (1) Ali Bey nikahına aldığı Fıtnat'ın kendi kızı olduğunu ölen eşinin mektubundan öğrenir, annenin kızına mektubu: “Ah zavallı **kızcağızım!** Ne kara bahtın varmış! Ne siyah talihin varmış! Biçare çocukcağız! Hâlâ bir şeyden haberin yok! hâlâ dünyayı bilmezsin.” “Allah'a ısmarlarım **kızcağızım!** Cenab-ı Hak seni her afetten masun buyursun, amin!” (Ş.Sami_TTF: 132, 133).
- (2) Hanife, İslam Bey'in arkasından askere gitmek isteyen Zekiye'ye hitaben: “Kızım, **kızcağızım!** Hay, ayaklarım kırılıydı! Hay, ağzım kuruyaydı! Hay, Allah bin türlü belamı vereydi de...” (N.Kemal_VYS: 214)

2.1.2.4. İsim +dA₂Ş Eki ile Kurulan Sevgi Hitapları

Türkçede eskiden beri kullanılan, işlekliliğini daima korumuş ve son zamanlarda örnekleri artmış bulunan +dA₂Ş ekinini başlıca fonksiyonları; eşlik, ortaklık ve mensubiyet, bağıllık ifade eden isimler yapmaktır: *arkadaş*, *kardeş*, *yoldaş*, *gönüldeş*, *soydaş* gibi (Ergin, 1993: 158-159; Korkmaz, 2007: 46; Gülensoy, 2000: 372).

Metinlerimizde +DA₂Ş eki ile kurulan sevgi hitaplarının herhangi bir çekim eki almadan ya da iyelik eki alarak kullanıldığı görülmektedir: *arkadaş*, *arkadaşım* gibi.

arka+daş+[(i)m]

- (1) Atıf Bey bu kez arkadaşına döndü: Aliciğim, gel kardeşim, konuşalım. Dayım çok sinirli, laf anlamıyor.” Atıf Bey Ali Bey’e: “**Arkadaş**, dedi. Biri bir kadına takılıyor, neden kavga çıkarıyoruz?” (N.Kemal_İ: 75).
- (2) “O efkarımın kardeşi, eşi; sen sevgilim, hayatıma, kalbime hakim kadın, her şeyim, **arkadaşım** ve sevgilim” (Adivar_H: 110).

can+daş

Oğlu, Şems’in gidişinden üzülen Mevlana’ya hitaben: “Üzülme, harap etme kendini can babam, **candaş**ını bulacağım sana.” (Yağmur_AGŞ:143).

kardeş+[(i)m] (kardeş<kardaş<karın+daş)

- (1) Bahtiyar arkadaşı Selim’e hitaben: “Sus **kardeş**. Akif aklıma geliyor da sinirlerime dokunuyor, bir münasebetsizlik edeceğim. İçkiyle kendimi avutmaya çalışıyorum.” (N.Kemal_AB: 47).
- (2) “Mahmure Hanım , Bedia’nın boynuna sarıldı, onu sesli dudak dokunuşlarıyla öptü, öptü. A...y, **kardeş**... dışarıda bir parlak hava, bir tatlı hava var ki...” (Safa_C: 102).
- (3) Kocasını Boşayan Hürmüz Hanım, komşusu Naciye Hanım’a: “Müjde **kardeş** müjde” (H.R.Gürpınar_HS: 306).

- (4) “Bu gece artık buradasınız değil mi **kardeş?**” (Tanpınar_H: 175).
- (5) “Birbiriyle kardeş edilen beyler Layhar’ın gömleğinden çıkartılmış, yarı çıplak hizmet ettiriliyor, sofrada her kim ‘Yandım **Kardaş!**’ dese ona buzlu testiden şarap sunuyor.” (Pala_KM: 4).
- (6) Kim büker senin bileğini! Filinta gibisi maşallah! Atsan vurursun be!” “Çok şükür be **kardeş!**” (Cumalı_ABU: 88).
- (7) Akif Bey arkadaşı Şahin Bey’e hitaben: “**Kardeşim**, babam yardımına koşmazsa Dilruba sefil kalır. Sen vaziyetini bilmezsin, benden sonra kimseye varamaz.” (N.Kemal_AB: 13).
- (8) Şehit olduğu sanılan Akif Bey dönünce, arkadaşı ona hitaben: “Akif, **kardeşim**... Benim iki gözüm Akif’im! (N.Kemal_AB: 53).
- (9) Arkadaşı, Muhtar Bey’e hitaben: “**Kardeşim**, seni Allah bize bağışladı.” (N.Kemal_G: 109).
- (10) Atif Bey bu kez arkadaşına döndü: Aliciğim, gel **kardeşim**, konuşalım. Dayım çok sinirli, laf anlamıyor.” Atif Bey Ali Bey’e: “Arkadaş, dedi. Biri bir kadına takılıyor, neden kavga çıkarıyoruz?” (N.Kemal_İ: 75).
- (11) Ahmet Cemil, kızkardeşine: “Evet, ne olur? Orada seninle beraber ağlayacak birisini bulurdun... Sen bahtiyar değil misin, **kardeşim**? Bak senin bahtiyar olmadığını düşündükçe benim ta şuramdan, ciğerimin ta ortasından bir acı şeyin aktığını hissetmiyor musun?” “Ne oluyorsun İkbâl? Niçin bana söylemiyorsun? Şimdiye kadar niçin söylemedin? Rahat değil misin, **kardeşim**, bir ıstırabın mı var?” (Uşaklıgil_MVS: 162, 209).
- (12) Server, arkadaşı Refik’e: “Affet **kardeşim**. En az anladığım da Handan’ın sana bu tuhaf bağlılığı. Aslında, zaten seni seviyordu. İradesi Hüsnü Paşaya bağlı, Neriman’a sevgisi bu aşkına bir duvar oluyordu.” (Adivar_H: 185).
- (13) Ayşe: “Yürüten kafadır, fakat dayanan ve ölen yürektir. Peyami, **kardeşim!**” (Adivar_AG: 46).

yol+daş+[(i)m]

Osman Beğ arkadaşlarına: “Dileğim işittiniz, Akça Koca yoldaşım; Konur Alp **yoldaşım**; Saltuk ve Rahman **yoldaşım**; tez varıp beğ kardaşlarıma iletirsiniz.”

2.1.2.5. İsim +ll₄k Eki ile Kurulan Sevgi Hitapları

İsimlerden ve sıfatlardan isim türeten +ll₄k eki işlek bir ektir. Esas fonksiyonu kelimeye “tahsis, bir şey için” anlamını katmaktır. Ayrıca isimlerden yer, alet, topluluk isimleri, meslek isimleri, rütbe ve makam isimleri, soyut isimler ve sıfatlar yapar. (Ergin, 1993: 146; Korkmaz, 2007: 55; Gülensoy, 2000:369).

ahret+lik+[(i)m]

- (1) Emine: “Vebal alma **ahretliğim**, dedi; senden sonra boyumuzun en güzeli.” (Buğra_O: 211).
- (2) “Sıcacık yemeklerle karnımızı doyurduktan sonra biri **Ahretlik!** Dedi, “Gecen mübarek olsun, alem-i manada selamın selamımızdır!” (Pala_O: 211).

esen+lik+(i)m

“Ah gönül! Rüyam, hayalim, hülyam. **Esenliğim**, sevincim, neşem. ... Nuh gemisine dönen güvercinim. Orta çağ’dan kalan iyimserliklerin solgun baharı, düşümde her gece gördüğüm kelebek...” (Pala_KA: 70).

karanlığım (< *kara+nğu+luk¹³)

- (1) Nezir sevdiği kızı yitirdiği gün: “Menekşe kokusunun bahar sevinci, yağmurum, **karanlığım**, bekleyeceğim seni...” (Aral_U: 150).

¹³ krş. GÜLENSOY, Tuncer; Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü, TDK Yayınları, Ankara-2007, s.465.

- (2) **Karanlığım**, güneşim. Gönlüm, aziz dostum! Nerelerdesin, ya dön artık yurduna, ya da iki satır yaz bize... kim gücendirdi senin o nazende yüreğini, hangi kem söz, hangi sinsi nazar seni benden kopardı ey Şems. Varım yoğun sensin. Sen de yoksan ben bir hiçim bilmez misin? Kavline mestan olan Mevlana'ya ayrılığı hediye etme. Etme Şems." (Yağmur_AGŞ: 133).

var+lık+(ı)m

"Nakşigül; hazinem, definem... Nakşigül servetim, **varlığım**... Nakşigül, hayalim, rüyamın tabiri... Nakşigül" (Pala_KM: 8).

2.1.2.6. İsim +II₄ Eki ile Kurulan Sevgi Hitapları

İsimden isim yapma eklerinden olan +II₄ eki işlek bir ektir. +II₄ eki adlardan bezen de sıfatlardan; sahip olma, üzerinde bulundurma, o özelliği taşıma, ilgili olma, yetkili olma anlamlarında sıfatlar türetirler: *sevimli*, *sevgili*, *şanlı*, *tatlı* gibi (Korkmaz, 2007: 54). Bu ekle yapılan adlar hem sıfat, hem ad olarak kullanılan vasıf adlarıdır. Kendinde bulundurma, sahiplik veya bağlılık ifade eder: *haşmetli*, *sevgili* gibi (Ergin, 1993: 150).

+II₄ eki ile kurulan sevgi hitapları genellikle 1. teklik kişi iyelik eki +(I₄)m yapısı ile birlikte kullanılmaktadır.

kıymet+li+m

- (1) "Vasfiye tekrar kollarına sokuldu: Ah tatlım benim, **kıymetlim**." (Pala_O: 49).

- (2) "**Kıymetlim**; ebedi bir hayat arkadaşı arıyorsun; ancak geçici bir arkadaş bulacaksın." (Dündar_L: 227).

mürüvet+li+m

Ölmüş eşine hitaben: "Ya işte böyle **mürüvetlim**, başını denizden çıkar da hâlimize bak!" (Güntekin_EŞ: 139).

sev-gi+li (+m)

- (1) “**Sevgili!**... Kapına geldik; aşkı öğret bize; ve aşkını ver yüreklerimize. Gel ey sevgili bir huzmecik bahşeyle asi ve aciz üftadene (aşık, zavallı, düşmüş) ve umut ver peykin(bir şeyin etrafında ona tabi olarak dönen) olmaya teşne(susamış) kem zerrene. Aşkları unutan bendene aşkını unutturma!”(Pala_KA: 4,5).
- (2) Akif Bey eşi Dîlrûba'ya hitaben: “Hâlimizden memnun olalım. **Sevgilim**, ben köylü olmayı hiç arzu etmem. Niçin devlete istediğim gibi hizmetten aciz olayım? Niçin o senin nurdan dökülmüş ellerin çift sürsün, inek sağsın? Çok şükür sağız, yine görüşürüz.” (N.Kemal_AB: 17).
- (3) Akif Bey eşine hitaben: “Bizim vaziyetimiz odur, **sevgilim**. Enginde deniz göklere çıkarken, gemimize bir martı konar, hepimiz birden annemizden, babamızdan, sevdiğimizden, ahabamızdan, akrabamızdan mektup getirmiş gibi sevine sevine etrafına koşarız.” (N.Kemal_AB: 21).
- (4) Perihan, Adil Giray'a hitaben: “**Sevgilim**, niçin bu melunlara beyhude yere kendimizi telef ettireceğiz! Dün akşam Cezmi'ye ismarladığımız ip merdiven gelmedi mi? onu sarkıtarak şu pencereden aşağı inersek orada belki gecenin karanlığından faydalanarak kaçır, bir köşeye saklanırsın.”(N.Kemal_C: 338).
- (5) Suphi Ürani'ye yazdığı mektupta: “Benim canımdan çok sevdiğim, bendeniz sizin en küçük bir kulunuzum ve sizi canı gönülden seviyorum. Merhametinize muhtaç kaldım. **Sevgilim**, artık bu kadar eziyet yetişir, beni bu kadar katınızdan kovmayınız.” (N.Nazım_Z: 154).
- (6) “Karıcığım, çalışıyorsun, benim için çalışıyorsun, değil mi? “Sen çalışma **sevgilim**, fakat iyi ol!” (Uşaklıgil_SD: 127).
- (7) “O efkarımın kardeşi, eşi; sen **sevgilim**, hayatıma, kalbime hakim kadın, her şeyim, arkadaşım ve **sevgilim!**” (Adivar_H: 110).
- (8) Handan, âşık olduğu Refik Cemal'e: “Gel Refik Cemal, **sevgilim**. Bunlar hepsi sen. Bu çehreler, bu hayaller, bu denizler, dağlar, tozlu yollar

memleketler, bu benimle oynayan kumral çocuk hepsi, hepsi, hatta bu tabut bile... Gel sevgili Refik Cemal.” (Adivar_H: 194).

sür-me+li+m

İnce Memed’in annesi Hatçe’ye: “İkide bir saçlarını okşayarak: Sen benim gelinim olursun inşallah, **sürmelim**, derdi.” (Y.Kemal_İM: 86).

vefa+lı+m

“Sonra atının kulağına eğilip adeta yalvarırcasına fısıldadı: “Haydi yağızım, **vefalım!** Uçur beni, götür sevgiliye, ay sevgiliye!” (Pala_LM: 6).

yara+lı+m

“Aaaahh, gönül!... **Yaralım, bimarım, hastam.** Merhemine koştüğüm, zehriyle düştüğüm. Beşeriyetimin pervasız ayinlerinde kurban olanım. Aşk sultanıma otağ, gam ordusuna karargâh.” (Pala_KA: 69).

2.1.2.7. İsim +sl₄z Eki ile Kurulan Sevgi Hitapları

Türkçede çok işlek eklerden biri olan ve adlardan “yoksunluk, eksiklik” bildiren olumsuz anlamda sıfatlar yapan +sl₄z eki, “sahip olma, kendinde bulundurma” görevindeki +ll₄ ekinin olumsuzudur. Bir nesnede bir şeyin bulunmadığını ifade eder (Ergin, 1993: 152; Korkmaz, 2007: 64; Gülensoy, 2000: 369).

Sevgi fonksiyonu bulunmayan +sl₄z eki, taranan eserlerde daha çok sitem içerikli sevgi hitaplarında kullanılmıştır. Sevgiliden beklenen vefa görülmediğinde ya da yeterli ilgi olmadığında sevgiliye *acımasız, hakikatsiz, insafsız, merhametsiz, vefasız* gibi sözcüklerle seslenilmiştir.

acı-ma+sız

Birbirini seven Ata Bey ile Şefika arasında geçen konuşmalarda, Ata Bey Şefika Hanım'a hitaben: "**Acımasız!** Bugün canıma mı kasdın var?" "Gel! Şuraya gel, yanıma... Otur! Benim dünyada senden başka hâlimi söyleyecek kimsem var mı? Şimdiye kadar korkup da annemden, babamdan sakladığım şeyleri hep sana söylemez miyim?" (N.Kemal_ZÇ: 16).

hakikat+siz:

Zekiye sevdiği İslam Bey'e hitaben: " Şimdi, hayatımın kıymetini iyice biliyorum. Yine, senin için ölmeyi yaşamaya tercih ediyorum. **Hakikatsiz** sen ölümü benden ziyade seviyorsan, ben de seni canımdan ziyade seviyorum! Vefasız, beni bırakacaktın da mezarın kucağına koşacaktın, öyle mi? benim dünyada senden başka canım olmadığını bilmiyor musun? Sen kaybolursan Zekiyeciğinin ayakta gezer bir cenaze kalacağını hiç hatırına getirmedin mi?" (N.Kemal_VYS: 243).

insaf+sız

- (1) Şefika sevdiği Ata'ya hitaben: "Ah! Az kaldı, üstümü başımı parçalayacaktım. **İnsafsız**, beni babamın yanında ağlaya ağlaya ayaklarına düşürüp de rezil mi edeceksin?" (N.Kemal_ZÇ: 25).
- (2) Perihan'ın Adil Giray'a yazdığı mektupta: "**İnsafsız!** O istighnaların nedir? Sen benim için zayıflarsan vücutça ve yüzce uğrayacağın değişiklikler aşkımı öldürür mü sanıyorsun?" (N.Kemal_C: 183).

merhamet+siz:

- (1) Dilruba eşi Akif Bey'i cepheye yolcu ederken: "**Merhametsiz!** Bedenimin her bir yerine inme isabet ediyor. Daha buradayken ölümünü düşünmüş, ona da kanmamış da, kendi öldükten sonra benim için çareler, tedbirler hazırlamış. (Duygulu) Acaba senden sonra kim yaşayabilecek?" (N.Kemal_AB: 23).

- (2) İslam Bey sevdiği Zekiye Hanım'a hitaben: "Beni gördüğün zaman gözlerini çevirmek istemişsin... öyle mi **merhametsiz**? Ben seni gördüğüm vakit, gönlümden ne hâller geçtiğini bilir misin? Göz kapaklarım bir kere yumulup açılincaya kadar, arada bütün ömrüm kayboluyor sanıyordum. Allah'a bin şükür olsun ki sen de benim gibi izahsız bir zorunlulukla seviyorsun. Gönlün sana galip geliyor." (N.Kemal_VYS: 201).
- (3) Sıtkı Bey, İslam Bey ile düşman kalesine gitmek isteyen er kılığındaki Zekiye'ye hitaben: "Ah, biçare çocuk, sen yerinde otur!" İslam Bey Zekiye'ye: "Ne söylüyorsun" Zekiye, İslam Bey'e: "**Merhametsiz**, mezarının bir parça yerini de mi benden esirgeyeceksin?" (N.Kemal_VYS: 239)
- (4) Perihan'ın Adil Giray'a yazdığı mektupta: "**Merhametsiz!** Beni kendinden daha rahat bir durumda mı sanıyorsun ki ayrılıktan öyle acı acı şikayet ediyorsun! Ben kendi ıstıraplarıma katlanmaktan acizim. Bir de senin üzüntülerinden dolayı gönlümde açılan yaralara nasıl dayanırım? Yok, hayır. Söyle! Ne derdin varsa bana söyle!" (N.Kemal_C: 183).

vefa+sız:

Zekiye sevdiği İslam Bey'e hitaben: " Şimdi, hayatımın kıymetini iyice biliyorum. Yine, senin için ölmeyi yaşamaya tercih ediyorum. Hakikatsiz sen ölümü benden ziyade seviyorsan, ben de seni canımdan ziyade seviyorum! **Vefasız**, beni bırakacaktın da mezarın kucağına koşacaktın, öyle mi? benim dünyada senden başka canım olmadığını bilmiyor musun? Sen kaybolursan Zekiyeciğinin ayakta gezer bir cenaze kalacağını hiç hatırına getirmedin mi?" (N.Kemal_VYS: 243).

2.1.2.8. İsim +(I)ş Eki ile Kurulan Sevgi Hitapları

Adlarda kullanılan +(I)ş eki kelimeye sevgi ve sempati anlamlarını katmaktadır. +(I)ş eki, Eski Türkçede +(I)ş küçültme adlarından örnekler vardır: (terkiş yemiş Türkiş). Türkçede +(I)ş eki çok kelime bırakmamış. İnsan tipini belirten okşama sıfatları yapar: *maviş*, *tombiş*, *nonoş*, *minnoş*, *kirloş*

gibi. Kişi adlarından okşama adları yapar: *Aliş, Fatuş, Abduş* gibi (Banguoğlu, 1990: 182).

Jean Deny, bu ekin +ış, +iş, +uş, +üş, +oş ve +ş şeklinde bulunduğunu ve sevdirmek edatı göreviyle insan özel adlarına (İbrahim “İboş”, Rabia “Rabiş”, Rukiye “Rukuş”, Mehmet “Memiş”), bazı sıfatlara (maviş) gelerek kullanıldığını belirtmekte ve ekin kökeni hakkında şunları ifade etmektedir:

“Divan-ü Lügati’t Türk’t e *ol/c* (Karluk lehçesi) kelimesi veriliyor ve “sevgili oğul” anlamında olduğu, bu edat için özlem ve şefkat edatı denilmesinden anlaşılıyor. Şu hâlde kelimenin aslı *oglıç* olmalıdır ve tahbib edatı dediğimiz özlem ve şefkat edatı demek olup *-(l)ş* eklerinin bu *-(l)c* aslından doğma olduğu görünmektedir: (c > ş değişimi ile). Bundan başka *-(l)ş* eklerinin kullanıldığı aynı veya başka kelimeler (özellikle özel adlar) *-ko* veya aynı ekin k’si düşmüş çeşidi olan *-o* ve bazen *-l* ekleriyle ve yine tahbib anlamıyla kullanılmaktadır. Bu *-ko*’nun da kökeni *-k* eki olmalıdır. Divanü Lügati’t-Türk (III, 159) bu ek akraba adlarının sonuna katılan atıp (yani şefekat) edatıdır; *atakı* “sevgili baba”, *anakı* “sevgili ana” demektir (2012: 487-488).

Türkiye Türkçesi ağızlarının birçoğunda özellikle de, Doğu ve Güneydoğu Anadolu ağızlarında bazı adlar, hitap olarak kullanılırken kısaltılır ve son hecesinde bir “o” sesi türetilir. Mesela, Mustafa > Musto / Mısto, Ayşe > Eşo, Hasan > Haso, Ali > Alo olur. Hitap olarak kullanılan bu adlara, sevgi, şefkat ve küçültme anlamı yüklenirken, kısaltılan adların sonuna bir “ş” ünsüzü eklenir. Böylece, Ali > Aliş veya Aloş, İbrahim > İbiş veya İboş, Fatma > Fatoş şekilleri ortaya çıkar.¹⁴

¹⁴ BURAN, Ahmet; "Gakgo/Gakgoş Kelimesinin Kökeni ve Anlamı", Türk Dili. S. 578, Şubat 2000. s. 173- 177.

2.1.2.9. Farklı Yapım Ekleriyle Türemiş Sevgi Hitapları

Taranan eserlerde sevgi hitaplarında yukarıda verilen yapım ekleri dışında kullanılan ekler de mevcuttur. Ancak bu ekler sevgi fonksiyonu taşımamaktadır. Aşağıda verilen sevgi hitapları türemiş yapıları olduğu için bu bölümde değerlendirilmiştir.

Fiil-D₂l₄k Sıfat-Fiil Eki + 1. Teklik Kişi İyelik Eki +(l₄)m ile Kurulan Sevgi Hitapları

-D₂l₄k eki, Türkiye Türkçesinde geçmiş zaman bildiren sıfat-fiil eklerindendir. Genellikle olumlu biçimiyle adlar önünde sıfat olarak kullanılışı hep iyelik ekleriyleledir. Tamlamanın iyelik eki almış sıfat-fiil ögesi, yalın ya da grup hâlinde, kendindeki zaman ve harekete bağlı anlamı, ait olduğu isme, daha önce edinilmiş bir nitelik olarak bağlar (Korkmaz, 2007: 911-912).

sev-dik+(i)m

Rıfat Bey: “Ah Saliha'm Ah! Bu son defadır ki, sana yazıyorum! Eyvah... Bu son defadır ki sana hitap ediyorum! **Sevdiğim**, altı senedir ki, seni göremiyorum! Beraber konuşamıyoruz! Ah! O mektepte olduğumuz zamanlar! Nasıl çabuk geçti!” (Ş.Sami_TTF: 30)

Fiil-G₂l₄n Eki ile Kurulan Sevgi Hitapları

-G₂l₄n eki, geçişli ve geçişsiz tek heceli fiil köklerinden anlamı pekiştirilmiş sıfatlar türeten işlek bir ektir (Korkmaz, 2007: 81).

-G₂l₄n eki, fiilden büyültme ve aşırılık derecesi gösteren sıfatlar (*tutkun, dolgun*) veya şiddet bildiren soyut ve somut adlar (*bozgun, vurgun*) yapar (Korkmaz, 1994: 44).

çap-kın

- (1) Zeyno çocuğu gıdıklayan Hasan'a: "A Hasan, çocuk gıdıklanmaz, ne yapıyorsun? Halacığım, **çapkın** öyle bir zevkleniyor ki..." Öyle ama yavru katılır, ciğerleri onun su gibi bir şey."(Adivar_ZO: 10).
- (2) "Ah bende de sabır mı kaldı? Bugün senin için yıkandım, tarandım, bu saate kadar pencerenin kapının ardında seni bekledim. Ah, al atılım benim, **çapkınım!**" (Cumalı_ABU: 48).

İsim + İsimden İsim Türeten +A₂n Eki ile Kurulan Sevgi Hitapları

Eski Türkçede bağlılık, güçlendirme ve çokluk görevindeki isimden isim türeten bir ektir: *eren*, *kızan*, *oğlan* gibi. (Korkmaz, 2007: 35). +A₂n eki işlekliliğini kaybetmiş bir küçültme ekidir. (Gülensoy, 2000: 373).

er+en+ler

İhsan: "Sizi buraya kadar yorsunlar ha? diye gülümsüyordu. Aldırma **erenler**. Biz istediğimiz için geldik. Hava aldık, dost gördük." (Tanpınar_H: 311).

Fiil-Fiilden İsim Türeten -(l₄)k Eki + 1.Teklik Kişi İyelik Eki ile Kurulan Sevgi Hitabı

yara-ş-(ı)k+(ı)m¹⁵ (yaraşma, uyma, uygunluk) Genellikle fiilin gösterdiği harekete uğramış olan, bazen de o hareketten doğmuş bulunan veya o hareketi yapan çeşitli nesneleri karşılayan işlek bir ektir (Gülensoy, 2000: 377).

"Evliliğin ilk gününe de birlikte başlamak istiyordu. Nakşigül... Sultanım! Canım, **yaraşığım**, Nakşigülüm!" (Pala_KM: 8)

¹⁵ GÜLENSOY, Tuncer; Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü, TDK Yayınları, Ankara-2007, s.1072.

Fiil-Fiilden İsim Türeten –mur eki + 1.Teklik Kişi İyelik Eki ile Kurulan Sevgi Hitabı

yağ-mur+(u)m

Nezir sevdiği kızı yitirdiği gün: “Menekşe kokusunun bahar sevinci, **yağmurum**, karanlığım, bekleyeceğim seni...” (Aral_U: 150).

2.1.2.10. Yabancı Eklerle Kurulan Sevgi Hitapları

babilo+(m)

“Cemile, babasını pencere önünde bağdaş kurmuş, bileği taşında ustura bilerken buldu: **Babilo**, kolay gelsin!” “**Babilom benim, şeker Babilom...** Kızkonu kimlere bırakacaksın? Kızkon ağlar sonra!” (O.Kemal_C: 61, 62).

“Sen yemekten ne anlarsın **bebuşka**. Evinde yemek mi pişirtiyorlar sana?” (Kulin_U: 140).

caniko+m: “canım, sevgilim” anlamında çağırma sözüdür.¹⁶ (TDK, Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü).

“Ben fileyi alır çarşıya giderim. Et, ekmek, sebze ne lazımsa alır gelirim. Sen beni kapıda karşıyorsun. Kahvaltımızı yaparız. Sonra işime giderim. Kalbimde sen, yalnız ve yalnız sen. Masanın başında yalnız seni düşünerek.” “Sağlığınıza duacıyım beyefendi...” “Nen var **canikom?**” “Velinimetim!” (O.Kemal_SM: 81).

Cemko+m

Malik, kızı Cemile'ye hitaben: “**Cemkom** benim! Yavrum benim, **kuçkam** benim(dişi köpek)” (O.Kemal_C: 114).

¹⁶ <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (10/06/2012, 15.30)

2.1.3. Birleşik Kelimelerden Kurulan Sevgi Hitapları

Türkçenin kelime yapma yollarından biri birleştirmedir. Birleşik kelime, yeni bir kavramı veya yeni bir varlığı karşılamak üzere iki ya da daha çok kelimenin belirli şekil bilgisi kurallarına uyularak yeni bir anlam birliği oluşturacak biçimde bir araya getirilmesidir (Korkmaz, 2007: 137).

Birleşik isimler; isim tamlaması, sıfat tamlaması, ikileme, unvan grubu, isnat grubu şeklinde kurulabilir. Birleşik kelimelerden kurulan sevgi hitaplarında çoğunlukla unvan grubu görülmektedir: *ağabey*, *beybaba*, *beyefendi*, *hanımefendi* gibi. Bunların yanı sıra belirtisiz isim tamlaması (*ciğerpare*, *fındıkkurdu*, *gözbebeği*, *ipekböceği*) ve sıfat tamlaması (*birtane*) şeklinde kurulan birleşik isimler de kullanılmıştır.

Birleşik kelimelerden kurulan sevgi hitapları yapım eki ve çekim eki olarak kullanılabilmektedir. Sıklıkla +Cl₄k yapım eki ve 1. teklik kişi iyelik eklerini +(l₄)m almaktadır: *beybabacığım*, *büyükbabacığım*, *sütnineciğim*, *birtanem*, *gözbebeğim* gibi.

ağabey (+Cl₄k +(l₄)m) (ağa + bey): Sıfat tamlaması şeklinde kurulmuş birleşik bir isimdir. Herhangi bir ek almadan kullanılabildiği gibi küçültme eki +Cl₄k veya 1. teklik kişi iyelik eki +(l₄)m veya her iki eki alarak sevgi hitaplarında kullanılmaktadır.

- (1) “Asıl şimdi şaka ediyorsun, **ağabey**... Ben bilakis enişteni sadık, sakın bir muhabbetten başka bir hisle sevmiyorum.”(Uşaklıgil_MVS:261).
- (2) “Annem sana ayrıca gönderdi Bekir **ağabey** hiç seni unutmuyor mu?” (Işınsu_HB: 102).
- (3) Kızkardeşi ağabeyi Ahmet Cemil’e hitaben: “Aman *ağabey*, sen de hep insanla alay edersin...” “Asıl şimdi şaka ediyorsun, **ağabey**... Ben bilakis enişteni sadık, sakın bir muhabbetten başka bir hisle sevmiyorum.” (Uşaklıgil_MVS: 71, 261).

babayiğit+(i)m (baba + yiğit): Sıfat tamlaması şeklinde kurulmuş birleşik bir isimdir. Herhangi bir ek almadan kullanılabildiği gibi 1. teklik kişi iyelik eki +(l₄)m alarak da kullanılabilir.

- (1) “Kadınların çoğu ağlıyordu. **Babayiğidim** sana kim kıydı? İraz kendinden geçmiş. Dövünüyor, çırpınıyor. Yürek koymuyor insanda.”(Y.Kemal_İM: 214).
- (2) “Halk askerleri alkışlarla karşılıyor, ‘Bravo **babayiğitler**, hoş geldiniz Koçyiğitler!’ diye bağırıyordu.” (Altan_İGA: 334).

beybaba (+Cl₄k +(l₄)m) (bey + baba): Unvan grubu şeklinde kurulmuş birleşik bir isimdir. Herhangi bir ek almadan kullanılabildiği gibi küçültme eki +Cl₄k veya 1. teklik kişi iyelik eki +(l₄)m veya her iki eki alarak sevgi hitaplarında kullanılmaktadır.

- (1) Nihal babasına hitaben: “**Beybaba**, diyordu; nereden geliyorsunuz? Ne yaptınız?” (Uşaklıgil_AM: 61).
- (2) “Oturunuz **beybaba!** dedi.” (Safa_FH: 40).
- (3) “**Beyba!**” (O.Kemal_SM: 11)
- (4) “**Beybaba** beni kurtar!” (Nesin_MİN: 50)
- (5) Sevdayı Girizan: Bir aralık kızınızın –o kıvrıcık saçlı güzel hasbacık-birden ellerini çırparak “**Beybabam** geliyor” nidasıyla size doğru koşarken” (Uşaklıgil_SD: 60).
- (6) “Halil Bey kızına: “Ne oldun kızım?” Şefika: “Ne bileyim **beybabacığım** ? Hazin hazin şeyler yüreğime bir çarpıntı getirdi.” (N.Kemal_ZÇ: 23).
- (7) Şefika Hanım babasına hitaben: “**Beybabacığım**, bugün beni sevmediniz ya! İnsanı öpmeye, okşamaya alıştırlar alıştırlar da sonra böyle karşısında soğuk soğuk mu dururlar?” Halil Bey: “Seveyim hanım kızım! Maşallah biraz iyiliğin var, rahatsız değilsin ya?” Şefika: “Değilim babacığım! Şu yastığa dayandım da daha rahat ettim. Şerife Hanım

(komşu), siz de burada mısınız? Bak senin o güzel Şefikacığın ne hâllere girdi?” Şerife Hanım: “Allah’a emanet efendim! İnşallah yakında afiyet bulursun.” (N.Kemal_ZÇ: 47).

- (8) Zekiye babası Sıtkı Bey’e: “**Beybabacığım!** Kızcağızınızla mı eğleniyorsunuz?” (N.Kemal_VYS: 260).

beyefendi (+Cl₄k +(l₄)m) (bey + efendi) Unvan grubu şeklinde kurulmuş birleşik bir isimdir. Herhangi bir ek almadan kullanılabildiği gibi küçültme eki +Cl₄k veya 1. teklik kişi iyelik eki +(l₄)m veya her iki eki alarak sevgi hitaplarında kullanılmaktadır.

Mahpeyker Ali Bey’e: “**Beyefendiciğim**, siz içmezsiniz değil mi? diye sordu. Gene de alışmayın. Sizi alıştırmış olmayayım. Ben kendi kendime. Yok, yok olmaz. İçmeyene kokusu da kötü gelir. Sonra benden tiksiniyorsunuz.” (N.Kemal_İ: 95).

birtane+m/birtane+cik+(i)m (bir + tane): Sıfat tamlaması şeklinde kurulmuş birleşik bir isimdir. Küçültme eki +Cl₄k veya 1. teklik kişi iyelik eki +(l₄)m veya her iki eki alarak sevgi hitaplarında kullanılmaktadır.

- (1) “Bu ister bir şehirli hanım, ister bir köylü kız olsun, ona **birtaneciğim** diyen biziz. Sanıyorum ki, birkaç defa sevdim ve her defasında, aynı tarzda sevmekle beraber, sevdiklerim birbirinin aynı değildi. Şu hâlde, gönlümüz her çiçekten bal alan bir arı gibidir.” (Karaosmanoğlu_Y: 77).
- (2) “Hayır yavrum (karısına hitaben) hayır Allah sana ceza vermiyor, bir hamile bir zavallı kadına niçin ceza versin? Sadece doğaldın **birtanem**.” (Işinsu_BBVBİ: 129).
- (3) Mevlana eşi Kerra Hatun’a hitaben: “İlahi aşkın yollarında ateşlere sen dayanamazsın ki, sırtında beni taşıyasın... Tasavvufu bilmeden nasıl yola düşersin **birtanem**. Bana teselli ver, dert yükleme yeter.” (Yağmur_AGM: 85).

büyük baba (+Cl₄k +(I₄)m) (büyük + baba) Sıfat tamlaması şeklinde kurulmuş birleşik bir isimdir. Herhangi bir ek almadan kullanılabildiği gibi küçültme eki +Cl₄k veya 1. teklik kişi iyelik eki +(I₄)m veya her iki eki alarak sevgi hitaplarında kullanılmaktadır.

“Torunumu çağırdım, dedim ki: Kızım ben kaç ayaklıyım?

Büyükbabacığım, bu nasıl söz? İşte bir, işte iki!” (Rasim_ES: 263).

Çalikuşu+m (çalı + kuş+u): Belirtisiz isim tamlaması şeklinde kurulmuş birleşik bir isimdir. 1. teklik kişi iyelik eki +(I₄)m ile kullanılarak sahiplenme anlamı katılmış bir sevgi hitabı olmuştur.

Arkadaşı, Feride ile maarif müdürünün yanında karşılaşınca: “Sesimi işitince başını çevirdi ve yüzümdeki peçeye rağmen bir anda beni tanıdı:

Çalikuşum, benim küçük çalikuşum.”(Güntekin_Ç: 227).

dayıoğlu (dayı + oğul+u): Belirtisiz isim tamlaması şeklinde kurulmuş birleşik bir isimdir.

emmoğlu (emmi + oğul+u): Belirtisiz isim tamlaması şeklinde kurulmuş birleşik bir isimdir.

“Aşk olsun **dayıoğlu**. Demek senin yanında hiç hatırım yokmuş!”

“İçimden gelmiyor **emmoğlu**, içimden gelmiyor!” (O.Kemal_C: 143).

delikanlı (deli + kanlı): Sıfat tamlaması şeklinde kurulmuş birleşik bir isimdir. Sıfat olarak da kullanılabilmektedir. Herhangi bir ek almadan ya da 1. teklik kişi iyelik eki +(I₄)m alarak sevgi hitaplarında kullanılmaktadır.

“Ey hüsnü cemal, aleme sen darbı meselsin!” “Bravo **delikanlı!**”

(O.Kemal_IDG: 208).

gözbebeği+m (göz + bebeği): Belirtisiz ad tamlaması şeklinde kurulmuş birleşik bir isimdir. 1. teklik kişi iyelik eki +(I₄)m alarak sevgi hitaplarında kullanılmaktadır.

Şadan eşi Revan Hanım'ı Nuri rahatsız ettiğinde: "Meleğim, **gözbebeğim** bana bir hafta müsaade et." "Ah güzel meleğim..." "Gözümün nuru sorma!" (Gürpınar_BD: 225, 231, 233).

Gülbeşeker (gülbe + şeker): Far. gulbe + şeker

a. (gülbe'seker) esk. Gül çiçeği ve şeker ile yapılan macun kıvamında bir çeşit reçel.¹⁷

"Yaşasın Burhanettin Bey, yaşasın Gülbeşeker, **Gülbeşeker, Gülbeşeker.**" (Güntekin_Ç: 94).

hanımefendi (+Cl₄k +(I₄)m) (hanım + efendi): Unvan grubu şeklinde kurulmuş birleşik bir isimdir. Herhangi bir ek almadan kullanılabildiği gibi küçültme eki +Cl₄k veya 1. teklik kişi iyelik eki +(I₄)m veya her iki eki alarak sevgi hitaplarında kullanılmaktadır.

- (1) Cariye hanımına (Fatma Hanım'a): "**Hanımefendiciğim**, keşke Allah canımı alaydı da bu yalıdan içeri girmeseydim." (N.Kemal_İ: 125).
- (2) Dilaşub ölüm anında Ali Bey'in kollarında: "...Geliyorum **hanımefendiciğim** (Ali'nin ölen annesi Fatma Hanım için) geliyorum... Beyefendi beni gene kabul etti... Beyim, efendim..." (N.Kemal_İ: 189).
- (3) "Nilüfer, sevgilim... Görüyorum ki bana karşı soğuksun. Niçin? Seni mesut edemiyor muyum? Beni sevmiyor musun hâlâ? Neyin eksik? Emret her arzunu, en olmayacak arzularını yerine getireyim!" "Şerefinize **hanfendi**" (O.Kemal_SM: 132).

İpekböceği (ipek + böceği): Belirtisiz isim tamlaması şeklinde kurulmuş birleşik bir isimdir.

"Buldum **ipekböceği** burada (Feride)!" (Güntekin_Ç: 248).

¹⁷ <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (05/06/2012, 12.50)

koçyiğit (koç + yiğit): Sıfat tamlaması şeklinde kurulmuş birleşik bir isimdir. Herhangi bir ek almadan kullanılabildiği gibi 1. teklik kişi iyelik eki +(I₄)m alarak da kullanılabilir.

“Halk askerleri alkışlarla karşılıyor, ‘Bravo babayiğitler, hoş geldiniz **koçyiğitler!**’ diye bağırıyordu.” (Altan_İGA: 334).

sütnine (+Cl₄k +(I₄)m) (süt + nine): Unvan grubu şeklinde kurulmuş birleşik bir isimdir. Herhangi bir ek almadan kullanılabildiği gibi küçültme eki +Cl₄k veya 1. teklik kişi iyelik eki +(I₄)m veya her iki eki alarak sevgi hitaplarında kullanılmaktadır.

(1) Zekiye: “**Sütnineciğim**, benim merhametli sütnineciğim! Ben, sana böyle acı sözler söyle miydim? Ben, senin böyle yüzene bağırır mıydım? Elimde değil... kendimi tutamıyorum. Ah, hâlimi bilmezsin ki... *sütnineciğim*... verdiğin süt iliklerimde duruyor.” (N.Kemal_VYS: 213).

(2) “Sütninem, gözleri yaşlı yaşlı... Her şeye karışır, beni üzerdi ama yine pek severdim. Onu o hâlde görünce: Nen var **sütnineciğim?**” (Rasim_ES: 40).

yediveren+(I₄)m (yedi+veren) Bir isimle bir sıfat fiilin birleşmesinden oluşmuş birleşik bir isimdir. 1. teklik kişi iyelik eki +(I₄)m eki alarak sevgi hitabı olarak kullanılmaktadır.

“Sılam, memleketim, vatanımsın hem. Bir türlü kavuşamadığım, kavuşmaya doyamadığım. Kible sabalarının halvetiyle açan **yediverenim**. Karanlıkların ardında uyandırmadan kimseleri, uyandırdın sevgimi; gecelerimi yıkadın, dolunaylara doldurdun.” (Pala_KA: 68)

2.1.3.1. Arapça ve Farsça Kaidelere Göre Oluşturulmuş Birleşik Kelimeler

beyzade+m (bey+zade): T. bey + Far. zade ¹⁸ (beyza:de): Bey oğlu, soylu kimse, özenle büyütülmüş, nazlı kimse.

Mevlana'nın eşi: "Çocukluk hatıralarımın gülen yüzü, babamı yad ederken eşim yanıma gelmişti: Bugün nasıldın **beyzadem?**" (Yağmur_AGM: 62).

canpare+m (can+pare): Far. cān حَاج hayat + Far. pāra مرآپ parça → can, pare.

Yunus, kaybettiği oğlu için: "İsmail'im **canparem!** Nerelerdesin bir bilsem." (Pala_O: 295).

ciğerpare (+Cl₄k +(l₄)m) (ciğer+pare): Far. cīgar رگیج ciğer + Far. pāra مرآپ parça → ciğer, pare.

(1) Süleyman Bey oğlunun şehit olduğunu bilir: "Ah, bir baba hem bu dünyada bulunur, hem de ölüsüne ağladığı **ciğerparesini** karşısında sağ görebilir mi? Hiç insanda o kadar baht var mıdır?" (N.Kemal_AB: 39).

(2) "Kızım, **ciğerparem** boğuluyor... Merhamet... (Etraftan irili ufaklı birçok kimselerin koşup geldiği görülür, ihtiyarın etrafında birçok kalabalık peyda olur.) Birçok sesler — Ne oluyorsun ihtiyar?" (Güntekin_LİM: 259).

dilber (dil+ber): ~ Far. dilbar ربلد gönül çelen, gönül götüren → dil+ber ¹⁹

Kahya Eda, evin beyine tiyatro yaparken bir şarkı sözünü söyler: "Anasından doğmadık aşkım var. Aman **dilber** yavaş bas tahtalar oynamasın." (Gürpınar_M:100).

¹⁸ <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (25/06/2012, 21.55)

¹⁹ <http://www.nisanyansozluk.com/> (05/06/2012, 11.30)

köftehor (köfte+hor): Bir isim ile Farsça bir fiilin birleşmesinden oluşmuş, argo içerikli birleşik bir isimdir. Genellikle erkek çocukları için kullanılmaktadır.

~ Far. kūftax^{war} رُوخ مَتَفُوكْ çığnenmiş olanı yiyen → köfte +hor²⁰

- (1) “İmam evlenilebilecek erkekleri sayar: “Nevnadil Beyefendi...” “Nasıl, nasıl? Hiç işitmedimdi... Hoş bir isim.” “Hoştur **köftehor**...” (Gürpınar_HS: 273).
- (2) “Bu tesadüfe ben de sevindim. Sizin için bu çocuk harikulade bir arkadaşır. İmbikten süzölmüş saf temiz bir ruhu vardır. Son derece hararetili ve hassastır. Ulan köftehor, bugün külhanbeyliğin üstünde değil, efendi gibi konuşuyorsun, beni mat edeceksin galiba.” “Hoşuna gitti değil mi **köftehor**! Haydi aptal babanın akıllı oğlu!” (Safa_SK: 85, 88).

şahbaz (şah+baz): ~ Far. şāhbāz زاب هاش 1. kralî, krala has, 2. bir tür şahin → şah, +baz²¹

- (1) Hapishanedekileri kurtarmaya geldiklerinde onlara hitaben: “Uçun **şahbazlar**, koşun yiğitler!” (Pala_KM: 387).
- (2) “Yamaçlarda yankılanarak dalgaların uğultusunda eriyen gür bir sayha duyuldu: **Şahbazlarım!**.. Kurtlarım!.. Mızrak sesleri, kılıç şakırtıları, cevşen ve kalkan sadaları birbirine karıştı. ” (Pala_ŞS: 30).

şekerpare (şeker+pare): ~ Far. şakarbūra مروب رکش hamur ve şekerle yapılan bir tatlı § Far. şakar رکش + Far. būra مروب börek → şeker, börek. Kullanımda Far. şakarpāra (şeker parçası, çok tatlı bir tür kayısı) ile birleşmiştir.²²

“Nakşigülüm, **şekerparem!**” (Pala_KM: 454).

velinimet +(l₄)m (veli+nimet): ~ Ar. waliyyu-n-ni^{ma}t temin ولي النعمة gözeten → veli, nimet²³

²⁰ <http://www.nisanyansozluk.com/> (05/06/2012, 11.30)

²¹ <http://www.nisanyansozluk.com/> (05/06/2012, 11.32)

²² <http://www.nisanyansozluk.com/> ((05/06/2012, 11.33)

²³ <http://www.nisanyansozluk.com/> (05/06/2012, 11.34)

(1) Koruyucu Şehriyar'a haber getirir: "Hiddet buyurmayınız, **velinimetim!**" (N.Kemal_C: 313).

(2) "**Velinimetim**, pederim efendim hazretleri Cenab-ı Hak sıhhat ve afiyet ihsan etsin de sağ ve var olasınız." (Dündar_L: 66).

velinimetzade+m (veli+nimet+zade) zade: ~ Far. zāda ِداد evlat, oğul < Far. zādan, zāy- atāz evA = kamruğod ِزای, زادن, zan- a.a.²⁴

Ölenin oğlu para verince Hacer küçük oğlanın eteklerine atılır: "Ah yavrum, ah efendizadem... Ah beyler beyi, paşalar paşası, velinimetim efendim, rahmetli valideniz hanımefendi hazretlerini eskiden beri tanırım." "Veren ellerin dert görmesin, ver **velinimetzadem** ver. Ver tontonum ver... ver tosunum ver." (Gürpınar_M: 237).

2.2. KELİME GRUBU ŞEKLİNDE OLAN SEVGİ HİTAPLARI

Bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu, bir hareketi karşılamak veya belirtmek, pekiştirmek ve nitelemek üzere, belirli kurallar içinde yan yana dizilmiş kelimelerden oluşan yargısız dil birliklerine *kelime grubu* denir (Karahana, 2008: 39).

Taranan eserlerde sevgi içerikli hitaplar tek kelimedenden (*can, elmasım, kadıncığım, yoldaşlarım*) veya kelime gruplarından (*gözümün nuru, küçük mabudum, sevgili cananım*) oluşmaktadır.

Kelime grubu şeklinde kurulan sevgi hitapları, isim tamlaması şeklinde kurulan (*cennet tubası, canımın paresi, benim sarı çiçeğim*), sıfat tamlaması şeklinde kurulan (*hanım kızım, yiğit delikanlılar, elmas kızım*), sıfat fiil grubu şeklinde kurulan (*her şerde imdadıma koşanım*), ünlem grubu şeklinde kurulan (*ey güzel, ah anacığim, ha çapkın seni, ah mini mini kızcağızım, ah benim güzel evladım, ey cism-i latif*), unvan grubu şeklinde kurulan (*valide hanım*), tekrar grubu (*mini miniciğim, fındık fıstık*) şeklinde kurulan sevgi

²⁴ <http://www.nisanyansozluk.com/> (05/06/2012, 11.35)

hitapları ve Arapça/Farsça tamlamalardan kurulan (*nur-ı aynım*, *nevrüste-i bağ-ı bülendim*) sevgi hitapları başlıkları altında incelenmiştir.

Taranan eserlerden tespit edilen sevgi hitapları değerlendirildiğinde, sıfat tamlamasının daha sık kullanıldığı görülmektedir. Sevgi ifade edilirken, sevilen varlıkta var olan veya ona atfedilen sıfatlarla hitaplar oluşturulmaktadır: *güzel kızım*, *yiğit oğlum*, *ceylan gözlüm*, *tatlı dillim* gibi. İsim tamlamaları da sevgi hitaplarında sıklıkla kullanılmaktadır. İsim tamlamaları değerlendirildiğinde, tamlayan unsurunda ilgi hâli (genitif) eki almış 1. teklik kişi zamirinin (*benim*) sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. “benim” ifadesiyle sevilen varlığı sahiplenme anlamı pekiştirilmiştir. Tamlanan unsurunun ise genellikle sıfatlarla nitelendiği görülmektedir: *benim nazlı canım*, *benim merhametli anneciğim*, *benim tatlı canım*, *benim tosun evladım*, *benim yoluna dünyaları serdiğim beyefendim* gibi.

2.2.1. İsim Tamlaması Şeklinde Olan Sevgi Hitapları

İlgi hâli eki almış veya almamış bir isim unsurunun iyelik eki almış bir başka isim unsuruyla oluşturduğu kelime grubuna isim tamlaması denir. İsim tamlamalarında birinci unsur tamlayan, ikinci unsur ise tamlanan adını almaktadır.

Sevgi hitaplarında isim tamlamaları sıklıkla kullanılmaktadır: *dünyanın en güzel çiçeği*, *iki gözümün elifi*, *can paresi*, *benim ruhumun sevgilisi* gibi.

İsim tamlaması şeklinde kurulan sevgi hitapları belirtili isim tamlaması, belirtisiz isim tamlaması ve zincirleme isim tamlaması başlıkları altında incelenmiştir. Taranan metinlerde isim tamlaması şeklinde kurulan sevgi hitaplarında, belirtili isim tamlamasının daha sık kullanıldığı tespit edilmiştir. Belirtili isim tamlamalarında tamlayan unsurunda sevileni sahiplenme anlamını pekiştiren “benim” ifadesinin kullanımı dikkat çekicidir.

2.2.1.1. Belirtili İsim Tamlaması Şeklinde Kurulan Sevgi Hitapları

Birinci unsurun ilgi hâli eki, ikinci unsurun iyelik eki aldığı isim tamlamalarıdır. Bu tamlamalarda iki isim arasında belirli kesin bir anlam bağlantısı vardır.

Belirtili isim tamlamalarında tamlayan ve tamlanan unsuru yer değiştirebilir: *çocuğum benim* gibi.

Belirtili isim tamlamalarında tamlayan ile tamlanan unsur arasına başka unsurlar girebilir. Genellikle bu unsurlar sıfat görevli kelime ya da kelime gruplarıdır: *benim gülyüzlü sunam*, *benim küçük tatlı karıcığım* gibi.

- (1) Süleyman Bey, oğlu Akif hafifmeşrep gelinini üç talakla boşadığını söyleyince oğluna hitaben: “**Benim yiğit evladım.**” (N.Kemal_AB: 60).

ben+im (ty) / yiğit evlat+(ı)m (tn): belirtili isim tamlaması

yiğit (sf) / evlat+(ı)m (i): sıfat tamlaması

- (2) İsmet Hanım dadısına hitaben: “**Benim merhametli anneciğim, benim zavallı dadıcığım!** Annemi Allah aldı ise ben duruyorum.” (N.Kemal_G: 10).

ben+im (ty) / merhametli anne+cık+(ı)m (tn): belirtili isim tamlaması

merhametli (sf) / anne+cık+(ı)m (i): sıfat tamlaması

ben+im (ty) / zavallı dadı+cık+(ı)m (tn): belirtili isim tamlaması

zavallı (sf) / dadı+cık+(ı)m (i): sıfat tamlaması

- (3) Muhtar, sevdiği kız İsmet Hanım için. “**Dünyanın en güzel çiçeği,** nefesinle soldurdun öyle mi?” (N.Kemal_G: 54).

dünya+nın (ty) / en güzel çiçek+i (tn): belirtili isim tamlaması

en (z) / güzel (sf) / çiçek (i): sıfat tamlaması

- (4) Rüstem Bey, eski dostu Sıtkı Bey’e hitaben: “**Benim arslan kardeşim!** İnsan Ahmed'im! Adam böyle olur!” (N.Kemal_VYS: 225).

ben+im (ty) / arslan kardeş+(i)m (tn): belirtili isim tamlaması

arslan (sf) / kardeş+(i)m (i): sıfat tamlaması

- (5) Sıtkı Bey, kızını bulduğunda: “**Benim adil Yaradan’ım. Benim merhametli Allah’ım!** Nihayet, kulunu dünyada yalnız bırakmadın! Nihayet, bu biçarenin her şeyden ümidini kesmedin! İhsanına, yüz bin kere şükürler olsun!” (N.Kemal_VYS: 258).

ben+im (ty) / adil Yaradan+(ı)m (tn): belirtili isim tamlaması

adil (sf) / Yaradan+(ı)m (i): sıfat tamlaması

ben+im (ty) / merhametli Allah+(ı)m (tn): belirtili isim tamlaması

merhametli (sf) / Allah+(ı)m (i): sıfat tamlaması

- (6) Mahpeyker, Ali Bey için: “**Benim yoluna dünyaları serdiğim Beyefendim...**” (N.Kemal_İ: 139).

ben+im (ty) / yoluna dünyaları serdiğim beyefendi+m (tn): Belirtili isim tamlaması

yoluna dünyaları serdiğim (sf) / beyefendi+m (i): sıfat tamlaması

yoluna dünyaları serdiğim: sıfat fiil grubu

- (7) “Abdullah Efendi dostu Mahpeyker için: “**Çocuğum benim**, bir delikanlıdan intikam almanın lafı mı olur? Söyle bana, hapsettireyim mi, yoksa öldüreyim mi onu? Hangisini istiyorsanız emredin, yaptırayım onu...” (N.Kemal_İ: 141).

çocuk+(u)m (tn) / ben+im (ty): birinci unsur (tamlayan) ile ikinci unsurun (tamlanan) yer değiştirdiği belirtili isim tamlaması

- (8) Suphi Ürani’ye yazdığı mektupta: “**Benim canımdan çok sevdiğim**, bendeniz sizin en küçük bir kulunuzum ve sizi canı gönülden seviyorum. Merhametinize muhtaç kaldım. Sevgilim, artık bu kadar eziyet yetişir, beni bu kadar katınızdan kovmayınız.” (N.Nazım_Z: 154).

ben+im (ty) / canımdan çok sevdi+(i)m (tn): belirtili isim tamlaması

canımdan çok sevdiğim: sıfat fiil grubu

- (9) Hacer ölü yakınlarından para almaya çalışır: “Latife değil iki gözüm” “**İki gözümün elifi**, ben okumadım, kocam okudu.” (Gürpınar_HS: 235).

iki göz+(ü)m+ün (ty) / elif+i (tn): belirtili isim tamlaması

iki (sf) / göz+(ü)m (i): sıfat tamlaması

- (10) Şadan eşi Revan Hanım’ı Nuri rahatsız ettiğinde: “Meleğim, gözbebeğim bana bir hafta müsaade et.” “Ah güzel meleğim...” “**Gözümün nuru** sorma!” (Gürpınar_BD: 225, 231, 233).

göz+(ü)m+ün (ty) / nur+u (tn): belirtili isim tamlaması

- (11) “Kadın almış: **Canımın canı, canımın can paresi, yiğitin anası, kocamın kaynanası!** demiş. Acaba o erkek kim imiş?” (Rasim_ES: 234).

can+(ı)m+ın (ty) / can+ı (tn): belirtili isim tamlaması

can+(ı)m+ın (ty) / can pare+si (tn): belirtili isim tamlaması

can (ty) / pare+si (tn): belirtisiz isim tamlaması

yiğit+ın (ty) / ana+sı (tn): belirtili isim tamlaması

koca+m+ın (ty) / kaynana+sı (tn): belirtili isim tamlaması

- (12) Zeyno ölen arkadaşı Azize ile eskiden sevdiği Hasan’ın çocuklarına hitaben: “Şekerim, Muazzezciğim, yavrum, **Azize’nin yavrusu**, Zeyno teyzeyi bildin öyle mi? Seni maskara seni! Fındık fıstık seni!” (Adivar_ZO: 14).

Azize+nin (ty) / yavru+su (tn): belirtili isim tamlaması

- (13) Kamran Münevver’e yazdığı mektupta: “**Benim sarı çiçeğim!**” (Güntekin_Ç: 107).

ben+im (ty) / sarı çiçek+(i)m (tn): belirtili isim tamlaması

sarı (sf) / çiçek+(i)m (i): sıfat tamlaması

- (14) Nilgün için öfke ve sevgi karışık: “**Allah’ın delisi, başımın belası**, belalar mübareği bu çılgın!” (Karay_N: 360).

Allah+ın (ty) / deli+si (tn): belirtili isim tamlaması

Baş+(ı)m+ın (ty) / bela+sı (tn): belirtili isim tamlaması

- (15) Cankız oğlunun beylik haberini aldığı anda hasta yatağında: “Osmancık, Osmancık... **can karam benim**... Cankız’ın canı karam: sevenleri, güvenenleri, bel bağlayanları kara çıkarma.” S.125

can kara+m (tn) / ben+im(ty): birinci unsur (tamlayan) ile ikinci unsurun (tamlanan) yer değiştirdiği belirtili isim tamlaması

- (16) Osman amcası olduğu yeğeni Bay Koca için: “**Benim özlü oğul muştusu yeğenim**, diye seviyordu.” (Buğra_O: 145).

ben+im (ty) / özlü oğul muştusu yeğen+(i)m (tn): belirtili isim tamlaması

özlü oğul muştusu (sf) / yeğen+(i)m (i): sıfat tamlaması

özlü oğul (ty) / muştusu (tn): belirtisiz isim tamlaması

özlü (sf) / oğul (i): sıfat tamlaması

- (17) “Osman Beğ: “**Benim gönlüm ışığı Zümrüdüankam**; Orhan için ve karnındaki çocuğum için varlığım da yokluğumda da sana güvenirim. Bana bir hâl olursa, baban ulu Ede Balı’nın evine git ki; Orhan öyle eyi beğ yetişir. İmdi bana hakkını helal et, candan tatlı Malhun’um.” (Buğra_O: 212).

ben+im (ty) / gönlüm ışığı Zümrüdüankam (tn): belirtili isim tamlaması

gönlüm ışığı (sf) / Zümrüdüankam (i): sıfat tamlaması

gönlü+(ü)m (ty) / ışıık+ı (tn): belirtisiz isim tamlaması
(tamlayan unsurundaki ilgi hâli eki düşmüştür.)

- (18) Osman Gazi, Şeyh Ede Balı’ya: “**Yolumun ışığı, yiğit Orhan’ın dedesi, ulu atam**; de ki bileyim: Doğru muyum, yanlış mıyım?” (Buğra_O: 315).

yolum+un (ty) / ışıık+ı (tn): belirtili isim tamlaması

yiğit Orhan+ın (ty) / dede+si (tn): belirtili isim tamlaması

yiğit (sf) / Orhan (i): sıfat tamlaması

- (19) “Sumida. **Benim nehir sevgilim**... adını aldığı nehir gibi... Ciğerparem Sumida, aziz sevgilim!” “Kendimi bu kadar beğenmemin müsebbibi de senden başkası değildir **benim narin sevgilim**.” (Ağaoğlu_BDG: 198).

ben+im (ty) / nehir sevgili+m (tn): belirtili isim tamlaması

nehir (sf) / sevgili+m (i): sıfat tamlaması

ben+im (ty) / narin sevgili+m (tn): belirtili isim tamlaması

narin (sf) / sevgili+m (tn): sıfat tamlaması

- (20) Karacaoğlu'nun: “**Obamızın şenliği, gözümüzün bebeği** gitme! Bizden ne kötülük gördün ki? Yarenin yoldaşın burada. Anan baban burada. Gitme! Yapma bunu bize! İşte bizden her istediğini. Bütün bir oba senin yoluna can verir. Sazıyın üstüne saz yok.” (Y.Kemal_ÜAE: 93).

obamız+ın (ty) / şenlik+i (tn): belirtili isim tamlaması

gözümüz+ün (ty) / bebek+i (tn): belirtili isim tamlaması

- (21) “Karacaoğlu'nun der ki yaralı sinem, nerededir **benim gülyüzlü sunam**/ Kimi cennet ister kimi cehennem/ Cennetten beri de yolda neler var Seymenler” (Y.Kemal_ÜAE: 139).

ben+im (ty) / gül yüzlü suna+m (tn): belirtili isim tamlaması

gül yüzlü (sf) / suna+m (i): sıfat tamlaması

gül (sf) / yüz (i): sıfat tamlaması

- (22) “Oğlum Salman...” “**Yavrum, iki gözümün bir çiçeği**... Bir çiçeği Salman” (Y.Kemal_YK: 303).

- (23) “Katre-i Matem!... Bütün hüznümü biriktirdiğim yegâne aşkım benim.” (Pala_KM: 247).

bütün hüznümü biriktirdiğim yegan aşk+(ı)m (tn) / ben+im (tn):
birinci unsur (tamlayan) ile ikinci unsurun (tamlanan) yer değiştirdiği
belirtili isim tamlaması

bütün hüznümü biriktirdiğim (sf) / yegane (sf) / aşk+(ı)m: sıfat
tamlaması

bütün hüznümü biriktir-dik+im: sıfat fiil grubu

iki gözüm+ün (ty) / bir çiçek+i (tn): belirtili isim tamlaması

iki (sf) / gözüm (i): sıfat tamlaması

bir (sf) / çiçek (i): sıfat tamlaması

(24) Sevgilisi Karen'e hitaben: "Kim kızdırmış **benim dişi kaplanımı?**"
(Ümit_BE: 106).

ben+im (ty) / dişi aslan+(ı)m (tn): belirtili isim tamlaması

dişi (sf) / aslan (i): sıfat tamlaması

(25) Tebriz Mevlana'ya: "Dur **Allah'ın gizli dostu**, dur **her iki âlemin sarrafı**,
asıl sen benim şeyhimsin, asıl sen **benim pirim**" diye haykıracaktım."
(Ümit_BE: 168).

Allah+ın (ty) / gizli dost+u (tn): belirtili isim tamlaması

gizli (sf) / dost (i): sıfat tamlaması

her iki âlemin (ty) / sarraf+ı (tn): belirtili isim tamlaması

her (sf) / iki (sf) / âlem (i): sıfat tamlaması

ben+im (ty) / pir+(i)m: belirtili isim tamlaması

(26) Nigel sevgilisi Karen'e mesajında: "Şemsim, ayım geldi" "Şems"im ayım
geldi/ Gözüm, kulağım geldi/ Altın madenim geldi/ **Başımın sarhoşluğu**
geldi/ Yolumu vuran geldi/ Tövbemi bozan geldi/ **Gözümün nuru** geldi"
(Ümit_BE: 278).

başım+ın (ty) / sarhoşluk+u (tn): belirtili isim tamlaması

gözüm+ün (ty) / nur+u (tn): belirtili isim tamlaması

(27) "Ne oldu **benim kınalı kuzuma?**" (Kulin_U: 104).

ben+im (ty) / kınalı kuzu+m (tn): belirtili isim tamlaması

kınalı (sf) / kuzu (i): sıfat tamlaması

(28) "Sizi ne kadar sevdiğimi ve mutluluğumun ne kadar size bağlı olduğunu
biliyorsunuz." "**Benim sevgili dalgınım!** Gelişinizi bana vaktinde bildirmeye
çalışın. ""Sizi bekliyorum ve sevdiğim gibi kucaklıyorum, yani sonsuzca,
sevgili babacığım." Lüsyen (Dündar_L: 248).

ben+im (ty) / sevgili dalgın+(ı)m (tn): belirtili isim tamlaması
 sevgili (sf) / dalgın+(ı)m (tn): sıfat tamlaması

- (29)“**Ömrümün baharı!** Bana yazdıklarının hepsi nezaket dolu... Fakat hiçbir şey beni teselli etmiyor.” “Sokakta sadaka verdiğimiz âmâ dilenci gibiyim. Evet o zavallı fakire öyle benziyorum ki binlerce güneş olsa beni karanlıktan çıkaramaz.” “Sen benim gençliğimsin, hararetim, hayatımsın...” (Dündar_L: 249).

ömrüm+ün (ty) / bahar+ı (tn): belirtili isim tamlaması

- (30)Şems: Hani **benim okyanusum** nerede ey Konya!” (Yağmur_AGŞ: 45).

ben+im (ty) / okyanus+(u)m (tn): belirtili isim tamlaması

- (31)Şems Ateşbaz adı verilen dervişe: “Söyle **ateşin oynası** âlimlerin namazı ile âşıkkların namazı arasındaki fark nedir?” (Yağmur_AGŞ: 91).

ateş+in (ty) / oynas+ı (tn): belirtili isim tamlaması

- (32)Mevlana Şems’e hitaben: “Ey kalbimizde olan nur! Gel **didinmelerimin ve arzumun sonu** gel. Hayatımız senin elinde olduğunu biliyorsun...” (Yağmur_AGŞ: 132).

didinmelerim+in (ty) ve arzum+un (ty) / son+u (tn): belirtili isim tamlaması (Birden fazla tamlayan unsurunun bir tamlanan unsuru ile ilgi kurduğu belirtili isim tamlaması)

didinmelerimin ve arzumun: bağlama grubu

- (33)Şems Mevlana için: “Dönüş yolunda gözümde tüttü **bozkırın canbaharı**, Konya Ovası’nın kar beyaz nuru” (Yağmur_AGŞ: 147).

bozkır+ın (ty) / can bahar+ı (tn): belirtili isim tamlaması
 can (sf) / baharı (i): sıfat tamlaması

- (34)“Taş üstünde taş, **baş üstünde baş kalmamacasına ezelden ebede ferman ferman yazılmış bahtsız ruhumun mücerret rüyası**, gönlümün sevda-yı gülü...” (Yağmur_AGM: 48).

baş üstünde baş kalmamacasına ezelden ebede ferman ferman
yazılmış bahtsız ruhum+un (ty) / mücerret rüya+(sf)ı (tn): belirtili
isim tamlaması

baş üstünde baş kalmamacasına ezelden ebede ferman
ferman yazılmış (sf) / bahtsız (sf) / ruh+(u)m (i): sıfat
tamlaması

baş üstünde baş kalmamacasına ezelden ebede
ferman ferman yazıl-mış: sıfat fiil grubu
mücerret (sf) / rüya (i): sıfat tamlaması

2.2.1.2. Belirtisiz İsim Tamlaması Şeklinde Kurulan Sevgi Hitapları

Birinci unsurun yalın olduğu, ikinci unsurun iyelik eki aldığı isim tamlamalarıdır. Belirtisiz isim tamlamalarında tamlayan unsurunun tamlanan unsuruna bağlılığı belirsizdir. Bu tamlamalarda unsurlar arasına başka unsurlar giremez: *cennet tubası*, *ciğer paresi*, *Kürt şeftalisi* gibi.

- (1) Zülfikar Kara Veli'ye: “**Kapı yoldaşım**, beni görmek istemişsin.” “Kara Veli:
“Evet, ağacığım! Hapiste bizim bayram vardı...” (N.Kemal_G: 82)

kapı (ty) / yol+daş+(ı)m (tn): belirtisiz isim tamlaması

- (2) Mürebbiyeye âşık olan aşçı: “Al bakalım, bu da nedir, dersin, **dünya gozeli!** Asma kabağı gibi bacaklar, kalaylı pilav tenceresi memeler, at yelesi saçlar, ayva göbek, hokka ağız, badem gözler, diye bağırıyo mu?” (Gürpınar_M: 164).

dünya (ty) / gozel+i (tn): belirtisiz isim tamlaması

- (3) “Kendilerince şöhret kazanmış olan bu vaazcılara, mevlit okuyanlara, hafızlara hanımlar ne isimler vermemişlerdi! **Cennet Tubası**, Gümüş Servi, Altın Direk...(Ah nasıl söyleyeyim?) Ayva Göbek...” (Gürpınar_HS: 262).

cennet (ty) / tuba+sı (tn): belirtisiz isim tamlaması

- (4) “Olgun ve renkli güzelliğiyle subaylar arasında o zaman **“Kürt Şeftalisi”** adını alan bu genç kız.” (Adivar_ZO: 44).

Kürt (ty) / şeftali+si (tn): belirtisiz isim tamlaması

- (5) Nilgün için öfke ve sevgi karışık: “Allah’ın delisi, başımın belası, **belalar mübareği**, bu çılgın!” (Karay_N: 360).

belalar (ty) / mübarek+i (tn): belirtisiz isim tamlaması

- (6) “Koraltan geçerken ‘Yuuh inek!’ diye bağırmış, diyen benimle övünüp –yani avunup- bir yanda da ellerimi kollarımı mıncıklayıp dursun: **Aslan sevgilisi, yiğit karısı...**” (Ağaoğlu_BDG: 45).

aslan (ty) / sevgili+si (tn): belirtisiz isim tamlaması

yiğit (ty) / karı+sı (tn): belirtisiz isim tamlaması

- (7) Canan’a yazılan mektuplarda: “Canım, ruhum, sultanım, **dünya güzelim**” (Safa_C: 233).

dünya (ty) / güzel+(i)m (tn): belirtisiz isim tamlaması

- (8) Osman beğ: “Ben dahi, dediğim gibi işleyelim derim, dedi; ve her daim dediğimi gibi işleyelim derim. İmdi, **can yoldaşlarım, iman yoldaşlarım**, beni eyi dinleyin.” (Buğra_O: 179).

can (ty) / yoldaşlar+(ı)m (tn): belirtisiz isim tamlaması

iman (ty) / yoldaşlar+(ı)m (tn): belirtisiz isim tamlaması

- (9) Osman Bey eşi Malhun Hatun’a: “**Can anası**, Orhan’ı al.” (Buğra_O: 262).

can (ty) / ana+sı (tn): belirtisiz isim tamlaması

- (10) “Koraltan geçerken ‘Yuuh inek!’ diye bağırmış, diyen benimle övünüp –yani avunup- bir yanda da ellerimi kollarımı mıncıklayıp dursun: **Aslan sevgilisi, yiğit karısı...**” (Ağaoğlu_BDG: 45).

aslan (ty) / sevgili+si (tn): belirtisiz isim tamlaması

yiğit (ty) / karı+sı (tn): belirtisiz isim tamlaması

- (11)“Sütten kesimli bebeklerin merhamet umudu, **hesap gününe hakim efsaneler güzeli. Matarasından abıhayat içen süvariler serdarı.** Seilmeye şayeste dilberim, kuşkulardan arındırılmış günaydınım. Güzellik mushafının ser namesi, ilk nur.” (Pala_KA: 68-69).

hesap gününe hakim (sf) / efsaneler (ty) / güzel+i (tn): belirtisiz isim tamlaması

matarasından abıhayat içen(sf) / süvariler (ty) / serdar+ı (tn): belirtisiz isim tamlaması

- (12)Kays Leyla'ya hitaben: “**Gönül sultanım, dünya ışıgım,** diyordu.” (Pala_LM: 15).

gönül (ty) / sultan+(ı)m (tn): belirtisiz isim tamlaması

dünya (ty) / ışıık+(ı)m (tn): belirtisiz isim tamlaması

- (13)“Hafız Hakkı Bey, çok eğlenceli bir olayı seyrediyormuş gibi gülerek yaklaştı Ragıp Bey'e: Ee, Kumandan hâlâ yaşıyorsun demek. Sonra askerlere dönüp onlara da takıldı: Nasılsınız **aslan parçaları**, eğleniyor musunuz bari?” (Altan_İGA: 337).

aslan (ty) / parçalar+ı (tn): belirtisiz isim tamlaması

- (14)Mevlana Tebriz'e: “Eğer bir konuk varsa senin cennetinde işte o benim. Buyur **dünya sarrafı** senin buyruğun benim zevkimdir.” (Ümit_BE: 166).

dünya (ty) / sarraf+ı (tn): belirtisiz isim tamlaması

- (15)Duygusallığı, coşkusu ve enerjisiyle beni besleyen, dünyamı aydınlatan, yaşama sevincim, ilk göz ağrım, dostum, övüncüm, canımın, kalbimin yarısı, başak saçlı kızım Çimen'ime, **hayat suyum**, ikinci baharımın çiçeği, umudum, arkadaşım, canımın, kalbimin ikinci yarısı küçük bebeğim Damla'ma, (Sarp_BKBA: 7).

hayat (ty) / suy+(u)m (tn): belirtisiz isim tamlaması

- (16) Şems: “Mevlana şehir-i sevda Konya’da, bense sevdanın hatırasını han odalarında, Şam sokaklarında aramada... **Aşk mabedim**... Efendim... Söyler misin?”(Yağmur_AGŞ: 130).

aşk (ty) / mabet+(i)m (tn): belirtisiz isim tamlaması

- (17)Mevlana, Şems’e hitaben: Bahar kokuları geliyor. O geliyor, o! **Ay parçamız**, canımız, yarımız geliyor. Yol verin, açılın, savulun. Beri durun, beri! Yüzü apaydınlık, ak pak, bastığı yerleri aydınlatarak, o geliyor, o!” (Yağmur_AGŞ: 174).

ay (ty) / parça+mız (tn): belirtisiz isim tamlaması

- (18)“Sağ ol Hüseyin’im, terimiz aksın ki **çöl gülünü** (Hz. Hüseyin’i) boncuk boncuk hatırlayalım.” (Yağmur_AGM: 57).

çöl (ty) / gül+ü (tn): belirtisiz isim tamlaması

- (19)Mevlana, Şems’e yazdığı mektupta: “Bütün sözlerde ustayım. Bir senin güzelliğini anlatmakta acizim. Kalem, gönülden aldığı su ile yaşayan bir güldür. Gel **can suyum** dirilt kalemlerimi”. (Yağmur_AGM: 132-133).

can (ty) / su(y)+(u)m (tn): belirtisiz isim tamlaması

- (20)Meryem ebe Kumru’ya koşarak yaklaşır: “O benim **güzeller güzelim**, benim elimde büyüdü, diyerek sımsıkı sarıldı. (Yücel_KK: 285).

güzeller (ty) / güzel+(i)m: belirtisiz isim tamlaması

2.2.1.3. Zincirleme İsim Tamlaması Şeklinde Kurulan Sevgi Hitapları

Bir isim tamlamasının başka bir isimle oluşturduğu ikinci bir isim tamlamasıdır: *benim ruhumun sevgilisi*, *benim içimin içi* gibi.

- (1) Refik Bey, Handan Hanım için: “Bu yeni alil Handan işte bu benim ruhumun sevgilisi. Bütün kâinatta onun gözlerine ziya, onun ellerine değnek, onun bütün ihtiyacının hizmetkârı, onun yetim ve ebediyen yalnız sakat ruhunun eşi olmaktan başka bir arzum, bir emelim yok.” (Adivar_H: 169).

benim ruhumun sevgilisi: zincirleme isim tamlaması

ben+im (ty) / ruh (tn): belirtili isim tamlaması

ruh+(u)m+un / sevgili+si(tn): belirtili isim tamlaması

- (2) “Emeti Kadın, hemen atıldı: Benim yavrumun yavrusu. Onun babası da sizin gibi askerdî. Seferberlikte şehit düştü.” (Karaosmanoğlu_Y: 198).

benim yavrumun yavrusu: zincirleme isim tamlaması

ben+im (ty) / yavru+m(tn): belirtili isim tamlaması

yavru+m+un / yavru+su(tn): belirtili isim tamlaması

- (3) Malhun Hatun’a: “**Benim Tanrı armağanım... benim zümrüdüankam**” diyor ve bir aradan sonra, anı fısıldayan sesle ekliyor: “Gayrı bir Orhan var; Allah bize torunlar göstere; Allah onları Oğuz’a bağışlasın.” (Buğra_O: 327).

benim Tanrı armağanım: zincirleme isim tamlaması

ben+im (ty) / Tanrı armağanı+m (tn): belirtili isim tamlaması

Tanrı (ty) / armağan+ı+m (tn): belirtisiz isim tamlaması

- (4) “**Sütten kesimli bebeklerin merhamet umudu**, hesap gününe hâkim efsaneler güzeli. Matarasından abıhayat içen süvariler serdarı. Sevmeye şayeste dilberim, kuşkulardan arındırılmış günaydınım. **Güzellik mushafının ser namesi**, ilk nur.” (Pala_KA: 68-69).

sütten kesimli (sf) bebeklerin merhamet umudu: zincirleme isim tamlaması

bebekler+in (ty) / merhamet umut+u (tn): belirtili isim tamlaması

merhamet (ty) / umut+u (tn): belirtisiz isim tamlaması

güzellik mushafının ser namesi: zincirleme isim tamlaması

güzellik mushafı+nın (ty) / ser name+si (tn): belirtili isim tamlaması

güzellik (ty) / mushaf+ı (tn): belirtisiz isim tamlaması

- (5) Nezir sevdiği kızı yitirdiği gün: “**Menekşe kokusunun bahar sevinci**, yağmurum, karanlığım, bekleyeceğim seni...” (Aral_U: 150).

menekşe kokusunun bahar sevinci: zincirleme isim tamlaması

menekşe kokusu+nun (ty) / bahar sevinç+i (tn): belirtili isim tamlaması

menekşe (ty) / koku+su (tn): belirtisiz isim tamlaması

bahar (ty) / sevinç+i (tn): belirtisiz isim tamlaması

- (35)Şems Mevlana için: “Dönüş yolunda gözümde tuttū bozkırın can baharı, **Konya Ovası’nın kar beyaz nuru**” (Yağmur_AGŞ: 147).

Konya Ovası’nın kar beyaz nuru: zincirleme isim tamlaması

Konya (ty) / Ovası (tn): belirtisiz isim tamlaması

Konya Ovası’nın (ty) / kar beyaz nur+u (tn): belirtili isim tamlaması

kar beyaz (sf) / nuru (i): sıfat tamlaması

2.2.1.4. Arapça ve Farsça Tamlamalardan Oluşturulan Sevgi Hitapları

- (1) İki erkek arasında geçen konuşmalar: “Küfür etme. Ben Nuri değilim, nurum.” “**Nuri aynım**... kaçınıcı gökteyiz?” (Gürpınar_BD: 105).

nur-i(tn) / ayn+ım(ty): isim tamlaması

- (2) “Sana ey canımın canı efendim/ Kırıldım, küstüm, incindim, gücendim/ **benim nevrüste-i bağ-ı bülendim**...” (Rasim_ES: 240).

benim nevrüste-i bağ-ı bülendim: isim tamlaması

(nevrüste: yeni yetişme bülend: büyük)

- (3) Mevlana ilk eşi Gevher Hatun için: “Hayatımı adayacağım bir kadındı. Kadından öte yoluma candı. **Gonca-i gülüm** diyordum.” (Yağmur_AGM: 46).

gonca-i gül: isim tamlaması

- (4) Gevher Hatun, Mevlana’ya yazdığı mektupta Mevlana’ya (ilk görüşmelere cemrelerin düştüğü zaman olduğu için) “‘cemrem’ diye hitap ediyordu.” “Cemre bakışlıma... Bakışlarına hasret kaldım, **uzak diyarlarda ruhunu soluduğum aşk-ı sevdam**.” (Yağmur_AGM: 48).

uzak diyarlarda ruhunu soluduğum (sf) / aşk-ı sevdam (i): sıfat tamlaması

uzak diyarlarda ruhunu solu-duk+(u)m: sıfat fiil grubu

aşk-ı sevdam: isim tamlaması

2.2.2. Sıfat Tamlaması Şeklinde Olan Sevgi Hitapları

İsim unsurundan önce gelen ve onu çeşitli yönlerden niteleyen ya da belirten kelimelere sıfat denir. Sıfat ile isim unsurunun oluşturduğu kelime grubuna sıfat tamlaması denir.

Taranan eserlerde tespit edilen sevgi hitaplarında sıfat tamlamaları sıkça kullanılmaktadır. Sevilen varlığa *annem, aşkım, bebeğim, canım, çiçeğim, oğlum, yavrum* gibi hitaplar kullanılmakta ancak bu hitaplar sıfatlarla genişletilerek sevgi anlamı daha kuvvetli bir şekilde ifade edilmektedir: *Başımın tacı annem, ayaz gecelerde kucağını yorgan edindiğim annem; uğruna canımı adadığım aşkım; güllerle gelen gül yüzlü bebeğim; iki gözümün nuru canım yavrum; nazlı çiçeğim; evimin, ocağımın bi denesi, benim kolum kanadım biricik oğlum* gibi.

Sevilen varlık için kullanılan sıfatlar çoğunlukla o varlıkta bulunan özellikleri tanımlamakta ya da sevilen varlığı değerli, önemli varlıklara benzetmek suretiyle onu vasıflandırmaktadır: *benim iyi soylu, yüreği acıma dolu insanlıklı kızım, güzel yüzlü Yusuf’um, delişmen sultanım, uslu bebeğim,*

iyi kalpli kızım, zeki sevgilim; şeker hanım, elmas kızım, yıldız gözlüm, ışıklı yağmurum, aslan yavrum, güvercin topuklu, sümbül kokuşlu, gül yüzlüm, ay yüzlüm gibi.

Sevgi hitaplarında, varlık genellikle birden fazla sıfatla nitelendirilmiştir: *tatlı, güvençli, koyu alaca kelebeğim; sırma saçlı, kara gözlü kızım; iki gözümün ışığı, insan soyunun yakışığı oğul; benim en yiğit en sadık, en candan dostum kır at gibi.*

Sıfat tamlamasındaki isim unsuru çoğunlukla 1. teklik kişi iyelik ekini +(l₄)m almaktadır: *canımın yarısı kardeş+(i)m, sevgili çılgınım, biricik evladım* gibi. İsim unsurunun iyelik eki almadığı kullanımlar da mevcuttur: *kıvancım oğul, küçük hanım, deli kız, kuzum annecik, koca bebek, inatçı hain* gibi.

Sıfat tamlaması şeklinde kurulan sevgi hitaplarının yapısı incelendiğinde isimden sıfat türeten +ll₄ eki almış türemiş sıfatların (*hülyalı kızım, ballı kızım, nazlı çiçeğim, nazlı ceylanım, sevgili kardeşim, tatlı sözlüm*) ve kelime gruplarından oluşan sıfatların daha çok kullanıldığı tespit edilmiştir. Kelime grubu biçimindeki sıfat tamlamalarının kuruluşları şöyledir:

Sıfat tamlaması biçiminde kurulanlar: *güneş yüzlü, ceylan bakışlı güzel, gece bakışlı ve gece kokuşlu Leylâ, üzüm gözlü anacığım* gibi.

Belirtili isim tamlaması biçiminde kurulanlar: *gözümün nuru kuzucuğum, cennetin gülü Hz. Peygamberimiz, hayatımın sertâcı babam* gibi.

Belirtisiz isim tamlaması biçiminde: *cin ışığı oğlum, dünya güzeli kızım, esmer güzelim* gibi.

Sıfat-fiil grubu biçiminde kurulanlar: *saçının her teli yüz bin altın eder elmasım karanlık gecelerimde bana yol gösteren yıldızım, hiçbir hayale sığdıramadığım tek gerçeğim, suyuna can verip damarlarımı diriltten, cansız toprağın kucağında tohumuma can veren ve sevdami bana bağlı kılan Yaradan;*

Tekrar grubu biçiminde kurulanlar: *mini mini Nihal'im* gibi.

Kısaltma grubu biçiminde kurulanlar: *candan tatlı Mahlun'um, aydan güzel Malhun Hatun* gibi.

Canım İstanbul, ruhum Saliha'm, İki gözüm Akif gibi tamlamalarda iyelik eki almış isim görevli sözcük sıfat özelliği kazanmıştır. Burada tamlama benim canım olan İstanbul, benim ruhum olan Saliha, benim iki gözüm olan Akif'tir.²⁵

2.2.2.1. Basit (Yalın) Sıfatlarla Kurulan Sevgi Hitapları

Herhangi bir yapım eki almamış sıfatlar yapı bakımından basit sıfatlardır.

- (1) Halil Bey kızına: "Ben de ne düşüncesiz adamım. Geldim, çocukların rahatını bozdum. O bir şey değildir **hanım kızım**, sen merak etme! Ben gideyim biraz bahçede gezeyim. Şimdi geçer, öyle değil mi Ata?" (N.Kemal_ZÇ: 23).

hanım (sf) / kız+(ı)m (i): sıfat tamlaması

- (2) Tahire Hanım kızı Şefika'ya hitaben: "Duyurmam, duyurmam kızım. Sen emin ol! Geçer; **iki gözüm**, dünyada her şey geçer. Birkaç günde hepsini unutursun." Tahire Hanım kızı Şefika'ya hitaben: "Gönderirim kızım. Çare bulurum **iki gözüm**." (N.Kemal_ZÇ: 27, 38).

iki (sf) / göz+(ü)m (i): sıfat tamlaması

- (3) Akif, babası Süleyman Bey'e hitaben: "Babacığım, **efendi babacığım**, siz de beni şehid olmuş zannettiniz de vasiyetim yerine getirmek için buralara kadar savaşı göze aldınız." (N.Kemal_AB: 56).

efendi (sf) / baba+cık+(ı)m (i): sıfat tamlaması

- (4) Abdullah Çavuş, kaleyi kurtarmak için kendilerini feda etmeye hazır olan İslam Bey ile er kılığındaki Zekiye için: "Lakin ben ikisinden de hoşnutum, Allah da hoşnut olsun! **Arslan şeyler... Yiğit delikanlılar!**" (N.Kemal_VYS: 251).

²⁵ Birinci ve üçüncü tekil şahıs iyelik ekleri asıl fonksiyonunu yitirerek eklendiği kelimenin geçici olarak sıfat olmasını sağlar (Sarı, 2001: 235).

arşlan (sf) / şeyler (i): sıfat tamlaması

yiğit (sf) / delikanlılar (i): sıfat tamlaması

- (5) Canan hocası Yozefino'ya: "Aman ustacığım, söylediğın şu lakırdıya bak." Yozefino: "A deli! Kız ne utanıyorsun? O senin efendin değıl mi? Ayıp mı zannediyorsun? Siz ikiniz de gençsiniz güzelsiniz. Eğer uslu uslu soyunmuş olsa o zaman ayıp sayılır." Cânân: "**Canım ustacığım** bana öyle lakırdılar söyleme." (A. Mithat_FBRE: 82).

Canım (sf) / usta+cık+(ı)m (i): sıfat tamlaması

- (6) Bihruz Bey, Periveş Hanım'a yazdığı mektupta: "Sizden kendimi çekmeklik için sevdanızdan gönlümü almaklık benim elimde midir? **Küçük hanımefendi**, bendeniz tek bir çare görüyorum bu ambara'dan (sıkıntı) çıkmak için." (R.M.Ekrem_AS: 86).

küçük (sf) / hanımefendi (i): sıfat tamlaması

hanım (i) + efendi (i): birleşik isim

- (7) Bihter Kocasına: "**Koca bebek** diyordu, haydi bakalım artık dışarıya." Firdevs Hanım Behlül'e: "Firdevs Hanım iki parmağıyla Behlül'ün dudaklarını koparmak isteyen bir işaretle: "**Koca bebek**, diyordu." (Uşaklıgil_AM: 202, 263).

koca (sf) / bebek (i): sıfat tamlaması

- (8) Kayınvalide gelinine hitaben: "**Elmas kızım**, şimdi de beni yalancı çıkaracaksın." (Uşaklıgil_SD: 138).

elmas (sf) / kız+(ı)m (i): sıfat tamlaması

- (9) "Kendilerince şöhret kazanmış olan bu vaazcılara, mevlit okuyanlara, hafızlara hanımlar ne isimler vermemişlerdi! Cennet Tubası, **Gümüş Servi**, **Altın Direk...(Ah nasıl söyleyeyim?) Ayva Göbek...**" (Gürpınar_HS: 262).

gümüş (sf) / servi (i): sıfat tamlaması

altın (sf) / direk (i): sıfat tamlaması

ayva (sf) / göbek (i): sıfat tamlaması

(10)İki erkek arkadaş arasında geçen konuşmalarda: “Kokainin büyüyle ben başladım: Çektiğim bir tutam toz nur oldu. Galiba bütün bağırsaklarım eridi, karnım küçüldü, vücudumla zihnim şeffaflaştı. Melekleşiyorum. Sen nasılsın **küçük mabudum?**” “Yavrum beni dinle. Biz şimdi neredeyiz?” “Cennetlerin sınırında” “Teşekkür ederim, esrarkeşim.” “Daha lafım bitmedi **güzel kardeşim.**” (Gürpınar_BD: 98).

küçük (sf) / mabut+(u)m (i): sıfat tamlaması

güzel (sf) / kardeş+(i)m (i): sıfat tamlaması

(11)Nilgün’e hitaben: “Ben onlardan değilim. Kafkasyalı Elfi Beyle Nakşidil hanımefendinin kızıyım! Demeyi unutmuyor. **Şirin deliciğim!**” (Karay_N: 208).

Şirin (sf) / delicik+(i)m (i) : sıfat tamlaması

(12)“Urgun, dedim, sevgili Urgun, **güzel Urgun, can Urgun, ciğer Urgun!** Ben böyle deli gibi köpek dostumla cilveleşirken uzun bir ıslık ovoidan Urgun’u da beni de bir sevinç titremesi ile sarstı.” (Adivar_KA: 63).

güzel (sf) / Urgun (i): sıfat tamlaması

can (sf) / Urgun (i): sıfat tamlaması

ciğer (sf) / Urgun (i): sıfat tamlaması

(13)Müjgan ile kuzeni Feride arasında geçen diyalogda: “Zabit Bey’le mükemmel kur yapıyorsunuz. Müjgan, gülmeye başladı: Ben mi? **Deli çocuk!** Zabitin benim için dolaştığını mı zannediyorsun? Yavrucuğum, ben öyle arkasından koşulacak bir kız değilim ki... o, senin için etrafımızda gidip geliyor... Ne söylüyorsun, abla!” (Güntekin_Ç: 62).

deli (sf) / çocuk (i): sıfat tamlaması

(14)Leyla, annesine hitaben: “**Kuzum annecik,** ölmüşlerinin canı için.” (Güntekin_YD: 54).

kuzu+m (sf) / annecik (i): sıfat tamlaması

- (15) Nilgün sürekli oyunlar oynayarak sevdiği adamı şaşırtıyor: “İçimden kıs kıs gülüyordum. **Cici düzenbaz!**” (Karay_N: 87).

cici (sf) / düzenbaz (i): sıfat tamlaması

- (16) “Sen sultansın ben kulum, sen kaldırmazsan kalkmam!, deyiverdi.” “Ne istorsun a efendi? Belli ki devletlü adamsın, kendine acımoorsun?” “Aşkını istiyorum **hilal kaşım, selvi boylum!**” “Ucuzdur?” “Her şeyimi fedaya hazırım **mah cemalim!**...” (Pala_KA: 121).

hilal (sf) / kaşlı+m (i): sıfat tamlaması

selvi (sf) / boylu+m (i): sıfat tamlaması

mah (sf) / cemal+(i)m (i): sıfat tamlaması

- (17) Annesi Yunus’a: “Sus **yavru kuşum**, diyordu, sen hiç ölmeyeceksin!” (Işinsu_BBVBİ: 71).

yavru(sf) / kuş+(u)m (i): sıfat tamlaması

- (18) “Hafif olan tek şey hayattır **pamuk kızım**, dedi Müştik.” (Mungan_ÜAKO:172).

pamuk (sf) / kız+(ı)m (i): sıfat tamlaması

- (19) “Babasının ‘**bal gözlüm**’ dediği yumuşak bakışlı gözlerinde şimşekler çakıyordu.” (Kulin_U: 267).

bal (sf) / gözlü+m (i): sıfat tamlaması

- (20) Oğlu, Şems’in gidişinden üzülen Mevlana’ya hitaben: “Üzülme, harap etme kendini **can babam**, candaşını bulacağım sana.” (Yağmur_AGŞ:143).

can (sf) / baba+m (i): sıfat tamlaması

- (21) Mevlana Şems’e hitaben: “Şu er/ Şu güle benzeyen!/ Ne bileyim şekere, bala benzeyen!/ Cananım geldi/ Ey Tebrizli Şems!/ Ey gözümdeki nur/ beni benden aldılar bugün/ Kurulsun düğün dernek/ **Altun tenlim/ Gümüş bedenlim/** Dilim, dilberim geldi.” (Yağmur_AGŞ: 175).

altun (sf) / tenli+m (i): sıfat tamlaması

gümüş (sf) / bedenli+m (i): sıfat tamlaması

- (22) Meryem ebe Kumru'nun sorusuna cevaben: "Tanrı onu aldı, seni verdi işte, çünkü tıpkı sana benziyordu, tıpkı sendi. Yani sen iki kez doğdun, hepsi bu, **kara gözlüm**" diyerek gülümsüyordu." (Yücel_KK: 12).

kara (sf) / gözlü+m (i): sıfat tamlaması

2.2.2.2. Türemiş Sıfatlarla Kurulan Sevgi Hitapları

İsim kök veya gövdelerinden, isimden isim veya isimden fiil türeten ekleri almış sıfatlar türemiş sıfatlardır. Taranan eserlerde türemiş yapılı sıfatlarda isimden isim türeten +II₄ eki sıklıkla kullanılmaktadır: *merhametli anneciğim, tatlı yavrum, ballı kızım, akıllı çocuğum* gibi.

- (1) Gülnihal dadı, ölen annesinden yadigar kalan kızı gibi sevdiği İsmet Hanım'ın üzüntülerinden dolayı ona hitaben: "**Zavallı çocuk!**" İsmet Hanım dadısına hitaben: "**Zavallı dadıcığım!**" (N.Kemal_G: 4, 7).

zavallı (sf) / çocuk (i): sıfat tamlaması

zavallı (sf) / dadı+cık+(ı)m (i): sıfat tamlaması

- (2) Dilber için kendini feda edip ölen Cevher'in ölüsünün başında: "**Merhametli Cevherciğim!** Ah niçin kendini bu hâle koydun? Ben sana ne yaptım ki, benim uğruma hayatını feda ettin." (S.Sezai_S: 118).

merhametli (sf) / Cevher+cık+im (i): sıfat tamlaması

- (3) Bihruz Bey, sevdiğini öldü sanıyor: "**Zavallı çiçeğim** kim bilir ne oldu?" (R.M.Ekrem_AS: 216).

zavallı (sf) / çiçek+(i)m (i): sıfat tamlaması

- (4) Nuri, sevdiği kadın Revan’a yazdığı mektupta: “*Sevgili Revan’ım* sen benim için doğdun. En sonunda benim olacaksın.” “**Koruyucu meleğim**” (Gürpınar_BD: 212, 213).

koruyucu (sf) / melek+(i)m (i): sıfat tamlaması

- (5) “Nilgün’ün soyu sopu hakkında şüphelenmemden utanıyorum. Benim güzel Nil’im! **Delişmen Sultanım!**” (Karay_N: 111).

delişmen (sf) / sultan+(ı)m (i): sıfat tamlaması

- (6) Nilgün’ü öpmek istiyor, izin vermeyince “İnatçı hain, diye hitap ediyorum.” (Karay_N: 156).

inatçı (sf) / hain (i): sıfat tamlaması

- (7) Leyla, annesine hitaben: “Fakat **nonoş anneciğim**, senin de bir vazifen var.” (Güntekin_YD: 53).

nonoş (sf) / annecik+(i)m (i): sıfat tamlaması

- (8) Müştik, aynalı pastanedeki kızı hayat kadını olmaya hazırlarken kullandığı hitaplar: “Bak, gençsin güzelsin **aynalı kızım**, dedi Müştik.”
 “Ham düşünceler kuvvetli olsalar bile, yeterince dayanıklı değillerdir **perili kızım**.”
 “Ahlak da parayla alınır **pireli kızım**, dedi Müştik.”
 “Yol dediğin nedir ki, geçer gidersin **rüzgârlı kızım**.”
 “Sana talip olan müstakbel bir koca adayından değil, bir müşteriden söz ediyorum **hülyalı kızım**.”
 “Sende olup da diğer kadınlarda hiçbir şey yok **şerbetli kızım!**”
 “Kim kimin kimsesi olabiliyor ki **sevgili Prensım?**”
 “Kadınlıkta varılacak zirvelerden biridir bu **cinsirli kızım**.”
 “Böyle bakmazsan, dayanamaz, daha ikinci perdenin ortasında kaçır gidersin **rüzgârlı kızım**.”
 Kapıda müşteri göründü bile **ballı kızım!**” (Mungan_ÜAKO: 136,138, 140, 141, 143, 159, 183, 195, 200).

aynalı (sf) / kız+(ı)m (i): sıfat tamlaması

perili (sf) / kız+(ı)m (i): sıfat tamlaması
 rüzgârlı (sf) / kız+(ı)m (i): sıfat tamlaması
 hülyalı (sf) / kız+(ı)m (i): sıfat tamlaması
 şerbetli (sf) / kız+(ı)m (i): sıfat tamlaması
 sevgili (sf) / prens+(i)m (i): sıfat tamlaması
 cinsirli (sf) / kız+(ı)m (i): sıfat tamlaması
 ballı (sf) / kız+(ı)m (i): sıfat tamlaması

- (9) “Babası Züleyha’yı çekti dizinin dibine. Dedi, kızım, **nazlı çiçeğim**, otur şöyle... Anlattı da uzun uzun babası, sözün sonunu şöyle bağladı. Kızım dedi, **yağmur çiçeğim**.” (Bekiroğlu_YZ: 63).

nazlı (sf) / çiçek+(i)m (i): sıfat tamlaması
 yağmur (sf) / çiçek+(i)m (i): sıfat tamlaması

- (10) “Kumru kafasına bir şey takıldığı zaman da ona koşardı, düşüp bir yerini kanattığı zaman da, sokakta çocuklar alay ettiği zaman da, anasından ya da kardeşlerinden dayak yediği zaman da. Meryem ebe “N’oldu sana, **doğuştan sürmelim?**” diyerek bağrına basardı onu, ne sorunu varsa çözmeye çalışırdı... Kumru’nun yeri başkaydı işte. Kucağına oturtup saçlarını okşar, “Ağlama, güzelim, ağlama, **doğuştan sürmelim**” diye yineleyip dururdu.” (Yücel_KK: 7).

doğuştan (sf) / sürmeli+m (i): sıfat tamlaması

2.2.2.3. Birleşik Sıfatlarla Kurulan Sevgi Hitapları

Birleşik sıfatlar, birden çok kelimenin kendi anlamlarını koruyarak veya değiştirerek tek bir anlam meydana getirecek biçimde biraya gelmesinden oluşmuş sıfatlardır (Korkmaz, 2007: 346).

- (1) Akif: “Alemde ne kadar malım varsa hepsinin senetleri, hesapları şu zarfın içindedir. Şu da babama bir mektup. İşte üstü de yazılı: Eyüp’te, İskele tarafında tersane emeklilerinden **velinimetim babam Süleyman Kaptan’a...**” (N.Kemal_AB: 12).

velinimet+(i)m baba+m (sf) / Süleyman Kaptan (i): sıfat tamlaması

velinimet+(i)m (sf) / baba+m (i): sıfat tamlaması

veli (i)+nimet (i): birleşik isim

Süleyman (i) / Kaptan (u): unvan grubu

- (2) Ali Bey'in annesi Atıf Bey'e: "**Beyefendi oğlum**, mademki kardeşten yakın arkadaşsınız, benim de evladım sayılırsınız." (N.Kemal_İ: 102).

beyefendi (sf) / oğul+(u)m (i): sıfat tamlaması

bey (i) + efendi (i): birleşik isim

- (3) Huyumu bildiği hâlde, sızlanıp durduğu hâlde, her sözüme inanmaktan vazgeçmeyen **safdil haydudum!**" (Karay_N: 692).

safdil (sf) / haydut+(u)m (i): sıfat tamlaması

saf (sf) +dil (i): birleşik sıfat

2.2.2.4. Kelime Grubu Şeklinde Olan Sıfatlarla Kurulan Sevgi Hitapları

- (1) "Yüzüm biraz güldü, gönlüm biraz açıldı. Hokka kalemi aldım, şu cevabı yazdım: **Candan Aziz Rifat'ım**, mektubunuzu aldım. Dünyalarca memnun oldum. Belki taze hayat buldum." (Ş.Sami_TTF: 24).

candan(i) aziz(sf) / Rifat+ım(i)

can+dan(i) / aziz(sf): kısaltma grubu

- (2) Dadısı İsmet Hanım'a hitaben: "Ben daha memleketimde iken, Allah'ımdan **senin gibi şahin gözlü, âşık bakışlı, şafak yüzlü, seher gülüşlü, konca ağızlı, bülbül sedalı bir çocuk** dilerdim." (N.Kemal_G: 10-11).

senin gibi şahin gözlü, âşık bakışlı, şafak yüzlü, seher gülüşlü,

konca ağızlı, bülbül sedalı (sf) / bir (sf) / çocuk (i): sıfat tamlaması

sen+in (i) / gibi (e): edat grubu

âşık (sf) / bakış+lı (i): sıfat tamlaması

şafak (sf) / yüz+lü (i): sıfat tamlaması

seher (sf) / gülüş+lü (i): sıfat tamlaması

konca (sf) / ağız+lı (i): sıfat tamlaması
 bülbul (sf) / seda+lı (i): sıfat tamlaması
 bir (sf) / çocuk (i): sıfat tamlaması

- (3) Kaplan Paşa evlenmek istediği İsmet'e mektubunda: "İsmet Hanımefendi Hazretlerine." **"Gözümün nuru, ciğerimin köşesi efendim!"** (N.Kemal_G: 26).

gözümün nuru(sf) / ciğerimin köşesi(sf) / efendi+m(i): sıfat tamlaması

göz+üm+ün(ty) / nur+u(tn): belirtili isim tamlaması
 ciğer+im+in(ty) / köşe+si(tn): belirtili isim tamlaması

- (4) Halayık Dilber, kuş için: **"Sarılar giymiş küçük halayık!** Sarayında rahat otur. Yaramazlık edersen seni Teravet'in yanına gönderirim, derdi." (S.Sezai_S: 53).

sarılar giymiş (sf) / küçük (sf) / halayık (i): sıfat tamlaması
 sarılar giymiş: sıfat fiil grubu

- (5) "Evet, küçük hanımefendi! Bir görüşte âşık olunabiliyor; bütün bir hayat için tapınılabiliyor. Bunun ispatı sizsiniz ey cism-i latif! Evet, **o sırma saçlı, ela gözlü melek, o, güneş yüzlü, ceylan bakışlı güzel, o tatlı dilli, şirin sözlü dilber,** o fidan gibi taze...." (R.M.Ekrem_AS: 212).

o sırma saçlı, ela gözlü(sf) / melek(i): sıfat tamlaması

o(sf) / melek(i): sıfat tamlaması

sırma saçlı(sf) / melek(i): sıfat tamlaması

sırma(sf) / saç(i): sıfat tamlaması

ela gözlü(sf) / melek(i): sıfat tamlaması

ela(sf) / gözlü(i): sıfat tamlaması

o, güneş yüzlü, ceylan bakışlı(sf) / güzel(i): sıfat tamlaması

o (sf) / güzel (i): sıfat tamlaması

güneş yüzlü (sf) / güzel (i): sıfat tamlaması

güneş (sf) / yüz (i): sıfat tamlaması

ceylan bakışlı (sf) / güzel (i): sıfat tamlaması

ceylan (sf) / bakışlı (i): sıfat tamlaması

o tatlı dilli, şirin sözlü (sf) / dilber (i): sıfat tamlaması

o (sf) / dilber (i): sıfat tamlaması

tatlı dilli, şirin sözlü (sf) / dilber (i): sıfat tamlaması

tatlı (sf) / dilli (i): sıfat tamlaması

şirin sözlü (sf) / dilber (i): sıfat tamlaması

şirin (sf) / sözlü (i): sıfat tamlaması

- (6) Bihruz Bey, sevdiğini öldü sanıyor: “**O, on sekiz baharın parlaklığı, körpe fidan** kurudu. **O, güzellik güneşi** ebediyen söndü. **Cihanı süsleyen o nur parçası**, kara topraklara girdi.” “Ah! Uçtu **gönülleri çeken o ümit kırlangıcı** uçtu... Ah! Söndü **can parlatan, hayallerime ışık tutan o emel mumu** söndü.” (R.M.Ekrem_AS: 212, 213).

o(sf)/ on sekiz baharın parlaklığı, körpe(sf) / fidan(i): sıfat tamlaması

on sekiz baharın parlaklığı(sf)/ fidan(i): sıfat tamlaması

on sekiz(sf) / baharın parlaklığı(i): sıfat tamlaması

on sekiz: sayı grubu

bahar+ın(ty) / parlaklık+ı(tn): belirtili isim tamlaması

körpe(sf) / fidan(i): sıfat tamlaması

cihanı süsleyen(sf)/ o(sf) / nur parçası(i): sıfat tamlaması

cihanı süsleyen: sıfat fiil grubu

nur(ty) / parça+sı(tn): belirtisiz isim tamlaması

gönülleri çeken(sf) / o(sf) / ümit kırlangıcı(i): sıfat tamlaması

gönülleri çeken: sıfat fiil grubu

ümit(ty) / kırlangıç+ı(tn): belirtisiz isim tamlaması

can parlatan, hayallerime ışık tutan(sf) / o(sf) / emel mumu(i): sıfat tamlaması

can parlatan: sıfat fiil grubu

hayallerime ışık tutan: sıfat fiil grubu

emel(ty) / mum+u(tn): belirtisiz isim tamlaması

- (7) Behlül: “Seni seviyorum **mini mini Nihal!**” (Uşaklıgil_AM: 469).

mini mini(sf) / Nihal(i): sıfat tamlaması

mini mini: tekrar grubu

- (8) Refik Cemal, Neriman'a: "Efkârımı, ihtisasa. hayatımın bir kısmını tatmin etmek için mutlaka karım olması lâzım değil. Bir kadın sıfatıyla de o olur. Zaten Handanla sen birbirinizi ikmal ve itmam ediyorsunuz. O efkarımın kardeşi, eşi; sen sevgilim, **hayatıma, kalbime hakim kadın**, her şeyim, arkadaşım ve sevgilim!" (Adıvar_H: 110).

hayatıma kalbime hakim(sf) / kadın(i): sıfat tamlaması

- (9) Süleyman Bey ölen oğlu için: "Benim oğlum, **Allah'ın bana en büyük lütfu, hayatımın dünyaya en büyük yadigarı, yüreğimin âlemde en büyük ümidi olan oğlum...** Bak ne hâlde yatıyor." (N.Kemal_AB: 99).

Allah'ın bana en büyük lütfu, hayatımın dünyaya en büyük yadigarı, yüreğimin âlemde en büyük ümidi olan(sf) / oğul+um(i): sıfat tamlaması

Allah'ın bana en büyük lütfu, hayatımın dünyaya en büyük yadigarı, yüreğimin âlemde en büyük ümidi ol-an: sıfat fiil grubu

Allah+ın(ty) / en büyük lütuf+u(tn): belirtili isim tamlaması

en(z) / büyük(sf) / lütuf(i): sıfat tamlaması

hayat+ım+ın(ty) / dünyaya en büyük yadigar+ı(tn): belirtili isim tamlaması

dünyaya(yt) / en(z)/ büyük(sf) / yadigar(i): sıfat tamlaması

yüreğimin(ty) / âlemde en büyük ümit+i(tn): belirtili isim tamlaması

âlemde(yt) / en(z) / büyük(sf) / ümit(i): sıfat tamlaması

- (10) "**Dünyanın yakışığı, âlemlerin ışığı oğul**, onlar bize ulaşamazlar." (Y.Kemal_ÜAE: 43).

dünyanın yakışığı (sf) / âlemlerin ışığı (sf) / oğul (i): sıfat tamlaması

dünya+nın (ty) / yakışık+ı (tn): belirtili isim tamlaması

âlemler+in (ty) / ışık+ı (tn): belirtili isim tamlaması

- (11) "Vay Halil, vay Halilcik... Sarp kayanın geyiğinin avcısı... Arap atın binicisi... Öksüz Halil... **Sevdası başından tüten Halil... Fidan boyulu, dal Halil...**" (Y.Kemal_ÜAE: 177).

sevdası başında tüten (sf) / Halil (i): sıfat tamlaması

sevdası başında tüten: sıfat fiil grubu

fidan boylu (sf) / dal (sf) / Halil (i): sıfat tamlaması

fidan (sf) / boylu (i): sıfat tamlaması

- (12) Halil köyünden gelecek haberle düşünüyor: “**Dağlardan beri yürüyüp gelen arkadaş, sırtında torbası olan kardeş, yağmurda ıslanan gönüldeş**, gelişin Döldül dağının öte yüzünden mi?” (Y.Kemal_YK: 259).

dağlardan beri yürüyüp gelen (sf) / arkadaş (i): sıfat tamlaması

dağlardan beri yürüyüp gelen: sıfat fiil grubu

sırtında torbası olan (sf) / kardeş (i): sıfat tamlaması

sırtında torbası olan: sıfat fiil grubu

yağmurda ıslanan (sf) / gönüldeş (i): sıfat tamlaması

yağmurda ıslanan: sıfat fiil grubu

- (13) Esmehan Banu Çiçek’e: “**Can kurban Banu Çiçek**; büyüdüñ gayrı. Sana söz emanet edilir, he mi?” (Buğra_O: 140).

can kurban (sf) / Banu Çiçek (i): sıfat tamlaması

- (14) Osman Beğ: “**Gönlüm sevinci Bay Koca; benim yiğit yeğenim**; eyi bak. Eyice gör ki unutmayasın. Umarım Tanrı isteye, benim de oğlum ola.” (Buğra_O: 162).

gönlüm sevinci (sf) Bay Koca (i): sıfat tamlaması

gönül+(ü)m / sevinç+i (tn): belirtisiz isim tamlaması

(tamlayan unsurundaki ilgi hâli eki düşmüştür.)

- (15) “Osman Beğ: “Benim gönlüm ışığı Zümrüdüankam; Orhan için ve karnındaki çocuğum için varlığım da yokluğumda da sana güvenirim. Bana bir hâl olursa, baban ulu Ede Balı’nın evine git ki; Orhan öyle eyi beğ yetişir. İmdi bana hakkını helal et, **candan tatlı Malhun’um**.” (Buğra_O: 212).

candan tatlı (sf) / Malhun+(u)m (i): sıfat tamlaması

candan tatlı: kısaltma grubu

(16) Leyla annesine hitaben: “**Rehberim, dert ortağım anneciğim!**” (Pala_LM: 12).

rehberim (sf) / dert ortağım (sf) / annecik+(i)m (i): sıfat tamlaması

dert (ty) / ortak+(ı)m (tn): belirtisiz isim tamlaması

(17) “**Adını geceden alan gecelerin kızı, gece bakışlı ve gece kokuşlu Leylâ...**” (Pala_LM: 40-41).

adını geceden alan (sf) / gecelerin kızı (i): sıfat tamlaması

adını geceden al-an: sıfat fiil grubu

geceler+ın (ty) / kız+ı (tn): belirtili isim tamlaması

gece bakışlı (sf) ve gece kokuşlu (sf) / Leyla (i): sıfat tamlaması

gece bakışlı ve gece kokuşlu: bağlama grubu

gece (sf) / bakışlı (i): sıfat tamlaması

gece (sf) / kokuşlu (i): sıfat tamlaması

(18) Mecnun annesine hitaben: “**Başımın tacı annem! Ayaz gecelerde kucağını yorgan edindiğim annem! Sonunda derdimle dünyasını karartan annem!**” (Pala_LM: 84).

başımın tacı (sf) / anne+m (i): sıfat tamlaması

başım+ın (ty) / taç+ı (tn): belirtili isim tamlaması

ayaz gecelerde kucağını yorgan edindiğim (sf) / anne+m (i): sıfat tamlaması

ayaz gecelerde kucağını yorgan edin-dik+ım: sıfat fiil grubu

derdimle dünyasını karartan (sf) / anne+m (i): sıfat tamlaması

derdimle dünyasını karart-an: sıfat fiil grubu

(19) Sevddiği kadına hitaben: “Arıyor seni tellim benim yaslı yüreğim/ .../ **Tatlı, güvençli, koyu alaca kelebeğim.**” (Uzuner_BAM: 173).

tatlı (sf) / güvençli (sf) koyu alaca (sf) / kelebek+(i)m (i): sıfat tamlaması

(20) “**Simsiyah saçlarını iri, sevgi yüklü, sımsıcak ördüğüm, çocuk gözlü, kocaman yürekli Sonnia...**” (Uzuner_BAM: 180).

simsiyah saçlarını iri, sevgi yüklü, sımsıcak ördüğüm, çocuk gözlü,
kocaman yürekli (sf) / Sonnia (i): sıfat tamlaması

simsiyah saçlarını iri, sevgi yüklü, sımsıcak ör-dük+(ü)m: sıfat
fiil grubu

çocuk (sf) gözlü (i): sıfat tamlaması

kocaman (sf) yürekli (i): sıfat tamlaması

(21) Müştik, Aynalı Pastane’de çalışan fakir kızı hayat kadını yapmak için
eğitmektedir, fakir kıza öğüt verirken kullandığı hitaplar:

“Onlara (erkeklerle) bu güveni vermelisin **timsah gözlü kızım**”

“...yatakta zengin bir programın, parlak sürprizler paketin olmalı **gül
lokumlu kızım.**”

“Kendini yormadan çalışmayı öğrenmelisin **masal uykulu kızım**, kendine
fazla yüklenme, ama bana kalırsa hiçbir geceni de boş geçirme”

“Yanındaki erkeğin böbürlenmesine müsaade etmelisin **mıknatıs topu
kızım.**”

“Anlayacağın erkek diye bir şey yoktur **bulut bakışlı kızım.**”

“Aramaktan vazgeç, demiyorum, bulmaktan vazgeç **melek oklu kızım!**”

“Bu biraz da mutluluktan ya da mucizeden ne anladığına bağlı **pembe
yıldız tozu kızım!**” (Mungan_ÜAKO: 181, 186, 188, 189, 191,192, 217).

timsah gözlü (sf) / kız+(ı)m (i): sıfat tamlaması

timsah (sf) / gözlü (i): sıfat tamlaması

gül lokumlu (sf) / kız+(ı)m (i): sıfat tamlaması

gül (sf) / lokumlu (i): sıfat tamlaması

mıknatıs topu (sf) / kız+(ı)m (i): sıfat tamlaması

mıknatıs (ty) / top+u (tn): belirtisiz isim tamlaması

bulut bakışlı (sf) / kız+(ı)m (i): sıfat tamlaması

bulut (sf) / bakışlı (i): sıfat tamlaması

melek oklu (sf) / kız+(ı)m (i): sıfat tamlaması

melek (sf) / oklu (i): sıfat tamlaması

pembe yıldız tozu (sf) / kız+(ı)m (i): sıfat tamlaması

pembe (sf) / yıldız tüzu (i): sıfat tamlaması

yıldız (ty) / toz+u (tn): belirtisiz isim tamlaması

(22) Mevlana Şems'e hitaben: **"Karanlık ve siyaha ait yabancı. Durak şaşırtan yolcu. Yolcuyu yolundan eyleyen dilber."** (Yağmur_AGŞ: 9).

karanlık ve siyaha ait (sf) / yabancı (i): sıfat tamlaması

durak şaşırtan (sf) / yolcu (i): sıfat tamlaması

durak şaşırt-an: sıfat fiil grubu

yolcuyu yolundan eyleyen (sf) / dilber (i): sıfat tamlaması

yolcuyu yolundan eyle-(y)en: sıfat fiil grubu

(23) Mevlana'nın Şems'e yazdığı mektupta: **"Sustukça hoş geçimlim, dile geldikçe parlayan alevim. Kopup saçılan gerdanlığında soylu nedimelerin, savrulan incileri yere inen hüzünlerim. Aramadan bulduğum yola koyulmuş göçüm.** Bir türlü kavuşamadığım, kavuşmaya doyamadığım. Dışında olamadığım, içinden çıkamadığım. **Gecelerin hâkimi, gözyaşlarımın pınarı efendim.** Tozunu yıkamaya erişemediğim, pasını silemediğim." (Yağmur_AGŞ: 133).

sustukça (z) hoş (sf) / geçimli+m (i): sıfat tamlaması

dile geldikçe (z) / parlayan (sf) / alev+(i)m: sıfat tamlaması

dile gel-dikçe: zarf fiil grubu

dile gel-: birleşik fiil

soylu nedimelerin, savrulan incileri yere inen (sf) / hüzünler+(i)m (i):
sıfat tamlaması

kopup saçılan gerdanlığında soylu nedimelerin savrulan

incileri yere in-en: sıfat fiil grubu

aramadan bulduğum (sf) / yola koyulmuş (sf) / göç+(ü)m (i): sıfat
tamlaması

aramadan bul-duk+um: sıfat fiil grubu

yola koyul-muş: sıfat fiil grubu

gecelelerin hâkimi (sf) / gözyaşlarımın pınarı (sf) / efendi+m (i): sıfat
tamlaması

geceleler+in (ty) / hâkim+i (tn): belirtili isim tamlaması

gözyaşlarım+ın (ty) / pınar+ı (tn): belirtili isim tamlaması

- (24) Kerra Hatun, Şems'in gidişiyle çok üzülen eşi Mevlana'yı küçük bir tepenin üzerinde şiirler okurken bulur: "Ne yapıyorsun **dünya ve ahret yiğidim?**"s.127

dünya ve ahret (sf) / yiğit+(i)m (i): sıfat tamlaması

dünya ve ahret: bağlama grubu

- (25) **Canım baba, canımın içi baba.** Döndüler çevremde bir kez ve önümde eğildiler, secdeler ettiler. (Bekiroğlu_YZ: 25).

canımın içi (sf) / baba (i): sıfat tamlaması

canım+ın (ty) / iç+i (tn): belirtili isim tamlaması

2.2.3. Sıfat-Fiil Grubu Şeklinde Olan Sevgi Hitapları

- (1) "...yüzük oynadığımızda kullandığımız tılsım "Ey meleklerden âlim, fesatların fesatçısı şefkatli yârim, **her şeyde imdadıma koşanım**, yetiş imdadıma..." (Gürpınar_BD: 87).

her şeyde imdadıma koş-an+ım: sıfat fiil grubu

- (2) Malhun Hatun: "Yanıma gel. Kayı beği, yiğit beğ. Beri gel, **başım tahtı, gönlüm bahtı, şeyh babamın güveyisi, anam, atam verdiği**, beri gel de de bana." (Buğra_O: 168).

baş+(ı)m (ty) / baht+ı (tn): belirtisiz isim tamlaması (tamlayan unsurundaki ilgi hâli eki düşmüştür)

gönül+(ü)m (ty) / baht+ı (tn): belirtisiz isim tamlaması (tamlayan unsurundaki ilgi hâli eki düşmüştür)

şeyh babam+ın (ty) / güveyi+si (tn): belirtili isim tamlaması

anam atam ver-dik+i: sıfat fiil grubu

- (3) Malhun Hatun eşi Osman Bey'e: "**Gözüm açıp gördüğüm, gönül verip sevdiğim**, Orhan'ımın ve karnımdakinin babası, ne ki buyurursun, hep uyarım; ecel gelene kadar yoluna bakarım; yokluğun duymam ve duyurmam; alnıma yazılanı ar saymam, keder saymam. Allah'ın seni koruyup bize bağışlayacağına da inanırım." (Buğra_O: 213).

gözüm açıp gör-dük+(ü)m: sıfat fiil grubu

gönül verip sev-dik+(i)m: sıfat fiil grubu

- (4) İnce Memed'in annesi, oğlunun ölmediğini söyleyen Dursun Ağa'ya: "Sen bilirsin Dursun Aşam. **Dillerine kurban olduğum.**" (Y.Kemal_İM: 39).

dillerine kurban ol-duk+(u)m: sıfat fiil grubu

kurban ol-: birleşik fiil

- (5) Anne öldürülen oğlunun üzerine atılarak: "Öksüz yavrum! **Gün görmemişim.**" (Y.Kemal_İM: 211).

gün görme+miş+(i)m: sıfat fiil grubu

- (6) "Gönlüm; evim, ocağım, yurdumsun! Sılam, memleketim, vatanımsın hem. **Bir türlü kavuşamadığım, kavuşmaya doyamadığım.** Kible sabalarının halvetiyle açan yediverenim. Karanlıkların ardında uyandırmadan kimseleri, uyandırdın sevgimi; gecelerimi yıkadın, dolunaylara doldurdun." (Pala_KA: 68).

bir türlü kavuşama-dık+(ı)m: sıfat fiil grubu

kavuşmaya doyama-dık+(ı)m: sıfat fiil grubu

- (7) Nigel sevgilisi Karen'e mesajında: "Şemsim, ayım geldi" "Şems"im ayım geldi/ Gözüm, kulağım geldi/ Altın madenim geldi/ Başımın sarhoşluğu geldi/ **Yolumu vuran geldi/ Tövbemi bozan geldi/ Gözümün nuru geldi**" (Ümit_BE: 278).

yolumu vur-an: sıfat fiil grubu

tövbemi boz-an: sıfat fiil grubu

- (8) “Seni **canımda can katarak doğurduğumu**, hapishane duvarlarından başka bilen yok.” (Sarp_BKBA: 155).

canımdan can katarak doğur-duk+(u)m: sıfat fiil grubu

canımdan can kat-arak: zarf fiil grubu

- (9) Mevlana'nın Şems'e yazdığı mektupta: “Sustukça hoş geçimlim, dile geldikçe parlayan alevim. Kopup saçılan gerdanlığında soylu nedimelerin, savrulan incileri yere inen hüzünlerim. Aramadan bulduğum yola koyulmuş göçüm. **Bir türlü kavuşamadığım, kavuşmaya doyamadığım. Dışında olamadığım, içinden çıkamadığım.** Gecelerin hakimi, gözyaşlarımın pınarı efendim. **Tozunu yıkamaya erişemediğim, pasını silemediğim.**” (Yağmur_AGŞ: 133).

bir türlü kavuşama-dık+(ı)m: sıfat fiil grubu

kavuşmaya doyama-dık+(ı)m: sıfat fiil grubu

dışında olama-dık+(ı)m: sıfat fiil grubu

içinden çıkama-dık+(ı)m: sıfat fiil grubu

tozunu yıkamaya erişeme-dik+(i)m: sıfat fiil grubu

pasını sileme-dik+(i)m: sıfat fiil grubu

- (10) Mevlana Şems'e hitaben: “Şu er/ **Şu güle benzeyen!** Ne bileyim **şekere, bala benzeyen!** Cananım geldi/ Ey Tebrizli Şems!/ Ey gözümdeki nur/ beni benden aldılar bugün/ Kurulsun düğün dernek/ Ahun tenlim/ Gümüş bedenlim/ Dilim, dilberim geldi.” (Yağmur_AGŞ: 175).

şu güle benze-(y)en: sıfat fiil grubu

şekere bala benze-(y)en: sıfat fiil grubu

- (11) “Meryem Ebe yıllar sonra çok sevdiği Kumru ile karşılaştığında: “Benim güzel Kumru'm, gözleri doğuştan sürmelim, **elime doğup kucağımda büyüyenim**, kadersiz Hayriye'min tebiği! Diye ağlayarak yaklaşıp boynuna sarılıverince, tümünden yitirdi gerçeklik duygusunu.” (Yücel_KK: 278).

elime doğup kucağımda büyü-(y)en: sıfat fiil grubu

2.2.4. Ünlem Grubu Şeklinde Olan Sevgi Hitapları

Seslenme (Hitap) Ünlemleri

Ünlemler, cümlelere anlam derinliği katan ve onları süsleyen; söz içinde konuşanın acıma, beğeni, sevinç, korku, şaşkınlık, üzüntü, hayret, özlem gibi duygu ve düşünceleri ifade eden sözlerdir.

Ünlemler tek başına kullanıldığı gibi bir isim veya fiille birleşerek ünlem grubu da oluşturabilir: *ey sevgili* gibi. Hatta ünlem grubunun isim ögesi, bir isim ya da sıfat tamlaması şeklinde olabilir: *ah gözümün nuru, ah sevgili efendim* gibi (Korkmaz, 2007: 149). Kelime grupları ile kurulan ünlem gruplarında, ünlem başta kelime grubu ise sonda yer alır ve ünlem ile isim ögesi ek almadan kullanılır. Ünlem grubu genellikle cümle dışı unsurdur ve hitap olarak kullanılır.

Seslenme (hitap) ünlemleri, bir duyguyu, bir düşünceyi ifade etmezler ve tabiat seslerini bildirmezler (Gülensoy, 2000: 425). Bu ünlemler insanların karşısındaki insanlara seslenmek veya hayvanları çağırmak ya da yönlendirmek için kullandıkları ünlem türleridir. Bunların en yaygınları *a, ay, ey, haydi, hey, ya, yahu, bre, ulan, hu* ünlemleridir. Seslenme ünlemleri genellikle kendine hitap edilen kimselerin adı veya sıfatı ile birlikte kullanılır: *arkadaş! Ayşe! gibi*. Adların başına, seslenmeye yarayan bir ünlem getirildiğinde hitap daha güçlü ve etkili olmaktadır: *A kardeşim!, Haydi aslanlar!* gibi (Korkmaz, 2007: 1174).

Türkçede sevgi, şefkat, sevinç, mutluluk bildiren ünlemler *ah, be, eee, hay, hey, heeehh, hele, işte, oh, oh be, varol, yaşa, yaşasın, yeeh* gibi ünlemlerdir (Korkmaz, 2007: 1153).

Taranılan eserlerde tespit edilen sevgi hitaplarında *a, ah, aman, ay, bre, eee, ey, ha, hey, oh, vah* ünlemleri kullanılmaktadır. Bu ünlemler içinde “a” ünlemi, sevginin yanında hafif bir kızma anlamını (*a kuzum, a deli çocuk*), “ah” ve “vah” ünlemleri merhamet, acıma ve üzüntü duygularını, ayrıca “ah” ünlemi derin bir özlem duygusunu (*ah benim zavallı kızım, vah Peyamiciğim, vah yavrum*), “ay” ünlemi sevinme duygusunu (*ay oğul*), “ey” ve “hey” ünlemi

güçlü ve ilgi çekici bir seslenmeyi (*ey ay yüzlülerin şahı, ey hakikatli sevgili, hey benim ulu beylerim*), “oh” ünlemi sevinç ve beğeniyi (*oh benim güzel ablam*), hay ünlemi iyi dilek, sevinç ve azarlama duygusunu (*hay mübarek adamlar, hay şeytan kraliçem*), Arapça kökenli olan “aman” ünlemi yardım, bağışlanma isteği, rica, beğenme bazen de sitem duygularını (*aman beyim, aman canım dadıcığım*) ifade etmektedir. Kısaca, bütün ünlemlerde olduğu gibi, konuşmanın bağlamına göre ilettiği anlam değişmektedir.²⁶

Ünlemlerle kurulan sevgi hitaplarında isimden isim türeten +Cl₄k eki ve 1. teklik kişi iyelik eki +(I₄) m sıklıkla kullanılmaktadır. Ünlemle beraber kullanılan bu ekler sevginin anlatımını daha güçlü kılmaktadır: *ey benim ay yüzlü sevgilim, ey benim cennet çiçeğim, ah benim içimin içi Sermetçiğim gibi*.

Ünlemlerle kurulan sevgi hitapları: **ünlem + seslenme ögesi** (*eee aslan, ey aşık, ha çapkın, a çocuk, ey güzel, ah hain*); **ünlem + seslenme ögesi + 1. teklik kişi iyelik eki** (*ah anneciğim, a kızım, a tatlım, hay hasbam, oh sevgilim, ey mahım*); **ünlem + seslenme ögesi + 1. teklik kişi iyelik eki + ünlem** (*ah kızım ah, vay aşüfte vay, hey çocuğum hey, ha gözüm ha*); **ünlem + sıfat tamlaması** (*ah biçare Rıfat, ah mini mini kızcağızım, ey koca Canan, a deli çocuk, ah cici paşam, ah sevgili efendim, bre gözünü sevdiğim hanımefendi*); **ünlem + isim tamlaması** (*ah benim valideciğim, ah varlığımın sebebi, ah iki gözümün bebeği, ey benim sevgili dostum*); **ünlem + unvan grubu** (*ah hoca efendiciğim, aman enişte beyciğim*); **ünlem + Arapça/Farsça tamlamalar** (*ah ruhurevanım, ey cism-i latif, ey hilal-i seher, ey nur-i didem*) başlıkları altında değerlendirilmiştir.

²⁶ ATABAY, Neşe, ÖZEL, Sevgi, KUTLUK, Dr. İbrahim; Sözcük Türleri, Papatya Yayıncılık, 2. Basım, Kasım 2003, s. 158-167.

2.2.4.1. Ünlem + Seslenme Ögesi

ünlem + aslan

“Ertesi sabah, evden çıkmadan Emin’in sırtını sıvazladı, eline bir beş lira harçlık tutuşturdu: **Eee aslan!** Sen artık konuk sayılırsın. Askere gitmeden önce biraz akranlarınla gez eğlen, bundan sonra sana iş paydos.”(Cumalı_ABU: 112).

eee (ü) / aslan (i): ünlem grubu

ünlem + aşk / maşuk

Mevlana Şems’e hitaben: “Ey kalbimizde olan nur! Gel didinmelerimin ve arzumun sonu gel. Hayatımız senin elinde olduğunu biliyorsun... **Ey aşk! Ey maşuk!** Engelleri aş ve inadı bırak da gel. Ey Hüdühüdlerin sahibi olan Süleyman! Lütfedip de bizi aramak üzere gel.” (Yağmur_AGŞ: 132).

ey (ü) / aşk (i): ünlem grubu

ey (ü) / maşuk (i): ünlem grubu

ünlem + âşık

“Leyla Mecnûn’a: **“Ey âşık!** Neyin varsa getir!” “A ay yüzlü! Senin aşkınla ne suyum kaldı, ne kuyum.” (Pala_KM: 128).

ey (ü) / âşık (i): ünlem grubu

ünlem + bacanak

“**Aman bacanak,** oğlanı zaten haşat etti sokak itleri, biz bu işe burnumuzu hiç sokmayalım.”(Kulin_U: 283)

aman (ü) / bacanak (i): ünlem grubu

ünlem + çapkın

Hacı Kalfa yarı mahcup bir eda ile başını sallayarak Feride'ye: "Salt kıkır kıkır gülürsün. **Ha çapkın seni!** Şuna bak hele!" (Güntekin_Ç: 158).

ha (ü) / çapkın (i) seni (z): ünlem grubu

ünlem + çocuk

- (1) İslam Bey sevdiği kıza hitaben: "Zekiyeciğim" "Bir melek benim için gökleri bırakmış da bu kara topraklara inmiş sanıyorum. Kendimi şeytandan alçak görüyorum. Kendi kendime, şeytan insanı aldatır. Ben, bir meleği aldattım, diyorum. **A çocuk**, neden, benim için bu hâllere geldin? Niçin o güzel vücudunu benim yolumda toprak edeceksin?"(N.Kemal_VYS: 242).
Rakım: "Margrit'i dahi severim. Lakin evladım gibi, kardeşim gibi, halis dostum gibi severim." Ziklas: "Ben eminim **a çocuk!**" (A.Mithat_FBRE: 115).
"Sen benim kalbimi yumuşattın **a çocuk.**" (Işinsu_BBVBİ: 53).

a (ü) / çocuk (i): ünlem grubu

- (2) Ferhat Ağa, İran seferine katılmak isteyen Cezmi'yi yanlış anlar ve onun sefere gitmek istediğini zanneder: "**Vah çocuk**, seni de İran seferine gönderecekler, öyle mi? gitmek istemiyorsun, onun için ricaya geldin değil mi? Telaşlanma! Dur bakalım, elbette bir çaresini buluruz."(N.Kemal_C: 58).

vah (ü) / çocuk (i): ünlem grubu

ünlem + dadı

"**Ah dadı!** Babam bana neler söyledi! Vah vah! Kızım terlemiş. Kurban olsun dadı sana! E, ne söyledi efendi baba bakalım?" (Ş.Sami_TTF: 17)

ah (ü)+ / dadı (i): ünlem grubu

ünlem + deli

Yozefino, Rakım Bey'e hitaben: "Seni kim sevmez **a deli**? Ben sana kendimi sevdirmek ile kendimi bahtiyar addetmeliyim. Fakat ben senin ömrüne ortak olmağa layık karı mıyım?" (A.Mithat_FBRE: 53).

Canan hocası Yozefino'ya: "Aman ustacığım, söylediğin şu lakırdıya bak."

Yozefino: "**A deli**! Kız ne utanıyorsun? O senin efendin değil mi? Ayıp mı zannediyorsun? Siz ikiniz de gençsiniz güzelsiniz. Eğer uslu uslu soyunmuş olsa o zaman ayıp sayılır." Cânân: "Canım ustacığım bana öyle lakırdılar söyleme." (A. Mithat_FBRE: 82).

a (ü) / deli (i): ünlem grubu

ünlem + dost

(1) Dede: "Hoş gelmişsiniz, başımızın üstüne gelmişsiniz ağam. Merhaba **ey dost**, merhaba, dedi." (Topuz_TÖ: 41).

(2) Mevlana, Şems gidince: "Sarılıp Şemssizliğin boynuna, aşkım hüznün hıçkırığından içiyorum. Allah sevdamızı ve hüznümüzü eksik etmesin **ey dost!**" (Yağmur_AGM: 120).

ey (ü) / dost (i): ünlem grubu

ünlem + güzel

(1) "Eğer, **ey güzel**, sana gücenme gücüm olsaydı, bu duyduklarım için gücenirdim." (Pala_KM: 16).

(2) "Şah yerine beni sevseydin **a güzel!**" (Pala_ŞS: 253).

a (ü) / güzel (i): ünlem grubu

ünlem + hain

(1) Şehriyar sevdiği adamdan karşılık göremediği için ona hain diye hitap eder: "O kınadan biraz da saçlarınıza sürseniz daha güzel olursunuz. "**Ah hain!**"

Saçlarımda birkaç beyaz tel var. Hemen de onları gördün değil mi?” (N.Kemal_C: 235).

- (2) “Evinde yalnız bir ihtiyar anası vardı. Ağlayarak ve göz yaşları çeşme gibi dökülerek anasına macerayı bildirdikten sonra, bir odaya çekilir, ağlamaya başlar ve kendi kendine: **Ah zalim... Ah hain!** Ben onu o kadar seviyordum! O ise beni aldatmak için, severim meverim, diyordu. Yalandan bir muhabbet gösterirdi. Beni gerçekten seveydi, böyle sebepsiz kovarmıydı? Ah! Erkeklerin muhabbetine inanmak!” (Ş.Sami_TTF: 78).

ah (ü) / hain (i): ünlem grubu

ah (ü) / zalim (i): ünlem grubu

ünlem + kardeş

“Allah ilk maşuktur ve bütün varlıklar onu arzular... **Ey kardeş**, Allah seçilmiş ve veli kullarına vaat ettiği gibi...” (Yağmur_AGŞ: 66-67).

ey (ü) / kardeş (i): ünlem grubu

ünlem + karıcık

Osman obadaki kendine yol gösteren sevdiği ihtiyar kadına hitaben: “**Hey karıcık**, sana Gökçe Bacı mı desem, Deli Gökçe mi desem?” (Buğra_O: 156).

hey(ü) / karıcık (i): ünlem grubu

ünlem + kız

- (1) Server, Yatık Emine'ye hitaben: “Ye de biraz et, can tut, yüreğim gibi kavrulup gidiyorsun **be kız...**” (Karay_MH: 24).

be (ü) / kız (i): ünlem grubu

- (2) Yatık Emine, Server'e: “Çıkınlar pencereden uzanınca Emine şaşaladı, sevinçli bir sesle: Neye masraf ettin **a kız!**” (Karay_MH: 29).

a (ü) / kız (i): ünlem grubu

ünlem + mah

Sevilen kişiye hitaben: “Yandım ateşlere **ey meh**, seni gördüm görelî.”(Rasim_ES: 240).

ey (ü) / meh (i): ünlem grubu

ünlem + nur

Sevdiği kadın Lüsyen için: “Var ol Lüsyen tavat et **ey nur**,/ Ey ahir-i ömrümün baharı!” (Dündar_L:148).

ey (ü) / nur (i): ünlem grubu

ünlem + oğul

- (1) Çöpçatan kadın evlendirmek istediği gence hitaben: “**Ay oğul**, böyle hayırlı işlerde bulunmadıktan sonra yalancı dünyada ne duruyorum.” Şinasi_ŞE: 21).

ay (ü)+ / oğul (i): ünlem grubu

- (2) Emeti Kadın, bir genç kız gibi utanıyor, başını önüne eğiyor, sırtıyor: “Kismet, **ay oğul**... Beni bundan sonra kim nedecek? Hâlimden anlıyorum. Kendisine daha ziyade umut vereyim istiyor.” (Karaosmanoğlu_Y: 139).

ay (ü)+ / oğul (i): ünlem grubu

ünlem + ulan²⁷

- (1) “Ağla **be ulan**! Ağla *hergele*! Ağlamayandan insan mı olurmuş? Sonra sarıldı bana yutkundü o da. Öksürdü. Oysa göz pınarlarında yaşlar.” (Ağaoğlu_BDG: 162).

²⁷ Ulan/üle/lan/len kelimeleri, aslında oğul+an kelimesinin bozulmuş şekli olup, argoda kullanılır (Gülensoy, 2000: 425).

be (ü)+ / ulan (ü): ünlem grubu

- (2) İsmail Bey Pehlivan'a: "**Yaşa, lan Pehlivan**, senin gibi bir adama da en az ikiz yakışır! Dedi. Ama neden daha önce haber vermedin ki çocuk beklediğini?" "Seni rahatsız etmek istemedik İsmail abi, dedi Pehlivan." "O nasıl söz, **lan Pehlivan?**" dedi İsmail Bey." (Yücel_KK: 22).

yaşa (ü) / lan (ü) / Pehlivan (i): ünlem grubu

lan (ü) / Pehlivan (i): ünlem grubu

ünlem + yavru+cak

Büyükanne torununa hitaben: "Ah **yavrucak**, seni üşüttüler mi?" (Uşaklıgil_SD: 139).

ah (ü) / yavrucak (i): ünlem grubu

ünlem + yiğit

"Leyla Mecnûn'a: "Ey âşık! Neyin varsa getir!" "A ay yüzlü! Senin aşkınla ne suyum kaldı, ne kuyum."Leyla: "**A yiğit!** Ben bunu senden ne vakit estersem alırım, başka neyin var?" (Pala_KM: 128, 129).

a (ü)+ / yiğit (i): ünlem grubu

ünlem + yolcu

"Babaydar'ın son günlerde iyiden iyiye artan dalgınlık hâllerine ve "**Ey yolcu**, sevgiye yürü, ta ki hakikaten eresin!" diye bana duyurmak ister gibi kendi kendine mırıldanmasına aldırmadan yıldızlarımı topluyordum." (Pala_ŞS:1).

ey (ü)+ / yolcu (i): ünlem grubu

ünlem + vefalı

Mecnun ile Leyla arasındaki konuşmada: "Gözümün nuru, gönlümün aydınlığı! Git şimdi **ey vefalı!**" (Pala_LM: 79).

ey (ü) / vefalı (i): ünlem grubu

ünlem + zalim

“Evinde yalnız bir ihtiyar anası vardı. Ağlayarak ve göz yaşları çeşme gibi dökülerek anasına macerayı bildirdikten sonra, bir odaya çekilir, ağlamaya başlar ve kendi kendine: **Ah zalim...** Ah hain! Ben onu o kadar seviyordum! O ise beni aldatmak için, severim meverim, diyordu. Yalandan bir muhabbet gösterirdi. Beni gerçekten seveydi, böyle sebepsiz kovar mıydı? Ah! Erkeklerin muhabbetine inanmak!” (Ş.Sami_TTF: 78).

ah (ü)+ / zalim (i): ünlem grubu

ünlem + zavallı

“Seni kovdu! Seni o kadar tahkir eyledi! De sen hâlâ onu seviyorsun! Diyerek, Ali Bey’in muhabbetinden soğutmaya çalışıyorduydu ve kızı dahi kanar gibi görünüyorduydu da, der-akab efkârını değiştirerek: Ah anacığım! Seviyordu, seviyordu... Ama, bilmem nasıl oldu?” **Ah zavallı!**.. Seviyordu!.. Hâlâ inanıyorsun!.. A?” (Ş.Sami_TTF: 79).

ah (ü)+ / zavallı (i): ünlem grubu

2.2.4.2. Ünlem + seslenme ögesi + 1. teklik kişi iyelik eki +(l₄)m

- (1) “Dadım ihtiyar bir kadındı. Beni pek çok severdi. Ağladığımı gördüğü gibi: **A kızım!** Ne oldu? Ne var? Baban bir şey mi söyledi sana? Hiç böyle olduğun yoktur. Gel bana, ağlama, gözlerini sil... diyerek beni kucağına aldı.” (Ş.Sami_TTF: 17).

a(ü) / kız+ım(i): ünlem grubu

- (2) Kadın kılığına giren Ragıp sevdiği kıza hitaben: “Ragıbe Hanım bu haleti gördüğü gibi, şaşırarak: **Aman hemşirem!** Bu ne hâldir? Ne oldun? Allah aşkına kendine gel, ne oldun?” **Ah, hemşirem!** Bilsen bu ağlamanın sebebi nedir! Ah!” (Ş.Sami_TTF: 94).

aman (ü) / hemşire+m (i): ünlem grubu

ah (ü) / hemşire+m (i): ünlem grubu

- (3) Ata Bey, Şefika Hanım'a hitaben: "**Ay efendiciğim**, ne var ki söylemek istemeyeyim." Şefika Hanım: "Hiçbir şey yok mu? Doğru mu söylüyorsun? Benim... Benim başım için doğru söylüyorsun." (N.Kemal_ZÇ: 16).

ay (ü) / efendicik+im (i): ünlem grubu

- (4) Zekiye, okuduğu kitabı bırakarak: "**Ah! Nineciğim, nineciğim!** Gönlüme niçin bu kadar yumuşaklık verdin? Fikrimi, niçin, bu kadar açtın? Sen de şimdi kızını görsen. Okuttuğuna pişman olurdun." (N.Kemal_VYS: 197).

ah (ü) / ninecik+im (i): ünlem grubu

- (5) Esad arkadaşı Bahtiyar'a: "**Yaşa beyim!** Bu da sizin aşkınıza." (N.Kemal_AB: 47).

yaşa (ü) / bey+im (i): ünlem grubu

- (6) Fedayi dadı, oğlu gibi gördüğü Rakım'a hitaben: "Evladım, beyim! Allah bize bir güzel beyaz cariye vermiş olduğu hâlde artık akşam gelir gelmez benim siyah yüzümü görmekte ne mânâ kalır?" Rakım: "Yok dadıcığım yok! Senin yüzün bana valide çehresi kadar tatlıdır." Fedayi: "**A beyim**, canım, niçin böyle?" (A.Mithat_FBRE: 19).

a (ü)+ / bey+im (i): ünlem grubu

- (7) "Biçare Fedayi, bir kucağında Cânân, Rakım kendisini kucaklamakta olduklarını görünce gözlerinden yaş boşanarak: **Ah hanımcığim**, iki gözümün nuru hanımcığim! Mezarında bizim şu hâlimizi görüyor musun?" (A.Mithat_FBRE: 75).

ah(ü) / hanımcık+ım(i): ünlem grubu

- (8) "Kendisini tanımayarak ve sözün daha doğrusu validemi bizim aşçı karı zannederek kucaklayıp "**A tatlım**, mayonezi bir daha üstüme dökcek misin? Az kalmıştı ki beni rakım vesaire huzurunda rezil edecektin" demiş." (A.Mithat_FBRE: 50).

a (ü) / tatlı+m (i): ünlem grubu

- (9) Evleneceğini duyup oynamaya başlayan Müştak Bey'e, aracı kadın: "**A kuzum** biraz ağırbaşlı olsana!" (İ.Şinasi_ŞE: 21).

a(ü) / kuzu+m(i): ünlem grubu

- (10) Behlül: "**Oh! Civanım!** O zaman bunlardan beraber bahsederken nasıl güleceğiz!" (Uşaklıgil_AM:187).

oh (ü) / civan+ım (i): ünlem grubu

- (11) Ölenin oğlu para verince Hacer küçük oğlanın eteklerine atılır: "**Ah yavrum, ah efendizadem...** Ah beyler beyi, paşalar paşası, velinimetim efendim, rahmetli valideniz hanımefendi hazretlerini eskiden beri tanırım." (Gürpınar_HS:237).

ah (ü) / yavru+m (i): ünlem grubu

ah (ü) / efendizade+m (i): ünlem grubu

- (12) "İki erkek arasında geçen konuşmalar: "Nur ol imanım... Nur Baba... Nuri Baba...." "**Hu imanım**, bana bir gerdan sun. Cemaline Kerbela ateşiyle teşnelendim." "Eyvallah pirim. İçimin ateşinden ateşini söndür, aşkını kandır." "Nuruaynım..." (Gürpınar_BD: 239).

hu (ü) / iman+(ı)m (i): ünlem grubu

- (13) Annesi oğluna: "**Vah Peyamiciğim, vah yavrum**, diyor." (Adıvar_AG: 49).

vah(ü) / Peyami+cik+ım(i): ünlem grubu

vah(ü) / yavru+cuk+um(i): ünlem grubu

- (14) "Valizimi ıslak taşların üstüne koyarak peçemi kaldırdım. Kalfa, boğuk bir feryat kopardı: Güzide, Güzidem gelmiş. **Ah evladım!** Damarları çıkmış zayıf kollarıyla boynuma sarılıyor, gözlerinden sel gibi yaşlar akarak: **Ah çocuğum, ah çocuğum** diye hıçkırıyordu." (Güntekin_Ç: 116).

ah (ü) / evlat+(ı)m (i): ünlem grubu

ah (ü) / çocuk+(u)m (i): ünlem grubu

- (15)Yazar Nilgün için: “**Hay hasbam**, hay şeytan kraliçem, diyordum, ne de güzel çeviriyorsun bu işleri! Kanında sultanlık var, saray entrikalarına, düzenbazlıklarına kırıtmalarına karışmış doğuştan bir idare yeteneği!”(Karay_N: 343).

hay (ü) / hasba+m (i): ünlem grubu

- (16)Osman kayınpederi Ede Balı'ya: “**Ey babalığım**; sen bekleyip bekletmeseydin beni kim böyle göreydi. Öğüdünü, görgünü, bilgini, ışığını benden, Malhun'un başı için esirgeme. Gücümü seninle tamamlanır görürüm.” (Buğra_O: 128).

ey (ü) / babalık+(ı)m (i): ünlem grubu

- (17)İnce Memed çocukken yediği dayak yüzünden köyünden kaçır ve Süleyman'ın yanına sığınır: “Bre misafirim, uykun mu var?” (Y.Kemal_İM: 18).

bre (ü) / misafir+(i)m (i): ünlem grubu

- (18)Köse Kenan adamlarına: “**Heey şahbazlarım** varın da bakın şu duman tüten yere.” (Y.Kemal_ÜAE: 77).

heey(ü) / şahbazlar+(ı)m (i): ünlem grubu

- (19)Şems Tebrizi: “**Ey babacığım**, ben yüzebileceğim bir deniz arıyorum.” (Ümit_BE: 117).

ey (ü) / babacığım (i): ünlem grubu

- (20)Mevlana: “**Ey parendem!** Bana, âşıklara karşı çok nazik, asudesin.” (Yağmur_AGŞ: 31).

ey (ü) / parende+m (i): ünlem grubu

- (21)“**Ey maşukum**, ah Mevlana'm; kimsenin bilemediği yerlerde sakladım yüreğimi, sürgün ve azade yüreğim seninleydi.” (Yağmur_AGŞ: 128).

ey (ü) / maşuk+(u)m (i): ünlem grubu

- (22) “Gelsen de yılların yorgunluğuna düçar yolların dikenlerine bizar ayaklarını yıkayan olsam **ey Sertaçım**.” (Yağmur_AGŞ: 135).

ey (ü) / sertaç+(ı)m (i): ünlem grubu

2.2.4.3. Ünlem + Seslenme Ögesi + 1. Teklik Kişi İyelik Eki +(ı)m + Ünlem

- (1) Rıfat Bey: “**Ah Saliha’m Ah!** Bu son defadır ki, sana yazıyorum! Eyvah... Bu son defadır ki sana hitap ediyorum! Sevdığım, altı senedir ki, seni göremiyorum! Beraber konuşamıyoruz! Ah! O mektepte olduğumuz zamanlar! Nasıl çabuk geçti!” (Ş.Sami_TTF: 30)

ah (ü) / Saliha+m (i) / ah (ü): ünlem grubu

- (2) “Emine Kadın yanında oturup ellerini ovarken Hacıbaba’ya: Oğlum, ne oldu bu kıza? **Vah kızım Vah!** Kurban olayım ben sana! Dedi.” “Hacıbaba çıkar gider. Fitnat Hanım, can çekişiyormuş gibi yatmış. Emine kadın ellerini ovarak: **Ah kızım ah!** Ne talihin varmış! Allah razı olsun Şerife Kadın’dan... Ona teşekkür etmelisin. O yaptı bu işi.” “Ah!.. Valideciğim! Ne söylersin? Zannedersin ki sevincimden bu hâle geldim!.. Ah! Sevinç! Ne sevinç! Baksana ölüyorum! Canım çıkacak!” (Ş.Sami_TTF: 89)

vah (ü) / kız+(ı)m (i) / vah (ü): ünlem grubu

ah (ü) /kız+(ı)m (i) / ah (ü): ünlem grubu

- (3) Karabibik hayvana: “Diiih! **Ha gözüm ha!** Çiç çiç çiç çiç! Bas gidelim, yavrum da bas gidelim.” (N.Nazım_K: 35).

ha (ü) / göz+(ü)m (i) / ha (ü): ünlem grubu

- (4) Sürtük Hacer cenaze sahiplerinden para koparabilmek için: “Pırıl pırıl gelinlik duvağıyla geçen sene bir civan kız da ben gömdüm. **Ah Afife’m, yavrum ah...**” (Gürpınar_HS: 190).

ah (ü) / Afife+m (i) yavru+m (i) / ah (ü): ünlem grubu

- (5) Yetişkin birine hitaben: “**Hey çocuğum hey**, sorduğun şeye bak. Bu kadının bir mislini İstanbul değil, henüz feleğin gözü görmemiştir. Hani ya çocukken dinlediğimiz eski masallardaki şehzadenin bilmem kaç bin çarık, kırk demir asa paralayarak aramaya çıktığı dünya güzeli yok mu, işte o, bunun yanında sıfır kalır.” (Gürpınar_BD: 47).

hey (ü) / çocuk+(u)m (i) / hey (ü): ünlem grubu

- (6) Hayrullah Bey, kızı gibi gördüğü Feride’yi dedikodulardan korumak amacıyla onunla nikâhlanır, Feride ise bu nikâhı gerçek zanneder ve güveyin odasına gider: “Kız, sen daha yatmadın mı? **Vay aşüfte vay**, vay fesat yürekli aşüfte vay” (Güntekin_Ç: 399).

vay (ü) / aşüfte (i) / vay (ü): ünlem grubu

- (7) Hapishanedeki Hatçe İraz’a: “**Vay teyzeciğim vay!**” “Hatun teyzem” “sen acından öldün.” (Y.Kemal_İM: 216).

vay(ü) / teyzecik+(i)m (i) / vay (ü): ünlem grubu

- (8) Samur kaşları yay gibi, endamı iki yaşında tay gibi, **vay benim Nigarım vaay...** ipek tenli püskürtme benli, incecik belli, güvercin topuklu, sümbül kokuşlu, dududu dilli... **Vay benim Nigar’ım vaay...** Anası bir Nigar doğurmuş, yağ ile bal ile yoğurmuş; gonca ağızlı, inci dişli, keklik sekişli, nazlı gidişli, gül kokuşlu ceylan gözlüm, tatlı sözlüm, **vay benim Nigar’ım vaay...** parmakları su olmuş akar, göğsünde iki muhabbet kuşu yerler, gagaları bin dallı fistanına batar, **vay benim Nigar’ım vay...** Bu Nigar yürümez seksek seker, kınalı keklik misin, cin misin, peri misin, ulan çarptın beni yezidin kızı...(Nesin_MİN: 8).

vay (ü) /benim Nigar+(ı)m (i) / vay (ü): ünlem grubu

ben+im (ty) / Nigar+(ı)m (tn): belirtili isim tamlaması

2.2.4.4. Ünlem + Sıfat Tamlaması

- (1) Rıfat Bey mektubunda: “Bizi birleştirmek istemiyorlarmış. Seni nişanlamışlarmış! Bir zengine, bir bilmem kime vereceklermiş! Evlendirecek kızları yokmuş artık! **Ah biçare Rıfat! Ah! Zavallı Saliha!** Ah! Ne yapalım? Esiriz!” (Ş.Sami_TTF: 31).

ah(ü) / biçare Rıfat(i): ünlem grubu

biçare(sf) / Rıfat(i): sıfat tamlaması

ah(ü) / Zavallı Saliha(i): ünlem grubu

zavallı(sf) / Saliha(i). sıfat tamlaması

- (2) Fıtnat Hanım’ın annesinin ölmeden önce yazdığı mektup: “Ana şefkatinden mahrum kalacaksın!.. Ah zavallı ben! Dünyanın hiçbir şeyine yanmam, yalnız sana, **ah mini mini kızcağızım!**” (Ş.Sami_TTF: 132).

ah (ü) / mini mini kızcağızım (i): ünlem grubu

mini mini (sf) / kız+cağız+ım (i): sıfat tamlaması

mini (i) mini (i): tekrar grubu

- (3) “Derken Rakım ihtizazlı bir sesle söze başladı: **Ey koca Cânân!** Senin galiba hiç hayrın yok.” Cânân: “(heyecandan yüreği oynayarak) Neden efendim?” “Neden mi? Sana müşteri çıktı, a kuzum.” (A.Mithat_FBRE: 60).

ey(ü) / koca Canan(i): ünlem grubu

koca(sf) / Canan(i): sıfat tamlaması

- (4) “Biçare Fedayi, bir kucağında Cânân, Rakım kendisini kucaklamakta olduklarını görünce gözlerinden yaş boşanarak: **Ah hanımcığim, iki gözümün nuru hanımcığim!** Mezarında bizim şu hâlimizi görüyor musun?” (A.Mithat_FBRE: 75).

ah (ü) / hanımcığim (i): ünlem grubu

iki gözümün nuru (sf) / hanımcık+(ı)m (i): sıfat tamlaması

iki göz+üm+ün (ty) / nur+u (tn): belirtili isim tamlaması

iki (sf) / göz+(ü)m (i): sıfat tamlaması

- (5) Yozefino Rakım'a: Vallah fena değil ama, senin beni yatıracak yerin yoktur, **a deli çocuk.**" (A.Mithat_FBRE: 80).

a(ü) / deli çocuk(i): ünlem grubu

deli (sf) / çocuk (i): sıfat tamlaması

- (6) Bihruz Bey Periveş'e yazdığı mektupta: "**Ah! Güzel hanımefendi!** Sizden kaçmalıyım. Evet efendim! Burasını pek iyi hissediyorum. O kadcılık bile durup size bakmamalı idim." (R.M.Ekrem_AS: 84).

ah (ü) / güzel hanımefendi (i): ünlem grubu

güzel (sf) / hanımefendi (i): sıfat tamlaması

- (7) Mürebbiye (zenci) hizmetli Beşir'e: "**Oh! Mini mini siyah mücevher**" (Uşaklıgil_AM: 88).

oh (ü) / mini mini siyah mücevher (i): ünlem grubu

mini mini (sf) / siyah (sf) / mücevher (i): sıfat tamlaması

mini mini: tekrar grubu

- (8) Mürebbiyeye âşık olan aşçı, evin küçük beyi Şemi ile dertleşirken ona hitaben: **Ah benim malim menalim (varım yoğum) Şemi!**" Aşçı âşık olduğu mürebbiye için: "**Ah benim kokanam murabiye...** hele daha içelim..." (Gürpınar_M: 160).

ah (ü) / benim malim menalim Şemi (i): ünlem grubu

benim malim menalim (sf) / Şemi (i): sıfat tamlaması

ben+im (ty) / mal+im menal+im (tn): belirtili isim tamlaması

ah (ü) / benim kokanam murabiye (i): ünlem grubu

benim kokanam (sf) / murabiye (i): sıfat tamlaması

ben+im (ty) / kokana+m (tn): belirtili isim tamlaması

- (9) Hacer cenaze sahiplerinden para alabilmek için: "Vakitler değişti, kibar azaldı, dilenci çoğaldı. İmanlar zayıfladı. İki gözüm Rabbim sen encamımızı hayreyle. Hacer: **"Ya şefaatçiler şefaatçisi...Ekremülekremin...** ulu Tanrım" (Gürpınar_HS: 190).

ya (ü) / şefaatchiler şefaatchisi Ekremülekremin (i): ünlem grubu
 şefaatchiler şefaatchisi (sf) / Ekremülekremin (i): sıfat tamlaması
 şefaatchiler (ty) / şefaatchi+si (tn): belirtisiz isim tamlaması

- (10)“...yüzük oynadığımızda kullandığımız tılsım **“Ey meleklerden âlim, fesatların fesatçısı şefkatli yârim**, her şeyde imdadıma koşanım, yetiş imdadıma...” (Gürpınar_BD: 87).

ey (ü) / meleklerden âlim, fesatların fesatçısı şefkatli yârim (i): ünlem grubu
 meleklerden âlim (sf) / fesatların fesatçısı (sf) / şefkatli (sf) / yâr+(i)m (i): sıfat tamlaması
 fesatlar+ın (ty) / fesatçı+sı (tn): belirtili isim tamlaması

- (11)**“Ah cicilerin cicisi Sermetçiğim...** Ne olurdu Haşmet’in yerine ben senin enişten olsaydım. **“Ah benim içimin içi Sermetçiğim**, sen bana yardımını vaat et, bu izdivacı olmuş bil.” (Gürpınar_BD: 109).

ah(ü) / cicilerin cicisi Sermetçiğim(i): ünlem grubu
 cicilerin cicisi(sf) / Sermet+çık+im(i): sıfat tamlaması
 ciciler+ın(ty) / cici+si(tn): belirtili isim tamlaması

ah(ü) / benim içimin içi Sermetçiğim(i): ünlem grubu
 benim içimin içi(sf) / Sermet+çık+im(i): sıfat tamlaması
 ben+im(ty) / iç+im(tn): belirtili isim tamlaması
 iç+im+ın(ty) / iç+i(tn): belirtili isim tamlaması
 benim içimin içi: zincirleme isim tamlaması

- (12)Peyami arkadaşşı İhsan için: “O da şu seyyardaki yeşil gözlü kıza âşık, onu karşığı dağdaki ateşe atacaklar, o da eriyecek ve kalp şeklinde toprağa düşecek. **Ah sevgili çelik asker!**” (Adivar_AG:147).

ah (ü) / sevgili çelik asker (i): ünlem grubu
 sevgili (sf) / çelik (sf) / asker (i): sıfat tamlaması

- (13)Hayrullah Bey, kızı gibi gördüğü Feride’yi dedikodulardan korumak amacıyla onunla nikâhlanır, Feride ise bu nikahı gerçek zanneder ve güveyin odasına

gider: “Kız, sen daha yatmadın mı? Vay aşüfte vay, **vay fesat yürekli aşüfte vay**” (Güntekin_Ç: 399).

vay (ü) / fesat yürekli aşüfte (i) / vay (ü): ünlem grubu
 fesat yürekli (sf) / aşüfte (i): sıfat tamlaması
 fesat (sf) / yürekli (i): sıfat tamlaması

(14) Babaefendi Züleyha'ya: “**Bre gözünü sevdiğim hanımefendi** niçin söylemezsin kimsin?” (Güntekin_EŞ: 174).

bre (ü) / gözünü sevdiğim hanımefendi (i): ünlem grubu
 gözünü sevdiğim (sf) / hanımefendi (i): sıfat tamlaması

(15) Cankız eşi Ertuğrul Gazi'ye: “**Hey, ağ aslan, yelesi ağarmış aslan;** kalkacak hâlin da mı kalmadı? Bay Koca'nın şöleni dedesiz mi ola?” (Buğra_ O: 144).

hey (ü) / ağ aslan, yelesi ağarmış aslan (i): ünlem grubu
 ağ (sf) / aslan (i): sıfat tamlaması
 yelesi ağarmış (sf) aslan (i): sıfat tamlaması
 yelesi ağarmış: sıfat fiil grubu

(16) Osman Beğ: “**Hey sözü, özü tatlı Kumral Abdalım**, sana bir sözüm vardı; işte tutarım. Bu Beştaş gayrı senindir, ta ebed soyunundur. Oğlum Orhan'a yanında derim, o da oğluna desin ve böylece bütün Osman zürriyeti bilsin ki bacsız, vergisiz senindir.” (Buğra_ O: 293).

hey (ü) / sözü özü tatlı Kumral Abdalım (i): ünlem grubu
 sözü özü tatlı (sf) / Kumral Abdal+(ı)m (i): sıfat tamlaması
 sözü özü tatlı: isnat grubu şeklinde kurulmuş birleşik sıfat.
 Kumral Abdal: birleşik isim

(17) Sadi: “**Ey sevgisi kalbimde yer edinen selvi boylu!** Senin yüzünü görme bahtiyarlığından ben mahrum iken, o şerefi postacıya mı bağışlasaydım.” (Pala_KM: 138).

ey (ü) / sevgisi kalbimde yer edinen selvi boylu (i): ünlem grubu
 sevgisi kalbimde yer edinen (sf) / selvi boylu (i): sıfat tamlaması
 sevgisi kalbimde yer edin-en: sıfat fiil grubu

selvi (sf) / boy (i): sıfat tamlaması

- (18)Yusuf'a: "**A güneş yüzlü**, Zeliha gelir de sırtında kamçı izi göremezse şüphesiz beni öldürür." (Pala_KM: 396).

a (ü) / güneş yüzlü (i): ünlem grubu

güneş (sf) / yüzlü (i): sıfat tamlaması

- (19)Leyla bir uzlet meclisinde: "Gel **ey başı karalı, bağı dağlı, ayacığı bağlı aydınlık eseri, nadide mum!**" (Pala_LM: 41).

ey (ü) / başı karalı, bağı dağlı, ayacığı bağlı aydınlık eseri (i): ünlem grubu

başı karalı (sf) / bağı dağlı (sf) / ayacığı bağlı (sf) / aydınlık eseri (i): sıfat tamlaması

nadide (sf) / mum (i): sıfat tamlaması

- (20)Mevlana, Şems'e hitaben: "**Ey makamı var ve yokun üzerinde olan kişi...** Harama bulaşan gözüm güzelliğinin hırsız/ Ey hırsızlığa da değen hırsızlık ediyorsun etme." (Yağmur_AGŞ:134).

ey (ü) / makamı var ve yok üzerinde olan kişi (i): ünlem grubu

makamı var ve yok üzerinde olan (sf) / kişi (i): sıfat tamlaması

makamı var ve yok üzerinde ol-an: sıfat fiil grubu

- (21)Mevlana'nın Şems'e yazdığı mektubu: "**Ey varlığından olacak olan varlık**, gel. Ey aşkın sesi, nefesi gel bir an evvel. Dinsin artık kıyametin gürültüsü..." (Yağmur_AGŞ: 133).

ey (ü) / varlığından olacak olan varlık (i): ünlem grubu

varlığından olacak olan (sf) / varlık (i): sıfat tamlaması

varlığından olacak ol-an: sıfat fiil grubu

- (22)"Yakub kötü bir sezgiyle baktı arkalarından. Kalbim, dedi, çıkacak sanki yerinden. **Ey kalbimin şahı oğul**, açıp baksam kanıyordur mutlaka, **ey benim kalbim oğul**. Döner gelir misin bilmem bir daha bana?" (Bekiroğlu_YZ: 37).

ey (ü) / kalbimin şahı oğul (i): ünlem grubu

kalbimin şahı (sf) / oğul (i): sıfat tamlaması

kalbim+in (ty) / şah+ı (tn): belirtili isim tamlaması

ey (ü) / benim kalbim oğul (i): ünlem grubu

benim kalbim (sf)/ oğul (i): sıfat tamlaması

ben+im (ty) / kalp+(i)m (tn): belirtili isim tamlaması

2.2.4.5. Ünlem + İsim Tamlaması

- (1) Hikmet Efendi, arkadaşı Müştak Bey'e hitaben: **"Ey benim sevgili dostum!"** (İ.Şinasi_ŞE: 32).

ey (ü) / benim sevgili dostum (i): ünlem grubu

ben+im (ty) / sevgili dost+(u)m (tn): belirtili isim tamlaması

sevgili (sf) / dost+um (i): sıfat tamlaması

- (2) Bihruz Bey sevdiği kadın için: **"Oh! Benim sevgilim"** söyleyiniz bana beni sevmiyorsanız bari onu da sevmiyorsunuz ya?" (R.M.Ekrem_AS: 116).

oh (ü) / benim sevgilim (i): ünlem grubu

ben+im (ty) / sevgili+m (tn): belirtili isim tamlaması

- (3) Nihal: "Şimdi Beşir'den haber aldık. **Oh! Benim mini mini Beşirciğim,** bana hepsini haber verir." (Uşaklıgil_AM: 71).

oh(ü) / benim mini mini Beşirciğim(i): ünlem grubu

ben+im (ty) / mini mini Beşirciğim (tn): belirtili isim tamlaması

mini mini (sf) / Beşir+cık+ık (i): sıfat tamlaması

mini mini: tekrar grubu

- (4) Ölenin oğlu para verince Hacer küçük oğlanın eteklerine atılır: "Ah yavrum, ah efendizadem... **Ah beyler beyi, paşalar paşası, velinimetim efendim,** rahmetli valideniz hanımefendi hazretlerini eskiden beri tanırım." "Veren ellerin dert görmesin, ver velinimetzadem ver. Ver tontonum ver... ver tosunum ver." (Gürpınar_M: 237).

ah (ü) / beyler beyi (i) / paşalar paşası (i) / velinimetim efendim (i):
ünlem grubu

beyler (ty) / bey+i(tn): belirtisiz isim tamlaması

paşalar (ty) / paşa+sı (tn): belirtisiz isim tamlaması

velinimet+im (sf) / efendi+m (i): sıfat tamlaması

- (5) Nuri, sevdiği kadın Revan'a yazdığı mektupta: "**Ah varlığımın sebebi, aşkımın sultanı, gönlümün neşesi Revan'ım, benim tatlı canım...**" (Gürpınar_BD: 211).

ah(ü) / varlığımın sebebi(i): ünlem grubu

varlıkım+ın (ty) / sebep+i (tn): belirtili isim tamlaması

aşkım+ın (ty) / sultan+ı (tn): belirtili isim tamlaması

gönlüm+ün (ty) / neşe+si (tn): belirtili isim tamlaması

benim (ty) / tatlı canım (tn): belirtili isim tamlaması

tatlı (sf) / can+ım (i): sıfat tamlaması

- (6) İçimden öyle geldi ki, şu hanımın peşine takılayım. Sırnaşık bir dilenci gibi boynumu bükerek: **Ah iki gözümün bebeği**, diyeyim. Seni sekiz on gün takip edersem mutlaka kalbini yumuşatırım." (Güntekin_LİM: 173).

ah (ü) / iki gözümün bebeği (i): ünlem grubu

iki gözüm+ün (ty) / bebek+i (tn): belirtili isim tamlaması

iki (sf) / göz+(ü)m (i): sıfat tamlaması

- (7) Andelip Hanım, ölen bayan arkadaşı için: "**Ah benim cennet kuşu kardeşim**" diye bir iki kere hıçkırdı." (Güntekin_KY: 103).

ah (ü) / benim cennet kuşu kardeşim (i): ünlem grubu

ben+im (ty) / cennet kuşu kardeş+im (tn): belirtili isim tamlaması

cennet kuşu(sf) / kardeşi+im (i): sıfat tamlaması

cennet (ty) / kuş+u (tn): belirtisiz isim tamlaması

- (8) Orhan annesine: "**Oy benim güzel anam, gökçek anam**; ver o keseyi bana." (Buğra_O: 280).

oy (ü) / benim güzel anam (i): ünlem grubu

ben+im (ty) / güzel ana+m (tn): belirtili isim tamlaması

güzel (sf) / ana+m (i): sıfat tamlaması

gökçek (sf) / ana+m (i): sıfat tamlaması

- (9) Malhun Hatun, eşi Osman Bey'e: "**Hey evim güneşi**; dinle ki can kurban.
Bu öfkenle varma emicene; büyüğüdür." (Buğra_O: 291).

hey (ü) / evim güneşi (i): ünlem grubu

ev+(i)m (ty) / güneş+i (tn): belirtisiz isim tamlaması

(tamlayan unsurundaki ilgi hâli eki düşmüştür)

- (10)Malhun Hatun'a: "**Hey benim yıldız gözlüm**; öğüncünü salt Orhan'a
ayırma. Alaaddin'imiz dahi yüzümüzü ağ edecektir." (Buğra_O: 294).

hey (ü) / benim yıldız gözlüm (i): ünlem grubu

ben+im (ty) / yıldız gözlü+m (tn): belirtili isim tamlaması

yıldız (sf) / gözlü+m (i): sıfat tamlaması

- (11)Osman Beğ kızı doğduğunda hanımına: "**Hey benim gücüm kaynağı**, izin
olursa adı anam adı olsun, diyerek Cankız koymuştur." (Buğra_O: 298).

hey (ü) / benim gücüm kaynağı (i): ünlem grubu

ben+im (ty) / gücüm kaynak+ı (tn): belirtili isim tamlaması

güç+(ü)m (ty) / kaynak+ı (tn): belirtisiz isim
tamlaması (tamlayan unsurundaki ilgi hâli eki
düşmüştür)

- (12)Osman gazi han, Malhun Hatun'unu solgun, hâlsiz, mecalsiz görmüştür.
Baş başa kaldıkları zaman onu sarıyor, saçlarını okşuyor, öpüyor, kokluyor;
fakat onu nasıl gördüğünü söylemeye vakit bulamıyor; çünkü, Malhun
Hatun başını kaldırmış, ona bakmaktadır. "**Hey benim ak bahtım, hey
Oğuz'un umudu**, de bana, eyi uyumaz, eyi yeyip içmez misin?" o zaman
anlıyor ki kendi sağlığı da iyi değildir. (Buğra_O: 331).

hey (ü) / benim ak bahtım (i): ünlem grubu

ben+im (ty) / ak baht+(ı)m (tn): belirtili isim tamlaması

ak (sf) / baht+(ı)m (i): sıfat tamlaması

hey (ü) / Oğuz'un umudu (i): ünlem grubu

Oğuz+un (ty) / umut+u (tn): belirtili isim tamlaması

- (13) Selim'den Taçlı'ya bir işaret, bir göz kırpması olan şiiri: "**Ey can âleminin güneşi!** Bize cemalini göster. Cihana değer melek yüzünden örtünü kaldırır azıcık." (Pala_ŞS: 308).

ey (ü) / can âleminin güneşi (i): ünlem grubu

can âleminin güneşi: zincirleme isim tamlaması

can (ty) / âlem+i (tn): belirtisiz isim tamlaması

âlemi+nin (ty) / güneş+i (tn): belirtili isim tamlaması

- (14) Şems Mevlana'ya: "Ey dünya sarrafı, beni bul..." (Yağmur_AGŞ: 38).

ey (ü) / dünya sarrafı (i): ünlem grubu

dünya (ty) / sarraf+ı (tn): belirtisiz isim tamlaması

- (15) Mevlana, Şems'e: "Sultanım! Çok şehirlere uğradın biliyorum." "Ey Şemseddin Tebrizi, **ey mânâ âleminin incisi**, gerçi evim sana layık değil ama sadık bir bendenim şimdi." (Yağmur_AGŞ: 50).

ey (ü) / mânâ âleminin incisi (i): ünlem grubu

mânâ âleminin incisi: zincirleme isim tamlaması

mânâ âlemi+nin (ty) / inci+(sf)i (tn): belirtili isim tamlaması

mânâ (ty) / âlem+i (tn): belirtisiz isim tamlaması

- (16) Mevlana'nın Şems'e yazdığı mektubu: "**Ey Arabın Küşadı! Ey İran'ın Kubad'ı!** Kalbimi hatıranla fethedersin gel. İçim sana gel deyicidir. Ey varlığından olacak olan varlık, gel. **Ey aşkın sesi, nefesi** gel bir an evvel. Dinsin artık kıyametin gürültüsü...**Ey dünyanın zarifi!** Selam senin üzerine olsun." (Yağmur_AGŞ: 133).

ey (ü) / Arabın Küşadı (i): ünlem grubu

Arap+ın (ty) / Küşat+ı (tn): belirtili isim tamlaması

ey (ü) / İran'ın Kubad'ı (i): ünlem grubu

İran+ın (ty) / Kubat+ı (tn): belirtili isim tamlaması

ey (ü) / aşkın sesi, nefesi (i): ünlem grubu

aşk+ın (ty) / ses+i (tn) nefes+i (tn): belirtili isim tamlaması
(tamlayan unsur, birden fazla tamlanan unsur ile ilgi kurmuştur.)

ey (ü) / dünyanın zarifi (i): ünlem grubu

dünya+nın (ty) / zarif+i (tn): belirtili isim tamlaması

(17) Mevlana Şems'e hitaben: "**Ey aşkın efendisi** ayrıldın sanma sen bendeki ateşi söndürdün sanma." (Yağmur_AGŞ: 239).

ey (ü) / aşkın efendisi (i): ünlem grubu

aşk+ın (ty) / efendi+(sf)i (tn): belirtili isim tamlaması

(18) Mevlana'nın duası: "Ey dileyenlerin imdadına yetişen! **Ey sadık kalplerin dostu!** Ve **ey alemlerin Rabbi!** Ey ismi deva, zikri şifa ve itaati zenginlik olan! Sermayesi ümit ve sığınağı ağlamak olan bizlere merhamet eyle!" (Yağmur_AGM: 41).

ey (ü) / sadık kalplerin dostu (i): ünlem grubu

sadık kalpler+ın (ty) / dost+u (tn): belirtili isim tamlaması

sadık (sf) / kalpler (i): sıfat tamlaması

ey (ü) / alemlerin Rabbi (i): ünlem grubu

alemler+ın (ty) / Rabb+i (tn): belirtili isim tamlaması

(19) Mevlana Şems'e yazdığı mektupta: "**Ey benim canım!** **Ey benim ay yüzlü sevgilim!** Senden gelen bela bana candan tatlıdır... **Ey gönül yâri;** yazıklar olsun! Birçok dertlerle, hasretlerle bizi bıraktın gittin." (Yağmur_AGM: 131).

ey (ü) / benim yarım (i): ünlem grubu

ben+im (ty) / yar+(i)m (tn): belirtili isim tamlaması

ey (ü) / benim ay yüzlü sevgilim (i): ünlem grubu

ben+im (ty) / ay yüzlü sevgili+m (tn): belirtili isim tamlaması

ey (ü) / gönül yâri (i): ünlem grubu

gönül (ty) / yâr+i (tn): belirtisiz isim tamlaması

(20) Babası Yusuf'a hitaben: "Yolun serin ve selametli olsun, **ah benim güzeller güzeli oğulcuğum, ah benim güzelim**, Yusufum." (Bekiroğlu_YZ: 26).

ah (ü) / benim güzeller güzeli oğulcuğum (i): ünlem grubu
ben+im (ty) güzeller güzeli oğulcuk+(u)m (tn): belirtili isim
tamlaması

güzeller güzeli (sf) / oğulcuğum (i): sıfat tamlaması
güzeller (ty) / güzel+i (tn): belirtisiz isim tamlaması

ah (ü) / benim güzelim (i): ünlem grubu
ben+im (ty) / güzel+(i)m (tn): belirtili isim tamlaması

2.2.4.6. Ünlem + Sıfat-Fiil Grubu

(1) "Vallahi varlık âleminde malik olduğum tek şey işte bu. Bundan başka hiçbir nesneye sahip değilim. Bu taşımamın sebebi ise yine sensin **a gönlümü alan!**" (Pala_KM: 129).

a (ü) / gönlümü alan (i): ünlem grubu
gönlümü al-an: sıfat fiil grubu

(2) Savaşçı Nefvel Mecnun'a: "Ey zamanımızın yegânesi! **Ey herkesten ayrı olan ve ey var ile yokun sırrını bilen!**" (Pala_LM: 47).

ey (ü) / herkesten ayrı olan ve var ile yokun sırrını bilen (i): ünlem
grubu
herkesten ayrı ol-an: sıfat fiil grubu
yokun sırrını bil-en: sıfat fiil grubu

(3) Mevlana, Şems'e hitaben: "Ey makamı var ve yokun üzerinde olan kişi... Harama bulaşan gözüm güzelliğinin hırsız! **Ey hırsızlığa da değen** hırsızlık ediyorsun etme." (Yağmur_AGŞ:134).

ey (ü) / hırsızlığa da değen (i): ünlem grubu
hırsızlığa da değ-en: sıfat fiil grubu

- (21) Mevlana'nın duası: "**Ey dileyenlerin imdadına yetişen!** Ey sadık kalplerin dostu! Ve ey alemlerin Rabbi! **Ey ismi deva, zikri şifa ve itaati zenginlik olan!** Sermayesi ümit ve sığınağı ağlamak olan bizlere merhamet eyle!" (Yağmur_AGM: 41).

ey (ü) / dileyenlerin imdadına yetişen (i): ünlem grubu
 dileyenlerin imdadına yetiş-en: sıfat fiil grubu
 dileyenler+in (ty) / imdat+ı (tn): belirtili isim
 tamlaması

ey (ü) / ismi deva, zikri şifa ve itaati zenginlik olan (i): ünlem grubu
 ismi deva, zikri şifa ve itaati zenginlik ol-an: sıfat fiil grubu

2.2.4.7. Ünlem + Arapça/Farsça Tamlamalar

- (1) "Yaktın *ey ateş-zen-i ârâm* yanmış gönlümü/ Nev-heves kıldın şu kendinden usanmış gönlümü." (N.Kemal_İ: 53).

ey (ü) / ateş-zen-i ârâm (i): ünlem grubu
 ateş-zen ârâm: sıfat tamlaması

- (2) Bihruz Bey, Periveş Hanım'a yazdığı mektupta: "Evet, küçük hanım! Bir görüşte âşık olunabiliyor, o dişiye ki, yalnız süratli bir gölge gibi görülmüştür. Bunun ispatı sizsiniz **ey cism-i lâtif**" (R.M.Ekrem_AS: 89).

ey (ü) / cism-i latif (i): ünlem grubu
 cism-i latif: sıfat tamlaması

- (3) "Yarın sabaha demek sohbet, **ey hilal-i seher**" (Ey sabah ayına benzeyen sevgili, sohbetimiz demek yarının sabaha kaldı." (Uşaklıgil_MVS: 217).

ey (ü) / hilal-i seher (i): ünlem grubu
 hilal-i seher: isim tamlaması

- (4) Mektubun başında Revan Hanım'a: "**Ah ruhurevanım,**" (Gürpınar_BD: 119).

ah (ü) / ruhurevan+ım (i): ünlem grubu

ruhurevan: isim tamlaması (ruhun akışı, ferahlığı)

- (5) Sevilen kişiye hitaben: “**Ey afeti can** kanıma girme elemim var.”
(Rasim_ES: 82).

ey (ü) / afeti can (i): ünlem grubu

afet-i can: isim tamlaması

- (6) “El aman, **ey nur-ı didem** el aman/ Gözlerin derdiyle hâlim pek yaman.”
(Rasim_ES: 267).

ey (ü) / nur-ı didem (i): ünlem grubu

nur-ı didem: isim tamlaması

- (7) Sevdği kadın Lüsyen için: “Var ol Lüsyen tavat et **ey nur/ Ey ahir-i ömrümün baharı!**” (Dündar_L:148).

ey (ü) / ahir-i ömrümün baharı (i): ünlem grubu

ahir-i ömrüm+ün (ty) / bahar+ı (tn): belirtili isim tamlaması

ahir-i (tn) / ömür+üm+ün (ty): belirtili isim tamlaması

(Arapça/ Farsça kaidelerine göre kurulmuş isim tamlaması)

- (8) “Sonra ‘**Ey peri-ruhsarım, fikr ü hayalim**’ diyerek üç günde iki name yazdım.” “**Ey rûy-ı mahım, gül yüzlü şahım**’ hitabıyla cevap alınca birbirimizi sevdik.” (Pala_KM: 27).

ey (ü) / peri-ruhsarım (i): ünlem grubu

peri-ruhsar: sıfat tamlaması

ey (ü) / rûy-ı mahım (i): ünlem grubu

rûy-ı mah: sıfat tamlaması

- (9) Şems, eşi Kimya Hatun öldüğünde derin bir üzüntüye kapılır: “**Ey mihr-i Bânım Kimya’m** nerelerdesin?” (Yağmur_AGŞ: 215).

ey (ü) / mihr-i Bânım Kimya+m (i): ünlem grubu

mihr-i Bânım (sf) / Kimya+m (i): sıfat tamlaması

mihr-i Bân: Farsça tamlama

2.2.4.8. Seni Seni Kalıbıyla Kurulan Sevgi Hitapları

- (1) Zeyno ölen arkadaşı Azize ile eskiden sevdiği Hasan'ın çocuklarına hitaben: “Şekerim, Muazzezciğim, yavrum, Azize'nin yavrusu, Zeyno teyzeyi bildin öyle mi? **Seni maskara seni!** Fındık fıstık seni!” (Adivar_ZO: 14).
- (2) Yazara delikanlılığında bir hanım: “Cicim, sen güzel bir delikanlı olacaksın... **seni gidi küçük çapkın seni!**” (Karay_N: 314-315).
- (3) Feride yanına evlatlık aldığı Munise ona anne yerine genç olduğu için abla der, bunun üzerine Feride Munise'ye hitaben: “**Seni şeytan seni,** dedim, neden ben küçük olayım?” (Güntekin_Ç: 197).
- (4) Yozefino Canan'a: (o dahi kızcağızı öperek) Bak kahpeye bir kere! Ne vakit Rakım'a sahip olmuş, ne vakit de kıskanmağa başlamış. **Seni yaramaz kızcağız seni!** (A.Mithat_FBRE:133).

2.2.4.9. Ünlem + Unvan Grubu

Bir kişi adıyla, bir unvan ya da akrabalık adının birlikte kullanılmasından oluşan kelime grubuna unvan grubu denir.

- (1) Zihniye Hanım kocasının yazdığını düşündüğü aşk mektubunu hocaya götürür: “**Ah Hoca efendiciğim,** sarığını seveyim.” (Gürpınar_HS: 293).

ah (ü) / hoca efendiciğim (i): ünlem grubu
hoca efendi+cik+(i)m: unvan grubu

- (2) Kocasını Boşayan Hürmüz Hanım, komşusu Naciye Hanım'a: “Müjde kardeş müjde” “**Ah Hürmüz kardeşçiğim**” (Gürpınar_HS: 306).

ah (ü) / Hürmüz kardeşçiğim (i): ünlem grubu
Hürmüz kardeş+çik+(i)m: unvan grubu

- (3) Sermet eniştesine hitaben: “**Aman enişte beyciğim... aman efendiciğim...**” (Gürpınar_BD: 302).

aman (ü) / enişte beyciğim (i): ünlem grubu
enişte bey+cik+im: unvan grubu

2.2.5. Unvan Grubu Şeklinde Olan Sevgi Hitapları

- (1) Atıf Bey Ali Bey’in annesine: “**Valide hanım**, vallahi bu konuda hiçbir bilgim yok.” (N.Kemal_İ:103).

valide(i) / hanım(u): unvan grubu

- (2) Haso çocuk komutanın eşi Zeyno’ya teselli için: “Ağlama anam, **Zeyno anam**, kurban anam” (Adivar_ZO: 195).

Zeyno (i) / ana+m(u): unvan grubu

- (3) Osman obadaki yaşlı kadına hitaben: **Gökçe ana, Gökçe ana** dedi, tok ama dost bir sesle.” (Buğra_O: 107).

Gökçe (i) / ana (u): unvan grubu

2.2.6. Tekrar Grubu Şeklinde Olan Sevgi Hitapları

- (1) Piyano hocası Canan’a hitaben: “Yozefino orada hazır olup kendi emrine muntazır bulunan Cânân’a hitaben: Bakalım **mini miniciğim!** Dersini öğrendin mi?” (A.Mithat_FBRE: 38).

mini mini+cik+im: tekrar grubu

- (2) Zeyno ölen arkadaşı Azize ile eskiden sevdiği Hasan’ın çocuklarına hitaben: “Şekerim, Muazzezciğim, yavrum, Azize’nin yavrusu, Zeyno teyzeyi bildin öyle mi? Seni maskara seni! **Fındık fıstık** seni!” (Adivar_ZO: 14).

fındık fıstık: tekrar grubu

2.3. ÇOCUK DİLİNDEN GEÇEN KELİMELELERLE KURULAN SEVGİ HİTAPLARI

cici+m

- (1) Peyker bebeğe: “**Cicim!** Gel bana gel. Hani bunun annesi? Canım bunun annesi nereye gitmiş?” (Uşaklıgil_AM: 167).
- (2) Kamran, ağacın altında, hoşlandığı dul kadın Neriman’a iltifat eder: “Neriman, **cicim**, meleğim” (Güntekin_Ç: 36).
- (3) Bedia ile hanım ninesi arasında geçen konuşmada hanım ninesi: “Yok çocuğum, yok yavrum, yok sultanım...dünya hâli bu evlatçığım, neler olmaz neler... her şey unutulur **cicim**... haydi güzelim... yat yavrum.” (Safa_C: 125).
- (4) “Yemekten sonra bir bahçe gezintisi yapıldı... Salih Nazmiye Hanım’ın kulağına eğildi: - Bu gece, herkes yattıktan sonra yine burada buluşalım, **cicim** olmaz mı? – Korkarım. – Ben seni yemem ki gözüm, yesem bile vücudunun bir tarafını yerim, lüzumlu tarafını yine sana bırakırım.” (Safa_SK: 50).

cici anne

“Zerrin piyanonun tuşlarına dokunarak büyük annesine bağırdı: **Cici anne!** Bak ben kanto çalıyorum.” (Safa_C: 54).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEVGİ HİTAPLARININ ANLAM YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

3.1. DİL, ANLAM VE ANLAMBİLİM

İnsanlar arasında iletişimi sağlayan dil, Büyük Türkçe Sözlükte (TDK) şu şekilde tanımlanmaktadır:

“İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban; bir çağa, bir gruba, bir yazara özgü söz dağarcığı ve söz dizimi; belli mesleklere özgü dil; hukuk dili; düşünce ve duyguları bildirmeye yarayan herhangi bir anlatım aracı (2011: 664).”

Muharrem Ergin, dili bir anlaşma aracı ve zaman içinde kendi kanunları çerçevesinde gelişebilen canlı bir varlık olarak görmektedir:

“Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendisine mahsus kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli antlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş içtimai bir müessesedir (1993: 3).”

Bedia Akarsu, dilin başlangıçtan beri var olduğunu, insana özgü olduğunu ve insanın ancak dil sayesinde insan olabileceğini vurgular:

“Dil başlangıçtan beri tümüyle insana ilişkin bir şeydir, sözcükler göğüsten zorunluluk ve maksat olmaksızın hür olarak çıkar. Hayvan türleri arasında yalnız insan türkü söyleyen bir yaratıktır. Dil, insanda doğrudan doğruya bulunan bir şeydir, bundan dolayı insan anlığının (Verstand) bir ürünü olarak gösterilemez. “Kendisi doğanın bir ürünü (Produkt), ama insan aklının doğası” olan dilin ana örneği (Typus) insan aklında bulunmamış

olsaydı dil bulunamazdı. İnsan ancak dili ile insandır, dili bulmak için de onun insan olması gerekti (1998: 49).”

Doğan Aksan dili, *sözlü ve yazılı olarak iletişimde kullandığımız, doğduğumuzda hazır bularak edinmeye başladığımız, doğrudan doğruya insana özgü, çok güçlü, büyümlü bir düzen; düşünme ve düşünüleni aktarma dizgesi* olarak tanımlamakta ve dilin sadece düşünceyi aktaran bir dizge değil aynı zamanda onu oluşturan bir dizge olduğunu ifade etmektedir (2009a: 13, 15).

John Condon’a göre dil, düşüncelerimizi yansıtan bir ayna olmaktan ziyade düşünce ve algılarımızı şekillendiren bir varlıktır. Dil, görülen ve düşünülen şeyleri iletmek için kullanılan bir araç değildir, aksine insan, dilinin izin verdiği ölçüde dünyayı görüp algılayabilir ve düşünebilir. İnsanlar sadece nesnel bir dünyada ya da sosyal faaliyetler dünyasında yaşamaz, insanlar toplumları içinde edindikleri dilin yardımıyla yaşarlar. Gerçek dünya dil alışkanlıklarının üzerine şuur dışı biçimde kurulmaktadır. İnsanın ait olduğu topluluğun dil alışkanlıkları, belli yorum tercihlerini önceden hazırlamaktadır (1998: 60-61).

Mehmet Kaplan, dili, insanların yüzyıllardan beri edindiği gerçek ve hikmetleri içinde barındıran bir hazine olarak görmekte ve insanların olayları anlama, yorumlama, araştırma, muhakeme etme, sorunları çözme, anlama ve anlatma gibi durumları dil sayesinde gerçekleştirdiğini ifade etmektedir. Dilin duygu ve düşünceleri aktarma görevinin yanı sıra insan topluluklarını birleştirici özelliğine değinmekte ve onları kitle olmaktan kurtararak aralarında duygu ve düşünce birliği olan bir millet hâline getirdiğini vurgulamaktadır (2003: 130).

Kaplan’a göre her millet dilini kendi ihtiyaçlarına, kültür ve medeniyet seviyesine, zevkine göre yaratır. Dil, tıpkı ev gibi bir milletin duygu, düşünce ve hayatının barınağı, korunağıdır (2003: 143).

İnsanlar, dünyayı ilk olarak ebeveynlerinden ya da içinde bulundukları toplumdan edindikleri ana dilleriyle tanır ve o dilin kavramlarıyla düşünerek yorumlar. Düşünme ve konuşma yetisiyle donanımlı olan insan, varlıkları ve

kavramları sembolleştirebilmekte ve bunları anlamlı dil birlikleri şeklinde aktarabilmektedir. Yani insan, dil aracılığıyla iletişim kurabilmektedir. Dil dışı göstergelerle -beden dili gibi- iletişim mümkünse de bunlar içinde anlamı en kolay, en doğru ileten, en gelişmiş vasıta dildir. Dil aynı zamanda insanın düşünebilme ve muhakeme edebilme yeteneğidir.

Dil, varlıkları ve kavramları anlamlı hâle getiren bir semboller dünyasıdır. İnsanlar bu sembollerle dünyayı tanır ve onu anlamlandırabilir. Dil, insanın düşünce dünyası ile çevresindeki varlıklar ve soyut kavramlar arasında bir nevi köprü görevini üstlenmektedir.

Anlam, Büyük Türkçe Sözlükte (TDK), *bir kelimeden, bir sözden, bir davranış veya olgudan anlaşılan şey, bunların hatırlattığı düşünce veya nesne, mana, fehva, valör; bir önermenin, bir tasarının, bir düşüncenin veya eserin anlatmak istediği şey* şeklinde tanımlanmaktadır (2011: 127).

Doğan Aksan, “anlam”dan önce “kavram, gösterge, gönderge” gibi ifadelerin açıklanması gerektiğini belirterek “kavram”ı şu şekilde tarif etmiştir:

“Kavram, dünyadaki nesnelerin, biçimlerin, olgu, durum ve devinimlerin dilde anlatım buluşudur. Bu anlatım tuz, ip, su; yüreklilik, çöpçatan, açlık; hasıraltı, tepeden inme, açıkgoz gibi değişik ses ve biçimlerle, değişik yollardan gerçekleşir; somut ve soyut diye nitelediğimiz kavramları oluşturur. Kavram, dünyadaki nesnelerin ortak niteliklerine dayanan, dile özgü bir genelleme, bir soyutlamadır: ağaç, bitki, hayvan, çiçek, memeli gibi (2009a: 151).”

Kavramlar toplumlara hatta bazen bireylere göre farklı tasarımlar uyandırabilir. “Ekmek” kavramının Türk toplumunda uyandırdığı tasarım bir başka toplumda aynı olmayabilir ya da “pasta” kavramı onu çok seven bir insan ile ondan dolayı zehirlenip hastaneye yatan bir birey için farklı tasarımlar uyandırabilir (Aksan, 2009a: 152).

Gösterge, kendi dışında bir şey gösteren her türlü nesne, varlık ya da olgudur (Günay, 2007: 52). Berke Vardar göstergenin anlam aktarma yönüne değinerek göstergeyi şu şekilde tanımlamaktadır:

“İnsanın tinsel ve toplumsal evreni, gösterge dizgelerinden oluşur. Gösterge sözcük olur, ulaşım belirtkisi olur, töre olur; değişik davranış türleri ya da toplumsal yaşamı kuran değişik kurallar, öğeler biçimine bürünür. Ama işlev açısından hep anlam aktarma özelliği taşır. Bu akımdan, insanoğlunun anlığı gösterge üreten bir düzenek, göstergeler de anlam aktaran araçlardır (Guiraud, 1999: 9).”

Her gösterge çağrışımsal bir uyarandır. Göstergeler doğal ve yapay göstergeler olmak üzere ikiye ayrılır. Doğal göstergeler, olaylar arasında doğada bulunan bağıntılara dayanır: Bulut, yağmurun göstergesi; duman, ateşin göstergesidir. Yapay göstergeler ise insan yapısıdır ve kendi içinde ikiye ayrılır. Birinci gruptakiler varlığı olduğu gibi yansıtırlar: resim, fotoğraf, ses kaydı gibi; ikinci gruptakiler ise başkalarıyla iletişimi sağlarlar: bir toplumun konuştuğu dil gibi. Birinci gruptakiler gerçeğin doğal özelliklerini olduğu gibi aktarırlar, ikinci gruptakiler ise saymaca göstergelerdir, yani birer simgedirler (Guiraud, 1999: 25).

Sözcükler gerçek dünyanın sembolik ifadeleridir ve birer göstergedir. Sözcükle dile aktarılan, gerçek dünyadaki nesnelere ve olgulara ise *gönderge* denir (Aksan, 2009c:173; Günay, 2007: 52). Dil göstergeleri ile gönderge birbiriyle karıştırılmamalıdır. Gönderge ile gösterge arasındaki fark, dil düzeni ile dil dışı dünya arasındaki durumu belirtir. Gönderge, gerçek dünyayla ilgilidir. İnsan, konuşurken iletişimini dilsel göstergeleri kullanarak gerçekleştirir (Günay, 2007: 53).

Dil göstergeleri gösterilen ile gösteren adı verilen iki yönlü, kavramla sesi birleştiren, çağrışımsal uyaranlardır (Aksan, 2009c: 154; Guiraud, 1997: 25).

Dilsel gösterge iki yönlü oluşur. Göstergenin birinci yönünü gösterilen (kavram), ikinci yönünü gösteren (ses imgesi) oluşturur. “Suda yaşayan bir canlı olan balık” kavramı onun aynı dili konuşanlarda ortak olan, zihinsel nitelikteki gösterilenidir. Türkçede /b-a-l-ı-k/ seslerinden oluşan, sessel nitelikteki gösteren ise fiziksel anlamda ses değil, onun zihinde uyandırdığı imgedir. Gösterge bir adla bir nesneyi değil, bir kavramla sesi birleştirir, bu iki ögeyi bir arada tutan bağ ise doğal değildir, nedensizdir, saymacadır.

Türklerin “balık” diye adlandırdığı varlık, İngilizcede “fish” şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Göstergeler aynı zamanda çizgiseldir. “balık” kelimesini oluşturan seslerin yeri değiştiğinde insanın zihninde aynı kavramı canlandıramaz (Aksan, 2009a: 153-155).

Genel dilde sözcük, dilbilimindeki karşılığıyla göstergeler; nesneleri, olgu, durum, düşünce ve duyguları, birer simgeyle dile, söze dönüştüren bir şifrelemenin parçalarıdır.

İnsan, sembolleştirmeyi yüksek düzeyli soyutlamalar olarak tarif edilen (Condon, 1998: 101) sözcüklerle gerçekleştirmektedir.

Bir dilin temel ögesi sözcüklerdir. Sözcük, Berke Vardar ve Nüket Güz tarafından şu şekilde tanımlanmaktadır:

“Sözcük, bir ya da birden çok sesbirimin oluşturduğu, yazıda iki boşluk arasında yer alan, çoğu kez anlamsal bir birim oluşturan, söylemde belli bir biçimsel birlik sunan, çeşitli dizimsel kullanımlardan biçimce değişen ya da hiç değişmeyen ya da hiç değişmeyen ya da –bükünlerde olduğu gibi- bir bölümüyle değişim gösteren eklemli ses ya da sesler öbeğini belirtir (1988: 190).”

Sözcükler, dünyayı algılamamıza ve anlamlı kılmamıza yardım eder. Aynı zamanda hissettiklerimizi, inandıklarımızı ve istediklerimizi başkalarıyla paylaşmanın başta gelen aracıdır, sözcükler bizim iletişim aracımızdır.

Sözcüklerin ifade ettiği anlam, o sözcüğün yansıttığı kavramdır (Aksan, 2009a: 159). Anamlama, bir nesneyi, bir varlığı, bir kavramı, bir olayı zihinde canlandırılabilir bir göstergeye bağlayan oluşturma (Guiraud, 1999: 23). Anamlandırma, bağlamları ve durumları göz önünde bulundurarak bir dilsel birimin anlamını ortaya koyma sürecidir. Bir dilsel göstergedeki gösteren ile gösterilen arasındaki ilişki, anamlandırmadır (Günay, 2007: 54).

Sözcüğe dayalı anlam, dilde birer gösterge niteliğiyle yer alan, insanın dünya bilgisine dayalı birtakım belirleyicileri bulunan sözcüklerin belli bir bağlam ve belli bir konu içinde ilettikleri kavramdır (Aksan, 2009a: 48).

Anlambilim, dili anlam açısından inceleyen daldır. Dilbilimsel anlambilim, gösterenin içerik ya da gösterilen yanını ele alır, gösteren ile

gösterilen arasındaki ilişkileri, gösterilendeki değişimleri, dilsel yapıların anlamsal yönden ortaya koyduğu çeşitli olguları inceler (Guiraud, 1999: 7).

Berke Vardar, anlambilimi şu şekilde tanımlar:

“Dilbilimsel anlambilim göstergelerin içeriğini inceler, göstergeler arası ilişkileri ele alır. Her etkinliğin altında bir gösterge dizgesi, her gösterge dizgesinde de anlamsal işlevler vardır. Anlambilim, göstergenin içerik yönünü ele alır, anlamlı birimleri öz içerikleri ve dizge içindeki konumları bakımından olduğu gibi tümcedeki bağıntıları yönünden inceler (1997: 9-10).”

Anlambilim incelemesi, insanların kelimeler ve diğer sembollere nasıl karşılık verdiklerinin incelenmesidir (Condon, 1998: 11). Dil, onu konuşanların kültürel arka planından ve değerlerinden ayrı düşünülemez. Bu değerler biraz olsun anlaşılmadan kelimelerin kullanıldığı o kültürdeki anlamları tam olarak anlaşılamaz (Condon, 1998: 47).

Kişiler arasındaki iletişimi sağlayan dilin ifade ettiklerinin anlaşılması anlambilim araştırmalarının parçası olmuştur. Konuşulan herhangi bir konudaki sese dayalı farklar, iletişim hakkında çok önemli fakat basit iki noktayı ortaya koymaktadır: konuşulan söz, nasıl söylendiğine bağlı olarak, maksat ve yorum itibarıyla birçok farklı anlam taşıyabilir ve bir cümlecik veya hatta tek bir kelime, bağlamına ve ifade ediliş biçimine bağlı olarak çok sayıda işlev üstlenebilir (Condon, 1998: 135).

3.2. ANLAM YÖNÜNDEN SEVGİ HİTAPLARI

Aksan, anlambilimle ilgili yayınlarda anlamın birçok türünden bahsedildiğini belirtir ve sözcüğün göndergesel anlamı ve duygusal anlamı üzerinde durur. Göndergesel anlam; temel anlam, kavramsal anlam, kavramsal içerik, sözlüksel anlam olarak da anılmaktadır. Göndergesel anlam, bir sözcüğün temel anlamını içeren, temel anlamını oluşturan ve bir ses bileşimiyle ilk olarak dile yansıtılan kavram, anlamdır (2009a: 174).

Mesela, “dil” sözcüğünün göndergesel anlamı, “*ağız boşluğunda, tatmaya, yutkunmaya, sesleri boğumlamaya yarayan etli, uzun, hareketli organ, tat alma organı*”dır.²⁸

Duygusal anlam, sözcüğün taşıdığı duygu yükü olarak nitelendirilmektedir. Kimi dilciler de iletişim sırasında konuşanların duygularını, kendilerini dinleyenlere, konuya karşı olan davranışlarıyla birlikte yansıtma durumunu etkileyici anlam başlığı altında ele almaktadır (Aksan, 2009a: 174).

Dil göstergeleri yalnızca belli bir kavramı karşılamaz aynı zamanda o dili konuşan bireylerde belli tasarımlar uyandırır ve *duygusal anlam, etkileyici içerik* olarak adlandırılan belli duygu değerlerini taşır. Belli bir uzmanlık alanına ait terimlerde pek olmayan duygu değeri; ölüm, sevgi, aşk, düşün, ilkbahar gibi göstergelerde ön plana çıkmaktadır. Duygu değeri, göndergeyi temel anlam gibi net bir şekilde yansıtmamakta ancak insanda belirsiz duygu ve tasarımlarla etki yaratmaktadır. Bu etki göstergenin kullanıldığı bağlama göre değişiklik gösterebilir (Aksan, 2009c: 195).

Aksan, anlam konusunu temel anlam, yan anlam, aktarmalar, benzetme, ad aktarması, çokanlamlılık, eşanlamlılık, eşadlılık, tasarımlar, duygu değeri, anlam açısından özel adlar, bağlam, bağdaştırma gibi başlıklar altında ele almıştır.

Çalışmanın bu bölümünde sevgi hitapları, çokanlamlılık yönünden, özel adlar, aktarmalar, benzetmeler, bağdaştırma ve alışılmamış bağdaştırmalar yönünden ve anlam değişimleri yönünden ele alınarak değerlendirilecektir.

Bir dilin bütün kelimeleri; bir kişinin veya bir topluluğun söz dağarcığında yer alan kelimeler toplamı olarak tanımlanan söz varlığı; bir dilin sözcüklerinin, deyimlerinin, kalıp sözlerinin, kalıplaşmış sözlerinin, atasözlerinin, terimlerinin ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütündür. Söz varlığı o dili konuşan toplumun kavramlar dünyasını, kültürünü ve dünya görüşünü yansıtır (Korkmaz, 2002: 100; Aksan, 2006b: 7).

²⁸ Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, 2011, s.662.

Dilimizin söz varlığının bir kısmını oluşturan sevgi içerikli seslenmeleri anlam açısından değerlendirdiğimizde, duyguların ve insanlar arasındaki ilişkilerin anlatımında genellikle somut bir anlatımın tercih edildiği ve daha çok gözlemci ürünün sonucu olarak doğadan yararlanıldığı görülmektedir. Soyut bir kavram olan sevme eylemi; yanmak, tutuşmak, vurulmak, gönül vermek, abayı yakmak, ateş bacayı sarmak gibi eylemlerle hem somutlaştırılmakta hem de daha güçlü bir şekilde anlatılabilmektedir.

Taranan metinlerdeki sevgi hitapları anlam açısından değerlendirildiğinde, sevilen varlığa hitap edilirken benzetmelere ve temeli benzetmelere dayanan aktarmalara sık sık başvurulduğu ve bu yolla güçlü bir anlatımın oluşturulduğu, ayrıca sevilen varlığın değeri ifade edilirken sevgi kavramının somutlaştırıldığı görülmüştür: *altın madenim, canımın içi, ciğerimin köşesi, elmasım, incim, gözümün nuru, gülüm, kuzum, meleğim* gibi. Bu durum da Türkçenin betimleme gücünü ve somut anlatımlı bir dil olduğunu kanıtlamaktadır.

Türkçede sevgi hitaplarında daha çok, insan hayatında önemli olan uzuvların (*ciğerim, gözüm, kulağım, kalbim, yüreğim*); değerli taşların (*altınım, madenim, gümüş tenlim, elmasım*); gök cisimlerinin (*ayım, güneşim, yıldızım*); çeşitli yönleriyle beğenilen hayvanların (*ceylanım, kelebeğim, güvercinim, kırlangıcım, kediciğim, kuzum, aslanım, kaplanım, şahinim, kartalım*); sevilen yemeklerin (*tatlım, şekerim, şekerparem, balım, kaymağım*); olumlu duygu değeri olan soyut kavramların (*ışığım, nurum, ruhum, hayatım, ömrüm*) kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca bunların yanı sıra dikkat çeken bir başka nokta ise hemen her sözcüğün sevgi hitabı olarak kullanılabilmesidir: *dinim, imanım, evim, hasretim, sılam, hayalim, hülyam, aydınlığım, neşem, güvencim, övüncüm, vatanım, ülkem, rehberim, ahretliğim, dert ortağım, baharım, yağmurum* gibi.

Sevgi hitaplarında çoğunlukla duygu değeri bakımından insanda hoş izlenimler yaratan ve etkili bir anlatım sağlayan *bebek, çocuk, yavru; can, ruh, aşk; güvercin, kelebek, aslan, kuzu; güneş, ay, yıldız; gül, gonca, papatya, yasemin* gibi sözcükler tercih edilmiştir. Ancak taranan edebî eserlerde sevilen varlıkla yaşanan duruma ya da sevilen varlığın niteliğine

göre olumsuz duygu değeri taşıyan *aşüfte, böceğim, çilem, deli, hain, kafir, karanlığım, haydudum, hergele, kerata, merhametsiz, hain, insafsız, vicdansız* gibi sözcüklerin de sevgi hitabı olarak kullanılabildiği görülmüştür.

Sevgi hitaplarında tercih edilen sözlere bakıldığında Türk insanının yaratıcılığını, doğaya verdiği önemi, gözlem gücünü, soyut kavramları somutlaştırma kabiliyetini, sevdiği varlıklara verdiği önemi; Türkçenin zenginliğini, ifade ve betimleme gücünü görebilmekteyiz.

3.2.1. Sevgi Hitaplarının Çokanlamlılığı

Bir dilde farklı kelimelerin farklı anlamlara sahip olmasının yanı sıra aynı kelimenin farklı anlamlara sahip olması da söz konusudur. Bir sözcüğün temel (göndergesel) anlamı dışında yeni kavramları anlatır duruma gelmiş olması dilcilikte “çokanlamlılık” terimi ile adlandırılmaktadır (Palmer, 2001: 82; Aksan, 2006b: 65).

Bir sözcüğün başlangıçta yansıttığı ilk ve asıl kavrama temel anlam²⁹ denir (Aksan, 2009c: 180; Günay, 2007: 69). Temel anlam, bir sözcüğün herkes tarafından bilinen, kişiden kişiye değişmeyen, en yaygın anlamıdır. Sözcükler, başlangıçta tek bir kavramı karşılarken zaman içinde, kolay ve etkili anlatım eğilimi, aktarmalar ve kullanım sıklığı ile ilişkili olarak yeni kavramları karşılayabilmekte ve temel anlamını yitirmeden yeni anlamlar kazanabilmektedir (Aksan, 2009a: 70-71). Temel anlamla çeşitli yönlerden ilişkili olan bu yeni anlamlar ise sözcüğün yan anlamlarıdır. Yan anlam, bir sözcüğün temel anlamına, kullanım sırasında katılan ve alıcılar tarafından tamamen ya da aynı biçimde algılanmayan ikincil kavramlara, imgelere, öznel izlenimlere ilişkin olan duygusal, coşkusal anlamlardır. Yan anlam, bir sözcükle ilgili çağrışımsal değerleri ve değişebilir anlamları belirtir (Günay, 2007: 69).

²⁹ “Temel anlam” Doğan Günay tarafından “düz anlam” olarak tanımlanmıştır.

Sevgi hitaplarında kullanılan unvan ve akrabalık bildiren sözlerden “abla, ağa, amca, bey, baba, çocuk, dayı, dede, efendi, evlat, hanım, kadın, kardeş, teyze, usta, yenge, yiğit” gibi sözcükler çokanlamlılık özelliği göstermektedir.

Başlangıçta sadece aralarında kan bağı bulunanlar için kullanılan akrabalık adları zaman içinde yan anlamlar kazanarak akraba gibi sevilen ve yakın ilişkiler içine girilen kimseler için de kullanılır hâle gelmiştir. “Baba, kardeş, dayı, amca, yenge, dede” gibi akrabalık adları temel anlamlarının yanı sıra saygı ve sevgi duyulan kimseler için de kullanılmaktadır.

“Abla” hitabı, bir kimsenin büyük kız kardeşi için, saygı ve sevgi gösterilen kız veya kadınlar için, erkeklerin kız veya kadınlara seslenirken söylediği bir söz olarak; “çocuk” küçük yaştaki oğlan veya kızlar için, evlat için, genç erkekler için, büyüklere yakışmayacak davranışları gösteren yetişkinler için; “hanım” kız ve kadınlara verilen bir unvan olarak, kadın ve eş için, hizmetinde bulunulan kadınlar için, kadınlığın iyi niteliklerini taşıyanlar için; “efendi” erkekler için kullanılan bir unvan olarak, buyruğu yürüten, sözü geçen kimse, koca, görgülü, nazik, eğitim görmüş kişiler için; “usta” bir zanaatı gereği gibi öğrenmiş olanlar için, zanaat öğreticileri için, işinin eri, becerikli kişiler için, akıl veren veya öğreten kimseler için; “yiğit” delikanlı, genç erkek, güçlü, yürekli, kahraman, gözü pek, düşüncelerini açıkça söyleyen kimseler için kullanılabilmektedir.

Sözcüklerin anlamları kullanımlarına göre değişmektedir. Bu nedenle bir sözcük anlam açısından değerlendirilirken bağlam göz önünde bulundurulmalıdır. Sözcüklerin anlamları, cümle içindeki kullanımlarına, konuşmanın geçtiği ortama göre netlik kazanabilir. Bilhassa çokanlamlılık özelliği gösteren sözcükleri bağlam dışında değerlendirmek mümkün değildir.

Dilde her birim; bağlama, sözcüğe ve konuya göre, belli ilişkiler içinde, belli kavramları yansıtabilmekte, bazen de yeni düşünce ve duyguları aktarabilmektedir (Aksan, 2009c: 180).

Bağlam, Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğünde dil içi ve dil dışı bağlam olarak değerlendirilmekte ve şu şekilde tarif edilmektedir:

“Bir dil birimini çevreleyen, ondan önce ya da sonra gelen, birçok durumda söz konusu birimi etkileyen, onun anlamını, değerini belirleyen birim ya da birimler bütünü (dil içi bağlam); duruma, konuşucu ve dinleyicinin dil dışı toplumsal, ekinel, ruhsal nitelikli deneyim ve bilgilerine ilişkin verilerin tümü (dil dışı bağlam) (1988: 34).”

Bağlam, Condon tarafından “*ortak geçmiş tecrübeler, konu hakkındaki ortak bilgiler ve doğru olarak kabul edilen ve o yüzden de kelimelere dökülmesine gerek olmayan diğer noktalar sayesinde konuşan ve dinleyenin paylaştığı anlamlar; durumun yorumlanması, zaman, mekân ve bizzat olayın anlam ve önemi; mesajın iletildiği araç*” şeklinde tanımlanmaktadır (1998: 132). Doğan Aksan ise bağlamı, *bir göstergenin, sözü edilen belli bir konuda birlikte bulunduğu, bağlı olduğu öteki öğelerle oluşturduğu bütün* olarak açıklamaktadır (Aksan, 2006c: 113).

Konuşulan söz, nasıl söylendiğine bağlı olarak, maksat ve yorum itibariyle birçok farklı anlam taşıyabilir ve bir cümlecik veya hatta tek bir kelime, bağlamına ve ifade ediliş biçimine bağlı olarak çok sayıda işlev üstlenebilir (Condon, 1998: 135).

Ses tonunda, konuşmadaki iniş çıkışlarda, konuşmanın hız ve perdesinde, sesin yüksekliğinde anlam taşıyan farklılıklara verilen genel isim “yandil”dir. Konuşmanın gerçekleştiği sosyal ortam, söz dışı işaretler (jest ve mimikler) ve hatta duymayı umduğumuzla, duyduğumuz ve düşündüğümüz arasındaki farklılık birbirine benzeyen ifadeleri farklı komutlar hâline getirebilmektedir (Condon, 1998: 135).

Taramalar sonucunda tespit edilen sevgi hitaplarının ifade ettiği anlamlar metnin bağlamına göre değerlendirilmiştir. Akrabalık bildiren bazı sözcüklerin bağlamda değerlendirildiğinde temel anlamlarının dışında kullanılarak sevilen varlıklara aktarılabilirdiği görülmüştür. Örneğin “anne, valide” hitapları kişinin kendi annesi dışında; sevilen, sayılan ve yaşça büyük olan kadınlar için; “kızım, bebeğim” hitapları hem çocuklar hem de yetişkinler için kullanılabilir.

“Yavrum, bizi çok meraklandırıdın.” cümlesindeki “yavrum” hitabı kişinin evladı için, küçük bir çocuk için, yetişkin bir kimse için veya eş, sevgili için kullanılmış olabilir.

Küçük bir çocuk için kullanılan yavrucuğum hitabı:

“Yatağın içinde doğrulup da arkasını yastığa dayadığı ve yanına koydukları bebeğini kucağına aldığı zaman ihtiyar kadın konuşmaya başladı: **Yavrucuğum**, sen kimin kızısın?” “Ben halayığım...?” (S.Sezai_S: 31).

Kişinin kendi evladı için kullandığı “yavrum” hitabı:

Ali Bey’in annesi: “Aliciğim, **yavrum** dedi, dairendeki işlere böyle dört elle sarıldıkça çok memnun oluyorum. Bu çalışkanlığın, inşallah yükselmene neden olur.” (N.Kemal_İ: 107).

Kişinin sevdiği eşi için kullandığı “yavrum” hitabı:

“Hayır **yavrum** (karısına hitaben) hayır Allah sana ceza vermiyor, bir hamile bir zavallı kadına niçin ceza versin o....” (İşinsu_BBVBİ: 129).

Kişinin arkadaşı için kullandığı “yavrum” hitabı:

İhsan arkadaşı Cemal’e: “**Yavrum**, senin zihnin gerçek benim amcaoğlunun kızına takılmış.” (Adivar_AG: 134).

Temel ve yan anlamlarda kullanılan akrabalık adları, unvan adları, sevilen varlığın fiziksel ve ruhsal özelliklerini gösteren sözcükler, sevgi hitabı olarak kullanıldığında genellikle +Cl₄k, +CA₂k, +CA₂ğl₂z gibi sevgi fonksiyonu bulunan ekleri ve 1. teklik kişi iyelik ekini almaktadır: *anneciğim, babacığim, nineciğim, annem, yavrum, evlatçığim, oğulcuğum, kızcağızım, hanımcığim, hanımefendiciğim, küçücüğüm, yavrucağım* gibi. Bazen de bu sözcükler sıfatlarla nitelenerek ya da isim tamlaması kurarak sevgi hitabı olmaktadır: *gözümün nuru evladım, gönlümün sevinci yavrum, benim güzel kızım, benim güzeller güzeli oğulcuğum* gibi.

3.2.1.1. Akrabalık Adları ile Kurulan Sevgi Hitapları

Akrabalık adlarıyla kurulan sevgi hitapları çoğunlukla 1. teklik kişi iyelik eki ve +Cl₄k eki ile kullanılmaktadır.

Taranan eserlerde Türkçenin önemli bir özelliği olan akrabalık adlarının zenginliği dikkat çekmektedir. Bu durum Türklerin aile ilişkilerine verdiği önemi göstermektedir: teyzeciğim, halacığım, dayıcığım, amcacığım, yeğenim, kuzenim, bacanak, baldız gibi.

Türkçe; akrabalık bildiren sözcüklerin sayısı yönünden İngilizce, Fransızca, Almanca gibi kültür dillerinden daha zengin bir dildir. İngilizce “sister-in-law”, Fransızca “belle-soeur”, Almanca “schwager” sözcükleri Türkçede baldız, elti, görümce, yenge gibi kavramların karşılığı olarak kullanılmaktadır (Aksan, 2009b: 61). Yine Türkçedeki “teyze, hala, yenge”; “amca, dayı”; “enişte, kayınbirader, bacanak” kavramları ayrı ayrı sözcüklerle anlatılırken pek çok dilde bunları karşılayan tek bir sözcük bulunmaktadır: İngilizcede “aunt” teyzeyi, halayı ve yengeyi; “uncle” amcaı ve dayıı; “brother-in-law” ise aynı anda enişte, kayınbirader ve bacanağı karşılamaktadır.

Taranan eserlerde tespit edilen akrabalık adlarıyla kurulan sevgi hitapları alfabetik sırayla verilmiş ve sözcüklerin anlamı için Büyük Türkçe Sözlükten (TDK) yararlanılmıştır:

abla: Bir kimsenin kendisinden büyük olan kız kardeşi; büyük kız kardeş gibi saygı ve sevgi gösterilen kız veya kadın. *TS*

- (1) “Perihan ablasını çekip boynuna sarıldı: Oh benim canım **ablam**, sen ne kadar iyisin.” (Esendal_VB: 81).
- (2) “**Ablacığım**, eniştemin hareketleri beni çıldırtıyor. Ona darıldığım için böyle çekingen duruyorum zannetme... Beni azarlamasından, eğlenmesinden korkuyorum **ablaacığım**.” (Güntekin_AG: 172).

“Abla” sözcüğü çokanlamlılık özelliği göstermektedir. Aralarında kan bağı bulunan kişiler arasında büyük olan kız veya kadınlara da “abla” hitabında bulunulur: “Çalığışu” romanında kuzenler arasında ve Feride ile evlatlık aldığı Munise arasında geçen konuşmalarda “abla” hitabı kullanılmaktadır:

- (1) Müjgan ile kuzeni Feride arasında geçen diyalogda: “Zabit Bey’le mükemmel kur yapıyorsunuz. Müjgan, gülmeye başladı: Ben mi? Deli çocuk! Zabitin benim için dolaştığını mı zannediyorsun? Yavrucuğum, ben öyle arkasından koşulacak bir kız değilim ki... O, senin için etrafımızda gidip geliyor... Ne söylüyorsun, **abla!**” (Güntekin_Ç: 62).
- (2) “Kuzum, **abacığım** gel. İkimiz yan yana aynaya bakalım, dedi.” (Güntekin_Ç: 198).

Halk söyleyişlerinde aralarında kan bağı bulunmayan hatta yaşça büyük olmayan kız veya kadınlar için de “abla” hitabı kullanılabilir. Bu bağlamlara göre “abla” sözcüğü yan anlamdadır.

- (1) Biletçi çocuk Nevin’e: “Şeker **ablacığım**, canım **ablacığım!**” (Abasıyanık_KA: 19).
- (2) İzmarit Zilha’ya: “**Ablacığım**, Ali Ağabey’in asabatı biraz bozuk, köpeğini başka yerde dolaştırırsan?” (Taner_KAD: 105).

ağabey: Büyük erkek kardeş, aka; saygı ve sevgi göstermek üzere yaşça büyük olan erkeklere söylenen bir seslenme sözü.^{TS}

“Ağabey” sözcüğü, kişinin büyük erkek kardeşi için kullanıldığında temel anlamdadır:

- (1) İkbâl, ağabeyine: “Asıl şimdi şaka ediyorsun, **ağabey**... Ben bilakis enişteni sadık, sakın bir muhabbetten başka bir hisle sevmiyorum.” (Uşaklıgil_MVS: 261).

(2) Cemile, ağabeyine: “Canım **ağabeyciğim**, şeker **ağabeyciğim** benim!”
(O.Kemal_C: 68).

(3) “Kuzum **ağabeyciğim**, büyükbabamın sana verdiği bir lirayı ver de, sana bu elmayı vereyim.” (Kısakürek_H: 11).

“Ağabey” sevilip sayılan ve yaşça büyük olan erkekler için kullanıldığında yan anlamdadır:

(1) Keşanlı Ali hapisten çıkarken: “Ya ya ya, şa şa şa, Ali **Ağabey** çok yaşa”
(Taner_KAD: 48).

(2) “**Ağabeyciğim**, öyle söylesene yahu... Can baş üstüne, araba ne ki, feda olsun... Binmeden söylesene. Beşiktaşlı olduğunu...” (Nesin_ÖE: 46).

(3) Numan yanında kaldığı Bekir’e hitaben: “Kuzum Bekir **ağabey** bu kadar şeyi ne biliyorsun? diye sordu.” (Işinsu_HB: 156).

amca: Babanın erkek kardeşi; yaşlı erkeklere saygı için kullanılan bir seslenme sözü. *TS*

Akrabalık adlarından olan ve daha önceden kökenleri hakkında yeterli araştırma yapılmamış olan “amca” ve “teyze” sözcükleri Talat Tekin tarafından aydınlatılmıştır. “Amca” sözcüğünün Arapçada *amca* anlamına gelen “amm”dan geldiği düşünülmüşse de Talat Tekin bu görüşü reddetmiş ve “amca (<abıca)” sözcüğünün *baba* anlamına gelen “aba” ile *yaşça büyük kardeş, abla, ağabey* anlamına gelen “aça, eçe” sözcüklerinin birleşiminden doğduğunu savunmuştur. “Teyze” sözcüğünün ise tespit edilen en eski şeklinin “tayaza~tayıza” olduğunu ve sözcüğün çeşitli lehçelerdeki söylenişlerine bakıldığında birinci unsurda “anne tarafından akrabalık” ifade eden “tāy~tay~daay~dayı” unsurunun ortak olduğunu, ikinci unsurda ise “büyük kız kardeş, abla” anlamındaki “eze”nin olduğunu belirtmiş ve

sözcüğün bu iki unsurun birleşiminden “tay+eze-si veya tayı+eze-si”nden meydana geldiğini savunmuştur.³⁰

Babanın erkek kardeşi anlamında kullanılan “amca” sözcüğü temel anlamdadır:

- (1) “Yalnız küçük bir lokantadan bir aşçılık önerisi aldım, bu da işime gelmedi, geri çevirdim **amcacığım**.” (Yücel_MÇ: 95).
- (2) Numan, amcasına hitaben: “**Amcacığım** ben müderris olmadan evlenmeye niyetli değilim, diye cevap verdi.” (Işinsu_HB: 106).

“Amca” sözcüğü, arada kan bağının bulunmadığı, saygı duyulan yaşlı kimselere hitaben kullanıldığında yan anlamdadır:

Numan köyün meczubu Ali amcaya hitaben: “Ali **amcam** ver elini öpeyim, sen çok haklısın ama âlim olmam, gönül adamı olmamama mani değil ki...” (Işinsu_HB: 54).

anne: Çocuğu olan kadın, ana, valide, yavrusu olan dişi hayvan. *TS*

valide: Ar. Anne. *TS*

- (1) “Hayır **anneciğim**. Güzellik ve namus... Sevgi de çoğu zaman bunların ardından gelir.” (S. Sezai_S: 63).
- (2) “**Anne**, müsaade eder misin, dizine yatayım? Hani ya bir vakitler beni dizine yatırır da saçlarımı okşardın? İşte yine öyle yatayım, beni yine öyle, sanki sekiz on yaşında bir çocuk gibi okşa... Ah bilsen, **anneciğim**, bugün okşanmak, sevilme için ne kadar ihtiyacım var. Hususiyle çocuk olmayı, o mutlu zamana biraz olsun dönmeye nasıl muhtacım!” (H.Z.Uşaklıgil_MVS: 344).

³⁰ TEKİN, Talat; “Amca ve Teyze Kelimeleri Hakkında”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten, 1960, s. 283-294.

(3) Leyla: “Fakat nonoş **anneciğim**, senin de bir vazifen var.” (Güntekin_YD: 53).

(4) Leyla annesine: “Rehberim, dert ortağım **anneciğim!**” (Pala_LM: 12).

(5) “Başımın tacı **annem!** Ayaz gecelerde kucağını yorgan edindiğim **annem!** Sonunda derdimle dünyasını karartan **annem!**” (Pala_LM:84).

“Anne, valide” hitapları kişinin kendi annesinin dışında, hem kayınvalide için hem de yaşça büyük kadınlar için kullanılabilir.

Büyük Türkçe Sözlükte (TDK) “anne” sözcüğünün sadece *çocuğu olan kadın ve yavrusu olan dişi hayvan* anlamları verilmiş; kayınvalide için, saygı duyulan yaşlı hanımlar için kullanımlarına değinilmemiştir. Günümüzde halk söyleyişlerinde “anne” hitabı hemen her yaşlı kadın için kullanılabilir. Sözcüğün bu anlamıyla yan anlamdır:

(1) Talat, nakış öğreten kadına: “**Valideciğim**, hiç şimdiye kadar elim iğne tutmamış.” (Ş.Sami_TTF: 56).

(2) “Talat Bey, Arap’ın manasız sözlerini dinlemeyip: Ah **anneciğim**, bilmem ne oldum, bugün keyfim yok, dedi. Allah’a emanet, oğlum nen var?” (Ş.Sami_TTF: 2).

(3) Kayınvalidesine: “Ağlama **anneciğim**, diyordu. Azize yoksa kızı var.” (Adivar_ZO: 16).

ata: Baba; dedelerden ve büyük babalardan her biri; kişinin geçmişte yaşamış olan büyükleri. *TS*

(1) Mecnun: “Medar-ı varım anam, **atam!** Bilirim yanılmış yoldayım.” (Pala_LM: 26).

(2) “Ey başkaldırması günah, rızasını almak medar-ı cennet olan **atam!**” (Pala_LM: 67).

- (3) Osman Gazi, Şeyh Ede Balı'ya: "Yolumun ışığı, yiğit Orhan'ın dedesi, ulu **atam**; de ki bileyim: Doğru muyum, yanlış mıyım?" (Buğra_O: 315).

baba: Çocuğu olan erkek, peder; çocuğun dünyaya gelmesinde etken olan erkek; bir ülkeye veya bir topluluğa yararlı olmuş kimse; anlayışlı, iyi huylu erkek; koruyucu, babalık duyguları ile dolu kimse; ata; tarikatların bazısında tekke büyüğü; bu gibi kimselere verilen unvan. *TS*

- (1) Akif: "**Babacığım**, efendi **babacığım**, siz de beni şehid olmuş zannettiniz de vasiyetim yerine getirmek için buralara kadar savaşı göze aldınız." (N.Kemal_AB: 56).
- (2) Ayşe babası Ali Rıza Bey'e: "Güzel **babacığım** benim." (Güntekin_YD: 61).
- (3) Banu Çiçek: "Hey benim gökçek anam, yiğit **babam**; Emine Ağama ergen alı kaftan yollamıştır." (Buğra_O: 208).
- (4) "Aygül'ü ona hayran oluyor, derken Yunus'un boynuna atılıp "Sen bir taneciksin **babacığım**, Allah senden razı olsun, diyordu." (Işinsu_BBVBİ: 326).
- (5) "Canım **babacığım**, denizkızının kuyruğu var." (Aral_U: 35).
- (6) İsmail, babası Yunus'a: "**Babacığım**, neden beni bırakıp gittin?" (Pala_O: 108).
- (7) Yakub'un oğulları: "Güven bize, bize güven, ey gözleri görmediğimiz denizler kadar derin şefkatiyle içimizi ısıtan **baba**." (Bekiroğlu_YZ: 36).

"Baba" hitabı Türk toplumunda kayınpeder için bazen de saygı duyulan yaşlı erkekler için kullanılmaktadır. Bu kullanımlar sözcüğün yan anlamlarıdır:

- (1) Şahin Akif'in babasına: "Git **babacığım**, haydi bizim eve git." (N.Kemal_AB: 39).

- (2) Osman kayınpederi Ede Balı'ya: "Ey **babalığım**; sen bekleyip bekletmeseydin beni kim böyle göreydi. Öğüdünü, görgünü, bilgini, ışığını benden, Malhun'un başı için esirgeme. Gücümü seninle tamamlanır görürüm." (Buğra_O: 128).
- (3) "Sizi ne kadar sevdiğimi ve mutluluğumun ne kadar size bağlı olduğunu biliyorsunuz." "Benim sevgili dalgınım! Gelişinizi bana vaktinde bildirmeye çalışın. "Sizi bekliyorum ve sevdiğim gibi kucaklıyorum, yani sonsuzca, sevgili **babacığım**." Lüsyen (Dündar_L: 248).

baldız: Erkeğe göre eşinin kız kardeşi. *TS*

"Ama enişte, nasıl şey bu? Bu medeni bir memlekette olacak şey mi?"
 "Buranın medeni bir memleket olduğunu sana kim söyledi? Aklını başına topla küçük **baldızım**. Bir dahaki sefere seni de döverler. Gel sen bu sevdadan vazgeç!" "Eniştel" (Kulin_U: 218).

beybaba: Çocukların babaları için kullandığı saygı sözü; yaşlı erkekler için kullanılan bir seslenme sözü. *TS*

Çocukların kendi babaları için kullandığı "beybaba" hitabı temel anlamdadır. Bu söz "baba" sözünün yerine de kullanılmaktadır:

- (1) Nihal babası Adnan Bey'e hitaben: "**Beybaba**, diyordu; nereden geliyorsunuz? Ne yaptınız?" (Uşaklıgil_AM: 61).
- (2) Baba ile kızı arasında geçen konuşmada: "Kızını dinledikten sonra: Bu rüyanızdan annenize bahsettiniz mi?" " Hayır **beybabacığım**." (O.Kemal_SM: 20).

Yaşlı erkekler için kullanılan "beybaba" hitabı yan anlamdadır:

Zilha tuvaletten çıkan profesöre: "Sizinki oldubitti **beybaba**." (Taner_KAD: 76).

bacanak: Eşleri kardeş olan erkeklerden her biri; dost, arkadaş. *TS*

“Aman **bacanak**, oğlanı zaten haşat etti sokak itleri, biz bu işe burnumuzu hiç sokmayalım.”(Kulin_U: 283).

bacı: Kız kardeş; bir evde uzun zaman çalışmış yaşlı kadınlara verilen unvan; büyük kız kardeş, abla; tarikat şeyhlerinin karısı; kadınlara söylenen bir seslenme sözü. *TS*

“Bacı” sözcüğü taramalarda daha çok yan anlamlarıyla kullanılmıştır:

- (1) Nihal, hizmetkâr Şakire Hanım’a: “Kuzum, **bacı**, beni bekle, e mi?” (Uşaklıgil_AM: 102).
- (2) Osman, Gökçe Bacı’ya hitaben: “Beğliğim yoktur benim, ana **bacı**.” (Buğra_O: 105).
- (3) Karakız: Anlaşıldı, dedi, beni bugün zil zurna edip ortaya düşüreceksiniz. Anlaşıldı. “Canıyın bülbulü sağ olsun bire **bacı** dediler.” “Sizin de canınız sağ olsun.. Pilavdan dönen kaşığın sapı kırılsın!” (O.Kemal_SM: 57).
- (4) “Nefes aldığın her saniyede sevgiye yürü **bacım**, sevgiye yürü, ta ki hakikate eresin!” (Pala_ŞS: 3).
- (5) “Fatma Ana’mızın gücüyle vurun ha **bacılar**! Kerrar Ali aşkına, Zülfikar aşkına vurun!” (Pala_ŞS: 220).
- (6) “Ölü evleri hiç böyle olmazdı bizim oralarda, hem de hepsi birbirine benzerdi... İki kadın, korkar gibi, ezilir gibi, birbirlerine bakarlardı. Yeni gelen derin derin iç çekerti. “**Bacım**” diye kekeleyip yutkunurdu. “Karayazılı **bacım**... Başın sağ olsun, karayazılım.” (Yücel_MÇ: 11).
- (7) Şems, Mevlana’nın eşine hitaben: “**Bacım**, bu çiçek çok çok uzaklardan Mevlana’ya hediye getirildi.” (Yağmur_AGŞ: 87).

bebek: Meme veya kucak çocuğu; plastik, tahta, bez vb.nden yapılan insan biçiminde oyuncak; sevgi bildiren bir seslenme sözü.^{TS}

- (1) Şoför küçük Filiz'e: "Ayıp ayıp cici **bebekler** böyle yapar mı?" (Filiz'in tuvaleti gelmiştir.) (Taner_KAD: 73).
- (2) "Annem Kerim'i, 'güllerle gelen gül yüzlü **bebeğim**" diye seviyordu. (bahçelerinde güller çok fazla olmuş o sene) (Kulin_HDKS: 102).
- (3) Adam sonunda kız çocuğunu aldı kollarına "Merhaba **bebeğim!**" dedi. (Demirci_ADÖ: 168).

Taramalarda "bebek" hitabının temel anlamının dışında kullanılarak yetişkinlere aktarıldığı görülmektedir. Bir deyim aktarması olan "bebek" hitabının yetişkinler için kullanılmasında insandan insana bir aktarma söz konusudur. Kendisine benzetilen (kaynak) varlık bebek, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen yetişkin kişidir. Bebek; sevimlilik, temizlik, güzellik, saflık ve çocukça hareket etme yönleriyle yetişkin kişilere aktarılmaktadır:

- (1) Kocası hanımına hitaben: "Böyle dindarlık olmaz, **bebek!**" "Sadece konuyu değiştirmek istedim **bebek.**" (Işinsu_KD:10).
- (2) Bihter Kocasına: "Koca **bebek**, diyordu, haydi bakalım artık dışarıya." (Uşaklıgil_AM: 202).
- (3) Nilgün için: "Ne uysal oldu birdenbire... Hanım hanımcık, gözlerini etrafına çevirmeden öyle şeker bir duruşu, tatlılığı, cana sokulacak hâli var ki... içimden "Uslu **bebeğim**, yavrum! Kediciğim! Kumrum! Diyorum." (Karay_N: 73).
- (4) "Yavrum! **Bebeğim!** Çocuğumsun benim! Her şeyimsin! Her hâlinle güzelsin sen!" (Karay_N: 462).
- (5) Annesi iş icabı Türkiye'ye giden kızıyla telefonda görüşmelerinde: "Aynı şey değil **bebeğim!**" (Ümit_BE: 297).

birader: Erkek kardeş; Masonların birbirlerine verdikleri ad; “ey dost, arkadaş” anlamında kullanılan bir seslenme sözü. *TS*

(1) Bahtiyar arkadaşına hitaben: “Selim sen misin, sen misin **birader**? Bir rakı daha ver de gidip uyuyayım.” Selim arkadaşı Akif’e hitaben: “**Birader**, şükrolsun Allah kavuşturdu.” (N.Kemal_AB: 51, 53).

(2) “İstanbul’u istiyorsun değil mi? Hak ettin ama **birader**, yıllardır uzaktasın evinden.” (Kulin_U: 284).

büyük baba: Torunu olan erkek, dede. *TS*

“**Büyükbabacığım**, bu nasıl söz?” (A.Rasim_ES: 263).

çocuk: Küçük yaştaki oğlan veya kız; soy bakımından oğul veya kız, evlat; bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız, uşak; genç erkek; büyükler arasında daha az yaşlı olan kişi; büyüklerle yakışmayacak daha çok küçüklerin yapabileceği gibi davranan kimse; belli bir işte yeteri kadar deneyimi ve yeteneği olmayan kimse. *TS*

Türkçede, kimi zaman kız-erkek ayrımı yapılmaksızın anne ve baba tarafından kullanılan “yavru” anlamındaki en eski sözcük “oğul”dur. “Oğlan”, “oğul” sözcüğünün çoğuludur. Günümüzde yaygın bir şekilde kullanılan “çocuk” sözcüğü ise Türkçeye Rusçadan geçmiştir. Rusça “çoçka” sözcüğü “domuz yavrusu” anlamına gelmektedir. Çocuk sözcüğüne Karahanlı döneminde, Divan’da “domuz yavrusu, her şeyin küçüğü” anlamı verilmiştir. Bugünkü anlamıyla “çocuk” sözcüğü Türk lehçeleri içinde sadece Türkiye Türkçesinde kullanılmaktadır (Aksan, 2006a: 34).³¹

³¹ Saadet Çağatay, Divan-ı Lügat-it Türk’te “domuz yavrusu, her şeyin küçüğü” olarak açıklanan ve zamanla anlam kaymasına uğrayarak “insan yavrusu” anlamını kazanan *çocuk* kelimesine farklı bir yaklaşım getirmiştir ve kelimenin “domuz yavrusu”ndan gelemeyeceğini savunmuştur. Çağatay’a

- (1) Matmazel eğitimi ve bakımı ile ilgilendiği Nihal'e: "Matmazel: "Ne oluyorsun, **çocuğum**? Ne için böyle uyuyordun? Ah! Benim küçük Nihal'im, senin öyle fikirlerin vardır ki..." (Uşaklıgil_AM: 234).
- (2) "Yüzü mahzundu, dudakları titriyordu. Beni elimden tutup göğsüne çekecek gibi bir hareket yaptı. Sonra yine bıraktı: "Feride, **çocuğum**... Sana bir haber vereceğim... Üzücü bir haber... Baban bir parça hastaymış... Bir parça diyorum amma galiba ziyadece..." (Güntekin_Ç: 24).
- (3) Hocası Yunus'a: "Sen benim kalbimi yumuşattın a **çocuk**." (İşinsu_BBVBİ: 53).
- (4) Kervanbaşı: "Sonra Yusuf'a döndü. Dedi ki: Söyle güzel **çocuk**, sen in misin, cin misin?" (Bekiroğlu_YZ: 46).

Taramalarda "çocuk" hitabının temel anlamının dışında kullanıldığı tespit edilmiştir. "Çocuk" hitabının yetişkinler için kullanılması bir deyim aktarmasıdır. Bu deyim aktarmasında insandan insana bir aktarma söz konusudur. Kendisine benzetilen (kaynak) varlık çocuk, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen yetişkin kişidir. Çocuk; sevimlilik, temizlik, saflık, çocukça düşünce, olgun olmama, tecrübesizlik yönleriyle yetişkin kişilere aktarılmaktadır.

- (1) Akif Bey sevdiği eşi Dilruba'ya hitaben: **Çocuk!** Hiç insan birkaç bardak suyun sesinden, iniltisinden çekinir mi? içtiğin suları bir yere toplasalar, en büyük dalgaların yirmisi otuzu kadar olur. Dilrübacığım, fırtına açık havadan eğlencelidir. Vallahi yalan değil. Şimdi ufuktan bir siyah buluttur, kalkar, hücum kolu gibi toparlanır da umulmaz bir süratle ileri doğru yürür." (N.Kemal_AB: 18).

göre iki heceden oluşan *çocuk* kelimesinin ilk hecesi bir isim kökü, ikinci hecesi ise küçültme ekidir. Birinci hecedeki *ço* kökünün Eski Uygurcada "paket, eşya paketi", DLT'de "eşya konan heybe, bohça" ve Türk lehçelerinde "kundak, bağ" anlamına gelen *çoğ* kökünden gelmiş olabileceğini, kökün sonundaki -ğ sesinin düştüğünü ve küçültme eki ile birleşerek "kundakçık, bohçacık" anlamına gelen *çocuk* kelimesini türetmiş olabileceğini ifade etmektedir. Türkmencede "domuz yavrusu" anlamına gelen ve *c* sesi ile yazılan *cocuk* kelimesi ile *çocuk* kelimesinin karıştırılmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca *cocuk* kelimesinin domuz yavrularından çıkan sesin yansımından doğabileceğini belirtmektedir (1978: 1-2).

- (2) Gülnihal dadı kendine annesi tarafından emanet edilen İsmet'in hiçbir şekilde üzülmelerini istemez ve ona hitaben: "**Çocuk!** Benim için değil, senin dünyada hiçbir şey için ağladığını istemem." (N.Kemal_G: 10).
- (3) Ferhat Ağa Cezmi'ye: "Nereye?" Cezmi: "Ay efendim! Sılaya, hacca hiç değil... Savaşa. İran boyuna." Nevi gülümseyerek: "**Çocuk**, savaş şiir yazmaya benzemez." (N.Kemal_C: 58).
- (4) Behlül Bihter'e ilk kez odasına gelince: "**Çocuk!** diyor, sonra ona teşekkür etmek için kelimeler buluyor. (Uşaklıgil_AM: 287).
- (5) Genç Handan Hanım için söyleniyor: "Seninle hayatta kazanılmayacak yarış yoktur, **çocuk**, dedi." (Adivar_H: 52).
- (6) M. Kemal haber getiren askere: "Al, **çocuğum!**³²" dedi. (Adivar_AG: 121).

"Çocuk" hitabının taranan metinlerde hayvan yavrularına da aktarılabildiği tespit edilmiştir:

Zilha yavru kediyi alıp: "Gel pisi pisi. Gel **çocuğum**, gel bana sen." (Taner_KAD: 67).

dadı: Far. Evlerde çocuğa bakan kimse, daye. TS

- (1) İsmet Hanım: "Benim merhametli anneciğim, benim zavallı **dadıcığım!** Annemi Allah aldı ise ben duruyorum." (N.Kemal_G: 10).

³² "Çocuk" hitabı Atatürk tarafından sıklıkla kullanılan bir hitap şeklidir. Atatürk'le ilgili hiç bilinmeyen özellikler, "Cumhurbaşkanlığı Makamı Olarak Dolmabahçe Sarayı ve Atatürk" adlı kitapta yer alıyor:

"Gece sofraları nedeniyle geç kalkan Atatürk, uyanır uyanmaz odasındaki divanın üzerine geçer, orada bağdaş kurarak kahve-sigara içerdi. Sonra tıraşını, masajını yaptırır, ardından çalışma odasına geçerdi. Hem kahvaltı hem öğle yemeği olarak bir dilim ekmek ve bir kase ayran ya da yoğurt yerd. İkinci vaktinde de bir bardak ayran içerdi. Akşam sofrasında 10 kişiden aşağı düşmeyen bir davetli topluluğu her zaman hazır bulunurdu. Sofrada imtihan etmek istediği kişileri karşısına, iltifat etmek istediği kişileri yanına oturturdu. Etrafındakilere ve mahiyetinde bulunanlara genellikle 'Çocuk' diye hitap ederdi. "Beri bak çocuk", söze başlarken maiyetine kullandığı hitap şekliydi. En ağır kelimesi ise 'ebleh' anlamında kullandığı 'hebenneka' idi." [http://pazarvatan.gazetevatan.com/ \(30/07/2012, 15.19\).](http://pazarvatan.gazetevatan.com/ (30/07/2012, 15.19).)

- (2) Rakım: “Hayır **dadıcığım!** Benim üstüm başım bana yeter.”
(A.Mithat_FBRE: 12).

dayı: Annenin erkek kardeşi; cesur, yiğit; yaşlı erkeklere söylenen bir seslenme sözü. *TS*

- (1) “Dedim emret **dayı**, senin için... Dayım yahu! Ötesi var mı? Anamın ağası...” (O.Kemal_C: 57).
- (2) “Yaşım bu dikkate müsait miydi? Burasını bilmiyorum. Fakat omuzuna yavaşça el koyup: Sevgili **dayıcığım**, beraber oynasak olmaz mı, demekten kendimi zor almıştım.” (Tanpınar_YY: 109).

dede: Torunu olan erkek, büyük baba, büyük peder; büyük babadan başlayarak geriye doğru atalardan her biri; Mevlevi tarikatında çile doldurmuş olan dervişlere verilen unvan; yaşlı erkeklere söylenen bir seslenme sözü. *TS*

- (1) “Küçük şirin kuzular alacağız. Şu kadar şu kadar, minnacık minnacık... Islak burunlarıyla ellerimizi koklayacaklar.” “Ah **dedeciğim**, canım dedeciğim...sen ne iyiymişsin...” (O.Kemal_SM: 15).
- (2) “**Dedeciğim**, ne olur iyileş... Yaz sen olmayınca çekilmiyor. Seni çok özledim.” (Kulin_HDKS: 86).

Bektaşilik ve Alevilikte *dede*, toplumun inanç lideridir. Aynı zamanda sorun çözücü, barışçı, hâkim, savcı ve eğitici konumdadır (Rençber, 2010: 404).

“Söyle oğul, dedi” “Söyle can, derdin nedir, derman olalım.” “**Dedem** bunu nasıl tabir edersiniz, diye sordu.” (Topuz_TÖ: 41).

elti: Kardeş eşlerinden her birinin ötekine göre adı. *TS*

Ayna Meleğe: “Sana derim, güzel **eltim**, sen bu Banu Çiçek kızına tez vakitte örtü koy ki, bahadırlar yüzün görüp yanmasın.” (Buğra_O: 141).

enişte: Bir kimsenin kız kardeşinin veya kadın hısımlarından birinin kocası. *TS*

- (1) “Onun için duygularımızın pek birinci derecede ulvi şeyler olduğuna inanmazsam beni mazur görünüz sevgili **enişteciğim**.” (Güntekin_AG: 229).
- (2) “Ah Hilmi **Eniştem**, ah teyzelerim! Annem her birinizi ne kadar özledim, bilsen! Haydi canım.... Seni öpücüklere boğarım, babamı, anneannemi de sen benim için öpücüklere boğ. Çift canlı kızın Ayşe.” (Kulin_HDKS: 263).
- (3) “Haydi Sermet, sen söyle. Nereye gidelim?” “Eve dönsek iyi olur **enişteciğim**.” (Gürpınar_BD: 290).

eş: Birbirinin aynı olan veya birbirine çok benzeyen iki şeyden her biri, benzeri; karı kocadan her biri, hayat arkadaşı, refik, refika; birlikte yaşayan dişi ve erkek hayvandan her biri; ikişer kişilik gruplarla oynanan oyunlarda, ortak oynayan iki kişiden her birinin öbürüne göre durumu, partner; *hlk. kuma, ortak; hlk. arkadaş; hlk. döl eşi. TS*

Karı kocadan her biri anlamında kullanılan “eş” sözcüğü yan anlamdadır:

- (1) Mevlana ikinci eşi Kerra Hatun’a: “Güzel **eşim**, bana bu kadar eziyet etme...” (Yağmur_AGM: 85).
- (2) “Kalacağı odaya girdiğinde masada bir bilgisayar görmüş ve eşine mail göndermeye karar vermişti: “Kime: Sevgili **eşıme**.” (Kara_IÖY: 149).

evlat: Bir kimsenin oğlu veya kızı, çocuk; soy, döl; yaşlı kimselerin çocukları yaşındakilere kullandıkları bir seslenme sözü.^{TS}

“Evlat” sözcüğü zaman içinde yeni anlamlar kazanmış ve çokanlamlılık özelliği göstermiştir. “Evlat” hitabı taranan metinlerde hem temel anlamda hem de yan anlamda kullanılmıştır.

“Evlat” hitabının *bir kimsenin oğlu kızı* anlamıyla kullanıldığı örneklerde sözcük temel anlamdadır:

- (1) Süleyman kendi oğluna hitaben: “Benim yiğit **evladım**.”(N.Kemal_AB: 60).
- (2) Bihruz Bey’in annesi: “Neden sıkılıyorsun **evladım**?” (R.M.Ekrem_AS: 222).
- (3) Anne oğluna: “Aha benim tosun **evladım**.” (Gürpınar_GBYD: 26).
- (4) Babam boynuma sarılıp “A benim devletli **evladım**! Ne kadar uğurlu ve akıllı çıktın sen!” (Pala_O: 159).

“Evlat” hitabının *soy, döl* anlamıyla kullanıldığı örneklerde sözcük yan anlamdadır:

- (1) Torunu için: “Sen korkma benim güzel **evladım**.” (S.Sezai_S: 33).
- (2) Dede ile torunu arasında geçen konuşmada: “Dedeciğim!” “Efendim yavrum” “Buradayım **evladım**, geliyorum.” (O.Kemal_SM: 19).

“Evlat” hitabının *yaşlı kimselerin çocukları yaşındakilere kullandıkları bir seslenme sözü* olarak kullanıldığı örneklerde sözcük yine yan anlamdadır:

- (1) Sıtkı Bey genç asker İslam Bey’e hitaben: “Ne yapalım **evlat**? En son çareyi bir tek adama nasıl teslim edebilirim? Ya, teşebbüs sırasında, yardıma muhtaç bir iş çıkarsa? Orduya kılık değiştirilerek girilecek...” (N.Kemal_VYS:239).

- (2) “Yavrum, dedi” “**Evladım**. Sen bana babandan biricik yadigârsın. Bundan sonra baban benim...” (O.Kemal_SM: 114).
- (3) Meczup Ali Numan’a hitaben: “Ha bak **evlat** sana bir şey diyeyim, gönlünü sevgiye aç, güzel Allah ancak gönlün sevgilere açık olduğu zaman gönlüne girebilir.” “Neler oldu **evlat?** Aşık oldum Ali amca.” (Işinsu_HB: 74, 86).
- (4) Tapduk Emre: “Haşa, Yunus’um, has evladım.” (Pala_O: 271).
- (5) Şems, Mevlana’nın oğlu Sultan Veled’e hitaben: “**Evladım**, Mevlana’nın gözbebeği benim de gülümdür, sen **evladımsın**.” (Yağmur_AGŞ: 177).

gelin: Evlenmek için hazırlanmış, süslenmiş kız veya yeni evlenmiş kadın; aileye evlenme yoluyla girmiş olan kadın. *TS*

Aileye evlenme yoluyla girmiş olan kadın için kullanılan “gelin” hitabı yan anlamdadır:

- (1) Cankız, gelinine: “Heeey, benim gökçek **gelinim**, huysuz Osmancığa Tanrı bağışı; sende bir hâller görürüm. Ben boşuna kız, boşuna gelin, boşuna hatun, boşuna ana, boşuna karıcı olmadıysam, yemin olsun, senin bir derdin var. Gel otur!” (Buğra_O: 167).
- (2) Yunus’un annesi gelinine hitaben: “Sen beni dinlemiyorsun **gelincik**” “Kalk kalk **gelinim**, namazımızı kılalım.” (Işinsu_BBVBİ: 32).
- (3) Kayınvalide Nazlı, gelinine: “Yapalım mı **gelinciğim**, Allah’a şükürler olsun bir sürü oğlumuz var.” (Işinsu_HB: 230).

“Gelin” sözcüğü, halk arasında yaşlı kimselerin genç kadınlar için kullandığı bir hitap şekli olarak yan anlamda kullanılır.

güveyi: Damat. *TS*

- (1) Malhun Hatun: “Yanıma gel. Kayı beği, yiğit beğ. Beri gel, başım tahtı, gönlüm bahtı, şeyh babamın **güveyisi**, anam, atam verdiği, beri gel de de bana.” (Buğra_O: 168).
- (2) “Canımız **damadımız** gitti, ilahi hanım, dert edindiğin şeye bak!” (Kulin_HDKS: 20).

hala: Ar. Babanın kız kardeşi, bibi. *TS*

- (1) Lakin bir çare, bir çare bulacağım. Beşir’i kurtarmalı. Değil mi **halacığım**.” (Uşaklıgil_AM: 458).
- (2) “A Hasan, çocuk gıdıklanmaz, ne yapıyorsun? **Halacığım**, çapkın öyle bir zevkleniyor ki...” Öyle ama yavru katılır, ciğerleri onun su gibi bir şey.” (Adivar_ZO: 10).

hatun: Kadın, bayan; eş, zevce; yüksek makamdaki kadınlara ve hakan eşlerine verilen unvan anlamlarında kullanılmaktadır. *TS*

Eş, zevce anlamında kullanılan “hatun” hitabı yan anlamdadır:

- (1) Tapduk Emre: “Bu kimdir **hatunum**?” (Işinsu_BBVBİ: 237).
- (2) Tabduk Emre eşine hitaben: “**Hatun** sen kal evde, artık Yunus götürür beni.” (Işinsu_BBVBİ: 391).

hayat arkadaşı: Eş, karı kocadan her biri. *TS*

“**Hayat arkadaşım**, sevdiceğim, çocuklarımın annesi, yüreğimin Gül Hatun’u Hakkın rahmetine kavuştu.” (Yağmur_AGM: 79).

hemşire: Far. Doktor tarafından acil durumlar dışında yazılı olarak verilen tedavileri uygulamak, hastanın bakımını düzenlemek, denetlemek ve değerlendirmekle görevli ve yetkili sağlık çalışanı; kız kardeş, bacı. ^{TS}

“Hemşire” hitabı taranan metinlerde *kız kardeş, bacı, kadınlar arasında kullanılan bir seslenme sözü* anlamlarında kullanılmıştır. Bu anlamlar “hemşire” sözcüğünün yan anlamlarıdır:

- (1) Kadın kılığına giren Ragıp sevdiği kıza hitaben: “Ragıbe Hanım bu haleti gördüğü gibi, şaşırarak: Aman **hemşirem!** Bu ne hâldir? Ne oldun? Allah aşkına kendine gel, ne oldun?” “Ah, **hemşirem!** Bilsen bu ağlamanın sebebi nedir! Ah!” (Ş.Sami_TTF: 94).
- (2) Çaresaz (esir), kendi gibi esir olan Dilber’i kucaklayarak: “**Hemşireciğim,** senin gönlün pek yumuşaktır.” (S.Sezai_S: 76).
- (3) Manastırlı Hanım, Feride’ye hitaben: “Allah gönderdi sizi **hemşireciğim.** İki lakırdı eder, açılırız.” (Güntekin_Ç: 141).

kardeş: Aynı anne babadan doğmuş veya anne babalarından biri aynı olan çocukların birbirine göre adı; yaşça küçük olan çocuk, adı bilinmeyen kimselere söylenen bir seslenme sözü, aralarında değer verilen ortak bir bağ bulunanlardan her biri. ^{TS}

“Kardeş” sözcüğü aynı anne babadan olan çocukların birbirine hitabı olarak kullanıldığında temel anlamdadır:

- (1) Ağabeyi kardeşine hitaben: “Evet, ne olur? Orada seninle beraber ağlayacak birisini bulurdun... Sen bahtiyar değil misin, **kardeşim?** Bak senin bahtiyar olmadığını düşündükçe benim ta şuramdan, ciğerimin ta ortasından bir acı şeyin aktığını hissetmiyor musun?” (Uşaklıgil_MVS: 162).
- (2) Zero eşkıya ağabeyi düşününe gelince: “Hoş geldin canım **kardeşim,** dedi... Benim biricik, yiğidim, **kardeşim,** eşkıyam.”s.92

“Kardeş” hitabı taranan eserlerde genellikle kardeş gibi sevilen arkadaşlar için kullanılmıştır:

- (1) Şahin, arkadaşı Akif’e: “Akif **kardeşim**... Benim iki gözüm Akif'im!” (N.Kemal_AB: 53).
- (2) Atıf Bey bu kez arkadaşına döndü: Aliciğim, gel **kardeşim**, konuşalım. Dayım çok sinirli, laf anlamıyor.” (N.Kemal_I: 75).
- (3) İki erkek arasında geçen konuşmalar: “Teşekkür ederim, esrarkeşim.” “Daha lafım bitmedi güzel **kardeşim**.” (Gürpınar_BD: 98).
- (4) “Server, Refik’e: “Affet **kardeşim**. En az anladığım da Handan'ın sana bu tuhaf bağlılığı. Aslında, zaten seni seviyordu. İradesi Hüsnü Paşaya bağlı, Neriman'a sevgisi bu aşkına bir duvar oluyordu.” (Adıvar_H: 185).
- (5) “Öldüm ben! Tayfur dostum, **kardeşim** ben bittim, mahvoldum” diye başlamıştım.” (Karay_N: 238).
- (6) Deli Hüseyin: “Karaca! Karaca! **Kardaşım** (kan kardeşi) Karaca!” (Y.Kemal_ÜAE: 119).
- (7) Aşkında mecnuna dönen Kays’a dostları: “Aman ey âşık-ı Şeyda!” “Ne deriz anana atana sonra a kutlu **kardeş**?” (Pala_LM: 20).

Türk toplumunda kardeşliğin kan bağıyla kurulan türünden farklı şekilleri de mevcuttur. Bu kimseler birbirlerine yakınlıklarını ve bağlılıklarını “kan kardeşliği” ve “ahret kardeşliği” gibi kavramlarla pekiştirmiştir.

Kan kardeşliği, “İki kişinin bedenlerinin bir yerini çizerek akıttıkları kanı birbirleriyle karıştırmalarıyla kurulan ve her ikisine de gerçek kardeşler arasındaki hak ve görevleri yükleyen dostluk bağı³³” şeklinde tanımlanmıştır. Genellikle küçük yaşlarda oluşan ve kişilerin aileleri tarafından da kabul gören kan kardeşliğinde ömür boyu süren bir dayanışma ve dostluk söz konusudur.

³³ <http://tdkterim.gov.tr/bts/> BSTS / Budunbilim Terimleri Sözlüğü-1973.

Gazi Rahman: Evdoksiya'yı emanet ederken: "Hey Ecebay, **kankardaşım** benim; bu sana emanettir; Kutlu Melek bacıma emanettir." (Buğra_O: 254).

Ahret kardeşliği İslâm toplumlarında yaygın bir yakınlaşma şekli olup bilhassa yaşlı kadınlar arasında görülen ve ahret hayatında da devam edeceğine inanılan bir kardeşlik türüdür. Ahret kardeşi olan kişiler birbirinin çok yakın dostu ve sırdaşı olur. Evli kadın ve erkekler arasında da ahret kardeşliği gerçekleşebilir. Bu aileler arasında kardeşlik bağı kurulduğu için kıskanma söz konusu olmaz. Genç kızlar arasında da ahret kardeşliği kurulabilir ve kızlar evlendikten sonra da bu samimi arkadaşlıklarını sürdürürler.³⁴

- (1) Banu Çiçek arkadaşı Emine'ye: "Hey benim **ahret kardaşım**, ergen alı kaftanını ver ki, ağam Bay Koca'ya götürüyüm" (Buğra_O: 208).
- (2) Emine: "Vebal alma **ahretliğim**, dedi; senden sonra boyumuzun en güzeli." (Buğra_O: 211).
- (3) "Sıcacık yemeklerle karnımızı doyurduktan sonra biri **ahretlik!** Dedi, "Gecen mübarek olsun, alem-i manada selamın selamımızdır!" (Pala_O: 211).

karı: Bir erkeğin evlenmiş olduğu kadın, eş, refika, zevce; *kaba* kadın; yaşlı, ihtiyar. *TS*

"Karı" sözcüğü anlam değişimine uğramıştır. Eski Türkçede "yaşlı, ihtiyar" anlamında olan *karı* sözcüğü, Türkiye Türkçesinde "eş, zevce" anlamında kullanılmaktadır (Gülensoy, 2007: 468). Günümüzde ise *karı* sözcüğü, standart dil kullanımında kaba bir ifade olarak karşılanmakta ve bir erkeğin evli olduğu kadın, zevce anlamındaki "karı" yerine "eş" ifadesi tercih edilmektedir. Bu durum da "karı" sözcüğünün anlamında kötüleşmeye doğru giden bir sürecin başladığını göstermektedir.

³⁴ TEZCAN, Mahmut; "Tassavvurî Akıbalık ve Ülkemizdeki Uygulama", Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Cilt: 15 Sayı: 1 Yayın Tarihi: 1982.

- (1) "Pek mi geç kaldık sevgili **karıcığım**...Yemeğiniz hazır bey..." (Safa_C: 54).
- (2) "Nilgün'üm! Sultanım! **Karıcığım!**" (Karay_N: 448).
- (3) "O zaman Nâfiz Bey, sevgili karısının firketelerle zarif bir şekilde toplanmış saçlarını öptükten sonra: Canım **karıcığım** benim, dedi." (O.Kemal_SM: 9).
- (4) "Canım **karıcığım**, ne oluyorsun, ne yapıyorsun, niye kızılıyorsun bana?" (Işinsu_KD: 122).
- (5) "Özdemir, Nevin'e saadetten bahsedecek oldu: Çok mesutum **karıcığım**, çok mesut olacağız canım **karıcığım** bundan sonra." (Abasıyanık_KA: 80).

Tarık Buğra'nın "Osmancık" romanında karıcık hitabı yaşlı bir kadın için kullanılmıştır. "Osmancık" romanı Osmanlı'nın kuruluş dönemini konu edinmekte ve bazı sözcüklerde Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerini yansıtmaktadır.

Osman: "Hey **karıcık**, sana Gökçe Bacı mı desem, Deli Gökçe mi desem?" (Buğra_O: 156).

kız: Dişi çocuk; dişi cinsten birine daha yaşlı biri tarafından kullanılan bir seslenme sözüdür. *TS*

- (1) Hayrullah Bey, kızı gibi sevdiği Feride'ye hitaben: "**Kız**, sen daha yatmadın mı?"(Güntekin_Ç: 399).
- (2) Hanife, Zekiye'ye hitaben: "**Kızım!** Hanım kızım! Hay, Allah canımı alsın! Ne diyeceğimi de bilmiyorum." "**Kızım**, kızcağızım! Hay, ayaklarım kırılaydı! Hay, ağzım kuruyaydı! Hay, Allah bin türlü belamı vereydi de..." (N.Kemal_VYS: 213, 214).
- (3) Fıtnat Hanım'ın annesinin ölmeden önce yazdığı mektup: "Ana şefkatinden mahrum kalacaksın!.. Ah zavallı ben! Dünyanın hiçbir şeyine yanmam, yalnız sana, ah mini mini **kızcağızım!**" (Ş.Sami_TTF: 132).

- (4) “Elini sürmek ihtiyacını duydu mu kadın, sizindir! İster sevgili, ister dost, ister kardeş, her hâlde sizin göğsünüze başını koymaktan hazzedecek biridir. Sevgili Nil... Yavrum, **kızım**, aşkım... incim!” (Karay_N: 105).
- (5) Kayınvalidesi gelinine hitaben: “**Kızım**, civanım, elmasım! Merdivenlerden koşarak iniyorsun civanım, şimdi sen korka korka yürümelisin.” (Uşaklıgil_SD:137).

koca: Bir kadının evlenmiş olduğu erkek, eş, zevç. *TS*

Eski Türkçede “ihtiyar” anlamına gelen “koca” sözcüğü anlam değişimine uğrayarak *kadının eşi*, *zevci* anlamında kullanılmaktadır. Jean Denny, koca sözcüğünün “kucaklamak, korumak” anlamına gelen *kuçmak* fiilinden geldiğini ifade etmekte “karı” ve “koca” sözcüklerini şu şekilde açıklamaktadır:

“Bu kelime (karı) aslında *kart* (Radloff, II, 198.s.) veya *koca* gibi “ihtiyar” anlamında idi. Sonraları belki harem tesiriyle zevcenin adını söylemekten çekinilerek *kaşık düşmanı*, *Köroğlu* gibi tabirlere ilave biçimiyle (ve *bizim ihtiyar* diye diye) gitgide “ihtiyar (kadın)” anlamında bir hususiyet almış ve bilhassa Eski Osmanlıcada *karıcık* küçültme şekliyle kullanılmıştır. *kari*’yı “evli kadın, erkeğin eşi” anlamına götüren anlam gelişimine uyumlu olarak *koca* kelimesi de “zevç, karının eşi” anlamını almıştır. Bizce *koca* bu anlamıyla “kucaklamak, korumak” anlamındaki *kuçmak*’dandır. *Kucak* (son k düşmüş olacak) “mert, yiğit” demektir. Şimdiki Osmanlıcada “ihtiyar kadın” anlamındaki *koca karı* ve “karı ile koca” anlamındaki *karı koca*’yı karıştırmamalı (2012: 708).”

Bir kadının evlenmiş olduğu eşi anlamında kullanılan “koca” sözcüğü temel anlamdadır:

- (1) “Sensiz bütün bütün budala, boş ve bedbaht oldum. Ne oluyorum Refik? Gözlerinden yanaklarından öperim, sevgili **kocam**.” (Adivar_H: 173).

- (2) “Elbette **kocacığım**. Senin yazıhanede oturman daha doğru olur. Gelen gidenle temesa eder, kızına notlar çıkarırsın.” (O.Kemal_SM: 26).
- (3) “Ferit, neye beni anlamıyorsun. Küçük kızlar gibi gidip kucağına oturdum, kollarımı boynuna doladım: **Kocacığım** ne olacak, neye itiraz ediyorsun sanki?” (Işinsu_KD: 130).
- (4) “Derken sokak kapısının açıldığını duydu, annesi sarhoş ve çok sevinçli: Leyla uyudu mu acaba **kocacığım**, haberi verseydik kıza, diyordu.” (Işinsu_S: 252).

Cumhuriyet öncesi dönemleri konu edinen metinlerde “koca, eş” anlamında “zevc” sözcüğü de kullanılmaktadır:

“Sevgili **zevcim**, biricik Paşam efendim, siz bütün akli başında insanlara örnek olduğuz.” “Sevgili efendim, biricik hocam, bana dünyayı siz tanıttınız, bana her şeyi, ama her şeyi siz öğrettiniz. Beni siz keşfettiniz, iyiyi kötüyü, çirkinini güzeli yanlış doğruyu sizden öğrendim.” (Topuz_TÖ: 245-246).

kuzen: Teyze, dayı, hala veya amcanın erkek çocuğu, erkek yeğen, böle. *TS*

Büyük Türkçe Sözlükte, teyze, dayı, hala veya amcanın erkek çocuğu, erkek yeğen anlamında verilen “kuzen” sözcüğü anlam genişlemesine uğrayarak günümüzde kız yeğenler içinde kullanılan bir sözcük olmuştur. Ancak sözcüğün bu anlamının sözlükte leksik birim hâline gelmediği görülmektedir. Ayrıca sözlükte (TDK) kız yeğenler için, standart konuşma dilinde yaygın olmayan “kuzin” ifadesi yer almaktadır.

“Sana büyüdüğümü, hemen hemen bir genç kız olduğumu söyleyişimde elbet bir maksat var... Hadi sevgili **kuzenim**... Fazla üzülme... Bazı şeyler vardır ki, çocuk görür... Fakat artık büyümeye başlamış bir genç kız hiç fark edemez... Hadi gönlün rahat etsin....” (Güntekin_Ç: 40).

“Behiç hemen Siyret'i göstererek: Size sevgili bir arkadaş takdim edeceğim: Kommersiyale bankasından Siyret Bey... tâbir caizse: Süt **kuzinim** Mebrure Hanım... Mebrure, gözleri Siyret'in hemen gözlerine ilişip kalarak başını hafifçe eğdi.... süt **kuzinim** Mebrure Hanım...” (Safa_SK: 41).

nine: Torunu olan kadın, büyük anne, nene; yaşlı kadın; yaşlı kadınlar için kullanılan bir seslenme sözü. *TS*

anneanne: Annenin annesi. *TS*

- (1) “Ah **nineciğim, nineciğim!** Gönlüme neden bu kadar aşırı duygusallık verdin?” (N.Kemal_VYS: 197).
- (2) “Hasta mısın **nineciğim?**”(Safa_C: 93).
- (3) Paris'ten büyükannesine yazdığı mektuplar “Gluglu **nineciğim**” diye biterdi. (Dündar_L: 89).
- (4) “Bak **anneanneciğim**.... Sizleri çok seviyorum ama beni boğuyorsunuz.” (Kulin_HDKS: 231).

nişanlı: Evlenmek için söz verip yüzük takmış olan kimse, adaklı. *TS*

“**Nişanlım**, sevgilim ve aşkım Nil henüz benim olmadı.” (Karay_N: 12).

oğul: Erkek evlat; bir ana arıyla birlikte kovandan ayrılan, yeni yetişmiş arı topluluğu; yaşlı kimselerin genç erkeklere söylediği bir seslenme sözü olarak kullanılmaktadır. *TS*

Çokanlamlılık özelliği gösteren “oğul” sözcüğünün ilk (temel) anlamı “erkek evlat”tır.

- (1) Ede Balı kendi oğluna: “Bak **oğul**, sunacak bir şeyler var mıdır?” (Buğra_O: 98).

- (2) Ertuğrul beğ oğluna hitaben: “Berhüdâr ol, **oğul**. Tanrı daha nicelerini müyesser kılsın. Var anan karıcığın elini öp, müjdeni ver.” (Buğra_O: 182).
- (3) Annesi Orhan’a hitaben: “Bu ne hazırlığıdır **oğul**? Pazarlık işimiz yoktur, diyor. Benim gitmem gerektir, ana.” (Buğra_O: 281).
- (4) Ali Rıza Bey oğluna hitaben: “Elbette **oğulcuğum** elbette.” (Gürpınar_YD: 34).
- (5) Annesi oğlu Numan’a hitaben: “Nasıl istersen öyle yap **oğulcuğum**, dedi, ama ben seni çok özleyeceğim, hepimiz özleyeceğiz.” (Işinsu_HB: 100).
- (6) “Bir yaprak gibi titrerken Yusuf baba kucağındaki emniyette bile, Yakub sordu: **Oğulcuğum**, ne oldu, de bana, ne’n var?” (Bekiroğlu_YZ: 24).

“Oğul” sözcüğü taranan metinlerde yan anlamıyla da kullanılmıştır. Oğul sözcüğünün yan anlamı, yaşça büyük kimselerin kendinden yaşça küçük erkeklere hitaben kullandığı bir sözdür.

- (1) “Talat Bey, Arap’ın manasız sözlerini dinlemeyip: Ah anneciğim, bilmem ne oldum, bugün keyfim yok, dedi.” Dadı: “Allah’a emanet, **oğlum** nen var?” (Ş.Sami_TTF: 2).
- (2) Sıtkı Bey, kalenin kurtarılmasında önemli rol oynayan İslam Bey’e hitaben: “Gel, **oğlum**! Gel, beyim! Gel, arslanım! Dünyada, ahrette yüzün ak olsun! Vatanını sevenlere ne büyük örnek gösterdin, vatanı için ölmek isteyenlere ne güzel örnek oldun!” (N.Kemal_VYS: 252)
- (3) Şeyh Ede Balı, Osman’a hitaben: “Dünyayı bize büyük gösteren bizim küçüklüğümüz, **oğul**.” (Buğra_O:11).
- (4) Usta yanında çalışan çocuğa hitaben: “Candan kim sever ki **oğul**?”s.(Aral_U: 84).
- (5) Hafize Keşanlı Ali’ye: “Senden sonra öbek öbek küçük bataklar üredi başımıza **oğul**...” (Taner_KAD: 48).

- (6) Lale yetiştiren Hafız Çelebi Yeye'ye: “**Oğulcuğum!** Selim ve ince zevki hiçbir medeniyetten aşağı kalmayan atalarımızın çiçeğe bakışı...” (Pala_KM: 165).
- (7) “**Oğul,** diye seslendi; canlara şarap getiriver.” “Söyle **oğul,** dedi” “Söyle can, derdin nedir, derman olalım.” “Dedem bunu nasıl tabir edersiniz, diye sordu.” (Topuz_TÖ: 41).

sütnine: Bir çocuğun, annesi dışında sütünü emmiş olduğu kadın, sütana, sütanne. *TS*

- (1) Zekiye: “**Sütnineciğim,** benim merhametli **sütnineciğim!**” (N.Kemal_VYS: 213).
- (2) “Nen var **sütnineciğim?**” (A.Rasim_ES: 40).

teyze: Annenin kız kardeşi, ana yarısı; anne yaşıtı kadınlara söylenen bir seslenme sözü. *TS*

Annenin kız kardeşi anlamında kullanılan “teyze” sözcüğü temel anlamdadır:

“Jülide birdenbire kendini Şükran’ın kollarına attı: **Teyze... Teyzeciğim** diye hıçkırmaya başladı. (Güntekin_AG: 162).

“Teyze” hitabı anne yaşıtı kadınlar için söylenen bir seslenme sözü olarak sıklıkla kullanılmıştır. Sözcüğün bu anlamı yan anlamdır:

- (1) Adile eşinin teyzesine: “Allah razı olsun **teyzeciğim,** dedi. Ödüm patlıyordu dokunacak bir şey yer de hastalanır diye... Sesi, korkudan ziyade sevinçten titriyordu.” (Tanpınar_H: 123).

- (2) Hapishanedeki Hatçe İraz'a: "Vay **teyzeciğim** vay!" "Hatun **teyzem**" "sen acından öldün." (Y.Kemal_İM: 216).
- (3) Sonra gene gırtlığında bir hıçkırık kıvrandı. Kadının elini tuttu birden, dudaklarına götürdü, yorgun gözlerinden yaşlar boşandı. "**Teyzeciğim, teyzeciğim...**" diye inledi. "Siz ne kadar iyisiniz, ne kadar temizsiniz! Ben de o kadar kötüyüm. İki aydır bir kuruş kira vermedim de." (Yücel_MÇ: 144).
- (4) "Bekir oğlana bir kardeş gelmesini çok istedi Nazlı **teyzeciğim**." (Işinsu_HB: 174).

torun: Bir kimseye göre çocuğunun çocuğu; aynı soydan gelenlerden her biri; takip eden, benimseyen, seven kimse. *TS*

Cankız: "Tanrı anana, babana, gaza günlerini göstersiz, benim yiğit **torunum**." (Buğra_O: 183).

yavru: Yeni doğmuş hayvan veya insan; çocuk, evlat; bir şeyin küçüğü; argo güzel, alımlı genç kız. *TS*

Karabibik hayvana: "Diiih! Ha gözüm ha! Çiç çiç çiç çiç! Bas gidelim, **yavrum** da bas gidelim." (N.Nazım_K: 35).

Genellikle çocuk ve evlat için kullanılan "yavru" hitabı yan anlamdadır.

- (1) "Yatağın içinde doğrulup da arkasını yastığa dayadığı ve yanına koydukları bebeğini kucağına aldığı zaman ihtiyar kadın konuşmaya başladı: **Yavrucuğum**, sen kimin kızıydın?" "Ben halayığım..." (S.Sezai_S: 31).
- (2) Ali Bey'in annesi: "Aliciğim, **yavrum** dedi, dairendeki işlere böyle dört elle sarıldıkça çok memnun oluyorum. Bu çalışkanlığın, inşallah yükselmene neden olur." (N.Kemal_İ: 107).

Sevilen kadın veya eş için kullanılan “yavrum” hitabı bir deyim aktarmasıdır. Bu hitap şekli ile sevilen kadının tazeliği, gençliği, güzelliği ve korunmaya muhtaç oluşu anlatılmaktadır:

- (1) Rakım cariye kız Canan’a: “Gel bakalım Cânân. Gel korkma **yavrum**.” (A.Mithat_FBRE: 23).
- (2) “Ta kulağının içine ruhumun bütün ateşini üfleyerek: Senin için bitiyorum **yavrum**. Ümitsizliğimin son deminde melek gibi imdadıma yetiştin.” (Gürpınar_GBYD: 59).
- (3) “Sevgili Nil... **Yavrum**, kızım, aşkım... incim!” (Karay_N: 105).
- (4) “Hayır yavrum (karısına hitaben) hayır Allah sana ceza vermiyor, bir hamile bir zavallı kadına niçin ceza versin o....” (Işınsu_BBVBİ: 129).

“Yavrum” hitabı akranlar, arkadaşlar arasında hatta erkekler arasında da kullanılabilmektedir:

- (1) Müjgan kendisinden birkaç yaş küçük olan kuzeni Feride’ye: “**Yavrucuğum**, ben öyle arkasından koşulacak bir kız değilim ki” (Gürpınar_Ç: 62).
- (2) İhsan arkadaşı Cemal’e: “**Yavrum**, senin zihnin gerçek benim amcaoğlunun kızına takılmış.” (Adivar_AG: 134).
- (3) İki erkek arasında geçen konuşmada: “**Yavrum** Behiç, bilirsin ki en korkak bir adam değilim, pratik düşünürüm.” (Safa_SK: 160).

yeğen: Birine göre, kardeş, amca, hala, dayı veya teyzenin çocuğu. *TS*

- (1) Amca Bey: “Orövuvar, sevgili **yeğenim**.” (Gürpınar_M: 171).
- (2) Osman amcası olduğu yeğeni Bay Koca için: “Benim özlü oğul muştusu **yeğenim**, diye seviyordu.” (Buğra_O: 145).

(3) Osman yeğenine: “Hey benim şahin gözlü **yeğenim**: o ki dedin, ben de bilirim.” (Buğra_O: 193).

(4) “Amcacığım ben müderris olmadan evlenmeye niyetli değilim, diye cevap verdi.” “Allah gönlüne göre versin **yeğenim**.” (Işinsu_HB: 106-107).

“Yeğen” hitabı yaşlı kimselerin sevdiği, akraba gibi yakınlık duyduğu çocuklara ve gençlere kullandığı bir hitap şekli olarak da karşımıza çıkmaktadır:

Kerimoğlu delikanlıları yemeğe çağırıyor: “Buyurun canım. Buyurun hay **yeğen**. Sağ olun yavrular, dedi.” (Y.Kemal_İM: 177).

yenge: Bir kimsenin kardeşinin, dayısının veya amcasının karısı; bir erkeğin kendi karısından söz ederken kullandığı ad; kadınlar için söylenen bir seslenme sözü; düğünde geline kılavuzluk eden kadın. *TS*

(1) Perihan yengesine hitaben: “**Yengeciğim** bunu babama söyledin mi?” (Esendal_VB: 34).

(2) “**Yengeciğim** çok soğuk, üşüyecek babam...” (Işinsu_KD: 38).

Türk toplumunda erkekler, arkadaşlarının eşlerine veya evli kadınlara saygı göstergesi olarak “yenge” hitabını kullanmaktadır, ayrıca bu hitap şekli bugün evli olmasa da sevgili konumundaki kişilerin kız arkadaşları için de kullanılabilir.

Pehlivan’ın arkadaşları ölüsünü eşi Kumru’ya getirirler: “Gel güzel **yengem**, gel bacım, dedi. Gel, sana göstereyim Haydar abimi.” (Yücel_KK: 262).

3.2.1.2. Unvanlarla Kurulan Sevgi Hitapları

ağa: Geniş toprakları olan, sözü geçen, varlıklı kimse; halk arasında sayılan ve sözü geçen erkeklere verilen unvan; büyük kardeş, ağabey; okuryazar olmayan yaşlı kimselerin adlarıyla birlikte kullanılan san; cömert, eli açık, koca gibi anlamlarda kullanılmaktadır. *TS*

Büyük kadeş anlamında kullanılan “ağa” sözcüğü, eski mutlakiyet hükümeti zamanında, saraydaki kılıç ashabının, hadım ağalarının ve yeniçeri milis askerinin başına verilen unvan olarak kullanılmaktaydı. “Ağa” unvanı (binbaş dâhil o rütbeye kadar olan) okuma yazması bulunmayan, askerlere de verilirdi (Deny, 2012: 706):

Zülfikar Kara Veli'ye: “Kapı yoldaşım, beni görmek istemişsin.” “Kara Veli: “Evet, **ağacığım!** Hapiste bizim bayram vardı...” (N.Kemal_G: 82).

İstanbul'da, özellikle kadınlar tarafından, evin halkını çağırmakta kullanılan bir unvandır (Deny, 2012: 706).

Kadınlar genç erkekler için bu hitabı kullanabilmektedir:

- (1) Karanfil uşak, Arap kadınla sevişmektedir ve onunla ilişki kurmak ister: “**Ağa**, dokunma, böğün çok yorgunum.” (Gürpınar_HS: 281).
- (2) Arap Karanfil uşağa: “**Ağacığım** bana kıyma. Ben sana gönül verdim. Cayır cayır yanıyorum! dedi.” (Gürpınar_HS: 281).
- (3) “Sen sultansın ben kulum, sen kaldırmazsan kalkmam!, deyiverdi. “Ne istorsun a efendi? Belli ki devletlü adamsın, kendine acımoorsun?” “Aşkını istiyorum hilal kaşlım, selvi boylum!” “Ucuzdur?” “Her şeyimi fedaya hazırım mah cemalim!...” “Aradığın bende değildir **ağam**; varasın yoluna gidesin...” (Pala_KA: 121).

“Ağa” sözü halk arasında sayılan ve sözü geçen erkeklere verilen unvan olarak da kullanılabilmektedir:

- (1) Osman Bey: “Saydığım **ağalarım**, kardaş bildiğim yoldaşlarım, ben size derim ki, pusu bilmeyene pusudur ve dahi, pusu kuranlar, bilenler pusu avıdır.” (Buğra_O: 214).
- (2) “Sen bilirsin Dursun **Ağam**. Dillerine kurban olduğum.” (Y.Kemal_İM: 39).
(Oğlunun ölmediğini söyleyip teselli verince diyor)
- (3) “Sağ ol benim güzel, insanlıklı **ağam**.” (Y.Kemal_YK: 250).

Ağabey, büyük kardeş gibi görülen erkeklere hitaben kullanılmaktadır:

- (1) Kutlu Melek: “Hey Rahman **ağam** benim; bu gördüğün yiğit benim erim Ecebay’dır.” (Bir zamanlar seviyor ama ağabey gibi kabul etmiş.” (Buğra_O: 226).
- (2) “Bak hele yiğenim!” ...”Bacı da geldi bak” “Karakız: Beni hoş görsen Halil **Ağa**...”Niye bacı?” “Eve gidecem vallaha kardaş, tahta mahta silicem.” “Der, teyzemin kızı be!” (O.Kemal_C: 56).

Yaşlı kimseler, genç erkeklere saygı ve sevginin ifadesi olarak “ağa” hitabını kullanabilmektedir:

Dede babacan bir tavrıyla: “**Ağam**, dedi. Bu çok hayırlı bir rüya. Can, sen bu Bağdat’ta evleneceksin, sevgi pınarında serinleyeceksin. Rüyanda gördüğün ceylan kız seni bekliyor. Hazreti Ali o kızı tez günde, tez saatte senin karşına çıkartacak. Onun kıymetini bil. Bir oğlun olacak, ona hazreti Ali’nin adını vereceksin. Adı Ali Haydar olsun derim.” (Topuz_TÖ: 41-42).

bey: Erkek adlarından sonra kullanılan saygı sözü; erkek özel adları yerine kullanılan bir söz; eş, koca, iskambil kâğıtlarında birli, as; erkek sıfatlarının hemen arkasına eklenir, aşığın çukur yüzünün arkasındaki yumru bölge; küçük bir toplumun veya küçük bir devletin başkanı; komutan; zengin, ileri gelen kimse, bay._{TS}

Farklı konumlardaki erkekler için kullanılan “bey” sözcüğü, çokanlamlılık özelliği göstermektedir. Genellikle bu hitap şekli erkekler, eşler, mevki olarak yüksek ve nüfuz sahibi kimseler için kullanılabilir. “Bey” hitabı kimi zaman yalın şekilde, kimi zaman da sevgi ve sahiplik anlamlarını katmak üzere iyelik eki “beyim” ve sevgi fonksiyonu taşıyan küçültme “+cik” eki ile “beyciğim” birlikte kullanılmıştır. “Bey” hitabının yalın kullanımında sevginin yanında belli bir mesafeyi korumanın getirdiği saygı da sezilmektedir.

Taranan eserlerde farklı konumlarda bulunan erkeklere hitabın örnekleri mevcuttur. Bu durumda kadınların eşleri için kullandığı “bey” hitabı yan anlamdadır:

- (1) Tahire Hanım eşi Halil Bey için: “**Bey**, Allah’ı seversen öyle uygunsuz lakırdılar söyleme!” (N.Kemal_ZÇ: 28).
- (2) Dilruba eşi Akif Bey’e hitaben: “İşte **beyim**! Bak, gözlerimde bir damla yaş var mı? Madem ki sen güçlü olmamı istiyorsun, istediğin kadar sabrederim.” (N.Kemal_AB: 23).
- (3) Dilaşub ölüm anında Ali Bey’in kollarında: “...Geliyorum hanımefendiciğim (Ali’nin ölen annesi Fatma Hanım için) geliyorum... Beyefendi beni gene kabul etti... Beyim, efendim...” (N.Kemal_İ: 189).
- (4) Peyker eşi için: “**Bey**! Feridun sizi bekliyor.” (Uşaklıgil_AM:175).
- (5) “Pek mi geç kaldık sevgili karıcığım...Yemeğiniz hazır **bey**...”(Safa_C: 54).

Kadınların sevdiği erkeklere “bey” hitabı daha çok Tanzimat ve Servet-i Fünun Dönemi eserlerinde görülmektedir. Ataerkil yapının daha yoğun hissedildiği o dönemlerde erkeğe karşı -arada aşk ilişkisi de olsa- saygı ön plandadır. Günümüzde sevgiliye hitaben “beyim” hitabının kullanımı görülmemektedir. Bunun en önemli nedeni günümüzde sevgililer arasında saygının geri planda olduğu samimiyete dayalı ilişkilerin yaşanması olabilir.

- (1) Şefika, sevdiği genç Ata’ya: “Lisanın gönlünde mi? Anladım **beyim** şimdi layıkıyla anladım. Ben de seni seviyorum.” (N.Kemal_ZÇ: 19).

- (2) Şefika, Ata Bey'in aşkından yataklara düşmüştür: "**Beyim**, sen misin? **Beyim**, hayal görmüyorum ya? Yanımda sen oturuyorsun, öyle mi?" Ata: "Şefikacığım! Efendim, Şefikacığım!" Şefika: "İlaç benim mi **beyim**?" Ata: "Hayır zavallı çocuk! Seni birine zorla nikah ettiler de benim için verem oldun, ölüyorsun, öyle mi?" (N.Kemal_ZÇ: 54, 55).
- (3) Zekiye sevdiği genç İslam Bey'e hitaben: "Eğer... Vatan... Vatan olunca... ben.... Ne derim? Ben ne diyebilirim? Git git **beyim**! Dünyanın bu hâli de varmış." (N.Kemal_VYS: 203).
- (4) Muhtar, sevdiği kıza hitaben: "İsmet'im, keyfin mi yok? Yüzüne bir mahzunluk çökmüş." İsmet: "Hayır **beyim** bir şeyim yok!" (N.Kemal_G: 14).
- (5) Sırrıcemal, Zehra ile Suphi arasında geçen konuşmalar: "Hayatım senindir elmasım!" "Canım sana feda olsun **beyciim**!" "Seninle birlikte neşem bulunmaz mı? Sana fedayım ben..." (N.Nazım_Z: 74).
- (6) "Hüsniyecığım" diye fısıldadı. Kız, yüzünü öpmeye başladı onun. "Mehmet'im benim, **beyim**! Hadi, kocam ol benim, sen de öp beni." (Cumalı_ABU: 127).

Bir toplumun yöneticisi konumundaki kişiye hitaben:

"He dedi Rahman; "Benim yiğit **beğim** Osman Beğ, ben iznim dilerim ki, bize Aydos'un kapısını açan Evdoksiya Domaniç'e gelsin ve de benim helalim olsun." (Buğra_O: 255).³⁵

Komutan konumundaki kişiye hitaben:

- (1) Rüstem Bey, Komutan Sıtkı Bey'in eski arkadaşı Ahmed olduğunu sezer ve ona hitaben: "**Beyim**! Ahmed Bey benim arkadaşım, kardeşimdi." (N.Kemal_VYS: 229).

³⁵ Osmanlı İmparatorluğunun kurucusunu anlatan "Osmancık" romanında "beğ" hitabı toplumun lideri konumundaki kişiler için ve eşler için kullanılmıştır. Hitabın "beğ" şeklinde olması romanın konu olduğu dönemin Türkçesini -Eski Anadolu Türkçesi- yer yer yansıttığından kaynaklanmaktadır.

- (2) İslam Bey, Sıtkı Bey'e: Beyim siz, bana demin "oğlum" demediniz mi? ben de size "baba" diyeceğim. Baba, sözünden daha büyük, daha mukaddes bir şey bulamıyorum ki, onunla hitap edeyim! Dünyaya, babamın sayesinde geldim. Gerçekten adam olduğumu da senin sayende öğrendim. Ver **beyim**, babacığım elini öpeyim!" (N.Kemal_VYS: 254).

Komutan konumundaki kişinin emrinde çalışan ve yiğitlik gösteren askerine hitaben:

Sıtkı Bey, kalenin kurtarılmasında önemli rol oynayan İslam Bey'e hitaben: "Gel, oğlum! Gel, **beyim**! Gel, arslanım! Dünyada, ahrette yüzün ak olsun! Vatanını sevenlere ne büyük örnek gösterdin, vatani için ölmek isteyenlere ne güzel örnek oldun!" (N.Kemal_VYS: 252).

Toplum içinde mevki olarak yüksek bir yerde görevli olan kişiye hitaben:

- (1) "Canımı iste vereyim **bey**, ama kızım nişanlıdır. Amcaoğlundan başkasına veremem... Kurbanın olam **bey**, kusura bakma." (Işinsu_KD: 84).
- (2) Fedayi dadı, oğlu gibi gördüğü Rakım'a hitaben: "Evladım, **beyim**! Allah bize bir güzel beyaz cariye vermiş olduğu hâlde artık akşam gelir gelmez benim siyah yüzümü görmekte ne mânâ kalır?" Rakım: "Yok dadıcığım yok! Senin yüzün bana valide çehresi kadar tatlıdır." Fedayi: "A **beyim**, canım, niçin böyle?" (A.Mithat_FBRE: 19).
- (3) Dadı Kalfa, Bihruz Bey'e: "Bu ne yağmur, **beyciğim**?" (R.M.Ekrem_AS: 117).
- (4) Bülent Bey sahneye girince evin şoförü: "A küçük **bey**!" Filiz: "Baba, babacığım!" (Taner_KAD: 77). (Evin şoförü, yaşı küçük olmasına rağmen hizmet ettiği ailenin oğluna "bey" şeklinde hitap etmiştir.)
- (5) "Hediye götürdüğü memurların zoruyla kendisini muayene eden doktor: Biraz nefsinı yen be adam, gürleyip gideceksin!.. diyordu. Lâkin Hacı Mustafa "Atın ölümü arpadan olsun **beyim**, öyle de gözümüzü yumacağız, böyle de. Aldırma sen!" (Karay_MH: 53).

Erkekler arasında bir hitap şekli olarak:

“Güzel Revan Hanım'ın kocası bu hükmünde yanılmamış olmakla beraber neden o deli sözlerinin tesirlerinden kendini kurtaramayarak o kadar üzüntülere düşüyor? Ben: — Cici **beyceğizim**, sen devam et bakalım...” (Gürpınar_BD: 135).

beyefendi: Saygı belirtmek için erkek adlarının sonuna getirilen veya bu adların yerine kullanılan san; terbiyeli. *TS*

- (1) “Mehpeyker, Ali Beyin tereddüdünü görünce: **Beyefendiciğim**, siz içmezsiniz değil mi? Yine de alışmayınız. Bahusus alışmanıza ben sebep olmıyayım...” (N.Kemal_İ: 95).
- (2) Ali Bey'in annesi Atıf Bey'e: “**Beyefendi** oğlum, mademki kardeşten yakın arkadaşsınız, benim de evladım sayılırsınız.” (N.Kemal_İ: 102).
- (3) Ali Rıza Bey, yanında çalıştığı Muzaffer Bey'e: “**Beyefendi** oğlum, Leman ne de olsa iyiyi henüz ayırt etmeye kudreti olmayan bir kız çocuğu.” (Güntekin_YD: 15).

Tanzimat ve Servet-i Fünun dönemi eserlerinde sevilen erkeğe ve eşe hitaben; bey ve efendi hitaplarının yanı sıra beyefendi hitabı da kullanılmıştır:

Mahpeyker, Ali Bey için: “Benim yoluna dünyaları serdiğim **beyefendim...**” (N.Kemal_İ: 139).

efendi: Günümüzde bey unvanından farklı olarak özel adlardan sonra kullanılan ikinci derecede bir unvan; buyruğu yürüten, sözü geçen kimse; koca; hizmetlilere seslenilirken kullanılan bir söz; erkekler için kullanılan bir seslenme sözü; görgülü, nazik, kibar; eğitim görmüş kişiler için özel adlardan sonra kullanılan unvan anlamlarına gelmektedir. *TS*

Özel adlardan sonra ikinci derecede bir unvan olarak kullanılan “efendi” hitabı temel anlamdadır:

- (1) Ziklas Rakım’a: “Vakıa biraz uzakçadır canım Rakım **Efendi**.” (A.Mithat_FBRE: 58).
- (2) Zihniye Hanım kocasının yazdığını düşündüğü aşk mektubunu hocaya götürür: “Ah Hoca **efendiciğim**, sarığını seveyim.” (Gürpınar_HS: 293).

Buyruğu yüreyen sözü geçen kimseler için kullanılan “efendi” hitabı yan anlamdadır. Bu hitap şeklinde saygı ön plandadır.

“**Efendimiz!** Yeniçeri ağası mahsus selam etmiş, Devletlü vezirimizin ellerinden öperiz!” (Pala_KM: 21).

Eş ve sevgiliye hitaben “efendi” unvanı Tanzimat ve Servet-i Fünun Dönemi eserlerinde ve konu itibarıyla eski dönemleri anlatan Cumhuriyet Dönemi eserlerinde sıkça kullanılmaktadır. Bu hitap şekli içinde hem saygıyı hem de sevgiyi barındırmaktadır. Günümüzde ise eş ve sevgili için bu hitap şekline pek rastlanmamaktadır.

- (1) Ata Bey Şefika Hanım’a: “Beni korkuttunuz... Hava serin **efendiciğim**, sabah vakti niçin böyle bir entari ile oturuyorsunuz?” (N.Kemal_ZÇ: 13).
- (2) Kaplan Paşa İsmet’e mektubunda: “İsmet Hanımefendi Hazretlerine.” “Gözümün nuru, ciğerimin köşesi **efendim!**” (N.Kemal_G: 26).
- (3) Dilaşub, Ali Bey’e: “Ah sevgili **efendim**, diyerek inlemeye başladı. Yolunda ölmek benim için bayram...” (N.Kemal_İ: 184-185).
- (4) Canan Rakım’a: Var olunuz **efendiciğim**, sağ olunuz da ben sizin uyurken olsun yüzünüzü görmekle kanaat ederim.” (A.Mithat_FBRE: 62).
- (5) Hacı Bayram’ın annesi eşine hitaben: “Ne olur **efendi**, git, konuş İzzettin Baba ile...” (Işinsu_HB: 25).

ekselans: Bakanlık ve elçilikten başlayarak cumhurbaşkanlığına kadar yükselen, yüksek makam sahibi yabancılara verilen şeref unvanı anlamındadır. *TS*

Yabancı mürebbiye evin erkeklerinin dikkatini çekmektedir, mürebbiye Dehri Efendi'ye hitaben: “**Ekselans**, aç benim kapı...” Dehri Bey: “ Lütfen birkaç dakika sabrediniz matmazel.” (Gürpınar_M:104, 105).

hanım: Kız ve kadınlara verilen unvan, bayan; kadın, eş; toplumsal durumu, varlığı iyi olan, hizmetinde bulunulan kadın; kadınlığın bütün iyi niteliklerini taşıyan anlamlarında kullanılmaktadır. *TS*

- (1) Halil Bey kızına: “O bir şey değildir **hanım** kızım, sen merak etme!” (N.Kemal_ZÇ: 23).
- (2) Bihruz, sevdiği kadına yazdığı mektupta: “Evet, küçük **hanım**! Bir görüşte âşık olunabiliyor, o dişiye ki, yalnız süratli bir gölge gibi görülmüştür. Bunun ispatı sizsiniz ey cism-i lâtif” (R.M.Ekrem_AS: 89).
- (3) Kayınvalideye hitaben: “**Hanım**, taze çekilmiş kahve aldım, içer misiniz?”(Esendal_VB: 48).
- (4) Şadan Bey: “Anlat kuzum Latife **Hanım**, daha ne duydun” “Kocakarı: Aaaa, neler de neler... Maydanozlu köfteler... Üç gün üç gece anlatsam yine de bitmez.” (Gürpınar_GBYD: 45).
- (5) Atıf Bey Ali Bey'in annesine: “Valide **hanım**, vallahi bu konuda hiçbir bilgim yok.” (N.Kemal_İ: 103).

Hizmetinde bulunulan kadınlar için “hanım” hitabı kullanılmaktadır. Sözcüğün bu anlamı yan anlamdır.

- (1) “Kaç yaşında vardın acaba dadı? Ne bilir ben, **hanım**. Ben ufak kızı idi. Mamlakatta ana var, baba var, karındaş, büyük kız karındaş, ev dolu benim. Bir gün ben başka kızlar beraber seyre şıkdi.” (Ş.Sami_TTF: 6).

- (2) Gülnihal İsmet Hanım'a hitaben dadısı: "Öyle durur, **hanımcığim**, öyle durur. Ben, ömrümün on beş senesini senin o konak dediğin, ecelin kaza şeklinde geldiği mezarlıkta geçirdim." (N.Kemal_G: 3).
- (3) Fedayi Dadı: "Ah **hanımcığim** iki gözümün nuru **hanımcığim**! Mezarında bizim şu hâlimizi görüyor musun?" (A.Mithat_FBRE: 75).
- (4) "İkbalin son sözü üzerine bir şey mırıldandı, anlıyamadılar. Yalnız İkbal çıkarken: Küçük **hanımcığim**, ben de sizin yanınıza geleyim, dediği işitildi." (Uşaklıgil_MVS:177).

Erkeklerin eşleri için kullandığı "hanım" hitabı yan anlamdadır:

- (1) Erkeğin eşine hitaben: "**Hanım** ben yokken bu haydudu sen nasıl içeri aldın, hiç korkmadın mı, bu adamı yer bel!" (İşinsu_KD: 22).
- (2) "Gül **Hanım**! Gül tenli, gül kokulu Gül **Hanım**! Karısı, sevgilisi, birtanesi! İsteklerine hayır diyemediği, kaprislerine boyun eğdiği helali!" (Kulin_U: 7).

hanımefendi: Saygı bildirmek için kadın adlarının sonuna getirilen veya adların yerine kullanılan bir söz.^{TS}

- (1) Kaplan Paşa İsmet'e mektubunda: "İsmet **Hanımefendi** Hazretlerine." (N.Kemal_G: 26).
- (2) Dilaşub ölüm anında Ali Bey'in kollarında: "...Geliyorum **hanımefendiciğim** (Ali'nin ölen annesi Fatma Hanım için) geliyorum... Beyefendi beni gene kabul etti... Beyim, efendim..." (N.Kemal_İ: 189).
- (3) Bihruz Bey, sevdiği kadın Periveş'e yazdığı mektupta: "Ah! Güzel **hanımefendi**!" "Sizden kaçmalıyım. Evet, efendim!" "Küçük **hanımefendi**, bendeniz tek bir çare görüyorum bu ambara'dan (sıkıntı) çıkmak için." "Evet, küçük hanım! Bir görüşte âşık olunabiliyor, o dişiye ki, yalnız süratli bir gölge gibi görülmüştür. Bunun ispatı sizsiniz ey cism-i latif!" (R.M.Ekrem_AS: 84-89).

hünkâr: Far. Osmanlılarda yalnız padişahlar için kullanılan bir unvan. *TS*

hakan: Türk, Moğol ve Tatar hanları için “hükümdarlar hükümdarı” anlamında kullanılan bir unvan; Osmanlı padişahlarına verilen unvan. *TS*

- (1) "**Hünkârım**, sultanım, haşmetlû **hakanım**. Şehrinizde güm güm ötmede yerler ve gökler; inliyor, titriyor, bütün kadınlar ve erkekler. Halkınız dalga dalga kaynıyor sultanım, yürekleri korkularla oynuyor sultanım." (Pala_KM: 354).
- (2) "**Hünkârım**, atanız cennet mekân Bayezit Han Camii Meydanı'nda bin kadar âdem vardı." (Pala_KM: 355).

Taranan eserlerde “hünkâr” hitabı Hacı Bektaş Veli için de kullanılmıştır:

“Aslanlı Hacı Bektaş **Hünkâr**? Bozkırın ışığı? “O ne güzel insandı Molla Kasım bilsen, o ne güzel insandı.” (Pala_O: 70).

kraliçe: Kral karısı veya krallığı yöneten kadın, ece: İngiltere kraliçesi; kendi cinsleri arasında herhangi bir bakımdan üstünlüğü olan kadın. *TS*

Kralların eşlerine verilen “kraliçe” unvanı kadınlar için söylenen bir sevgi hitabı olarak kullanılabilir. Taranan eserlerde çok rastlanmamasına rağmen standart konuşma dilinde “kraliçem” hitabı eş ve yetişkin kız çocukları için sıklıkla kullanılmaktadır. Bu hitapta, sevilen kişinin makamını ve değerini yüceltme söz konusudur. “Kraliçe” bir toplumun en üst düzeyinde bulunan kadındır ve sevilen kadın da seven kişinin gözünde en yüksek makama sahiptir.

- (1) “Fakat nerede soğuk Nora (Nilgün’e benzeyen bir prenses) nerede benim ılık **kraliçem**?” (Karay_N: 281).
- (2) Nilgün’ü seven adam Nilgün için: “Hay hasbam, hay şeytan **kraliçem**, diyordum, ne de güzel çeviriyorsun bu işleri! Kanında sultanlık var, saray

entrikalarına, düzenbazlıklarına kırıtmalarına karışmış doğuştan bir idare yeteneği!" (Karay_N: 343).

- (3) "Seni almaya geliyorum tatlım kaymaklım." "Tatlım, birtanem, aşkım, güzelim, canım, gülüm, kaymağım, lokumum, fıstığım, **kraliçem**, prensesim, sultanım, ceylanım." (Maraşlı_EEY: 127)

matmazel: Evlenmemiş Hristiyan kızlar için "bayan" sözü yerine kullanılan bir unvan; konaklarda yabancı dil eğitimi veren kadın anlamlarındadır. *TS*

- (1) Şemi Bey âşık olduğu mürebbiyeye hitaben: "Korkuyorum **matmazel**." (Gürpınar_M: 66).
- (2) Genç bir kadına hitaben: "**Matmazel**, sizin mükemmel bir aktris olduğunuzu işitiyorum." (Safa_SK: 54).
- (3) Yabancı mürebbiye evin erkeklerinin dikkatini çekmektedir, mürebbiye Dehri Efendi'ye hitaben: "Ekselans, aç benim kapı..." Dehri Bey: " Lütfen birkaç dakika sabrediniz **matmazel**." (Gürpınar_M:104, 105).

mir: Far. Baş, kumandan, amir; bey, emîr. *TS*

Günlük konuşma dilinde erkek kadın ayrımı yapılmaksızın akranlar arasında kullanılan bir hitap şekli olan "mirim" sözcüğü bu kullanımıyla yan anlamdadır:

İlk önce Tevfik Bey'e: **Mirim**, Ferahfeza'ya var mısın? diye sordu. Tevfik epey senelerdir bu eseri de söylememişti. Fakat tecrübeyi kabul ediyordu; bu, hiç beklemediği zamanda gençliğe dönecek olacaktı. (Tanpınar_H: 318).

paşa: Osmanlı Devleti zamanında yüksek sivil memurlara ve albaydan üstün rütbede bulunan askerlere verilen unvan; Cumhuriyet döneminde general; uslu, ağırbaşlı. *TS*

“Paşa” Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğünde, baba, büyük kardeş, ağabey; (alay yollu) oğlan çocuk, saygı değer hanımlara verilen ad; konuk anlamlarındadır. Tarama sözlüğünde ise saygı veya sevgi hitabı olarak verilmektedir.³⁶

Jean Deny, *paşa* sözcüğünün baş ile a‘a’dan “büyük kardeş”ten geldiğini, *başa* ve *beşe*’nin bu sözcüğün başka şekilleri olduğunu, *başa*’nın “basit askerlere verilen bir unvan”, *beşe*’nin de “bazı mahallerdeki eşrafa, ileri gelenlere verilen bir unvan” olduğunu belirtmektedir. Ali Ulvi Elöve ise *paşa* sözcüğünün “bağımsız” anlamına gelen *başka* sözcüğünden geldiğini düşünmektedir (2012: 703).

Taranan eserlerde de tespit edildiği üzere, hem Cumhuriyet öncesi hem de Cumhuriyet sonrası dönemde kullanılan “paşam” hitabı günümüz toplum hayatında da sıklıkla kullanılmakta hatta bugün mesleği subaylık olan rütbeli askerler arasında da bir hitap şekli olarak tercih edilebilmektedir.

Temel anlamda kullanılan “paşa” hitabı:

- (1) Eşi, Mithat Paşa’ya: “Canım kocacığım, size bir şey itiraf edeyim mi? Ama ayıplamayın beni, sizin sıcaklığınızı da çok özledim.” **“Paşam**, bütün kafam, ruhum her yanımda sizi bekliyor, sizi çılgınca kucaklarım. Yavrunuz Şehriban (karısı)” (Topuz_TÖ: 247).
- (2) Neriman Hüsnü Paşa’ya: “Kuzum **Paşa**, ben bu kıskançlık kavgasını anlamıyorum.” (Adivar_H: 118).
- (3) Çocuk Haso Binbaşı Hasan’a “Allahısmarladık, **paşam!**” demişti. (Adivar_ZO: 185).

³⁶ <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (03/08/2012, 13.00).

- (4) “Çok üzgünüm **Paşa** hazretleri, çıbanınız şiri-pençeyi andırıyor, dedi... Yavuz Sultan Selim Han da bu beladan kurtulamayarak hakkın rahmetine kavuşmuştu.” (Pala_ŞS: 12).

Paşalık rütbesine sahip olmadığı hâlde, bir grubun veya çetenin liderine bu hitapla seslenilebilmektedir, sözcük bu bağlamda yan anlamdadır:

Eşkîyaların başı Deli Durdu’ya hitaben: "Uyansana **Paşam**. Vakit öğleyi geçti **Paşam**." Durdu, iri yumruklarıyla gözlerini ovuşturarak ağır ağır kalktı. "Hemen yemek yiyelim. Sonra gideceğiz." (Y.Kemal_İM: 187).

Erkek çocuklarına “paşa” hitabı kullanılabilmektedir. Genellikle bu hitapta sevilen çocuğu lider konumda görme isteği yatmaktadır.

- (1) Nesrin küçük Bülent’e: “Aman **paşam**, bana çarparsan düşerim.” diyordu. (Uşaklıgil_AM: 76).
- (2) Ölenin oğlu para verince Hacer küçük oğlanın eteklerine atılır: “Ah yavrum, ah efendizadem... Ah beyler beyi, **paşalar paşası**, velinimetim efendim, rahmetli valideniz hanımefendi hazretlerini eskiden beri tanırım.” (Gürpınar_HS: 237).
- (3) Kalender Nuri, Revan Hanım’ın erkek kardeşine yaranmak için: “Ah, cici **paşam**, seni ne kadar çok sevdiğimi bilsen... Revan Hanımın kardeşi sarı gözlerini süzerek, Kalender’in coşkuluğuna şöyle karşılık verdi: Ben de seni.” (Gürpınar_BD: 109).

pir: Far. Yaşlı, koca, ihtiyar kimse; bir tarikat veya sanatın kurucusu; adamakıllı, iyice; herhangi bir konuda, bir meslekte deneyim kazanmış, eskimiş kimse. *TS*

Bir tarikatın kurucusu anlamında kullanılan “pir” hitabı yan anlamdadır:

- (1) Tebrizli Şems, Mevlana'ya: "Dur Allah'ın gizli dostu, dur her iki âlemin sarrafı, asıl sen benim şeyhimsin, asıl sen benim **pirim**" diye haykıracaktım." (Ümit_BE: 168).
- (2) Seyyid Burhaneddin Mevlana'ya hitaben: "Seni kaybetmenin acısı büyüktür **pirim**." (Yağmur_AGM: 73).

İskender Pala'nın "Leyla ile Mecnun" adlı eserinde aşkıta ustalaşmış anlamında Mecnun'a hitaben "âşıkların piri" hitabında bulunulmuştur:

Leyla, Mecnun için: "Hey **âşıkların piri**, hey gönlümün muradı! Ben Leylâ'yım." (Pala_LM: 78).

prenses: Fr. Hükümdar ailesinden olan kadın veya kızlara verilen unvan; hükümdar karısı. *TS*

"Prenses" hitabı genellikle kız çocukları için kullanılmaktadır. Bu hitap ile sevilen kızın soyluluğu, değeri ve mevkisinin yüksekliği anlatılmıştır.

"En ince damarlarında dolaşan, incecik kanda, incecik arzu, sonra yüreğinde alev alev özlem: hercai menekşem, **prensesim**!... "Ah babacığım yine -prenses olmak istiyorum bıktım artık bu oyunlardan. Ben prenseslik yapmak istiyorum." (Işinsu_S: 190).

sultan: Müslüman, özellikle Sünni hükümdarların kullandıkları unvan, padişah; padişahların erkek ve kız çocukları ile anne ve eşlerine verilen unvan; Bektaşî azizi; belli bir alanda en üst düzeyde olanlar için kullanılan bir söz. *TS*

Padişah'a hitaben: "Hünkârım, **sultanım**, haşmetlû hakanım. Şehrinizde güm güm ötmeye yerler ve gökler; inliyor, titriyor, bütün kadınlar ve erkekler."(Pala_KM: 354).

Padişahların erkek ve kız çocukları ile anne ve eşlerine verilen unvan olarak kullanılan “sultan” hitabı yan anlamdır.

- (1) “Olsun Gülizar Sultan’ım, sen olgun bir begümsün, onun devletinin direğisin.” (Pala_ŞS: 74).
- (2) Taçlı “En çok sen sevdin öyle değil mi? diye tekrar sordu.” “Evet dedim, **sultanım**, evet en çok ben sevdim!” (Pala_ŞS: 378).

Tarikat liderleri için de “sultan” hitabı kullanılmıştır:

- (1) Yunus Mevlana’ya: “Estağfurullah **sultanım**!” (Pala_170)
- (2) Tapduk için: “Ona gerçek er diyordu, hazret diyordu... **sultan**, dost veya sevgili diyordu... şiirlerinde böyle sesleniyordu.” (Pala_O: 223).

Sevilen kadınlara verilen değeri anlatmak, onların baş tacı olduğunu ifade etmek üzere “sultan” hitabında bulunulmuştur.

- (1) “Şimdi yatağa kapanmışım; yastıkları öpüyorum, kokluyorur hüngür hüngür ağlıyorum; hıçkırıyorum, tekrarlıyorum: — Nilgün’üm! **Sultanım**! Karıcığım!” (Karay_N: 448).
- (2) Emin Dede: “Kadınları, **sultanım**! Diyerek ellerini sıkı, Mümtaz’ın arkadaşlarına iltifat etti.” (Tanpınar_H: 311).
- (3) Nakşigül’e hitaben: “Bir uykuyu canan ile birlikte uyumanın mutluluk mu, yoksa haksızlık mı olduğunu düşünerek geçen dakikalar ve ‘Efendim, canımın cananı, **sultanım**, gonca dudaklım, gül yanaklım iltifatlarıyla süren fısıldaşmalar.” (Pala_KM: 8).

“Aşkımın sultanı, gönlümün sultanı, gönül sultanı” bağdaştırmalarında soyut birer kavram olan *aşk* ve *gönül* kişileştirilmiş ve sevilen kişi, aşkın ve gönlün hâkimi anlamında *sultan* ifadesiyle anlatılmıştır.

- (1) Mektup “Ah varlığımın sebebi, **aşkımın sultanı**, gönlümün neşesi Revan’ım, benim tatlı canım!” (Gürpınar_BD: 211).

- (2) Kays, Leyla'ya hitaben: "**Gönül sultanım**, dünya ışığım, diyordu."s.15

şehzade: Far. Padişahların ve oğullarının erkek çocuklarına verilen san.

Cezmi en şakacı tavrıyla Adil Giray'a: Maşallah **şehzadem!** Davet ettiğiniz misafiri ne kadar nazik karşılıyorsunuz... Elinizdeki kılıç da herhâlde konukseverlik alameti olsa gerek... diye takıldı." (N.Kemal_C: 211).

usta: Far. Bir zanaatı gereği gibi öğrenmiş olan ve kendi başına yapabilen kimse; zanaat öğreticisi; zanaatçılar için unvan; eli uz, işinin eri, becerikli, mahir; Osmanlı Devleti'nde saraydaki cariye ve hizmetlilerin kıdemlisi; akıl veren veya öğreten kimse. TS

"Usta" hitabı sanat öğreticisi veya zanaat öğreticisi anlamında kullanıldığında yan anlamdadır:

- (1) Canan hocası Yozefino'ya: Aman **ustacığım**, söylediğin şu lakırdıya bak."
"Canım **ustacığım** bana öyle lakırdılar söyleme." (A.Mithat_FBRE: 82).
- (2) "Aman **usta**, gözünü seveyim... Haydi davran iki gözüm **ustam**.
Eczanelerde ilaç nerde ustacım, o eskidendi." (Nesin_ÖE: 37).

üstat: Bilim veya sanat alanında üstün bilgisi ve yeteneği olan kimse, genellikle erkekler arasında senli benli konuşmada kullanılan bir seslenme sözüdür. TS

- (1) Abdülhak Hamit'e hitaben: "**Üstad**" demişti, "bütün kadınlar bu yaşınızda bile hâlâ sizden âşıkâne bahsediyorlar..." (Dündar_L: 449).
- (2) Emin Bey, Tamburi Cemil'e: "Şişelerin üzerinde '**üstadım**, aziz **üstadım** Cemil Beyefendi'ye' diye bir yığın ithaf vardı, derdi." (Tanpınar_H: 310).

- (3) Turgut Hüsrev'e: "**Üstadım**, efendim, yalvarırım beni kovmayın!"
(Kısakürek_BAY: 116).

3.2.1.3. Sevilen Kişinin Niteliklerini İfade Eden Sevgi Hitapları

3.2.1.3.1. Fiziksel Niteliklerini İfade Eden Sevgi Hitapları

civan: Far. Yakışıklı genç erkek veya güzel genç kadın; genç ve yakışıklı. *TS*

- (1) Behlül: "Oh! **Civanım**! O zaman bunlardan beraber bahsederken nasıl güleceğiz!" (Uşaklıgil_AM: 187).
- (2) Kayınvalide gelinine hitaben: "Kızım, **civanım**, elmasım" "Merdivenlerden koşarak iniyorsun **civanım**, şimdi sen korka korka yürümelisin."
(Uşaklıgil_SD: 137).

güzel: Göze ve kulağa hoş gelen, hayranlık uyandıran, çirkin karşıtı; iyi, hoş; beklenene uygun düşen ve başarı düşüncesi uyandıran; soyluluk ve ahlaki üstünlük düşüncesi uyandıran; görgü kurallarına uygun olan; sakın, hoş (hava); pek iyi, doğru; güzel kız veya kadın; hoşsa giden, beğenilen. *TS*

- (1) Evin aşçısı, yabancı mürebbiyeye: "Kolların puf böreği, gerdanın elmasiyen/Ben püşürürüm **güzelim**, sen hemen durma ye!"
(H.R.Gürpınar_M: 46).
- (2) Hanımı Vahdet Bey'e hitaben: "Sus **güzelim**, sus! Fena oluyorum. Eğer kanun koyuculardan olsaydım siyah kadına tenezzül eden beyaz erkekler için en ağır cezaları koyardım." (Gürpınar_HS: 278).
- (3) Nerime Hanım Feride'ye hitaben: "Efendim, zabitlerden bazıları size mektepten gelirken tesadüf etmişler, pek güzel olduğunuzu söylemişler. Biz İstanbulluyuz, tabii buraları gibi bunu bir hakaret saymayız değil mi **güzelim**?" (Güntekin_Ç: 280).

- (4) “Yok çocuğum, yok yavrum, yok sultanım... dünya hâli bu evlatçığım, neler olmaz neler... her şey unutulur cicim... haydi **güzelim**... yat yavrum.” (Safa_C: 125).
- (5) Karaca Ali: “**Güzel**, dedi, yüreğimiz yanar, bir su ver de içelim.” (Y.Kemal_ÜAE: 181).

dilber: Alımlı, güzel kadın anlamındadır. *TS*

- (1) Kahya Eda, evin beyine tiyatro yaparken bir şarkı sözünü söyler: “Anasından doğmadık aşkım var. Aman **dilber** yavaş bas tahtalar oynamasın.” (Gürpınar_M:100).
- (2) Çıktım Kozanın dağına Remil attım dost bağına Aşiretten imdad olmaz. Kaç kurtul Gâvur dağına. Esmerim aman... **Dilberim** aman... Sürmelim aman...” (Kısakürek_T: 64).

erkek: İnsan, hayvan ve bitkilerin dişiye dölleyecek cinsten olanı; yetişkin adam, bay, er kişi, kadın karşıtı; koca; sözüne güvenilir, mert; girintili ve çıkıntılı olarak bir çift oluşturan nesnelerden çıkıntılı olanı; sert, kolay bükülmez. *TS*

- (1) “İstediğim aşk, örs ile çekiç arasında dövülen sert, birbirine zıd iki madenin kıvılcımlar saçarak kenetlenmesi gibi mücadele- li, yorucu, eziyetli olmalıdır. Sen bunun şiiirini, zevkini anlayan erkeksin! Sen benim **erkeğimsin**! Benim **erkeğim** sensin!” (Karay_N: 639).
- (2) “Sen benim başımın tacısın. Sevincimsin, övüncümsün, **erkeğimsin**, hayatımsın... ben de aptal, aşık bir kadını.” (Sarp_BKBA: 207).
- (3) “Kendim, diyordu; zannetme ki sana ihanet ediyorum. Ben sadece ve hep seni sevdim benim biricik **erkeğim** sendin ve senden bana kalanın sevgisini başkalarıyla paylaşmamak için evleniyorum, bunu bil.” (Kulin_U: 65).

esmer: Siyaha çalan buğday rengi; kurşuni renk; bu renkte olan; teni ve saçları karaya çalan, koyu buğday rengi olan (kimse), yağız._{TS}

(1) Çıktım Kozanın dağına Remil attım dost başına Aşiretten imdad olmaz.
Kaç kurtul Gâvur dağına. **Esmerim** aman... Dilberim aman... Sürmelim
aman..." (Kısakürek_T: 64).

(2) "Elinin tersiyle kapıya birkaç kez vurdu. İçerden sesler geliyordu. Kapıyı
açan Ceren'di. "Yusuf abi" diye bağırdı. "**Esmer güzelim** benim" deyip
kızın yanaklarını öperken Fred'le Tözün göründüler." (Atılğan_BÖ: 116).

kadın: Erişkin dişi insan, hatun, hatun kişi, zen, erkek veya adam karşıtı;
analık veya ev yönetimi bakımından gereken erdemleri olan; hizmetçi bayan;
bayan._{TS}

kadıncık: Kadınlara sevgiyle yaklaşıldığını belirten bir söz._{TS}

(1) İki kadın arasında geçen konuşmada: "Ah! **Kadıncığım!** Yedi senedir ki bu
kızcağız sokak kapısından çıkmamış." (Ş.Sami_TTF: 48).

(2) Esiri (Dilber'i) almaya gelen kadın, evin hanımı Zehra Hanım'a: "A, **kadınım!**
sıkıldığın şeye bak!" (S.Sezai_S: 75).

*Analık ve ev yönetimi bakımından erdemleri olan kadın, eş anlamında
kullanılan "kadınım" hitabı yan anlamdadır:*

(1) "Bak **kadınım**, şimdi de sana güzel bir erkek evlat getirdim, Allah'tan sonra
sana emanet, dedi." (Topuz_T.Ö: 222).

(2) "Sen değil misin, çocuklarımıza yıllarca tatlı annelik eden biricik **kadın?**"
(Demirci_ADÖ: 37).

kara gözlü

- (1) Meryem ebe Kumru'nun sorusuna cevaben: "Tanrı onu aldı, seni verdi işte, çünkü tıpkı sana benziyordu, tıpkı sendi. Yani sen iki kez doğdun, hepsi bu, **kara gözlüm**" diyerek gülümsüyordu." (Yücel_KK: 12).

sürmeli: Sürme ile boyanmış olan. *TS*

- (1) İnce Memed'in annesi, Hatçe'ye: "Sen benim gelinim olursun inşallah, **sürmelim**, derdi." (Y.Kemal_İM: 86).
- (2) Kumru kafasına bir şey takıldığı zaman da ona koşardı, düşüp bir yerini kanattığı zaman da, sokakta çocuklar alay ettiği zaman da, anasından ya da kardeşlerinden dayak yediği zaman da. Meryem ebe "N'oldu sana, doğuştan **sürmelim**?" diyerek bağrına basardı onu, ne sorunu varsa çözmeye çalışırdı. (Yücel_KK: 7).

3.2.1.3.2. Karakter Niteliklerini İfade Eden Sevgi Hitapları

çapkın: Geçici aşklar ve ilişkiler peşinde koşan (kimse), hovarda; cinsellik hatırlatan; haylaz; okşayıcı bir seslenme sözü şeklinde tanımlanmaktadır. *TS*

"Çapkınlık" vasfı erkeğe yakıştırılan bir nitelik olması sebebiyle sevilen erkekler için kullanılan bir hitap şekli olmuştur:

- (1) Zeyno çocuğu gıdıklayan Hasan'a: "A Hasan, çocuk gıdıklanmaz, ne yapıyorsun? Halacığım, **çapkın** öyle bir zevkleniyor ki..." Öyle ama yavru katılır, ciğerleri onun su gibi bir şey." (Adıvar_ZO: 10).
- (2) Nilgün'ü seven adama bir hanım delikanlılığında: "Cicim, sen güzel bir delikanlı olacaksın... seni gidi küçük **çapkın** seni!" (Karay_N: 314-315).

- (3) “Ah bende de sabır mı kaldı? Bugün senin için yıkandım, tarandım, bu saate kadar pencerenin kapının ardında seni bekledim. Ah, al atılım benim, **çapkınım!**” (Cumalı_ABU: 48)

çılgin: Aşırı davranışlarda bulunan, deli, mecnun; çok büyük, aşırı, olağanüstü. *TS*

- (1) Nilgün'e hitaben: “Rahatlasın sevgili **çılginım**, sevgili incim!” (Karay_N: 71).
- (2) Nilgün için öfke ve sevgi karışık: “Allah'ın delisi, başımın belası, belalar mübareği bu **çılgin!**” (Karay_N: 360).

dalgın: Çevresinde olup bitenleri fark edemeyecek kadar düşünceye dalan; dikkatini belirli bir konu üstünde toplayamayan; kendinden geçmiş bir durumda. *TS*

“Sizi ne kadar sevdiğimi ve mutluluğumun ne kadar size bağlı olduğunu biliyorsunuz.” “Benim sevgili **dalgınım!** Gelişinizi bana vaktinde bildirmeye çalışın. “”Sizi bekliyorum ve sevdiğim gibi kucaklıyorum, yani sonsuzca, sevgili babacığım.” Lüsyen. (Dündar_L: 248).

deli: Aklını yitirmiş olan, akli dengesi bozulmuş olan, mecnun; coşkun, azgın (hayvan, duygu vb.); davranışları aşırı ve taşkın olan (kimse), çılgin. *TS*

- (1) Yozefino, Rakım Bey'e hitaben: “Seni kim sevmez **a deli**? Ben sana kendimi sevdirmek ile kendimi bahtiyar addetmeliyim. Fakat ben senin ömrüne ortak olmağa layık karı mıyım?” (A.Mithat_FBRE: 53).
- (2) Canan hocası Yozefino'ya: “Aman ustacığım, söylediğin şu lakırdıya bak.” Yozefino: “**A deli!** Kız ne utanıyorsun? O senin efendin değil mi? Ayıp mı zannediyorsun? Siz ikiniz de gençsiniz güzelsiniz. Eğer uslu uslu soyunmuş olsa o zaman ayıp sayılır.” Cânân: “Canım ustacığım bana öyle lakırdılar söyleme.” (A. Mithat_FBRE: 82).

geçimli: Çevresindekilerle iyi geçinen._{TS}

“Çilem, acım, kederim! Gönüm! Sustukça **hoş geçimlim**, dile geldikçe parlayan alevim. Kopup saçılan gerdanlığında soylu nedimelerin, savrulan incileri yere hüznülerimin. Hüzzamlarla bağlayan cümle neşidelerim, çığlıksız uyanılan düşüm. “ (Pala_KA: 69).

maskara: Eğlendirici, sevimli, güldürücü, sevimli, soytarı, hoş._{TS}

Zeyno ölen arkadaşı Azize ile eskiden sevdiği Hasan'ın çocuklarına hitaben: “Şekerim, Muazzezciğim, yavrum, Azize'nin yavrusu, Zeyno teyzeyi bildin öyle mi? Seni **maskara** seni! Fındık fıstık seni!” (Adivar_ZO: 14).

mürüvvetli: İnsanlığı olan, iyiliksever, insaniyetli._{TS}

Zehra ölmüş eşi için: “Zehra: Al bu da deli Zehra'dan. (Birdenbire durur, oynamak için kaldırdığı kolunu bir zaman havada tuttuktan sonra denize doğru uzatarak acı bir haykırıyla.) Ya işte böyle **mürüvetlim**, başını denizden çıkar da hâlimize bak!” (Güntekin_EŞ: 139).

tonton: Sevimli hoş kimse; sevimli tombul._{TS}

(1) Ölenin oğlu para verince Hacer küçük oğlanın eteklerine atılır: “Veren ellerin dert görmesin, ver velinimetzadem ver. Ver **tontonum** ver... ver tosunum ver.” (Gürpınar_M: 237).

(2) Şakir Bey torunu Zerrin'e: “Gel bakayım, **tontonum**, meleğim, kuzum, çocuğum gel, çikolatayı al, pısırik baban nerede?” (Safa_C: 55).

vefali: Vefası olan, sevgisi geçici olmayan, hakikatli, vefakâr._{TS}

- (1) Sonra atının kulağına eğilip adeta yalvarırcasına fısıldadı: “Haydi yağızım, **vefalım!** Uçur beni, götür sevgiliye, ay sevgiliye!” (Pala_LM: 6).
[İskender Pala’nın “Leyla ile Mecnun” eserinde ata hitaben “vefalım” hitabında bulunulmuştur. Ata insan özelliği verilerek kişileştirme yapılmıştır.]
- (2) “Gözümün nuru, gönlümün aydınlığı!.. Ben maskaralığa nam salmışım, bari sen bu yola girme. İçinden çıkma namus perdesinin. Mecnun olan benim; bana yaraşır delilik, kınanmışlık. Şimdi git, aşk töresini, âşıklık geleneğini, maşuk gidişatını bozma. Git şimdi ey **vefalı!**” (Pala_LM: 79).

yiğit: Delikanlı, genç erkek; güçlü ve yürekli, kahraman, alp; gözü pek anlamlarında kullanılmaktadır. *TS*

- (1) Şeyh Ede Balı, Osman’a esas kimliğini kazandıran bir yol göstericidir, Osman’a hitaben: “Hey Osmancık, yiğit **yiğit**, tek yiğit öfkesini yenendir.” (Buğra_O:15).
- (2) Malhun Hatun Osman’a: “Ağan Gündüz beğden yana dertlenme **yiğidim**. Herkes iyi bilmektedir ve ben de bilirim: onun isteği yürektendir.” (Buğra_O: 110).
- (3) Halk Patrona Halil’e hitaben: “Yolunda can verir, uğrunda feda oluruz **yiğit**.” (Pala_KM: 342).

3.2.1.3.3. Sevilen Kişinin Sosyal Durumunu İfade Eden Sevgi Hitapları

arkadaş: Birbirlerine karşı sevgi ve anlayış gösteren kimselerden her biri, yâren; bir ortamda birlikte bulunanlardan her biri, hempa, refik. *TS*

Birbirlerine karşı sevgi ve anlayış gösteren kimselerden her biri anlamında kullanılan “arkadaş” sözcüğü temel anlamdadır:

- (1) “Ah **arkadaşım**, bir görsen... Mümkün olsa da bu genci sana bir göstersem... Emin ol ki sen de benim gibi bir bakışta vurulursun.” (Güntekin_LİM: 232).

- (2) Refik Cemal, Neriman'a: O efkarımın kardeşi, eşi; sen sevgilim, hayatıma, kalbime hakim kadın, her şeyim, **arkadaşım** ve sevgilim" (Adivar_H: 110).
- (3) Halil köyünden gelecek haberle düşünüyor: "Dağlardan beri yürüyüp gelen **arkadaş**, sırtında torbası olan kardeş, yağmurda ıslanan gönüldeş, gelişin Düldül dağının öte yüzünden mi?" (Y.Kemal_YK: 259).
- (4) Hasan emmi küçük Mustafa'ya "Canın sağ olsun bre **arkadaşım**, bre Mustafa'm" (Y.Kemal_YK: 322).
- (5) Numan'a hitaben: "Küçük **arkadaşım**, bana derslerine dair bir şey sormuyorsun." (Işinsu_HB: 61).

Bir ortamda birlikte bulunanlardan her biri anlamında kullanılan "arkadaş" sözcüğü yan anlamdadır:

Derviş muhtarlık seçiminde Ali'yi överken halka hitaben: "Gözünüz aydın olsun **arkadaşlar!**" (Taner_KAD: 55).

aşkım: "Benim aşkım, sevdiğim insan, sevgilim" anlamında kullanılan bir ad._{TS}

Daha çok karşı cins için kullanılan "aşkım" hitabı, günümüz konuşma dilinde anlam genişlemesine uğrayarak hem arkadaşlar arasında hem de küçük çocuklara hitaben kullanılan bir hitap şekli olmuştur.

- (1) "Sevgili Nil... Yavrum, kızım, **aşkı**m... incim!" (Karay_N: 105).
- (2) "Katre-i Matem!... Bütün hüznümü biriktirdiğim yegâne **aşkı**m benim." (Pala_KM: 247).
- (3) "Taçlı'm. Ebedi **aşkı**m! Ben sensiz kaldığım geceler boyunca hep kan ağladım da sen bir gece olsun sensiz kalmadığın için aşkımı anlamadın." (Pala_ŞS: 366).
- (4) "Ah uğruna canımı adadığım ey **Aşkı**m!" (Yağmur_AGŞ: 37).

- (5) öllerin gecesinden geldim sana yorgunum, ey **aşkı**ın **aşkı**, ey sürgünlüğümün sılası, beni benden yakın bilen, sustuğum aşıkâr Züleyha! Ey mükabil vasfınca kendimi gördüren ayna!” (Bekiroğlu_YZ: 183).

bilge: Bilgili, iyi ahlaklı, olgun ve örnek (kimse), hakim. *TS*

Mecnun, babasına hitaben: “Ey tatlı sözler eden **bilge**!” (Pala_LM: 23).

canan: *Far.* Gönülden sevilen, gönül verilmiş olan kadın, sevgili; tasavvufta Tanrı. *TS*

- (1) Nuri, hoşlandığı kadına hitaben: “Benim nazlı canım, **cananım** hâlâ okuyor mu?” (Gürpınar_BD: 160).
- (2) Mevlana Şems’e hitaben: “Şu er/ Şu güle benzeyen!/ Ne bileyim şekere, bala benzeyen!/ **Cananım** geldi/ Ey Tebrizli Şems!/ Ey gözümdeki nur/ beni benden aldılar bugün/ Kurulsun düğün dernek/ Ahun tenlim/ Gümüş bedenlim/ Dilim, dilberim geldi.” (Yağmur_AGŞ: 175).

can yoldaşı: Yalnızlıktan kurtulmak için birlikte yaşanan kimse. *TS*

- (1) Osman beğ: “Ben dahi, dediğim gibi işleyelim derim, dedi; ve her daim dediğimi gibi işleyelim derim. İmdi, **can yoldaşlarım**, iman yoldaşlarım, beni eyi dinleyin.” (Buğra_O: 179).
- (2) “Sen benim yalnızca oğlum değil, **can yoldaşımsın**, unuttun mu?” (Mungan_KAKO: 334).
- (3) Kediye Huriye Hanım’dan para karşılığı istemiş, o da: “Amerika’yı verse vermem! O benim sultanım, **can yoldaşım**” (Kısakürek_H: 105).

dert ortağı: Aynı derdin sıkıntısı içinde bulunanlardan her biri; bir kimsenin derdini paylaştığı dostu. *TS*

Bir kimsenin derdini paylaştığı kimse anlamında kullanılan “dert ortağı” kelime grubu yan anlamdadır:

- (1) Leyla: “Gözyaşlarını yükledi sözlerine: Rehberim, **dert ortağım** anneciğim! Sözler dersin ki bilmezem ve manasını anlamazam.” (Pala_LM: 12).
- (2) “Feryadıma ses versin **dert ortağım** kubbeler/ Ey Medine, erdemim, durağım, karar yerim” (Yağmur_AGM: 36). [*Dert ortağı* olma özelliği cansız bir varlığa verilerek kişileştirme yapılmıştır.]

dost: Sevilen, güvenilen, yakın arkadaş, gönüldaş, iyi görüşülen kimse, düşman karşıtı; erkek veya kadının evlilik dışı ilişki kurduğu kimse, zamazingo; sahibine sevgi gösteren hayvan; bir şeye aşırı ilgi duyan, koruyan kimse; *sf.* iyi geçinen, aralarında iyi ilişki bulunan. *TS*

- (1) “Selim Bey, Handan’a: “Allahısmarladık, küçük **dostum**, dedi. İhtiyar kalbime ziya ve hayat getirdin.” (Adivar_H: 58).
- (2) “Öldüm ben! Tayfur **dostum**, kardeşim ben bittim, mahvoldum” diye başlamıştım.” (Karay_N: 238).
- (3) “Fahri **dostum**, bugün talihin varmış, seni bir Anadolu kızına takdim edeceğim. Halis Anadolululu bir arkadaşım Fahri...” (Safa_SK: 75).
- (4) Hafız Çelebi: “**Dostum!** Vefalı karındaşım benim, Safalar getirdiniz...” (Pala_KM: 208).
- (5) Duygusallığı, coşkusu ve enerjisiyle beni besleyen, dünyamı aydınlatan, yaşama sevincim, ilk göz ağrım, **dostum**, övücüm, canımın, kalbimin yarısı, başak saçlı kızım Çimen’ime, hayat suyum, ikinci baharımın çiçeği, umudum, arkadaşım, canımın, kalbimin ikinci yarısı küçük bebeğim Damla’ma, (Sarp_BKBA: 7).

gönüldeş: Ahbap, yakın dost. *TS*

- (1) “Kır at, kır at, canım kır at! Bilirim dostsun, kardaşsın, yoldaşsın, **gönüldeşsin**, bizden ayrılmazsın.” “Sağlıcakla git benim en yiğit en sadık, en candan dostum kır at. Sağlıcakla git ey benim kardaştan ilerim. Sağlıcakla git benim **gönüldeşim**.” (Y.Kemal_ÜAE: 13). [Ata; arkadaşlık, yoldaşlık ve gönüldeşlik özellikleri verilerek kişileştirme yapılmıştır.³⁷]
- (2) Halil köyünden gelecek haberle düşünüyor: “Dağlardan beri yürüyüp gelen arkadaş, sırtında torbası olan kardeş, yağmurda ıslanan gönüldeş, gelişin Döldül dağının öte yüzünden mi?” (Y.Kemal_YK: 259).

konuk: Bir yere veya birinin evine kısa bir süre kalmak için gelen kimse, misafir, mihman. *TS*

- (1) “Kızma bre has **konuğum**. Mustafa’m, kardeşim, ne dedim ki sana?” (Y.Kemal_YK: 323).
- (2) “Şükrettim, yine hamdolsun dedim. Deve, keçi, mal mülk gelir gider sevgili **konuğum**, ama gönlün bir kez karardı mı ya da kabardı mı, onu eski hâline zor getirirsin.” (Ümit_BE: 261).

³⁷ Türk destanlarında ve diğer sözlü anlatı ürünlerinin hemen hepsinde at, önemli bir konuma sahiptir. Bunun temelinde Türk halkının göçebe kültürünün büyük etkisi bulunmaktadır. Türklerin beslenme, yeni yerleri keşfetme ve fetih etme aracı olan at, sosyal hayat içinde insanın kolu-kanadı, kardeşi, yoldaşdır. Kahraman atını yanından ayırmaz, onu unutmaz, tanrıya yalvarırken bile atını anmadan edemez. Gücü ata dayanan bir toplum düzeninde kahramanın atsız olması düşünülemez. Destanlarda yer alan atlar son derece süratlidirler. Göz açıp kapayıncaya kadar dağları, dereleri aşarlar. Her birinin kendine özgü bir adı vardır. Destanlarda atın adının geçtiği yerde sahibi de anılmış olur. Türkler arasında atın gücünün Tanrı tarafından verildiğine inanılırdı. Destanlarda kahramanların en büyük yardımcısı atıdır. At destanlarda tıpkı kahraman gibi olağanüstü özelliklere sahiptir. Kahraman atı olmadan hiçbir iş beceremez. Âdetâ, destanlarda zaferin ve mağlubiyetin gerçek sahibi attır. Destan kahramanlarının atları soy sop sahibi, şecereleri bilinen son derece akıllı, bilinmezden ses duyan, tehlikeyi önceden sezip haber veren, yeteneğe ve kahramanlık töresine sahip varlıklardır.

Destanlardaki alp kişi destan içindeki kaderini sahibi bulunduğu atla birlikte yaşar. Destan kahramanının yanında yer alan at, bütün Türk destan rivayetlerinde olağanüstü özelliklere sahip olarak su ruhundan türer. Türkler, atların denizden çıkan, dağdan inen ya da gökten, rüzgârdan, mağaradan gelen kutsal aygırlardan türediğine de inanırlardı. Beyrek’in de atı deniz kulunu boz bir aygırdır. Denizden çıkan bir aygırla kıyıdaki bir kısağın birleşmesinden doğduğuna inanılan deniz kulunu için bugün de Anadolu’da anlatılan çeşitli efsaneler vardır. Soylu atlar hakkında, onların denizden ya da gölden çıkıp bir kısağa aşan aygırların soyundan geldiği inancı ‘Koroğlu’nun ünlü Kır-Atı, kimi anlatımlara göre böyle bir hayvandır’ Anadolu’nun göllerinden birkaçı üzerine anlatılan efsanelerde de yer almıştır: sulardan belli zamanlarda, bir aygır çıkar ve orada otlayan kısraklardan birine aşarmış. Bir yıl sonra bu su aygırı gelir, tayını alır, sulara gömülürmüş (DERDİYOK, 1993:27).

rehber: Kılavuz; birinin doğruyu bulmasına yardımcı olan, yol gösteren kimse veya şey, delil. *TS*

Leyla: “Gözyaşlarını yükledi sözlerine: **Rehberim**, dert ortağım anneciğim! Sözler dersin ki bilmezem ve manasını anlamazam.” (Pala_LM: 12).

sevgili: Sevgi ve bağlılık duyulan; sevilen ve âşık olunan kimse, yavuklu, dost, yâr, canan. *TS*

- (1) Perihan, Adil Giray’a hitaben: “**Sevgilim**, niçin bu melunlara beyhude yere kendimizi telef ettireceğiz! Dün akşam Cezmi’ye ısmarladığımız ip merdiven gelmedi mi? onu sarkıtarak şu pencereden aşağı inersek orada belki gecenin karanlığından faydalanarak kaçır, bir köşeye saklanırsınız.” (N.Kemal_C: 338).
- (2) Suphi Ürani’ye yazdığı mektupta: “Benim canımdan çok sevdiğim, bendeniz sizin en küçük bir kulunuzum ve sizi canı gönülden seviyorum. Merhametinize muhtaç kaldım. **Sevgilim**, artık bu kadar eziyet yetiştir, beni bu kadar katınızdan kovmayınız.” (N.Nazım_Z: 154).
- (3) “Karıcığım, çalışıyorsun, benim için çalışıyorsun, değil mi? “Sen çalışma **sevgilim**, fakat iyi ol!” (Uşaklıgil_SD: 127).
- (4) “O efkarımın kardeşi, eşi; sen **sevgilim**, hayatıma, kalbime hakim kadın, her şeyim, arkadaşım ve **sevgilim!**” (Adivar_H: 110).
- (5) Handan, âşık olduğu Refik Cemal’e: “Gel Refik Cemal, **sevgilim**. Bunlar hepsi sen. Bu çehreler, bu hayaller, bu denizler, dağlar, tozlu yollu memleketler, bu benimle oynayan kumral çocuk hepsi, hepsi, hatta bu tabut bile... Gel sevgili Refik Cemal.” (Adivar_H: 194).

yâr: sevgili. *TS*

“Bu hakim zirve, bir burç, göğ merdiven olan bir dünya benim gençlik günlerimin düştüğü yer, üstünde sanırsın ki melekler uçuyor, sen ve neşeli: sen neredesin ey vefalı **yâr**. Mahremiyetin gizli yüzü olan sevgili!” (Dündar_L: 346).

yaren: Far. **yâran:** arkadaşlar; arkadaş; dost; ahabap. *TS*

(1) “Yunus **yarenim**, ne oturup duruyorsun orada?” (İşinsu_BBVBİ: 24).

(2) “Beni neden bu kadar gözlerinde büyütüyorlar Hüsameddin **yârenim**?” (Yağmur_AGM: 81).

yoldaş: Yol arkadaş; arkadaş, dost; ortak bir görüşü benimseyenlerden her biri. *TS*

Osman Beğ arkadaşlarına: “Dileğim işittiniz, Akça Koca **yoldaşım**; Konur Alp yoldaşım; Saltuk ve Rahman **yoldaşım**; tez varıp beğ kardaşlarıma iletirsiniz.” (Buğra_O: 161).

3.2.1.4. Özel Adlarla Kurulan Sevgi Hitapları

Özel adlar dildeki diğer ögeler gibi birer göndergeyi dile getirirler, bu gönderge bir insan, bir hayvan, kent, köy, dağ ya da akarsu olabilir. Dildeki diğer ögelerden farklı olarak yansıttıkları nesne, kâinattaki tek bir varlığı karşılar. Özel adlarda diğer sözcüklerdeki gibi bir kavramlaştırma veya ortak özelliklere dayanan bir genelleme söz konusu değildir (Aksan, 2009c: 196).

Belli eklerle birlikte kullanıldığında sevgi hitabı olabilen kişi adları, genellikle 1. teklik kişi iyelik eki, sevgi fonksiyonu taşıyan küçültme ekleri, okşama adları yapan +İş eki ve bazen de sevilen varlığın vasıflarını anlatan sıfatlarla birlikte kullanılmaktadır:

- (1) Rifat Bey, Saliha'ya: "Ah canım **Saliha'm**, ne ağlıyorsun?" (Ş.Sami_TTF:19).
- (2) Ata Bey, Şefika'ya: "Seviyorum, **Şefikacığım** seni seviyorum." (N.Kemal_ZÇ: 18).
- (3) "Merhametli **Cevherciğim**! Ah niçin kendini bu hâle koydun?" (S.Sezai_S: 118).
- (4) "Ooohhh, ağzını öpeyim **Hürmüzcüğüm**!" (Gürpınar_HS: 306).
- (5) Refik: "İki yanaklarınızdan öperim, sevgili **Neriman**. Yavrucuklarımızı da öperim Bana hemen yaz." (Adivar_H: 172).
- (6) "Elimi yavaşça çekti, uzun uzun okşadı. Dudaklarının arasından: Zavallı yavrucuğum, zavallı **Zeynocuğum**, diyordu. Bilmiyorum, nasıl endişe ve isyan duydum." (Adivar_KA: 79).
- (7) "Bey kardeşim Münir!" "Vay, iki gözümün bebeği **Sırrıcığım**... şükür dünya gözüyle birbirimizi gördüğümüze..." (Güntekin_LİM: 132).
- (8) "Yoruldu **Ayşenciğim** güzel kızım benim, canım evladım Ercan..." (Ağaoğlu_BDG: 217).
- (9) "Buluyorum **Nilüfercik**. Seni ne kadar sevdiğimi bilirsin. Ben de senin bir annen sayılıyım. Senin fena olmanı ister miyim?" (O.Kemal_SM: 117).
- (10) "Perihan'ın anneannesi, Muhittin'e "**Muhocuğum**, senin de yuva kurma yaştan çoktan geldi. Sen neden evlenmeyi düşünmüyorsun? diye sormuştu." (Kulin_U: 151).

Duygu değeri açısından özel adlar her zaman aynı özelliği göstermeyebilir. Herhangi bir özel ad kişide belli bir tasarım uyandırmazken herkesin tanıdığı, bildiği bir kişinin, bir şehrin veya bir nesnenin adı insanlarda belli tasarımları ve duygu değerlerini uyandırabilir (Aksan, 2009c: 197). Mesela Mekke, Medine şehirleri Müslümanlar için özel bir anlam taşımaktadır; yine Fatih Sultan Mehmet, Mimar Sinan, Mustafa Kemal, Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi kişilerin adları Türk insanında belli tasarımları ve duygu değerlerini uyandırmaktadır.

Taranan metinlerde ve günlük konuşma dilinde, çeşitli yönleriyle tanınan, takdir edilen ve sevilen kişilerin adları sevilen varlıklara aktarılarak bir hitap şekli olarak karşımıza çıkabilmektedir. Büyük aşkları konu edinen ve efsaneleşen aşk hikâyelerinin kahramanları birer sevgi hitabına dönüşebilmektedir. Sevdiği kişiye büyük bir aşkla bağlanan erkeğe “Mecnun, Ferhat, Kerem”; kadına ise “Leyla, Şirin, Aslı” hitaplarında bulunulabilmektedir:

Mürebbiyeye âşık olan aşçı Bolu bestesiyle: “Yaktı aşkın kederin beni/ Çöz **Aslı’m** göğsünün düğmelerini.” (Gürpınar_M: 164).

Dünyaca tanınan kimseler de sevilen kişilere aktarılarak birer hitap şekli olabilmektedir:

Celal Bey eve alınan cariye'nin resmini yapmakta ve ona ilgi duymaktadır. Başına çiçekler takmış Dilber'e: “Affını rica ederim **Kleopatr**.” (Sezai_S: 57).

[Antik Mısır'ın son Hellenistik kraliçesi Kleopatr'dır. Asıl ünvanı VII. Kleopatra olmasına rağmen kendisinden önce gelenler unutulduğu için, kısaca Kleopatra olarak bilinen Kleopatra dokuz dil bilen zeki bir kadındır.³⁸] Dün Sultan'a “Sen artık asrımızın **İskender'isin!** diye başlayan iltifat dolu dördüncü mektubunu Amasya'ya götüren kişi elbette cevapsız geri geldi.” (Pala_ŞS: 283).

[Büyük İskender, Pers İmparatorluğu'nu yıkarak Yunanistan'dan Hindistan'a kadar uzanan büyük bir imparatorluk kurmuş Eski Yunan uygarlığının Doğu'ya yayılmasında etkili olmuş ve efsanevi bir kahramana dönüşmüştür.]

Dini inançlarda özel yerleri olan kişilerin veya varlıkların adları da sevilen kişiyle özdeşleştirilebilmektedir:

“Gökyüzünde bir **Süreyya**'dır Kimya; görülen ama ulaşılamayan, yeryüzünde bir **Firdevs**, hayran olunan ama yaşanamayan...” (Yağmur_AGŞ: 198).

³⁸ <http://tr.wikipedia.org/> (22/08/2012, 18.19).

Çölde yalnızlığı ile Yaradan'a teslimiyet gösteren **Hacer'**dir Kimya. İnandığına güvenen, güvendiğine neyim varsa sana, yoluna fedadır diyen vefakâr **Hatice'**dir. Kimya dünya oyuncaklarına tamah etmeyen, hayallerde yaşamayan esas zenginliği iç güzelliğinde gören bir **Rabia'dır** Kimya. Dualarında hiçbir zaman dünyalık istemeyen, ömründe bir kez olsun kendisi için dua etmeyen asaletli bir kahramandır Kimya." (Yağmur_AGŞ: 198).

[Süreyya, Ülker ve Pervin diye bilinen kuzey yarım kürede bir yıldız kümesidir ve yedi yıldızın müteşekkildir; Firdevs, cennet anlamındadır. Hacer'ül-Esved ise Kabe'nin duvarında bulunan ve cennetten geldiği rivayet olunan meşhur taşdır (Pala, 2011: 415, 158, 180).]

[Hz. Hatice, Hz. Muhammed'in ilk eşidir ve peygambere yakınlığı, sıcaklığı, dostluğu ve vefasıyla bilinir. Rabia ise hicri ikinci asrın başlarında yaşamış Basralı, takva sahibi meşhur kadın veliyedir (Pala, 2011: 373).]

3.2.2. Deyim Aktarması ve Benzetme Yoluyla Kurulan Sevgi Hitapları

3.2.2.1. Deyim Aktarması Yoluyla Kurulan Sevgi Hitapları

Her toplum, varlıkları, duygu ve düşünceleri kendi dünya görüşüne göre birtakım kavramlara dayanarak adlandırmaktadır. Böylece ortaya çıkan göstergeler zaman içinde yeni yeni anlamlar kazanabilmekte, toplumdaki gelişme ve değişimler doğrultusunda değişik kullanımlara sahip olabilmektedir.

İstiare, eğretileme, metafor olarak da adlandırılan deyim aktarması, herhangi bir şeyin ya da olayın karşılaştırılabileceği başka bir şeyden söz ederek betimlenmesidir. Deyim aktarmalarında iki öge arasında, eşdeğerlik ilişkisi kurulan anlamlı ögelerden biri öbürünün yerine kullanılır, bir başka deyişle benzerliğe dayanan bir değişmece söz konusudur. İki durum arasında örtük bir karşılaştırma yapılarak ikinci durum eğretilmeli olarak tanımlanır. Bu kullanımda benzetme biçimi ya da benzetmeyi belirten dilsel anlatımlar

kullanılmaz. Bir kimsenin yiğitliğini, gücünü anlatmak üzere kullanılan “aslan” sözcüğünün sözlükteki ikincil anlamı “gülbüz, cesur ve yiğit adam”dır ve bu anlam, aslan sözcüğünün temel anlamındaki yeleli, yırtıcı, güçlü anlamlarıyla benzerlik kurularak oluşturulmuş yeni anlamıdır (Günay, 2007: 73-75).

Temeli bir benzetmeye dayanan deyim aktarmalarında; doğadaki nesnelerin hayvanlara, çiçek adlarının insanlara, insanlarla ilgili kavramların doğaya, doğadaki nesnelerin birbirine aktarıldığı görülmektedir. Ayrıca soyut kavramların somut nesnelerden yararlanılarak söze dönüştürülmesi de deyim aktarmalarının başlıca nitelikleri arasındadır (Aksan, 2009a: 63).

Deyim aktarmaları konuşma ve yazı dilinde bilinçsiz olarak kullanılabilirdiği gibi etkili bir anlatım yaratmak amacıyla zihin yorularak da oluşturulabilir. Öteden beri okuyucularda ve dinleyicilerde estetik zevk uyandırmak, anlatımı güçlü kılmak amacıyla kullanılan deyim aktarmaları edebî eserlerde sıkça başvurulan bir söz sanatı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sevilen bir kıza, parlaklığı, güzelliği, geceyi süsleyen, yol gösterici özelliği nedeniyle “yıldızım”, bir kişinin paha biçilmez bir değere sahip olduğunu anlatmak üzere kullanılan “elmasım” hitabı deyim aktarmasına birer örnektir.

George Lakoff ve Mark Johnson deyim aktarmalarının (metaforların) kalbinin çıkarımlar olduğunu, mekânının kelimeler değil kavramlar olduğunu, genellikle tecrübeler içinde kesişen bağlantılarda temellendiğini, en derin ve daimi kavramların deyim aktarmalarıyla anlaşılıp muhakeme edilebileceğini belirterek deyim aktarmalarını insanların ortak doğası ve paylaşılmış gündelik hayatta faaliyette bulunma tarzlarının şekillendirdiğini savunmuşlardır ve deyim aktarmalarıyla ilgili olarak birtakım tespitler yapmışlardır. Bu tespitlere göre, deyim aktarmaları doğası itibarıyla kavramsaldır ve ikincil bir dildir. Kavramsal deyim aktarmaları gündelik tecrübede temellenir. Soyut düşünceler büyük ölçüde deyim aktarmalarıyla ilgilidir ve bu tarz düşünce her zaman vardır ve kaçınılmazdır. Soyut kavramlar lafzî bir çekirdeğe sahiptir ve deyim aktarmalarıyla genişler. İnsanlar hayatlarını deyim aktarmaları aracılığıyla sağlanan çıkarımlar temelinde yaşar (2005: 277, 304).

Ahmet Mermer, “istiare” olarak adlandırdığı deyim aktarmasını, aralarında benzerlik ilgisi bulunan iki unsurdan birinin diğerinin yerine kullanılması, bir bakıma sadece benzeyen veya kendisine benzetilenin kullanılmasıyla yapılmış bir teşbih örneği, olarak tanımlamakta ve istiareyi, istiare-i musarraha (açık istiare), istiare-i mekniye (kapalı istiare) şeklinde sınıflamaktadır. Benzetilenin söylenip, benzeyenin söylenmediği örnekleri açık istiare, benzeyenin söylenip kendisine benzetilenin söylenmediği istiareleri ise kapalı istiare olarak tanımlamaktadır (2007: 176).

Kaya Bilgegil, deyim aktarmalarını söz sanatları içinde değerlendirir ve “istiare” terimini kullanır. İstiarenin etkili bir anlatım sağladığını, okuyucunun ve dinleyicinin muhayyilesini zenginleştirdiğini, ifade yönüyle süsten ziyade dilin tabii bir ürünü olduğunu belirtmekte ve istiareyi şu şekilde tanımlamaktadır:

İstiare bir şeyin ödünç verilmesini veya ödünç alınmış bir şeyin iadesini istemektir. Edebiyatta, taraflarından biri kaldırılmış belîğ teşbihe bu ad verilmektedir. Ayrıca Fransızca yazılmış bazı edebiyat kitapları, bizim belîğ teşbih sayacağımız sözleri de istiare örneği gösteriyorlar. İstiare yapılırken bir lafız manasını idare yoluyla başka bir lafza bırakır; bir engel karine de, gerçek mananın düşünülmesini önler. Böyle bir mânâ ödünç verilmesini sağlayan ilgi ise benzerliktir. Buna göre, bir edebiyat sanatı olan istiareyi şöyle tarif edebiliriz: Arada bir engel karine (karîne-i mâniâ) bulunmak şartıyla, bir sözü, benzerlik ilgisiyle kendi mânâsı dışında kullanmak, istiare adını alır. (1989: 154).

Bilgegil, istiarelerin kaynak bakımından iki şekilde oluştuğunu, bunlardan birincisinin topluluğun günlük konuşmasında yer alan ifade unsurları olduğunu, “tilki” sözcüğünün “kurnaz” yerine kullanılması gibi, ikincisinin ise büyük sanatkârların buluşu olan istiareler olduğunu ifade etmektedir (1989: 155).

Aksan, deyim aktarmasını “*Sözcüğün dile getirdiği kavramla, onun gösterileniyle bir başka kavram arasında çoğu kez benzetme yoluyla bir ilişki kurarak sözcüğü o kavrama aktarma olayı*” olarak tanımlamakta (2009c: 183) ve deyim aktarmalarını insandan doğaya aktarma, doğadan insana

aktarma, doğadaki nesneler arasında aktarma, somutlaştırma, duyular arasında aktarma şeklinde sınıflandırmaktadır (2009a: 63).

İnsandan doğaya aktarmada, insana ait organların ve vücut bölümlerinin doğadaki varlıklar için kullanılması söz konusudur. Benzetmeye dayanan ve insanla ilgili öğelerin doğaya uygulanması yoluyla yapılan bu tür aktarmalar, ilk kullanımlarında özgün olduğu hâlde zamanla yerleşip kalıplaştıktan sonra bir göstergenin yan anlamlarını oluşturmuştur. Bu nedenle hemen her dilde görülen insandan doğaya aktarma, ölü deyim aktarması olarak da nitelendirilmektedir: *baş; dağ başı, bir baş soğan, çıbanbaşı* gibi. Yine edebî eserlerde sıkça başvurulana, kişileştirme adıyla da bilinen, insana ait ruhsal ve fiziksel özelliklerin doğadaki varlıklara aktarılmasıyla gerçekleştirilen, bir nevi doğadaki varlıkların kişileştirildiği aktarmalar da insandan doğaya aktarmanın bir örneğidir (Aksan, 2009a: 64, 65).

Doğadan insana aktarmada, doğadaki nesnelerin adlarının ve bunlarla ilgili sıfatların insanlar için kullanılması söz konusudur. Türkiye Türkçesinde doğadaki hayvanlar ve öteki varlıkların adları, onlarla ilgili sıfatlar başta olmak üzere birçok aktarmadan yararlanıldığı görülmektedir. İnsan için; *kuzu, kuş, kelebek, güvercin, aslan, gül, gonca, menekşe* sözcüklerinin ve *tatlı, yumuşak, hafif, sert* gibi sıfatların kullanılışı bu tür aktarmalara örnektir (Aksan, 2009c: 184).

Doğadan insana aktarmalar gibi, doğadaki varlıklar arasında da yine, benzerliklere dayanan ve benzetmenin ileri bir aşaması olan aktarmalar hemen her dilde mevcuttur: *kuşburnu, karatavuk, kırlangıçbalığı* gibi (Aksan, 2009a: 66).

Somitlaştırma; soyut kavramların, çeşitli durum, davranış ve duyguların somut göstergelerle dile getirilmesi, böylelikle daha canlı, elle tutulur, güçlü bir biçimde anlatılmasıdır. Somutlaştırmanın en geniş ölçüde görüldüğü dil öğeleri, deyimlerdir: *Baltayı taşa vurmak, ipin ucunu kaçırmak* gibi (Aksan, 2009a: 67).

Duyular arası aktarma, bir duyu organı ile algılanabilen bir niteliğin başka bir duyu ile ilgili olarak kullanılmasıdır. Bu tür aktarmalarla farklı duyu

alanlarına ait kavramlar bir araya getirilerek canlı bir anlatım sağlanır. Dokunma duyusuyla ilgili olan sıcak sıfatının “sıcak bir ses” gibi duyma, “sıcak bir bakış, sıcak renkler” gibi görme duyusuyla ilgili adları nitelemesi; ya da bir kimsenin sesi için “soğuk bir ses, tatlı bir ses” gibi tamlamaların kullanılması, renkleri belirtirken “çiğ”, kokuları belirtirken “keskin” sıfatının yakıştırılması duyular arası aktarmaya örnektir. (Aksan, 2009a: 68).

Aktarma türlerinden biri de, söz sanatlarında “mecaz-i mürsel”, anlambilimde ise “metonim” olarak adlandırılan ad aktarmalarıdır. Ad aktarması, bir kavramı doğrudan doğruya değil, onunla ilgili olan bir başka kavram aracılığıyla anlatma yolunda gerçekleşen bir söz sanatıdır: bayrak için “hilâl”, sinema için “beyaz perde” denilmesi bu anlam olayına bir örnektir (Aksan, 2006a: 99-100).

Taranan eserlerde tespit edilen deyim aktarmaları kaynağını hayvan adlarından yiyecek adlarından, bitki adlarından, organ adlarından, soyut kavramlardan, çeşitli nesnelerden, kıymetli taşlardan, gök cisimlerinden alan deyim aktarmaları başlıkları altında incelenecektir.

3.2.2.1.1. Kaynağını Hayvan Adlarından Alan Deyim Aktarmaları

Hayvan adlarının sevilen varlıklar için kullanılmasıyla oluşturulan deyim aktarmalarında; insan hayvana, insanın hareketi, durumu veya nitelikleri, hayvanın hareketi, durumu veya niteliklerine benzetilmektedir (Erdem, 2003: 213). Sevgi hitaplarında kullanılan *aslanım*, *kuzum*, *koçum*, *güvercinim*, *kelebeğim*, *böceğim* gibi kullanımlar bu aktarma türüne örnektir.

Çağlar boyu kâinatı, bitkiler ve hayvanlarla paylaşan ve onlardan yararlanan insanoğlu, kendi dışındaki bu canlılara hiçbir zaman kayıtsız kalmamıştır. Kimi zaman bu canlılardan korkmuş, onlarla mücadele etmiş, kimi zaman onlara doğaüstü güçler vermiş, onları kutsal saymış hatta bazen de tanrılaştırmıştır. Kimi zaman bu canlılar, insanlar için, duygularını ifade etmede çevresini ve sevdiklerini betimlemede birer esin kaynağı olmuştur.

Pek çok sanat alanında hayvanlar ve bitkiler motif olarak kullanılmış, destanlara, efsanelere konu olmuş, üzerlerine masallar yazılmıştır.

Doğaya bağlılığı ile bilinen Türk insanı, hem göçebe yaşadığı hem de yerleşik hayata geçtiği dönemlerde hayvanlarla iç içe olmuş, her zaman onlara değer vermiş ve onları korumuştur. İyi bir gözlemci olan Türkler çevrelerindeki canlıları incelemiş, onların özelliklerini deyimlerinde, sözcüklerinde kullanarak betimlemeye dayalı somut bir anlatım dili oluşturmuştur. Sevdiklerini anlatırken de hayvanlardan yararlanmıştır. Türk erkeğinin sevdiği kız, suna boylu, ceylan gözlü, keklik sekişli, güvercin topuklu, sülün gibi endamlı, kuğu gibi zarif, dudu dilli, kumru gibi sadık; Türk kızının sevdiği erkek ise aslan yürekli, şahin bakışlı, koç gibi yiğittir.

Sevgi hitaplarında daha çok doğada sevilen, göze hoş görünen, müspet olarak kabul edilen, çeşitli yönleriyle beğenilen hayvanlar kullanılmaktadır. Ayrıca edebî eserlerde tercih edilen hayvanlara bakıldığında pek çoğunun mitolojide ya da semavi dinlerde adı geçen canlılar olması da dikkat çekicidir. Sevilen varlığa atfedilen hayvanların niteliklerine bakıldığında ya güç, kuvvet unsuruyla (*aslan, kaplan, kartal, şahin*), ya sevimliliğiyle (*kuzu, kelebek, kuş, güvercin, kumru*), ya da zarif, narin ve hoş görüntüsüyle (*ceylan, kuğu, sülün*) insana aktarıldığı görülmektedir. Bu aktarmalarla sevilen varlık; hayvanların adlarıyla anılarak onların güzel özelliklerine yaklaştırılmakta ve okuyanın ya da dinleyenin gözünde canlı, somut ve hoş gidecek görüntüler oluşturulmaktadır.

aslan: Kedigillerden, Afrika'da ve Asya'da yaşayan, erkekleri yeleli, yırtıcı, uzunluğu 160, kuyruğu 70 santimetre ve ucu püsküllü, çok koyu sarı renkli güçlü bir memeli türü; gürbüz, cesur ve yiğit adam.^{TS}

Günümüz Türkiye Türkçesinde “aslan” göstergesi anlam genişlemesine uğrayarak “gürbüz, cesur ve yiğit adam” anlamlarını da karşılayan bir sözlük birimi hâline gelmiştir. Bir deyim aktarması olan ve

özellikle erkekler için kullanılan “aslanım” hitabında, kendisine benzetilen (kaynak) varlık aslan, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen insandır. İnsan; cesaret, güçlülük, yiğitlik yönlerinden aslanla üstü örtülü olarak karşılaştırılmış ve aralarında benzerlik ilişkisi kurularak insan, aslana benzetilmiştir. Şunu da unutmamak gerekir ki aslan sadece güçlü olma yönüyle tercih edilmemiştir. Çünkü doğada aslandan daha güçlü fil, gergedan gibi hayvanlar olmasına rağmen sevgi hitaplarında kullanılmamıştır. Yine yırtıcı özelliğe sahip olmasına rağmen, aslan gibi avcı hayvanların yakaladığı yiyeceklerden arta kalanlarla beslenen, birkaçı bir araya geldiğinde cesaretlenip düşmana saldırabilen sırtlan ve çakal gibi hayvanlar ise bu hoş olmayan özelliklerinden dolayı sevilmeyen kişilere aktarılmaktadır. O hâlde aslan; yırtıcılığı, gücü yanında göze hoş görünmesi, heybetli olması, etkileyici kükremesi ve -kaynağı masallara dayanan- hayvanlar âleminde adil bir yönetici konumunda olması gibi özellikleriyle de insana aktarılarak bir sevgi hitabı olarak kullanılmıştır.

Taramalarda tespit edilen örneklerde, evladını ya da yakınındaki kişileri lider konumda görmek isteyen insan, sevdiği kişiye aslan hitabında bulunarak bu isteğini deyim aktarması yoluyla gerçekleştirmektedir:

- (1) Paşo Hanım Kaplan’a: “Oğlum, **arslanım**! Senin gönlünde bir sıkıntın mı var?” (Kemal_G: 28).
- (2) Halk korosu hapisten çıkan Keşanlı Ali için: “Geliyor. **Aslan** geliyor. Savulun **aslan** geliyor.” (Taner_KAD: 56).
- (3) “Ertesi sabah, evden çıkmadan Emin’in sırtını sıvazladı, eline bir beş lira harçlık tutuşturdu: Eee **aslan**! Sen artık konuk sayılırsın. Askere gitmeden önce biraz akranlarınla gez eğlen, bundan sonra sana iş paydos.” (Cumalı_ABU: 112).
- (4) Memik Ağa: “Gel Halil, gel **aslanım**, gel yiğidim, gel bin kökçüye bedelim (Halil çok çalışkan ve çok fazla kök sökebiliyor.) gel yavrum, şöyle yanımdan otur.” (Kemal_YK: 263).

- (5) Perestü Sultan da Şehriban Hanım'ı dostça karşıladı ve şunları söyledi:
 “**Aslanım**, şevketmeap efendimiz, vatanını ve milletini seven Mithat Paşa'ya içten bir sevgiyle bağlıdır. Kendisini baba bilir.” (Topuz_TÖ: 100).
- (6) Mevlana Şems'e hitaben: “Ey güneş, dökül saçıl seraba!/ Sevgilim gibi cömert/ Bir tohum gibi fışkıracak/ Bedenimdeki kuvvet/ Kükremenin tam çağı/
Aslanım geldi/ Dert dindi/ Acılar unutuldu birer birer” (Yağmur_AGŞ: 175).

Taramalarda kadınların eşleri için de “aslan” aktarmasını kullandığı izlenmiştir. Türk toplumunda, ataerkil aile tipinde evin erkeği lider konumdadır ve gücü temsil etmektedir.

- (1) “Dur kadın, yorgunum. Binnaz Hanım hiç aldırmadı bile. Sen yorulmazsın **aslanım**, senin gibi bir yiğit yorulur mu hiç?” (Altan_İGA: 102).
- (2) Cankız eşi Ertuğrul Gazi'ye: “**Hey, ağ aslan, yelesi ağarmış aslan**; kalkacak halin da mı kalmadı? Bay Koca'nın şöleni dedesiz mi ola?” (Buğra_ O: 144). (Ertuğrul Gazi hem evinin lideri hem de obasının beyi konumundadır. Cankız ihtiyarlamış olan eşinin lider vasfını ön plana çıkararak ona “ağ aslan, yelesi ağarmış” aslan şeklinde hitap etmektedir.)

Türk toplumunda vatan, millet kavramları kutsal sayılmış ve bunlar için savaşmak ise kutsal bir görev olarak kabul edilmiştir. İslâm inancı da bu görevi, bir insanın manevi anlamda yükselebileceği en büyük derecelerden biri olan şehitlik mertebesi ile yüceltmıştır. Vatanı uğruna savaşan askerlerin yürekliliğini, yiğitliğini vurgulamak için “aslan, aslan parçaları” aktarmaları kullanılmıştır. Ayrıca “aslan parçası” ifadesi, bir gün vatanını, milletini koruyup onun için çalışacak ve gerektiğinde savaştan çekinmeyecek olan küçük erkek çocukları için de kullanılmıştır.

- (1) Sıtkı Bey, kalenin kurtarılmasında önemli rol oynayan İslam Bey'e hitaben: “Gel, oğlum! Gel, beyim! Gel, **arslanım**! Dünyada, ahrette yüzün ak olsun! Vatanını sevenlere ne büyük örnek gösterdin, vatanı için ölmek isteyenlere ne güzel örnek oldun!” (N.Kemal_VYS: 252).

- (2) “Haydı bakayım **aslan parçası** şimdi in atından doğru Meczip’a koş, ben Sarıkız’ı götürürüm.” (Işinsu_HB: 52).
- (3) “Hafız Hakkı Bey, çok eğlenceli bir olayı seyrediyormuş gibi gülerek yaklaştı Ragıp Bey’e: Ee, Kumandan hâlâ yaşıyorsun demek. Sonra askerlere dönüp onlara da takıldı: Nasılsınız **aslan parçaları**, eğleniyor musunuz bari?” (Altan_İGA: 337).

“Aslan” aktarması, Türkçenin son dönem eserlerinde yiğit, mert, cesur kadınları anlatmak için de kullanılmıştır. Kadınlar için kullanılan “aslan” ifadesinde erkek gibi cesur, korkusuz yiğit kız anlamında kullanılan “erkek kız” aktarmasına benzer bir anlatım sezilmektedir:

- (1) Liseli gençlerden Eşref Bahar’a: “**Aslanım** benim, diyerek güm diye Bahar’ın sırtına vurdu.” (Ongun_YOY: 28).
- (2) Nurcihan Hoca, yaşadıkları bir olayda gençlerden yana olup onları korur: “Bahar’ın içinden, yaşasın Nurcihan Hoca, **aslanım** benim diye bağırarak geliyordu.” (Ongun_YOY: 132). İstıraplı hayvanı içeriye almak, onu büyücek bir et parçasıyla teselli etmek istedi, bir saatten fazla: “Gel benim zavallı hayvanım gel...gel kuçum kuçum... Gel **aslanım**, gel gel...” diye onu çağırdı, muvaffak olamadı” (Safa_SK: 150).
- (3) “Canım ağabeyciğim, şeker ağabeyciğim benim!” Kız kardeşine, “**Arslanım** elin oğlu yarın bozar fiyakanı! Herkes Sadri değil!” (O.Kemal_C: 68).

“Aslan” aktarması hayvandan insana, insandan tekrar hayvana aktarmaya da örnek teşkil etmektedir. “Od” romanında Yunus’un oğlu atına “aslanım” hitabında bulunmaktadır. At, göçebe yaşayan, avcılıkla geçinen ve sürekli savaşmak zorunda kalan Türk toplumunda çok önemli bir yere sahiptir. Türkler için at, konuşması, düşünmesi, tehlikeyi sezip haber vermesi, yiğide zor durumlarında yardımcı olması, sadâkati, sevgisi, tenkit kabiliyeti, şefkat ve vefası ile beşeri vasıflar kazanmıştır (Elçin, 1997b: 525). At, yiğidi yiğit yapan en önemli unsurdur. Yiğitler Türk destanlarında atlarıyla birlikte anılır. At, yiğit için sadece binek hayvanı değil bir can yoldaşdır, arkadaşdır. Bu nedenle ata “aslanım” hitabında bulunulurken öncelikle atın

bir insan gibi düşünülerek kişileştirildiği görülmekte ve ona yiğitliğinden dolayı “aslanım” denilmektedir. Bu aktarmada kendisine benzetilen (kaynak) varlık aslan, benzeyen (hedef) varlık ise attır.

“Sözde Kızlar” romanında ise köpeğe “aslanım” hitabında bulunularak yine hayvandan insana, insandan hayvana bir aktarma yapılmıştır. Bu aktarmada kendisine benzetilen (kaynak) varlık aslan, benzeyen (hedef) varlık ise köpektir.

(1) Yunus’un oğlu, atına: “Deh **aslanım**, deh Hasret’im (atın adı)” (Pala_O: 350).

(2) “İstiraplı hayvanı içeriye almak, onu büyücek bir et parçasıyla teselli etmek istedi, bir saatten fazla: “Gel benim zavallı hayvanım gel...gel kuçum kuçum... Gel **aslanım**, gel gel...” diye onu çağırdı, muvaffak olamadı.” (Safa_SK: 150).

ayı: Memelilerin etobur takımından, beş parmaklı, tabanlarına basarak yürüyen, yurdumuzda boz türü bulunan, iri gövdeli hayvan (Ursus arctos); ünl. kaba saba olan insanlar için kullanılan bir seslenme sözü.⁷⁵

Reşat Nuri Güntekin’in “Çalıkuşu” romanında Doktor Hayrullah Bey, tedavilerini yaptığı ve çok sevdiği askerleri için “ayıcıklarım” hitabında bulunmuştur. Romanda küfürlü sözleri, babacan tavırları, sert görünümüne karşı yufka yürekliliği ile askerî bir doktoru temsil eden Hayrullah Bey’in sevgi hitabı da karakteriyle uyumlu bir durumu sergilemektedir. “Ayı” hitabı kaba saba insanlar için kullanılan ve içinde sevgiyi barındırmayan bir hitap şeklidir. Ancak metnin bağlamında sevgi hitabı olarak kullanılmıştır. Bu aktarmada kendisine benzetilen (kaynak) varlık ayı, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen askerlerdir.

Doktor Hayrullah, kendini uğruna adadığı ve tedavileri ile uğraştığı askerler için: “Ha senin minimini maymuncukların, ha benim sevgili **ayıcıklarım!**” (Güntekin_Ç: 320).

böcek: Eklem bacaklıların, altı bacaklı, çoğu kanatlı ve vücutları baş, göğüs, karın olarak eklemlerden oluşmuş hayvan sınıfı, haşere; ıstakoza benzer, uzunluğu 30-40 santimetre kadar olan, sarı renkli, kısa kısıkaçlı, yenilen bir deniz hayvanı; kelebek, kurt ve tırtılın dışında kalan küçük hayvancıklar. *TS*

“Böceğim” hitabında kendisine benzetilen (kaynak) varlık böcek, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. Normalde böcekler, insanlara sevimli gelmeyen, itici ve tiksindirici bulunan hayvanlar olduğu için bir sevgi seslenmesi olarak da tercih edilmemektedir. Ancak “böceğim” hitabı günümüz konuşma dilinde, bilhassa da medyada yayımlanan bazı yayınların da etkisiyle yaygınlaşmaya başlayan bir hitap şekli olmuştur.

“Zavallı Mürüvvet, bir hayli uğraştıktan sonra vazgeçti: Nafile **böceğim**... Sen, hakikaten sallanmaktan korkuyorsun. Benzin kül gibi oldu, düşeceksin, dedi.” (Güntekin_Ç: 249).

cennet kuşu: Cennet kuşugillerden, tüyleri güzel renkli bir kuş (Paradisea apoda); *mec.* güzel, alımlı kadın; *hlk.* çok küçükken ölen çocuk. *TS*

Cennet kuşu, yurdumuz için yabancı bir kuş türüdür. Ancak Türkçede cennet kuşu, ölüp cennete giden insan ruhu ile ilişkilendirilmiştir (Akalin, 1993: 139).

“Cennet kuşu aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık cennet kuşu, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. Bilhassa da ölen kişiler için kullanılan bir sevgi hitabıdır. İnsanlar ölen sevdiklerinin cennette, mutlu ve huzurlu bir yaşantı içinde olduğuna ve nihayetinde ona kavuşacağına inanmak ister. Bu nedenle “cennet kuşum” hitabı kullanılır:

- (1) Andelip Hanım ölen arkadaşı için: “Ben, bu Andelip Hanımı akrabalığımızdan yani benim Karayamuk- lara damat olmamdan evvel tanımıştım... Andelip Hanım, “Ah benim **cennet kuşu** kardeşim” diye bir iki kere hıçkırdı.” (Güntekin_KY: 103).

- (2) Banka kapıcısı Bayram Ağa, banka memuru gence: “Vah şehzadem, **cennet kuşu!** Ne bu böyle erkenden? Nasıl oldu da güzelim uykuna kıyabildin?” (Kısakürek_H: 76).

ceylan: Çift parmaklılardan, boynuzlugiller familyasından, çöllerde yaşayan, çok hızlı koşan, gözlerinin güzelliği ile tanınan, ince bacaklı, zarif, memeli hayvan, ahı, gazal. *TS*

Genellikle sevgili için kullanılan “ceylan”; zarıflığı, narinliği ve güzel gözlü oluşu yönleriyle insana aktarılmaktadır. Bu deyim aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık ceylan, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kadındır. “Maral, ceren, gazal” göstergeleriyle de ifade edilen “ceylan”, Türk halk şiirinde sevgiliyi anlatmak için sıkça başvurulan bir deyim aktarmasıdır (Aksan, 2005: 149).

Ceylan; divan edebiyatında güzel gözlü, güzel kokulu ve ürkek olduğu için sevgiliye benzetilmiştir. Gözlerinin iri ve gayet siyah oluşu sevgilinin gözünü hatırlatır. Bir gül bahçesi olarak anılan yüz, ahı gözlerle daha güzel olur. Ayrıca misk adı verilen ve erkek ceylanların karın derisi altındaki bir bezden çıkarılan güzel kokulu madde ise sevgilinin saçının kokusudur (Pala, 2004: 14).

- (1) “Gezme **ceylan** bu dağlarda seni avlarlar/ Anadan, babadan, yârdan ayrı koyarlar” (Işinsu_KD: 178).
- (2) “Aldırma gözel Haçça’m! Dedi. Aldırma sunam! Aldırma **ceylanım!** Ben senin ananım! Bir kazadır geldi başına. Sen kendin mi istedin bunu kadın kızım? Düşmanlar yaptı! Düşmanların gözleri kör olsun!” (Baykurt_YÖ: 176).
- (3) “Seni almaya geliyorum tatlım kaymaklım.” “Tatlım, birtanem, aşkım, güzelim, canım, gülüm, kaymağım, lokumum, fıstığım, kraliçem, prensesim, sultanım, **ceylanım.**” (Maraşlı_EEY: 127).

çalıkuşu (çalı kuşu): Serçegillerden, başı koyu kırmızı, gövdesine doğru rengi açılan, çalılık yerleri seven ötücü bir kuş.^{TS}

Türkçede çalıkuşu, benzetme olarak çok hareketli ve biraz da maymun iştahlı kimseler için kullanılır (Akalın, 1993: 84). Çalıkuşu aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık çalıkuşu, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir:

Arkadaşı Feride'ye: "Sesimi işitince başını çevirdi ve yüzümdeki peçeye rağmen bir anda beni tanıdı: **Çalıkuşum**, benim küçük **çalıkuşum**, sen burada, ah, ne tesadüf!" (Güntekin_Ç: 227).

güvercin: Güvercingillerden, hızlı ve uzun zaman uçabilen, kısa vücutlu, sık tüylü, evcilleşmiş birçok türü bulunan, yemle beslenen bir tür kuş; barış simgesi.^{TS}

Güvercinler tüm inançlarda temizliğin, saflığın, günahsızlığın sembolü olarak kabul edilmiştir. Günahsızların ruhu olduğu düşünülen güvercinler için camilerde, kiliselerde ve birçok yapıda küçük oyuklardan barınaklar yapılarak onların buralarda yaşamalarına imkân sağlanmış ve bu varlıklara karşı her zaman saygı duyulmuştur. Güvercin ve zeytin dalı çağlar boyunca barışın evrensel simgesi olmuştur. Bunun temelinde ise Tevrat'ta geçen Nuh tufanı yatmaktadır. Nuh peygamber, tufanın bitip bitmediğini öğrenmek için gemiden bir güvercini dışarıya gönderir ve güvercin ağzında bir zeytin dalıyla geri döner. Böylece güvercin, tufanı yaratan Tanrı ile insanlar arasında barışı sağlayan bir elçi konumuna gelir (Gezgin, 2007: 95).

Hristiyan inancında güvercin, Tanrı'nın ruhunu simgeler. Hz. İsa'nın vaftizinde Tanrı güvercin kılığında tecelli eder, bu nedenle Hristiyanlıkta da güvercin kutsal bir varlıktır ve saflığı temsil eder (Gezgin, 2007: 95).

Güvercin İslâm inanişında da önemli bir yere sahiptir. Nitekim İslâmiyet'i yaymaya çalıştığı sırada pek çok engelle karşılaşan Hz.

Muhammed müşrikler tarafından öldürölmek istenir. Hira Dağı'ndaki mağaraya saklanan peygamber örümceklerin ördüğü ağ ve mağaranın üzerindeki güvercin yuvası vesilesiyle kâfirlerin elinden kurtulur (Elçin, 1997: 72). Bir inanışa göre de güvercinler peygambere saygılarından dolayı Kâbe'nin üzerinde uçmazlar. Tasavvuf inancında ermişlerin ruhları uyku esnasında güvercin kılığına girerek kutsal yerleri dolaşır (Gezgin, 2007: 97).

Edebî eserlerde güvercinlere tanrıça, kutsal ruh, peri gibi çeşitli anlamlar yüklenmesi de onlara duyulan sevginin bir göstergesidir. Pek çok Türk masalı ve efsanesinde güvercinler çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Dede Korkut Hikâyelerinde Azrail güvercin kılığına girer, ölen insanın ruhu güvercin olur ve uçup gider, Hacı Bektaşî Veli barış zamanı güvercin, savaş zamanı şahin kılığına girer. Güvercin bazen de korunmasızlığı ve ürkekliği ile gönlü temsil eder, bir çift güvercin ise aşkı simgeler (Yılmaz, Savaş, Ertuğrul; 2012: 81). Yunan mitolojisinde de güvercin aşk tanrıçasıyla ilişkilidir. Aşk tanrıçası Aphrodite'nin en sevdiği hayvan güvercindir ve arabası güvercinler tarafından çekilir (Gezgin, 2007: 97).

İnsanlarla birlikte yaşayan ve eğitilebilen bir hayvan olan güvercin, aynı zamanda bir haberleşme aracı olmuştur. İnsanlar sevdikleriyle bu hayvan aracılığıyla iletişim kurmuştur.

Her dönemde ve her yerde sevilen güvercin sevgi hitaplarında da kullanılmıştır. "Güvercin" aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık güvercin, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir.

- (1) "Tekrar karşılaşırsak beni Sumida'sından başka hiçbir şeylere pabuç bırakmayan bir subay hâlinde göreceksin. Mağrur ve mahkum bir Ertürk Mağrur, çünkü senin tarafından seviliyor. Mahkum, çünkü senden vazgeçemiyor. Yeniden hareket emri geldi. Benim için dua et **güvercinim**." (Ağaoğlu_BDG: 199).
- (2) "Esenliğim, sevincim, neşem. ... Nuh gemisine dönen **güvercinim**. Orta çağ'dan kalan iyimserliklerin solgun baharı, düşümde her gece gördüğüm..." (Pala_KA: 70).

findık kurdu: Fındık bitinin fındık içinde gelişerek onun dökülmesine, değerini yitirmesine yol açan kurtçuğu. *TS*

Fındık kurdu, fındığın içinde yaşayan ve onu görenlerin hoşlanmayacağı, hatta iğreneceği bir kurttur. Ancak fındık kurdunun, küçüklüğünden yararlanılarak minyon, sempatik ve güzel genç kızlar için kullanılmasıyla, kurdun zihne getireceği itici görüntü belirmez, tam tersine, insanın düşünce dünyasında hoş giden, olumlu bir imge yaratılmış olur (Aksan, 2006c: 110).

“Fındık kurdu” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık fındık kurdu, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir.

Feride'ye hitaben: “Ne yaparsın kızım? İdarenin icapları. Sen gitme, o gitmesin... Maarif Müdürlerinin odalarında misafir eksik olmuyor. Köşedeki koltuktan çatlak bir ses geldi: Ay, bu ne çıtıdık çıtıdık **findıkkurdu** böyle! Fındıkkurdu mu? Benim İpekböceği ve Gülbeşeker'den zaten canım yanmış, burada da findıkkurdu ha! Şiddetle döndüm.” (Güntekin_Ç: 303).

hayvan: Duygu ve hareket yeteneği olan, içgüdüleriyle hareket eden canlı yaratık, akılsız, duygusuz, kaba, hoyrat (kimse); kızılan bir kimseye söylenen bir söz; at, eşek, katır gibi türlü hizmetlerde kullanılan yaratık. *TS*

“Hayvan” göstergesi hitap olarak kullanıldığında daha çok sevilmeyen, kaba davranışlı kişileri ifade etmektedir. Olumsuz içerikli bu gösterge kimi zaman alt tabaka halk söyleyişlerinde birbirine kızan ancak yine de birbirini seven kişiler arasında bir sevgi seslenmesi olarak kullanılabilmektedir. Bu hitap şekli günümüzde gençler arasında yaygınlaşmaya başlamıştır.

“Hayvan” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık hayvan; benzeyen (hedef) varlık ise sevilen, fakat olumsuz davranışları bulunan insandır. İnsanlar; düşünmeden davranma, içgüdüleriyle hareket etme,

incelikten ve duygusallıktan anlamama gibi yönlerden hayvana benzetilmiştir.

Zilha barıştığı sevgilisi Ali'ye: "Ama ben de çektim **hayvan!**" (Taner_KAD: 123).

horoz: Far. Tavukgillerden, tavuğun erkeği olan kümes hayvanı; ateşli silahlarda çakmak taşına veya merminin kapsülüne vurmaya yarayan metal parça; kapı zembereğinin mandalı; kabadayı erkek.^{TS}

"Horoz" aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık horoz, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. "Horoz" daha çok ergenliğe giren erkekler için kullanılan bir hitap şeklidir. "Horoz" sözcüğü *kabadayı erkek* anlamıyla sözlük birimi olmuştur hatta "horozlanmak" eylemi ile *kabadayı tavrı takınmak*, *çalım satmak* kavramları anlatılmaktadır. Sözcüğe verilen anlamlardan da anlaşılacağı üzere horoz, tehlikelere karşı diklenmesi, dövüşçülüğü, kalın sesi ve koruyuculuğu yönleriyle insana aktarılmıştır. Kümesler kralı olarak bilinen horoz, hem vakti haber veren hem de dövüşleri düzenlenen bir hayvandır.

Beni evladı gibi sever, horozum diye okşar, öper, konakta kaldıkça geceleri koynunda yatırır... görür görmez: Gel bakayım horozum! Dedi kollarını açtı." (Rasim_ES: 16).

kanarya: İspinozgillerden, yeşilimsi veya sarı tüylü, koni biçiminde küçük gagalı, ötücü kuş.^{TS}

Kanarya Adalarından tüm dünyaya yayılmış olan, yurdumuzda çokça sevilen ve evcil hayvan olarak beslenen kanarya; güzel sesli, rengiyle ünlü ötücü bir kuştur. "Kanarya" aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık kanarya, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. Kanarya

sevimliliği, güzel görünüşü, rengi ve hoş sesiyle sevilen varlıklara aktarılmıştır:

“**Kanaryam** (Sitare için diyor) gönlündeki yuvasına dönmüş, kadınım içimden geçenleri bilmişti.” (Pala_O: 45).

kaplan: Kedigillerden, enine siyah çizgili, koyu sarı postu olan, Asya'da yaşayan çevik ve yırtıcı hayvan.^{TS}

Çin takvimi olarak bilinen on iki hayvan takviminde, yıllardan birisi kaplan yılına denk gelmektedir. Orta Asya'da Türk mitolojisinde kaplan yılı uğurlu sayılmakta ve kahramanların çoğunlukla bu yılda doğduğuna inanılmaktadır. Kuzey Hindistan'da ise kaplan etinin tüketilmesiyle kaplana ait güç ve cesaretin insana geçeceğine inanılmıştır. Yine aynı sebeple kaplan eti kadınlara yedirilmemiş aksi takdirde kadının asi ve dikbaşı olacağı düşünülmüştür (Gezgin, 2007: 107).

“Açıkça şikâyet ettim. "Ben toparlamaya çalışıyorum, birileri dağıtıyor." Nigel hemen anladı ses tonumdan. "Oo sinirliyiz bakıyorum. Kim kızdırmış benim dişi **kaplanımı**?" "Boş ver şimdi... Sen ne yapıyorsun? (Ümit_BE: 106).

kartal: Kartalgillerden, genellikle kızıl siyah tüylü, çok güçlü, yuvasını yüksek kayalıklar üzerinde kuran, iri, yırtıcı bir tür kuş.^{TS}

Kuşların kralı sayılan kartal, her ülkede ve kültürde uçuş yüksekliği, uçuş hızı, erişilmez yuvası, görüş gücü ve uzun ömürlü oluşu gibi özellikleriyle yaşatılmıştır. Kartal aynı zamanda ülke bayraklarında saltanatı simgelemektedir. Türk divan şiirinde, anka karşılığında kullanılan simurg, bazen kartal anlamı da taşır. Kimi ülkelerde kartal kanadı bereket getirmesi

için toprağa gömülür. Kartal, kurtarıcı, yardım edici, hiç yoktan uyarıcı kuş olarak da görülür (Akalin, 1993: 98).

Kartal pek çok kültürde kutsal sayılmış ve göksel güçlerin bir simgesi olarak düşünülmüştür. Ayrıca gökteki güçlerle yeryüzündekiler arasında bir elçi görevi görmüştür. Orta Asya'daki eski inanışlara göre kartal; güneş ve Gök tanrının simgesidir. Şaman inanışında ise ormanın ruhudur. Yakutlarda ise kartal, baharın ruhudur ve bu nedenle saygı görür. Hatta insanlar yeminlerini bu hayvan üzerine eder. Hastalığı olan insanlara şifa verici özelliği dahi mevcuttur. Yunan mitolojisinde ise Zeus'un en sevdiği hayvan olan kartal, Zeus ile özdeşleştirilerek tanrının simgesi olmuştur. (Gezgin, 2007: 113).

Dünya folklorunda kartalın simgesel anlamları; esin, imparatorluk, bağlılık, inanç, korkusuzluk, özgürlük, ölümsüzlük, görüş yeteneği, güç, görkem, uçuculuk, ateş, fırtına, rüzgâr, savaş sonucu elde edilen zaferdir (Akalin, 1993: 98).

"Kartal" aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık kartal, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir:

Şems: "Mevlana, olgunluğu ile zirveye uçan, bulutları delmeye uğraşan **kartalımdı.**" (Yağmur_AGŞ: 118).

kedi: Kedigillerden, köpek dişleri iyi gelişmiş, kasları çevik ve kuvvetli evcil, küçük memeli hayvan, pisik._{TS}

Kedi ilk kez Mısırlılar tarafından evcilleştirilmiş ve tanrılaştırılmıştır. Mısır tanrıçasının bir kedi olduğu düşünülmüş ve ölen kediler mumyalanmıştır. İslâm inancında ise kedi, mübarek sayılan bir hayvandır. Zira peygamber namaz kılarken secdeye varacağı sırada bir yılan peyda olur ve yılanı gören kedi onu oradan uzaklaştırarak peygamberi korur. Namazını bitiren peygamber kendini kurtaran kedinin başını ve sırtını okşar. Ayrıca kedi temiz bir hayvan olarak kabul görmektedir. Bu nedenle hem

namazı bozmayan hem de su içtiği yerden abdest alınabilen bir hayvandır (Gezgin, 2007: 123).

“Kedi” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık kedi, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. İnsanlarla birlikte yaşayan, evde beslenen ve genellikle sevilen bir hayvan olan kedi; sevimlilik, usululuk, sokulganlık ve uysallık yönleriyle insana aktarılmaktadır.

Kediler sadece uysallıklarıyla, sevimlilikleriyle değil bazen nankörlükleri ve kötü huylarıyla da pek çok deyme konu olmuştur: *kedi yetişemediği (uzanamadığı) ciğere pis (murdar) dermiş, kedinin boynuna ciğer asılmaz, kedi ile köpek gibi, aralarına kara kedi girmek, kedinin usululuğu sıçan görünceye kadar, kediye sıkıştırırsan üstüne atılır, tok evin aç kedisi gibi.*

Nilgün için: “Ne uysal oldu birdenbire... Hanım hanımcık, gözlerini etrafına çevirmeden öyle şeker bir duruşu, tatlılığı, cana sokulacak hâli var ki... içimden “Uslu bebeğim, yavrum! **Kediciğim!** Kumrum! Diyorum.” (Karay_N: 73).

kelebek: Pul kanatlılardan, vücudu, kanatları ince pullarla ve türlü renklerle örtülü, dört kanatlı, çok sayıda türleri olan böceklere verilen genel ad; narin, zarif kadın.^{TS}

“Kelebek” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık kelebek, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. Kelebekler, böcek türleri içinde en sevilen ve göze en hoş gelenidir. Baharın gelişinin müjdecisi olan kelebekler göz alıcı renkleri, simetrik desenleri, narin yapılarıyla dikkat çeker. Ayrıca halk arasında bir inanışa göre, baharda görülen ilk kelebeğin beyaz oluşu güzel bir yıl geçirileceğine işarettir. Bu güzel özelliklerinden dolayı “kelebeğim” hitabı bilhassa kızlar ve kadınlar için kullanılan bir hitap şekli olmuştur.

- (1) Babam, birkaç gün uğraşıp, o üzüm asması için yapılan çardağı onarmış ve onun altına bir sedir kondurmuştu... Bana ipten bir salıncak bile yapmıştı. Arada sırada, beni salıncağı bindirir, "Uç bakalım **kelebeğim!**" diyerek sallardı. (Yağmur_AGK: 15).
- (2) "Sen nasıl bir kız çocuğusun, anlamıyorum?" diye gülümserdi. "Hiç korkmaz mısın, minik **kelebek...**" (Yağmur_AGK: 16).
- (3) "Esenliğim, sevincim, neşem. ... Nuh gemisine dönen güvercinim. Orta çağ'dan kalan iyimserliklerin solgun baharı, düşümde her gece gördüğüm **kelebek...**" (Pala_KA: 70).
- (4) Pablo Neruda, sevgilisine hitaben: "Arıyor seni tellim benim yaslı yüreğim/ Tatlı, güvençli, koyu alaca **kelebeğim.**" (Uzuner_BAM: 173).

kumru: Güvercinler takımından, güvercinden küçük, boz, gri renkli bir kuş; özellikle Ege Bölgesi'ne özgü, sandviç ekmeğinin içine peynir ve biber konularak yapılan bir tür yiyecek.⁷⁵

Türkçede kumru sevginin simgesidir. Divan şiirinde kumru, daha çok serviliklerde gezen ve yuva yapan bir kuştur. Servi, uzun boylu sevgiliyi, kumru da aşığın gönlünü simgeler. Kumrunun yanık ötüşü ise sevgili içindir. Tasavvufta ise servi Allah'ı, kumru kulu simgeler. Servi ağacı elif harfi gibi düzdür ve Allah lafzı da elif ile yazıldığı için birliği gösterir. Allah'a yalvaran kulu simgeleyen kumrunun "huu, huu" şeklindeki ötüşü ise zikir olarak yorumlanır (Akalın, 1993: 1089).

"Kumru" aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık kumru, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. Şeklen güvercine benzemekle beraber, ondan daha küçük ve zarif yapılı olan kumru eşlerine bağlılığı ile ünlüdür. Eşlerden biri öldüğünde kalan eş, ömür boyu başkasıyla eşleşmez. Bu özelliğinden dolayı Türkçede, birbirini çok seven sevgililer için "çifte kumrular" deyimini kullanılmaktadır.

- (1) Nilgün için: “Ne uysal oldu birdenbire... Hanım hanımcık, gözlerini etrafına çevirmeden öyle şeker bir duruşu, tatlılığı, cana sokulacak hâli var ki... içimden “Uslu bebeğim, yavrum! Kediciğim! **Kumrum!** Diyorum.” (Karay_N: 73).
- (2) “Nihayet Hasan, ihtiyar halasının arkasına kolunu attı, başını omuzuna dayadı, bir eliyle kadının gözlerini silerken bir yandan da tuhaf bir şeyler anlatmağa, onu Bebek bahçesi dedikodularıyla ilgilendirmeye çalıştı. (Zeyno): “Maşallah **çifte kumrular!** Ben Muazzezle, siz damatla” (Adivar_ZO: 16).

kurt: Köpekgillerden, Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika’da yaşayan, postu gri sarı renkli, yırtıcı, etçil memeli hayvan; *mec.* bir yeri, bir şeyi iyi bilen; işini iyi bilen, aldanmaz, kurnaz. *TS*

Kurt, Türk toplumunda özel bir yere sahip, önemli bir hayvandır. Türk yiğitlerinin beli kurda, bakışları ise şahine benzetilir. Kurt; dayanıklı, güçlü, uzun süre koşabilen, sosyal, liderlerine sadık ve asil görünüşlü bir hayvandır ve bu yönleriyle Türklere benzetilmiştir. Eski Türk inanışlarında kurt (bozkurt, gökkurt) Tanrı’nın tecelli ettiği varlıktır. Yani Tanrı yeryüzüne inme ihtiyacı duyduğunda, suretini tercih ettiği varlık, kurttur. Ancak bu tecelli bazen aslan ya da boğa da olabilmektedir. Bu inanışın temelinde Türk’ün Tanrı’yı somutlaştırma isteği yatmaktadır. Ancak bu Türklerin kurda tapındığı anlamına gelmemektedir. Nihayetinde kurt Tanrı değil, sadece Tanrı’nın tecelli ettiği bir varlıktır (Aslan, 2010: 76).

Türk destanlarında bir motif olarak karşımıza çıkan kurt, Türk’ün yol göstericisi, kurtarıcısı hatta soyundan gelindiğine inanılan bir ata olmuştur. Bozkurt Destanı’nda, Türkler düşmanları tarafından tamamen yok edilirler. Sadece iki çocuk sağ kalır. Tanrı’nın gönderdiği kutsal bir dişi kurt, çocukları besler büyütür ve korur. Kurt, bir çocuktan gebe kalır ve on yavru doğurur. Bu on çocuk gelecek Türk topluluklarının hükümdarlarıdır. Ergenekon Destanı’nda ise, Türkler büyük bir yenilgiye uğradıktan sonra çadırlarını

toplayıp göç ederler. Tanrı'nın gönderdiği kutsal bir kurt Türklere kılavuzluk eder ve onları verimli toprakları olan, etrafı dağlarla çevrili büyük bir ovaya götürür. Birkaç kuşak sonra Türkler bu ovaya sığmaz olurlar. Bu kez bir kurt onlara etraflarını çeviren dağlardan birisinin madenden oluştuğunu gösterir ve demirciler bu dağı eritirler. Halk oavadan çıkar ve tekrar bozkırların egemenliğini ele geçirdiklerini tüm bozkır halklarına duyururlar.

Türk destanlarında kurt, Şamanist inancın da etkisiyle, hayat ve savaş gücünün bir simgesidir. Çevik, hareketli ve güçlü bir hayvan olduğu için çeşitli dönemlerde kimi Türk boylarının bayrak ve flamalarında sembol olarak kullanılmıştır. Uygurlara ait Türeyiş Destanı'nda, Tanrı bir erkek kurt şeklinde yere iner, bir Türk hakanının kızı ile evlenir ve Uygur nesilleri böyle türer. Göktürk Destanlarında da kurt motifi özenle işlenmiş ve Türklerin yeniden çoğalışları bu motife bağlanmıştır. Oğuz Kağan Destanı'nda bir ışık içinden çıkarak Oğuz'la konuşan kurt, üç yerde Oğuz ordusuna yol göstermiştir (Yardımcı, 2007: 50-69).

Taramalarda “kurt” hitabı İskender Pala'nın “Şah Sultan” adlı eserinde tespit edilmiştir. “Kurt” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık kurt, benzeyen (hedef) varlık ise askerlerdir. Kurt, savaş gücü sembolüyle kullanılmıştır.

“Şahbazlarım, **Kurtlarım!** Şahine per gerektir, meydana er gerektir!... Ata meydan, yiğide şan gerektir. Ve sen, beyaz atın üstündeki süvari... sen yüreği çelikleşen yiğit, gazan mübarek ola!” (Pala_ŞS: 34).

kuş: Yumurtlayan omurgalılarından, akciğerli, sıcakkanlı, vücudu tüylerle örtülü, gagalı, iki ayaklı, iki kanatlı uçucu hayvanların ortak adı. *TS*

Kültür tarihinin belli başlı edebiyat türlerinde, kişi ve yer adlarında, benzetmelerde kuşlar önemli bir yer tutmaktadır. Her kültür öncelikle kendi coğrafyasında yetişen kuşlarla daha yakından ilgilenmiş ve onları dilinde, el sanatlarında, edebiyatında kullanmıştır. Türk yurdu, tarıma elverişli alanları,

iklimi, doğal güzellikleri ve kuş türlerinin çokluğu ile bir cennet olarak görülmektedir. Bu nedenle Türk kültüründe geçen kuş türü sayısı da oldukça zengindir (Akalın, 1993 :155).

Klasik Türk şiirinde Hint, İran ve Arap kültüründe yer alan kuş türlerine ve efsanevî özellikleri olan kuşlara yer verilmiştir: *Andelip, anka, bülbül, hüma, kebuter, kumru, simurg, şahbaz, tavus, tuti, zümrüdüanka* gibi. Klasik şiirde kuşlar daha çok simgesel anlamlarıyla kullanılmıştır. Âşığın gönlü kuşa benzetildiğinde bülbül, kebuter, kumru; sevgilinin konuşması anlatıldığında, tuti; bakışları anlatıldığında ise şahin akla gelir. Yine tavus, cennet kuşunu; hüma, mutluluk ve devleti; şahin, avcıyı; karga, gece karanlığını anlatan simgelerdir (Akalın, 1993: 15).

Tasavvufta da kuşlar simgesel anlamlarıyla kullanılmıştır. Kuşlar, gönülden gönüle haber, makamdan makama sır taşırlar. Dervişlerin ruhu uyku sırasında kuş şekline girip manevi makamları dolaşır (Elçin, 1997: 72).

Türk halkı doğaya olan bağlılığının, hayvanlarla içli dışlı olmanın ve hayvanlar içinde özellikle de kuşların yeteneklerine duyduğu özentinin bir sonucu olarak kuş adlarını, kendi ad ve soyadlarında kullanmıştır: *akdoğan, akkuş, alakuş, aysungur, balaban, başdoğan, bülbül, çalıkuşu, doğan, doğanalp, dudu, gûlsuna, karabatak, karadoğan, karakuş, keklik, kumru, özdoğan, özşahin, suna, şendoğan, tuma, üveyik* gibi (Akalın, 1993: 27).

Türkçede övme ve okşama (sevgi) sözlerinde de sevilen kuş türleri kullanılmıştır. Taranan eserlerde tamamı tespit edilmemekle birlikte Türkçede kuş adlarıyla yapılan sevgi hitapları şunlardır: *atmacam, bülbülüm, civcivim, dudu dillim, dudu kuşum, dudum, ferîğim, güvercinim, kanaryam, kekliğim, kınalı kekliğim, kuğum, kumrum, kuşcağızım, ördeğim, palazım, pilicim, sarı kanaryam, serçem, sunam, şahinim, turnam, yarkacığım* (Akalın, 1993: 64).

“Kuşum” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık, kuş; benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. Bilhassa küçük kuşlar doğada sevilen varlıklardır. Kuşlar, sevimli ve küçük olmaları nedeniyle çocuklara aktarılmış ve bir sevgi hitabı olarak kullanılmıştır:

- (1) Annesi Yunus’a: “Sus **yavru kuşum**, diyordu, sen hiç ölmeyeceksin!” (İşinsu_BBVBİ: 71).
- (2) “Büyükbabam yetmiş yaşındaki anneanneme: **minik kuşum**, dünya güzelim.”der. İyi tamam birtanem.” (Maraşlı_EEY: 128).
- (3) Çocuğuna hitaben: “En çok senden ayrıldığıma üzülüyorum, **minik kuşum**.” (Kulin_HDKS: 59).

kuzu: Koyun yavrusu; bir meyve ve sebzeye bitişik olan küçük meyve veya sebze; *argo* deneyimsiz, toy kimse.^{TS}

“Kuzum” aktarması edebî eserlerde sıklıkla kullanılan bir sevgi hitabı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuzu, sevimliliği ve uysallığı ile sevilen bir hayvan yavrusudur. Bu nedenle insanlar sevdiği kişiler için bu aktarmayı kullanmıştır. “Kuzu” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık, kuzu; benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kimsedir.

Taramalarda; Tanzimat, Servet-i Fünun, Milli Edebiyat Dönemi eserlerinde ve Cumhuriyet Dönemi’nin ilk eserlerinde “kuzum” hitabının herkes için kullanılabildiği –anne, baba, eş, dost, akraba, çocuk, yaşlı ayrımı yapılmaksızın- tespit edilmiştir. Oysa günümüz konuşma dilinde “kuzum” sözcüğü anlam daralmasına uğrayarak sadece küçük çocuklar için kullanılan bir hitap şekli hâline gelmiştir.

- (1) “Mektepten nasıl çekileceğim? Nasıl yapacağım? Ben cahil kalacağım. Diyerek ağladım, sızladım da fayda vermedi. Pederim: Onu merak etme kızım. Ağlama **kuzum**. Bu adettir: kız on-on bir yaşını geçtiği gibi yaşmaksız, feracesiz sokağa çıkamaz.” (Ş.Sami_TTF: 21).
- (2) Aracı kadın Müştak Bey’e: “Ay oğul, böyle hayırlı işlerde bulunmadıktan sonra yalancı dünyada ne duruyorum.” “A **kuzum** biraz ağırbaşlı olsana” (İ.Şinasi_ŞE: 21).

- (3) Rakım carıye kız Canan'a: "Gel bakalım Cânân. Gel korkma yavrum. işte ben dadıma tembih ettim. Bundan sonra nereye gitmek ister iseniz beraber gitmeğe mezunsunuz. Sen piyanoya mı heves ettin **kuzum**? Ben sana piyano alırım. Ben de buraya senin için muallime celb edebilirim." (A.Mithat_FBRE: 23-24).
- (4) Rakım İngiliz öğrencilerine: " İyi ama her şeyin bir vakti vardır **kuzum**. Ben sizin mualliminiz olduğum için zannederim ki sizin için daha bu gibi mütâlâatın vakti değildir diye ihtara hakkım vardır." (A.Mithat_FBRE: 55).
- (5) Nihal hizmetkâr Şakire Hanım'a: "**Kuzum**, bacı, beni bekle, e mi?" (Uşaklıgil_AM: 102).
- (6) Emine, Ahmet Cemil'e hitaben: "Omuz başları kalkmış, boynu bükülmüş ve bir eli çoktan dolup taşmaya başlayan testide, öbür eli kuşağında gene hiç yüzüme bakmadan söylüyor: İsmail, seninle konuştuğumu istemiyor. Bırak beni **kuzum**, bırak beni." (Karaosmanoğlu_Y: 190).
- (7) Kezban sevdiği İhsan'a: "Beni de al, sen nereye varırsan ben de varırım. Her işini idem, **guzum, guzum**, ben bu şehir garısı gibi hastaya da baharım." (Adivar_AG: 69).
- (8) Neriman Hüsnü Paşa'ya: "**Kuzum** Paşa, ben bu kıskançlık kavgasını anlamıyorum." (Adivar_H: 118).
- (9) Munise kendisini evlatlık olarak yanına alan Feride'ye: "**Kuzum**, abacığım gel. İkimiz yan yana aynaya bakalım, dedi." (Güntekin_Ç: 198).
- (10) Feride: "**Kuzum** hanımcığım, bana hocanım demeyin, sadece Feride deyin, olmaz mı?" (Güntekin_Ç: 287).
- (11) Yunus Emre, derviş arkadaşına: "**Kuzum** Bodur Musa, her insan böyle mi erer, yani insanlardan kaçır..." (Işinsu_BBVBİ: 263).
- (12) Eşine hitaben: "**Kuzum**, sen saçlarını değiştirmek istedin bebek... Sadece konuyu değiştirmek istedim bebek." (Işinsu_KD: 10).
- (13) Yunus Emre çok sevdiği eşine hitaben: "Sana gelince Elif'im, gözümün nuru **kuzucuğum!**" (Pala_O: 61).

maymun: Dört ayaklı, iki ayağı üzerinde de yürüyebilen, ormanda toplu olarak yaşayan, kuyruklu hayvan, primat; taklitçi; çirkin ve gülünç.^{TS}

“Maymun” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık maymun, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. Maymunlar insanlara benzerlikleri, komik hareketleri ve sevimlilikleriyle bilinen hayvanlardır. Bu nedenle insanlara aktarılaraq sevgi hitabı olarak kullanılabilir:

- (1) Doktor Hayrullah: “Ha senin minimini **maymuncukların**, ha benim sevgili ayıcıklarım!” (Güntekin_Ç: 320).
- (2) “Sonra Leylâ yerinden fırlar, Orhan’ı sürüklercesine kolundan yakalar, denize sürüklerdi. Orhan, bir yatmaya görsün güneş altında, artık iyice mayışır. Leylâ çeviktir, Leylâ yerinde duramaz. “Hadi **maymuncuğum**, hadi mayıştın yine!” diye çığlıklar atardı genç kadın.” (İleri_YŞ: 197).

papağan: Papağangillerden, tırmanıcı, eğri gagalı, pek çok türü bulunan, insan sesini taklit edebilen kuşların genel adı, dudu; duyduklarını düşünmeden olduğu gibi tekrarlayan kimse.^{TS}

Tuti ve dudu kuşu olarak da bilinen papağan, eğitilebilir ve konuşturulabilir bir hayvandır. Papağanları konuşturmada ayna kullanıldığı rivayet edilmektedir. Kuş bir aynanın önüne konur ve aynanın arkasına geçen eğitici konuşmaya başlar. Aynada aksini gören ve bu görüntüyü başka bir kuş sanan papağan eğiticinin konuşmalarını taklit ederek konuşmayı öğrenir. Papağanların tatlı dilli olmaları ise şekerle beslenmeleriyle ilişkilendirilmiştir. Bu nedenle divan şiirinde papağanlar ayna ve şeker ile birlikte anılmıştır. Sevilen kişinin konuşması, tatlı dilli oluşu da aynı özelliklerden dolayı “dudu dilli” ifadesiyle anlatılmıştır (Pala, 2011: 461).

“Papağan” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık papağan, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. Papağan, daha çok

söylenenleri tekrar eden ya da geveze olan küçük çocuklar için kullanılan bir hitap şeklidir.

“Munise ile –bu sarı **papağanımla**- âvâre yalnız bir hayat.” (Güntekin_Ç: 317).

serçe: Serçegillerden, insanlara yakın yerlerde yaşayan, kışın göçmeyen, koyu boz renkli, ötücü küçük bir kuş. *TS*

Yurdun her bölgesinde yaşayan serçenin en belirgin özelliği ufacık olmasıdır. Hatta elimizdeki en küçük parmağa serçe parmağı denmesi de bununla ilgili olabilir (Akalın, 1993: 120).

“Serçe” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık serçe, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. Serçe, minik ve narin yapısı ve sevimli olma özelliklerinden dolayı sevilen varlığa aktarılmıştır:

Yeter ki kanatlarım olsun uçayım. Bu çocukluk hayalimi ileriki yıllarda Şems sezmiş olacak ki bana genellikle “**serçecik**” diye takılırdı. Büyüdüğümde Şems’in serçeciği olacaktım.

sıpa: Eşek yavrusu; çocuk için sevgi ve şefkat duygularıyla kullanılan bir söz. *TS*

“Sıpa” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık sıpa, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. Sıpa sözcüğü, sevgi ve şefkat duygularıyla daha çok çocuklar için kullanılan bir hitap şeklidir:

Naili Bey oğluna: “Sevgili **sıpacığım**, şu gramofonu, çabuk ben sana dışarıdan işaret verince, yes sör plağına başlayacaksın.” (Güntekin_YD: 77).

sincap: Far. Sincapgillerden, ağaçlarda yaşayan, genellikle meyveyle beslenen, çok tüylü, uzun kuyruklu, ince gövdeli bir hayvan, değin (II), çekelez.^{TS}

“Sincap” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık sincap, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. Sevimli görünüşü nedeniyle özellikle de çocuklar için kullanılan bir hitap şeklidir:

Onca kız çocuğu özlemime rağmen, hiçbirini en muhteşem kız çocuğuyla dahi asla değişmeyeceğim oğullarım, hayatım boyunca ömrüme renk, neşe, keyif kattılar.”... Oğulları için: “Tavşanımla **sincabım** benim.” (Kulin_HDKS: 170).

sunu: Erkek ördek; hlk. Göl ördeği.^{TS}

Boyu bosu düzgün, ince, güzel ve yakışıklı kimse; boylu poslu genç kız; güzel kız; güzel ve sağlıklı hayvan.^{TTAS}

“Suna” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık sunu, benzeyen varlık ise sevilen kişidir. Bir göl kuşu olan sunu, güzel görünüşüyle halk şiirinde sevgiliyi anlatmada sıklıkla kullanılan bir aktarma olmuştur. Sevgiliyi ifade eden sunu, bugün “suna boylu” deyiminde de yaşamaktadır (Aksan, 2005: 146). Taramalarda tespit edilen “sunam” hitabı, halk söyleyişlerine yer veren Fakir Baykurt’un “Yılanların Öcü” ve Yaşar Kemal’in “Üç Anadolu Efsanesi” adlı eserlerinde görülmektedir:

(1) “Aldırma güzel Haçça’m! Dedi. Aldırma **sunam!** Aldırma ceylanım! Ben senin ananım! Bir kazadır geldi başına. Sen kendin mi istedin bunu kadın kızım? Düşmanlar yaptı! Düşmanların gözleri kör olsun!” (Baykurt_YÖ: 176).

(2) Karacaoğlan: “Nerededir benim gülyüzlü **sunam.**” (Y.Kemal_ÜAE: 139).

şahbaz: Far. İri bir tür akdoğan; çevik ve becerikli; yiğit, kahraman, mert (kimse). *TS*

İri bir tür akdoğan olan “şahbaz”, becerikli, çevik, yiğit ve kahraman kişiler için kullanılan bir hitap şeklidir. “Şahbaz” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık şahbaz, benzeyen (hedef) varlık ise yiğit, er kişilerdir:

- (1) Köse Kenan adamlarına: “Heey **şahbazlarım** varın da bakın şu duman tüten yere.” (Y.Kemal_ÜAE: 77).
- (2) “**Şahbazlarım**, Kurtlarım! Şahine per gerektir, meydana er gerektir!... Ata meydan, yiğide şan gerektir. Ve sen, beyaz atın üstündeki süvari... sen yüreği çelikleşen yiğit, gazan mübarek ola!” (Pala_ŞS: 34).

şahin: Far. Kartalgillerden, Avrupa ve Asya'nın dağ, orman ve çalılıklarında yaşayan, 50-55 santimetre uzunluğunda yırtıcı bir kuş (Buteo buteo). *TS*
Çevik, becerikli, tuttuğunu koparan. *TTAS*

Yırtıcı kuşlardan olan şahin, doğan ve şahbaz isimleriyle de anılmaktadır. Yükseklerde uçan şahin bir av kuşudur ve avlanmadaki becerisinden dolayı ava giderken kolda taşınır.

Şahin, klasik edebiyatımızda da kullanılan bir kuş türüdür. Divan şiirinde sevgilinin saçları şahine benzetilir. Benzetme yönü ise avcılığıdır. Sevgilinin saçı aşığın gönül kuşunu avlar (Pala, 2011: 418). Şahin, sevgilinin bakışlarına da benzetilir. Sevgilinin bakışları, bir avcı gibi seven kişinin gönlünü avlar. Bazen de âşığın gönlüyle oynayarak onu yaralar (Öner, 2008: 561).

Şahin, halk türkülerinde en fazla geçen av hayvanlarından ve sevgiliyi ya da genç kızı temsil eder. Şahinin avcı kuş olarak geçtiği dizelerde ise avcının acımasızlığı, şahinin özellikleri arasında yer alır. Bazı türkülerde şahinin avcı ile aynı tutulduğu açıkça ifade edilir (Köksel, 2009: 470).

Türk şiirinde şahin; yükseklerde süzölmek, av kuşuna salıvermek, kolda taşınmak, avı çarpıp almak, av kuşunu kovalamak, keskin ve etkili bakmak gibi davranışları ile anlatılır (Akalın, 1993: 121).

“Şahin” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık şahin, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. Şahin daha çok çevikliği ve becerikliliği yönüyle insanlara aktarılmakta ve bilhassa da erkekler için kullanılan bir hitap şekli olarak karşımıza çıkmaktadır:

Koca Osman, alanın ortasındaki mermer taşın üstüne oturmuş: İnce Memed, **şahinim**. İnce Memed, şahinim, diyor boyuna. Başka hiçbir laf etmiyor. Durup durup, İnce Memed, şahinim! diyor.

tavşan: Tavşangillerden, eti yenen, hızlı koşan, postundan yararlanan bir memeli türü; atletizm yarışlarında rekor kırılabilmesi için tempoyu yüksek tutup belirli bir mesafeyi diğer atletlerin önünde koşan atlet. *TS*

“Tavşan” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık tavşan, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen çocuktur. Tavşan sevimlilik yönüyle sevilen kişilere aktarılmıştır. Ayrıca ön dişleri iri ve biraz çıkık olan çocuklar bu yönüyle tavşana benzetildiği için de bu hitapla çağrılabilir.

(1) Onca kız çocuğu özlemime rağmen, hiçbirini en muhteşem kız çocuğuyla dahi asla değişmeyeceğim oğullarım, hayatım boyunca ömrüme renk, neşe, keyif kattılar.”... Oğulları için: “**Tavşanım**la sincabım benim.” (Kulin_HDKS: 170).

(2) Oğluna: “İyi akıl ettin **Tavşan**.” (Kulin_HDKS: 215).

tosun: Danalıktan yeni çıkmış genç boğa; sağlıklı, tıknaz delikanlı. *TS*

Hayvancılığın ve tarımın önemli olduğu ülkemizde etinden, sütünden, derisinden faydalanılan hayvanlara her zaman değer verilmiş, özen gösterilmiştir. Bu değerden dolayı sevilen kişilere kuzum, tosunum gibi sevgi seslenmelerinde bulunulmuştur. Ancak her faydalı hayvan sevgi hitabı olmamıştır, mesela sevilen kişiye “ineğim, tavuğum” denilmemektedir. “Kuzu” sevimliliği ile, “tosun” ise heybetli görünüşü, gürbüzlüğü ve güçlü oluşu ile sevilen insanlara aktarılmıştır. Hatta Türkçede, olması gerekenden daha iri doğan çocuklar, iri yapılı insan ve hayvanlar için kullanılan aynı kökten türemiş “tosuncuk” sözcüğü de mevcuttur.

“Tosun” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık tosun, benzeyen varlık ise sevilen kişidir. Bu hitap şekli daha çok erkek çocukları için kullanılmıştır:

- (1) “Veren ellerin dert görmesin, ver velinimetzadem ver. Ver tontonum ver... ver **tosunum** ver.” (Gürpınar_HS: 237).
- (2) “Güzel **tosunum**, bu sözleri geç... Ben kendimi hanımefendiye koca gibi değil, azat kabul etmez ebedi bir kul olarak takdim edeceğim.” (Gürpınar_BD:128).

3.2.2.1.2. Kaynağını Olağanüstü Varlıklardan Alan Deyim Aktarmaları

Gerçekte var olmayan olağanüstü varlıkların sevilen kişilere aktarılmasıyla kurulan deyim aktarmalarıdır. Taramalarda olağanüstü varlıklar içinde “Zümrüdüanka, hüma ve peri”nin sevgi hitaplarında kullanıldığı tespit edilmiştir:

hüma: Far. Başına konduğu kimseye mutluluk getirdiğine inanılan talih kuşu.^{TS}

Talih, devlet ve cennet kuşu diye de anılan, serçeden biraz büyük, yeşil kanatlı, sarı gagalı, boz saksağanı andıran Hümâ kuşunun Kaf dağında, Okyanus adalarında veya Çin’de yaşadığı rivayet edilmektedir. Halk inançlarına göre eskiden bir hükümdar ölünce halk bir meydana toplanır, Hümâ kimin başına konarsa o kişi hükümdar seçilmiş. Hümâ kuşunun uçarken üzerinden geçtiği ya da gölgesinin düştüğü kişinin taç giyeceğine ya da yüksek bir makama ulaşacağına inanılmasının nedeni de budur. Günümüzde kullanılan talih kuşu, devlet kuşu deyimleriyle, insanın başına ya da üstüne kuş pislemesinin hayra yorulması Hümâ’nın zenginlik ve mutluluk getirici olması inancıyla ilgilidir. Hiçbir varlığı incitmeyen, kemikle beslenen, ayakları olmayan ve hiçbir zaman ele geçirilemeyen Hümâ, edebiyatımızda refah, kudret ve mutluluğa giden bir baht açıklığının sembolü olmuştur (Batislam, 2002: 187; Pala, 2011: 216).

“Hümâ” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık Hümâ, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. Hümâ, mutluluk ve zenginlik getirmesi, ulaşılmaz olması özellikleri ile sevilen varlığa aktarılmıştır.

Zeyd, Mecnun’a: “Ey yücelerde beslenen **hümâ yavrusu!**” (Pala_LM: 70).

peri: Far. Doğaüstü güçleri olduğuna inanılan, hayal ürünü varlık; mec. çok güzel, alımlı, becerikli kadın. ₇₅

Farsça kökenli “periden” (uçmak) mastarından türetilen “peri” sözcüğü uçan anlamına gelmektedir. Cinlerden güzel olanlara ve zarar vermeyenlere “peri” denir. Güzel yüzlü kişilere “peri yüzlü” tabiri kullanılır (Cebecioğlu, 2009: 501).

Cinlerin dişileri olarak kabul edilen periler, güzellik ve yardımseverlik sembolüdür. Aynı zamanda periler, masallarda problemleri çözme ve becerikli olma yönleriyle yer almaktadır (Duvarcı, 2005: 131).

Periler, büyü ile ortaya çıkarılabilir. Çeşme, pınar ve hamam gibi yerler perilerin yurdu sayılır. Bazı insanları kendilerine âşık etmeleri ve çeşitli görüşlere bürünebilmeleri perilerin özelliklerindendir (Pala, 2011: 369).

“Peri” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık peri, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişi veya sevilen kişinin yüzüdür. Periler, güzellikleri ve ulaşılmazlıklarıyla sevilen kişilere aktarılmıştır:

- (1) Bihruz: “Parkın her tarafını gezmeye herkesin drua’sı(hak) vardır. Zaten böyle rüstik (kır hayatına ait, kır işi) yerlere ancak sizin gibi huriler, **periler** yakışır.”dedi.” (R.M.Ekrem_AS: 45).
- (2) “Zavallı babam, benim bu oyunumdan haberi olmadığı için, sesini biraz daha yükselterek fısıldadı: Fulya. Benim güzel **perim**. Uyan artık! Bak, güneş doğdu. Artık, babamı daha fazla üzme istemez, gözlerimi bin nazla kıpırdatarak açar ve sorardım.” (Özdeş, AK: 23).
- (3) Nigar yürümez seksek seker, kınalı keklik misin, cin misin, **peri** misin, ulan çarptın beni yezidin kızı... Nigar’a bir tutkun olduk, bir yangın olduk ki, dumanın tütmeye, dermanım bitmeye, ciğerim cayır cayır yanmaya, gözlerimden kanlı yaşlar akmaya başladı.” (Nesin_MİN: 8).
- (4) “Ta ki Ucasar’a gelip güzeller güzeli **peri kızına** (eşi Sitare’ye diyor) tutulasıya kadar!” (Pala_O: 38).

Zümrüdüanka: Far. s³ + mur₁ + Ar. anka öz. a. (zümrü’düanka:) Anka.

Anka: Masallarda adı geçen ve gerçekte var olmayan büyük bir kuş, Simurg, Zümrüdüanka._{TS}

Çeşitli dinsel, büyüsel etkileri olduğuna inanılan “Anka” ile ilgili inançlar, kaynağını eski Mısır’dan almakla birlikte, Çin’den İran mitolojisine ve Müslümanlıktan Hristiyanlığa kadar geniş bir inanç alanına yayılmıştır. Anka; Hristiyanlarda yeniden dirilmenin simgesi, Çinlilerde ise raks ve müziğin mucidi olarak kabul edilir. Ünlü Arap masallarından “Binbir Gece

Masalları”nda sözü edilen Anka, ortaçağ Arap ve Fars bilim kitaplarında da yer almıştır (Batislam, 2002: 197).

İbranice “anak” kelimesinden türeyen, isim olarak gerdanlık, uzun boyunlu dev; fiil olarak ise gerdanlık takmak, boğma, boğazı sıkmak anlamlarına gelen Anka; uzun boyunlu, büyük, hayali bir kuştur. Simurg ya da Zümrüdüanka isimleriyle de bilinmektedir. Cennet kuşuna benzer yeşil bir kuş olduğu için bu ad verilmiştir. Anka’nın yüzünün insana benzediği, rengârenk tüyleri olduğu, her hayvandan bir iz taşıdığı, vücudunda otuz kuşun rengini ve özelliğini barındırdığı söylenmektedir. İranlılar bu kuşa otuz renk veya otuz kuş anlamına gelen “Sirenk, Simurg” demişlerdir. Kırmızı ve altın renkli, uzun tüylü, güzel sesli ve erkektir. Bir rivayete göre ise dişidir (Batislam, 2002: 195-196).

Bir efsaneye göre Kaf dağında yaşayan, asla yere konmayan ve ele geçirilemeyen Anka, dişi bir kuştur. Allah bu kuş için bir erkek yaratır ve böylelikle çoğalırlar. Sonra Necid ve Hicaz taraflarına yayılıp gittikleri yerlerde hayvanları birer birer alıp götürmeye başlarlar. Sıra çocuklara gelince Ashab-ı Ress onu, peygamberleri Hanzale b. Safvan’a şikâyet eder. Onun duasıyla Anka kuşu, nesli ile birlikte yıldırım çarpması sonucu yok olur ve bir daha görülmez (Pala, 2011: 24).

Farklı efsanelere göre, hükümdarların ve kahramanların akıl danıştığı Anka; insanlar gibi konuşan, düşünen, bilgili ve hünerli bir kuştur. Masal ve hikâyelerde kahramanları zor durumlardan kurtaran ve onlara yardımcı olan Anka, aynı zamanda tüyleriyle değdiği yaraları iyileştirebilme özelliğine sahiptir. Kaf dağını aşıp göklere yükselebilmek için Anka’ya binmek gerekir. Bir efsaneye göre beş yüz yıl yaşayan ve dünyada her dönemde yalnız bir tane olduğuna inanılan Anka kuşu, edebiyatımızda her dönemde metinlerde anılan bir kuş olmuştur (Batislam, 2002: 197).

“Zümrüdüanka” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık Zümrüdüanka, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. Zümrüdüanka; yükseklerde oluşu, erişilmezliği, yardımseverliği ve yol göstericiliği ile sevilen varlıklara aktarılmıştır:

Osman Beğ: “Benim gönlüm ışığı **Zümrüdüankam**; Orhan için ve karnındaki çocuğum için varlığım da yokluğumda da sana güvenirim. Bana bir hâl olursa, baban ulu Ede Balı’nın evine git ki; Orhan öyle eyi beğ yetişir. İmdi bana hakkını helal et, candan tatlı Malhun’um.” (Buğra_O: 212).

3.2.2.1.3. Kaynağını Yiyecek Adlarından Alan Deyim Aktarmaları

Kaynağını yiyecek adlarından alan deyim aktarmaları, sevilen yiyeceklerin, bilhassa da tatlı ve lezzetli olan, bir zamanlar zor bulunan veya pahalı olan yiyeceklerin insana aktarılmasıyla kurulmaktadır.

Sevilen kişi, tıpkı lezzetli yiyecekler gibi insana haz ve mutluluk verir, ayrıca sevilen varlık insan için paha biçilmezdir, değerlidir ve en ulaşılmaz yerdedir. Bu nedenle zor bulunan veya pahalı olan *badem, fındık, fıstık, kaymak, bal* gibi lezzetli yiyecekler sevilen kişilere aktarılmıştır.

Sevgi hitaplarında tatlı yiyeceklerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Tatlı yiyeceklerin insan vücudundaki endorfin hormonunun salgılamasını tetikleyerek insanda haz ve mutluluk duygularını uyandırdığı bilinmektedir.³⁹ İnsanın herhangi bir varlığı sevmesi, onunla birlikte olması, ona değer vermesi veya birileri tarafından sevilmesi, kısacası insanın psikolojik ihtiyaçlarının başında gelen sevme ve sevilme ihtiyacının giderilmesi insana mutluluk ve haz veren bir duygudur. Bu nedenle mutluluk hormonunu harekete geçiren tatlı gıdalar sevilen kimselere aktarılmış olabilir.

Şeker, bal ve tatlı göstergeleri, genellikle sevilen kimsenin hem dudakları hem de o dudaktan dökülen sözleri için kullanılmıştır. Seven kimse için sevdiği varlığın sözü de özü de tatlıdır.

Şeker, tatlı ve bal sözcükleri pek çok atasözü ve deyimde de kullanılagelmiştir: *afiyet şeker olsun, şapla şeker bir değil, şeker gibi, dilenci bir olsa şekerle beslenir; işi tatlıya bağlamak, tatlı söz dinletir, acı söz esnetir,*

³⁹ <http://www.biltek.tubitak.gov.tr/gelisim/psikoloji/> (03/09/2012, 21.21).

tatlı dilli, tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır; bal gibi, bal ile kaymak yenir ama herkese göre değil, asıl azmaz, bal kokmaz, ağzından bal damlamak ⁴⁰gibi.

Taranan eserlerde sevilen kişiler için *şekerim, şekerparem, balım, lokumum, kaymağım, tatlım* gibi deyim aktarmalarının yoğunlukta olduğu tespit edilmiştir.

bal: Bal arılarının bitki ve çiçeklerden topladıkları bal özünden yapıp kovanlarındaki petek gözlerine doldurdukları, rengi beyazdan esmere kadar değişen tatlı, koyu, sıvı madde; olgunlaşmış incirin, dışına sızan tatlısı; ağaçların kabuğundan sızarak pıhtılaşan besi suyu.^{TS}
Türk Dil Kurumunun Türkiye Türkçesi Ağzları Sözlüğünde, balın *erkek kardeş, kardeş, küçük kız çocuk* anlamları da verilmiştir.⁴¹

“Balım” hitabında kendisine benzetilen (kaynak) varlık bal, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. Bal; şifalı özellikleri bilinen, lezzetli, tatlı ve değerli bir gıdadır. Bu özellikleriyle sevilen kimselere aktarılarak bir hitap şekli olmuştur.

“Bal”ın insanlar tarafından sevilmesinde lezzetinin yanı sıra İslâmi bakış açısının da etkisi olabilir. Kuran’da ve hadislerde bala ve balın şifalı yönlerine dikkat çekilmiştir:

“Senin Rabbin bal arısına şöyle vahyetti: Dağlardan, ağaçlardan ve insanların kuracakları kovanlardan kendine evler edin. Sonra meyvelerin hepsinden ye de, Rabbinin (sana) kolay kıldığı yollara gir, diye ilham etti. Onların karınlarından renkleri çeşitli bir bal çıkar ki, onda insanlar için şifâ vardır. Şüphesiz ki bunda düşünen bir millet için, büyük bir ibret vardır.”⁴²

Kötülükten sakınanlara vaat edilen cennetin durumu ise şöyledir:

⁴⁰ <http://tdkterim.gov.tr/atasoz/> (12/07/2012, 15.35).

⁴¹ <http://www.tdkterim.gov.tr/bts/> (12/02/2012, 15.40).

⁴² Nahl Suresi/68-69. ayetler

“Orada bozulmayan temiz sudan ırmaklar, tadı değişmeyen sütten ırmaklar, içenlere lezzet veren şaraptan ırmaklar ve süzme baldan ırmaklar vardır. Onlar için cennette her çeşit meyve ve Rablerinden bir bağışlanma vardır. Bunların durumu, ateşte ebedî olarak kalacak olan ve bağırsaklarını parçalayacak kaynar su içirilen kimsenin durumu gibi olur mu?”⁴³

Kültürümüze Batı’dan geçen “balayı” kavramı, balın Batı kültüründe de özel bir yeri olduğunu göstermektedir. Balayı denilince evliliğin bal gibi tatlı geçen ilk ayı veya evlenir evlenmez çıkılan seyahat anlaşılmaktadır. Aslında İngilizce'deki 'honeymoon' kelimesinin 'balayı' olarak tercümesi doğrudur ama buradaki 'moon' süre olarak 'bir ay' değil gökyüzündeki 'Ay' anlamındadır.⁴⁴

Balayının geçmişi ile ilgili farklı hikâyeler vardır. Birinci hikâyeye göre balayının kökeni Babilliler ile o zamanki Avrupa ülkelerine uzanmaktadır. O zamanlarda evlenen çiftlerin evlilik törenleri sırasında ve evliliklerini takip eden otuz gün boyunca, içine bal katılmış, 'bal likörü' diye adlandırılan bir şarabı içmeleri adettendir. Hun İmparatoru Atilla'nın ölümüne de evlilik töreni sonrası içtiği bu bal likörünün sebep olduğu rivayet edilmektedir. Aynı hikâyeye göre 'balayı' deyimindeki 'bal' kelimesinin bu bal liköründen kaynaklandığı belirtilmektedir. Ayrıca “ay” kelimesinin kullanılmasında o zamanlar insan vücudunun (özellikle kadınların) ayın evrelerine göre periyodik değişimler gösterdiği düşüncesi evlilikle ilişkilendirilmiş ve evliliğin ilk dönemlerinin nasıl geçerse diğerlerinin de o şekilde devam edeceği inancı etkili olmuştur.

İkinci hikâyede ise balayı âdeti kız kaçırma âdeti ile birleştirilmiştir. Komşu köyden kız kaçırarak bir oğlan, kaçırdığı kızı, ailesi aramaktan bıkip da kız hamile kalıncaya kadar, sadece birkaç yakın arkadaşının bildiği bir yerde saklar. Daha sonra çift ortaya çıkar ve başlık parası verilerek mutlu sona ulaşılır. İçinde “bal” ile ilgili bir husus olmayan bu hikâyeden yola çıkarak bazı tarihçiler İngilizce “honeymoon” (balayı) sözcüğünün gizlenme anlamına gelen “hiding” sözcüğünden türediğini belirtmişlerdir.⁴⁵

⁴³ Muhammed Suresi/15. ayet

⁴⁴ <http://www.ruhsalenerji.gen.tr/> (03/09/2012, 21.45).

⁴⁵ <http://www.kisiselgelisimveolumlamalar.com/> (03/09/2012, 22.00).

Küçük Filiz ile annesine benzettiği Zilha arasında geçen konuşmada: “Ben sizi çok sevdim” “Ben de seni **balım**.” (Taner_KAD: 77).

fıstık: Ar. Antep fıstığı, çam fıstığı veya yer fıstığı denilen yemişlerin genel adı; argo güzel, gösterişli (kadın); iyi, hoş. *TS*

fındık: Ar. Kayıngillerden, kuzey yarım kürenin ılık yerlerinde ve yurdumuzun genellikle Doğu Karadeniz bölgesinde yetişen, boyu 6-7 metre, yaygın tepeli bir ağaççık (*Corylus avellana*); bu ağaççığın sert bir kabuk içinde bulunan yağlı, nişastalı ürünü. *TS*

“Fıstığım” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık fıstık, benzeyen (hedef) varlık sevilen kişidir. Genellikle yetişkin kadınlar, genç kızlar ve kız çocukları için kullanılan bir hitap şeklidir.

“Fındık, fındığım” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık fındık, benzeyen (hedef) varlık sevilen kişidir. Fındık ve fıstık gibi gıdalar her zaman için pahalı olan, zor bulunan lezzetli yiyeceklerdir, sevilen kişiler de seven için nadide ve değerli varlıklardır.

Fındığım hitabı genellikle çocuklar için kullanılan bir hitap şeklidir. Fındık şekil itibarıyla küçük bir yemıştır, bu nedenle küçük yapılı ve sevimli burunlar için de kullanılan bir benzetme unsuru olmuştur: *fındık burunlu*.

(1) “Seni almaya geliyorum tatlım kaymaklım.” “Tatlım, birtanem, aşkı, güzelim, canım, gülüm, kaymağım, lokumum, **fıstığım**, kraliçem, prensesim, sultanım, ceylanım.” (Maraşlı_EEY: 127).

(2) “Şekerim, Muazzezciğim, yavrum, Azize’nin yavrusu, Zeyno teyzeyi bildin öyle mi? seni maskara seni! **Fındık fıstık** seni!” (Adıvar_ZO: 14).

lokum: Ar. Şekerli nişasta eriyiğini pişirip hafif ağdalaştırarak yapılan, küçük küp veya dikdörtgen biçiminde kesilen şekerleme, kesme, latilokum; dinamit lokumu. *TS*

Türk insanıyla özdeşleştirilen ve Türk şekerlemesi olarak dünyada ün yapmış olan lokum, sevilen varlıklara aktarılarak bir sevgi hitabı olmuştur.

“Lokum” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık lokum, benzeyen (hedef) varlık sevilen kişidir. Genellikle kadınlar için kullanılan bir hitap şeklidir.

- (1) “Seni almaya geliyorum tatlım kaymaklım.” “Tatlım, birtanem, aşkım, güzelim, canım, gülüm, kaymağım, **lokumum**, fıstığım, kraliçem, prensesim, sultanım, ceylanım.” (Maraşlı_EEY: 127).
- (2) “Yatakta zengin bir programın, parlak sürprizler paketin olmalı **gül lokumlu kızım**.” (Mungan_ÜAKO: 186).

şeker: Far. Şeker kamışı, şeker pancarı, patates, havuç, mısır, buğday vb. bitkilerin sap ve köklerinin öz suyundan veya nişastasından çıkarılan, birleşiminde karbon, oksijen ve hidrojen bulunan, beyaz, suda eriyen, mayalanabilen ve çoğu tatlı olan maddelerin genel adı; bu madde katılarak yapılmış lokum, akide, çikolata vb. tatlı yiyeceklerin genel adı; sevimli, cana yakın ve güzel.⁷⁵

“Şeker” çokanlamlılık özelliği gösteren bir göstergedir. Temel anlamı, bitkilerden çıkarılan tatlı maddelerin adı olan şeker, zaman içinde mecaz anlamlar kazanarak sevimli, cana yakın ve güzel varlıkları nitelemek için kullanılan bir sözlük birimi olmuştur.

“Şeker” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık şeker, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. Şeker, tatlı bir gıdadır; sevilen kimse de insan için tatlı sıfatıyla anlatılabilecek bir varlıktır. Tatlı yiyeceklerin damakta verdiği tadın hazzı sevilen kişinin sevende bıraktığı haz ile ilişkilendirilebilir. Bu nedenle sevilen kişiler için “şekerim” hitabı kullanılmıştır.

- (1) Zeyno ölen arkadaşı Azize ile eskiden sevdiği Hasan’ın çocuklarına hitaben: “**Şekerim**, Muazzezciğim, yavrum, Azize’nin yavrusu, Zeyno

teyzeyi bildin öyle mi? Seni maskara seni! Fındık fıstık seni!” (Adivar_ZO: 14).

- (2) “Canım! **Şekerim**, yavrum! gibi kelimeler meğerse ne güzelmiş; aşk acısı insanları eşit kılar.”(Karay_N: 69).

“Şekerim” hitabı bazı durumlarda -özellikle de kadınlar arasındaki konuşmalarda- sevgi içerikli bir seslenmeden ziyade “teklifsizliği” anlatan kalıplaşmış bir söz olarak karşımıza çıkabilmektedir:

- (1) Behice ile Perihan arasında geçen konuşmada: “Konuş **şekerim**, benim ütüümün sana ne zararı var? - Benim başım ağrır, hem burası sıcak. - Pencereyi açiver.” (Esendal_VB: 7).
- (2) “Bir elinden kadehi "hiç bırakmıyor, öteki elini de böylece dizgine alıyordu. “Tezel!” Kendim sesleniyorum sandım. Oysa seslenen başka biriymiş. “Müjgân mı, Fitnat hanım mı? “Tezel, beni tanıdın mı **şekerim**?” Cırlak bir kadın sesi.” (Ağaoğlu_BDG: 98).

şekerpare: Far. şeker + pare Çok tatlı bir kayısı çeşidi; bir tür hamur tatlısı.

“Şekerpare” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık, şekerpare; benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir.

Kara Şahin çocuk gibi ağladığına göre çok kötü gerçekler öğrenmiş olmalıydı. Onu hiç böyle görmemişti. Hürüküz hâlâ baygındı. Kara Şahin bir ara ona baktı, sonra “Nakşigülüm, **şekerparem**!..” deyip bu sefer gülmeye başladı. Bu arada Cüce Çaker kaybolduğu karanlık köşeden hızla odaya yeniden girdi. Elinde altın külçeleri vardı. Demek gerçekten siymayı başarmış, altın elde edebilmenin yolunu bulmuştu. (Pala_KM: 454).

tatlı: Şeker tadında olan; acı olmayan, acı karşıtı; şekerle veya şekerli şeylerle yapılan yiyecek; insanı çeken, göze, kulağa hoş gelen, rahatlatan, dinlendiren, sevindiren; sevimli, hoş; hoşla gidecek bir biçimde, tatlılıkla. *TS*

“Tatlım” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık, tatlı; benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir.

- (1) “Vasfiye tekrar kollarına sokuldu: Ah **tatlım** benim, kıymetlim.” (Cumalı_ABU: 49).
- (2) İki sevgili arasındaki konuşmalar: “Nigel... Alo Nigel hayatım” “Merhaba **tatlım**... Nasıl gidiyor Türkiye maceran?” (Ümit_BE: 41).
- (3) Annesi kızı Karen’e: “Üzülecek bir şey yok **tatlım**.” (Ümit_BE: 151).
- (4) “Seni almaya geliyorum **tatlım** kaymaklım.” “**Tatlım**, birtanem, aşkım, güzelim, canım, gülüm, kaymağım, lokumum, fıstığım, kraliçem, prensesim, sultanım, ceylanım.” (Maraşlı_EEY: 127).
- (5) Eşine hitaben: “Seni çok seviyorum **tatlım**.” (Demirci_ADÖ: 168).

kaymak: Sütün veya yoğurdun yüzünde zar durumunda toplanan, açık sarı renkli, koyu yağlı katman; sütü yayvan kaplar içinde ve hafif ateşte tutarak elde edilen koyu, yağlı öz; yağmur ve selden sonra toprağın üzerinde kalan özlü tabaka; bir şeyin en iyi ve seçkin bölümü. *TS*

“Kaymak” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık, kaymak; benzeyen (hedef) varlık sevilen kişidir.

- (1) “Seni almaya geliyorum tatlım kaymaklım.” “Tatlım, birtanem, aşkım, güzelim, canım, gülüm, **kaymağım**, lokumum, fıstığım, kraliçem, prensesim, sultanım, ceylanım.” (Maraşlı_EEY: 127).

- (2) Yarma Haydar eşi Kumru'ya hitaben: "Kız sen benim **kaymağımsın**, diyerek elini çoktan eskimeye yüz tutmuş basma donlardan birinin uçkuruna atıyordu." (Yücel_KK: 36).
- (3) "Böyledir işte benim kızım! Hoştur! Ne görse sevinir. Görenin içinden gamını tasasını siler süpürür." "Baksana, koskoca çadırın içinde senin gibi bir kız daha var mı? **Kaymaksın sen, kaymak!** Yüzbaşılara, paşalara, kaptanlara göresin!" (Cumalı_ABU: 147-148).

3.2.2.1.4. Kaynağını Çiçek Adlarından Alan Deyim Aktarmaları

Çiçek isimlerinin veya çiçeklere ait özelliklerin sevilen insana uygulanmasıyla kurulan deyim aktarmalarıdır. Çiçekler; hoş görüntüleri, güzel kokuları ve renkleri yönleriyle sevilen insanlara aktarılmıştır. Ayrıca bazı çiçeklerin mitolojide ve dinî inanışlarda farklı anlamlarının olması da onların sevilen varlıklara aktarılmasında etkili olmuştur.

Taramalarımızda, çiçek aktarmalarının çoğunlukla kadınlar için kullanıldığı görülmüştür. Bunun nedeni, çiçek adlarının kadınlara daha fazla yakıştırılması, kadınların yaratılışındaki narinlik ve hassaslık yönlerinin çiçeklerin narin yaratılışlarına benzetilmesi olmalıdır. Zira günümüzde ekonomik ve sosyal nedenlerle çalışma hayatının içine aktif olarak giren Türk kadını, önceleri dört duvar arasında, dünyasını evlatları, evi ve elleriyle yetiştirdiği çiçeklerle paylaşmaktaydı. Bu varlıklar bütün toplumlarda olduğu gibi Türk kadınının da en yakın dostu olmuş ve çiçekler de onun elinde birer kişiliğe bürünmüştür (Ayvazoğlu, 2012: 9).

Türkler, çiçek yetiştirmeyi ve yeni türler elde etmeyi bir sanat hâline getirmiş ve bu gayretlerini de kitap yazmak suretiyle kayıt altına alarak ölümsüzleştirmiştir. İslâmiyet'ten önce Türkler, göçebe hayatın gereği olarak daha çok hayvancılıkla uğraşmış, onları evcilleştirmeye ve onlardan her türlü fayda sağlamaya çalışmıştır. Tabiatın zor şartlarıyla savaştan ve hayvanlarla içli dışlı olan Türk toplumu, bu birikimlerini sanat eserlerine de yansıtmış,

eserlerinde hayvan motiflerine yer vermiş, hatta bitkileri adlandırırken dahi hayvan adlarından yararlanmıştır. Çiçek yetiştirip bahçeler kurmanın pek mümkün olmadığı göçebe hayatında, çiçeklerin güzelliğine elbette kayıtsız kalınmamıştır. Dede Korkut Kitabı'nda geçen "gelinimin çiçeği oğul" ifadesinden de anlaşılacağı üzere çiçek, sevilen varlıklar için, o dönemlerde de kullanılmıştır. Temizliğin de simgesi olan çiçek, bugün de söz varlığımızda "çiçek gibi" ifadesinde yaşamaktadır (Ayvazoğlu, 2012: 11,18, 19, 20).

İslâmiyet'le birlikte yerleşik hayata geçen Türkler hem tarımla uğraşmanın gereği hem de yaşanan çevreye estetik bir görünüm kazandırmak amacıyla bitkilere ve çiçeklere daha fazla önem vermeye başlamış, bu ilgiyi edebî eserlere de yansıtmışlardır.

İslâmî bakış açısı bitkilere verilen değerin artmasını sağlamıştır. Pek çok inanç sisteminde kâinatta yaratılan her şey kutsaldır, saygıya değer ve incitilmemelidir. İslâm inancında yaratılmış varlıklar Yaradan'ın tecellisidir ve bütün varlıklara bu gözle bakarak tefekkür etmek, yaratılmış her şeyde Yaradan'ı görebilmek bir gayedir. Ayrıca çiçekler, kadın erkek ilişkilerinin günümüz şartları kadar rahat olmadığı eski dönemler için bir anlaşma aracı olma özelliği de göstermiştir. Çeşitli anlamların yüklendiği çiçekler aracılığıyla sevgiliye mesajlar iletilmiştir. Ayvazoğlu, "Güller Kitabı"nda Osmanlı Dönemi'nde Türkiye'ye gelen Lady Montagu ve Thomas Allom gibi yabancıların çiçek diline ilgi gösterdiğini ve bunları mektuplarında, eserlerinde konu edindiğini ifade etmektedir. Ünlü bir ressam olan Allom, Türklerin portakal çiçeğine ümit, kadife çiçeğine ümitsizlik, horoz ibiğine değişmezlik, lâleye ise sadakatsizlik anlamları yüklediğini ve "selam" adı verilen çiçeklerin mektup yerine geçtiğini, sayı ve çeşitlerine göre çeşitli duyguları anlattığını belirtmiştir (Ayvazoğlu, 2012: 20, 87, 220, 221).

Klasik Türk şiirinde, gül, lale, sümbül, karanfil, nilüfer, kardelen, zambak, menekşe, şebboy, gelincik, yasemin, şebnem, reyhan gibi çiçekler zikredilmiştir. Bu çiçekler sevgiliyi ve sevgilinin değişik yönlerini sembolize etmiştir (Bayram, 2007: 216-217). Gül, sevgilinin yüzü; yasemin, sinesi; nergis, sürmeli gözleri; çemen, ayva tüyleri; gonca, ağzı; sümbül ise anber kokulu kıvrık saçlarıdır (Ayvazoğlu, 2012: 172).

Taranan eserlerdeki sevgi seslenmelerinde daha çok “çiçek” ve “gül” göstergelerinin sevilen varlıklara aktarıldığı tespit edilmiştir. Türk edebiyatında özel bir yere sahip olan çiçeklerin başında gelen gül; kokusuyla, rengiyle, güzel görünümüyle sevgiliyi bazen de sevgilinin yüz, yanak, dudak gibi uzuvlarını anlatmak için kullanılmıştır. Gülün tomurcuk (gonca) hâli sevgilinin gençliğini, saflığını, temizliğini simgelerken dikenleri ise; erişilmezliğini, aşkın acı çektiren yanını simgelemiştir.

çiçek: Bir bitkinin, üreme organlarını taşıyan çoğu güzel kokulu, renkli bölümü; çiçek açan kır veya bahçe bitkisi; davranışları hafif, toplum kurallarına uymayan kimse; süblimleşme veya çiçeksime yoluyla elde edilen toz; irinli kabarcıklar dökerek yüzde izler bırakan ateşli, ağır ve bulaşıcı bir hastalık.^{TS}

“Çiçeğim” hitabı sevilen varlıklar için sıklıkla kullanılan bir hitaptır. “Çiçek” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık çiçek, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. Gül, lale, sümbül, papatya, menekşe gibi pek çok bitkinin genel adı olan “çiçek”; tabiatı renkleriyle, görüntüleriyle ve güzel kokularıyla süsler. İnsanlar güzel ve estetik olana her zaman ilgi duymuştur ve güzel olan pek çok şeyi sevdiği varlıklarla özdeşleştirmiştir. Çünkü sevilen varlıklar da insanın hayatını anlamlı kılan, onu mutlu eden, insana hoş gelen bir nevi hayatın süsü olan varlıklardır. Bu nedenle sevilen varlıklar *çiçek, gül, sümbül, papatya, menekşe* gibi çiçek adlarıyla anlatılmıştır.

Taranan eserlerde “çiçek” göstergesinin “çiçeğim, sarı çiçeğim, cennet çiçeğim, nazlı çiçeğim, bozkır çiçeği, yağmur çiçeğim, gecenin üzgün çiçeği, iki gözümün bir çiçeği” gibi bağdaştırmalar içinde yer aldığı görülmektedir.

“Sarı çiçeğim” hitabında bir erkek tarafından sevilen sarışın bir hanım için bu hitabın tercih edildiği görülmektedir. Sevilen varlık bir çiçektir; teni, saç rengi nedeniyle de “sarı bir çiçek”tir.

“İki gözümün bir çiçeği” hitabında hem insanın dünyaya açılan penceresi olan en önemli organlarından “göz” hem de estetik açıdan insana güzel gelen “çiçek” göstergeleri bir araya getirilerek alışılmamış bir bağdaştırma kurulmuş ve sevilen varlığa aktarılmıştır. Bu aktarmayla sevilen varlığa verilen değer pekiştirilerek ifade edilmiştir.

“Nazlı çiçeğim” hitabında sevilen kişinin karakter özelliği ile “çiçek” göstergesi bir araya getirilerek bir bağdaştırma kurulmuştur. Bu bağdaştırmada çiçeklerin narin, zarif görüntüsü ile sevilen kişinin nazlı olma yönü birleştirilerek “nazlı çiçeğim” aktarması oluşturulmuştur.

“Bozkırın çiçeği” hitabında sevilen varlığın doğup yaşadığı yerin özelliği ile “çiçek” göstergesi bir araya getirilerek bir bağdaştırma kurulmuştur. Bozkır, ağaçsızlığın egemen olduğu, kurakçıl otsu bitkilerden oluşan, sıcak ve ılıman iklimlerde geniş alanlara yayılan doğal bölgedir.⁴⁶ Bu bitki örtüsünde açan çiçekler bu alanı süsleyen en güzel varlıklardır. Aynı zamanda bozkırda açan çiçekler doğallığın bir simgesidir. Bu bağlamda “bozkır çiçeği” aktarması ile sevilen varlığın hem doğallığı hem de bulunduğu ortama güzellik katan değerli bir varlık olduğu anlatılmak istenmiştir.

Bir babanın kızı için kullandığı “yağmur çiçeğim” hitabı alışılmamış bir bağdaştırma örneğidir. Bu bağdaştırmada kullanılan “yağmur” göstergesi ile sevilen varlığın saflığı, duruluğu, temizliği, “çiçek” göstergesi ile de narinliği, güzelliği anlatılmıştır.

“Cennet çiçeğim” hitabında kullanılan “cennet” göstergesi sözlükte “bitki ve ağaçlarla örtülü yer ve bahçe” anlamına gelmektedir. Dinî literatürde ise iman edip salih amel işleyenlere, ahrette vaat edilen nimet ve mükâfat yurdu demektir. Cennette; bakanlara hoş görünen, içenlere zevk veren nehirler ve sular, süzme baldan ırmaklar, tatlı su pınarları, sarhoş etmeyen, içenlere zevk veren ve bembeyaz bir kaynaktan çıkan içkiler, çeşitli meyveler, hurmalar, nar ağaçları, bağlar, sedir ağaçları ve salkımlı muz ağaçları, ince ve kalın ipek elbiseler, altın süsler, güzel meskenler, hiçbir yorgunluk ve

⁴⁶ <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (01/09/2012, 14.00).

zahmet vermeyen, boş ve yalan söz işitilmeyen sonsuz nimet ve güzellikler bulunduğu Kuran'da bildirilmektedir.⁴⁷

Sinan Yağmur'un "Aşkın Gözyaşları II" adlı eserinde Mevlana'nın doğan çocukları için "cennet çiçeği" hitabı kullanılmaktadır. İslâm inancında çocuklar ergenlik dönemine kadar günahsızdır ve çocuk yaşta ölenlerin mekânı cennettir.⁴⁸ Nazan Bekiroğlu'nun "Yusuf ile Züleyha" adlı eserinde Hz. Yusuf sevdiği kadına "cennet çiçeği, nur çiçeği, nar çiçeği" şeklinde hitap ediyor. "Cennet çiçeği" hitabıyla sevilen varlık, iman edenlerin sonsuz mutluluğa ereceği cennet kavramı ve cennette olan çiçek kavramıyla anlatılmıştır. "Nur çiçeğim" hitabında kullanılan "nur" göstergesinin *aydınlık, ı ışık, parıltı, ziya, ilahi bir güç tarafından gönderildiğine inanılan parlaklık* gibi anlamları vardır. "Nur" göstergesi "çiçek" göstergesiyle alışılmamış bir bağdaştırma oluşturmuş ve sevilen varlık "aydınlık veren, ışıklı bir çiçek" olarak tanımlanmıştır.

- (1) Kamran, Münevver Hanım'a yazdığı mektupta: "Benim **sarı çiçeğim**" (Güntekin_Ç: 107).
- (2) "Oğlum Salman..." "Yavrum, **iki gözümün bir çiçeği**... Bir çiçeği Salman" (Y.Kemal_YK: 303).
- (3) "Mavi anne gelip Aslı'sını kucakladı... **Gecenin üzgün çiçeği** sen, yavrum/ Dargın yüzünü görebilsem, yavrum." (Uzuner_BAM: 96).
- (4) "Ta ki Ucasar'a gelip güzeller güzeli peri kızına (eşi Sitare'ye diyor) tutulasıya kadar!" "**Bozkırın çiçeği** Sitare" (Pala_O: 38).
- (5) "Babası Züleyha'yı çekti dizinin dibine. Dedi, kızım, **nazlı çiçeğim**, otur şöyle... Anlattı da uzun uzun babası, sözün sonunu şöyle bağladı. Kızım dedi, **yağmur çiçeğim**." (Bekiroğlu_YZ: 63).

⁴⁷ <http://www.diyaret.gov.tr/turkish/> (10/07/2012, 22.35).

⁴⁸ Buharî'nin rivayet ettiğine göre, Hz. Peygamber(a.s.m) "Hz. İbrahim'i -bütün insanlara ait çocukların etrafını sardı bir halde- cennette görmüştür." Bir rivayette; oradakilerin: "Ey Allah'ın Resulü! Müşriklerin çocukları da mı cennettedir?" şeklindeki sorularına, "Evet müşriklerin çocukları da..." diye buyurdu" (Buhari, Cenaiz, 93, Tabir, 48; bkz.Nevevî, Şerhu Müslim).

- (6) Yusuf Züleyha'ya hitaben: "Ah efendim aydınlığım seni karanlıklarım da buluşumdan, hiçbir deniz nasıl çoğaldığını unutmaz. Ey benim yolcum, ey benim yolum, ey benim ibtidam, ey benim sonum, ey benim **cennet çiçeğim**, düşüme değen incikar tanesi, peygamber terim, örselenen kalbinin kölesi ben değil miyim? **Narçiçeğim nur çiçeğim, benim çiçeğim**. Nergis efendim, yasemen efendim sümbül efendim." (Bekiroğlu_YZ: 186).
- (7) "Mutlu bir evliliğimiz vardı, yuvamızın iki tane **cennet çiçeği** doğmuştu. Sultan Veled ve Alaeddin" (Yağmur_AGM: 50).
- (8) Duygusallığı, coşkusu ve enerjisiyle beni besleyen, dünyamı aydınlatan, yaşama sevincim, ilk göz ağrım, dostum, övüncüm, canımın, kalbimin yarısı, başak saçlı kızım Çimen'ime, hayat suyum, **ikinci baharımın çiçeği**, umudum, arkadaşım, canımın, kalbimin ikinci yarısı küçük bebeğim Damla'ma, (Sarp_BKBA: 7).

gül: Far. gul Gülgillerin örnek bitkisi (Rosa); bu bitkinin katmerli, genellikle kokulu olan çiçeği. *TS*

Türk toplumunda çok sevilen çiçeklerden biri olan gül; kokusuyla, rengiyle, güzelliğiyle daima ilgi odağı olmuştur. Bu ilgi dilimize de yansımıştır. Pek çok deyim ve atasözümüzde "gül" sözü geçmektedir: "*gül gibi, gül gibi bakmak, gül gibi geçinip gitmek, el bebek gül bebek, gül üstüne gül koklamamak, yüzünde güller açmak, gülü tarife ne hacet, ne çiçektir biliriz; oğlanınki oğul balı, kızınki bahçe gülü, dikensiz gül olmaz, bir ağaçta gül de biter diken de, gülü seven dikenine katlanır* gibi.

"Gül" aynı zamanda pek çok kız isminde de kullanılmıştır: *Aygül, Ayşegül, Badegül, Bestegül, Birgül, Destegül, Gül, Gülcihan, Goncagül, Gülcan, Gülçehre, Gülcihan, Gülizar, Goncagül, Gülbahar, Gülçiçek, Gülden, Güldenur, Güldalı, Güldane, Gülfer, Gülhan, Gülhanım, Gülin,*

Gülşah, Gülşen, Gülnihal, Gülsanem, Gülsuna, Gülzar, Nesligül, Songül gibi.⁴⁹

Sanatın hemen her alanına esin kaynağı olan gül, edebiyatta da özel bir yere sahiptir. Klasik edebiyatımızda gül; rengi, şekli, kokusu, dikenleri ve kısa ömürlü oluşu ile pek çok benzetmeye konu olmuştur. Gül aşkın her türünde sevgiliyi temsil eder, bülbül ise onun aşkıyla yanıp tutuşan âşiktir. Efsaneye göre, bülbül tarafından sevilen ve sevdiğine hiç yüz vermeyen gülün rengi eskiden kırmızı değildir. Gülün kayıtsızlığına dayanamayan bülbül, günün birinde gidip onun gövdesine konuverir. Dikenler bülbülün göğsüne batınca akan kan gülün dibine dökülür ve köklerinden damarlarına doğru yayılır. Gül o günden sonra kan kırmızı açmaya başlar (Ayvazoğlu, 2012: 92-93).

Gül Hz. Peygamber ile de özdeşleştirilmiştir. Hz. Muhammed'in teri gül kokusudur, yüzü güldür, o peygamberlik gülbahçesinin gülüdür. Tasavvufta gonca gül, birliği; açılmış gül ise birliğin çokluk hâlinde görünüşünü temsil eder. Gül bahçesi gönül açıklığını, ilahi güzelliğin yansımaya hazır hâle gelen kalbi simgelemektedir. Gonca, insanın kendisiyle ve Tanrı'yla baş başa kalması, açılmış gül ise can sırrını açığa vurma olarak değerlendirilmiştir. Gül ömrünün kısalığıyla da dünyanın faniliğine işaret etmektedir (Ayvazoğlu, 2012: 93-96). Gül aynı zamanda cennet çiçeğidir. İbrahim peygamber ateşe atılınca gül bahçesine düşmüştür (Pala, 2011: 172).

Gülün dikenleri, yaprağı ve dalı da şiirlere konu olmuştur. Gülün dikenli âşığın rakibidir. Gül ile diken; iyilik ve kötülük, kolay ile zor, dost ile düşman gibi zıtlıkları; gülün yaprağı, dalı ve fidanı ise tazeliği, inceliği, nârinliği, nazlılığı temsil eder ve yine sevgilinin boyunu, yüzünü ve yanağını anlatmada kullanılır (Pala, 2011: 172).

“Gülüm” hitabında kendisine benzetilen (kaynak) varlık gül, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. Gül sevilen kişinin genellikle yüzüdür, yanağıdır, teninin kokusudur nihayetinde sevilen kişinin kendisidir.

⁴⁹ <http://www.tdk.gov.tr/> TDK Kişi Adları Sözlüğü (09/11/2012, 18.40). Kişi adları sözlüğünde “gül” ile ilgili 366 isim bulunduğu belirtilmektedir.

- (1) Adnan Bey, eşi Bihter için: “Bihter! Daha yatmadın mı **gülüm?**” “**Gülüm**, beni bu sabah öpmüyor musun?” (Uşaklıgil_AM: 200, 258).
- (2) S. Veled’e Şems diyor: “Evladım, Mevlana’nın gözbebeği benim de **gülümdür**, sen evladımsın.” (Yağmur_AGŞ: 177).
- (3) Mevlana ilk eşi Gevher Hatun için: “Hayatımı adayacağım bir kadındı. Kadından öte yoluma candı... **Gonca-i gülüm** diyordum.” “Benim **gülüme**” (Yağmur_AGM: 47).
- (4) Meryem ebe tepeden tırnağa titrerdi. Ağzını hayra aç, **gülüm**, derdi. Bacın gitti öbür dünyaya. Bir kız yetmedi mi? ben kuşlar çok uzak memleketlere gidebilir demek istedim.” (Yücel_KK: 8).
- (5) Ben Yusuf güzeliyim, benden daha güzeli gelecek, ki mutlaka adı “Ahmed ü Mahmud u Muhammed”dir efendim. Adı gül, teri gül, sureti gül, sireti gül Mirac’a taşıyan Burak’ının teri sarı gül olan en sevgilidir efendim. Ey en sevgiliden ödünç aldığım öğretilmiş isimlerin en güzeliyle **benim gülüm Züleyha’m** efendim. (Bekiroğlu_YZ: 187).
- (6) Kadın kocasına hitaben: “**Gülüm** bu lazım. Canım yazdıklarımı alır mısın?” (Maraşlı_EEY: 83).
- (7) Yunus Emre, Sitare adını verdiği eşi Elif’i ilk gördüğünde: “Ya has bahçede bir **gül fidanı**, yahut toz boran içinde bir kardelen.” (Pala_O: 57).

Genellikle kadınlar için söylenen “gülüm” hitabı, günümüz Türkiye Türkçesi edebî metinlerinde ve standart konuşma dilinde cinsiyet ayrımı yapılmaksızın kullanılabilmektedir:

- (1) Naili, Abdulvehhap’ın gönlünü almaya çalışır: “Gözüm nuru biraderciğim sen azıcık beni dinle Leyla’nın size âşık olduğuna kalıbımı basarım... Bunlar aşık maşuk cilveleri, beyim, **gülüm** çıkar şu paltoyu.” (Güntekin_YD: 75).
- (2) Dal Emine: “Otur Salmanım buraya, yiğidim, **gülüm**” dedi. “Hoş geldin” (Y.Kemal_YK: 405).

- (3) Yunus ve Sitare'nin çocuklarını emanet ettikleri nine, İsmail'e hitaben: "Yine gelir **gölüm!** Az sabret hele!" (Pala_O: 94).

kardelen: Nergisgillerden, baharda çok erken çiçek açan ve eczacılıkta kullanılan soğanlı bir bitki.^{TS}

Kardelen çiçeği sadakatin ve aşkta sabrın göstergesidir. Kardelen çiçeği ile ilgili olarak farklı efsaneler anlatılagelmiştir. Bunlardan birincisi kardelen çiçeğinin âşık olduğu güneşi canı pahasına görmek istemesi ve Tanrı'ya yakarmaları sonucu sevdiğini görüp can vermesidir. Diğer hikâye ise şu şekilde anlatılmaktadır:

Yıllar evvel birbirini çok seven iki çiçek vardır. Bunlardan erkek olanı sevgilisini o kadar çok sever ki baharda açtıklarında diğer çiçeklerden onu kıskanır. Buna dayanamayan erkek çiçek, baharda binlerce çiçeğin içinde açarak kaybolmak yerine kışın dondurucu soğukunda açarak canından çok sevdiği sevgilisini daha fazla görmeyi hayal eder. Yine bahar gelir, bütün çiçekler toprağı yedi renge boyar. Erkek çiçek kışın kurduğu hayallerini anlatır. Dişi çiçek sevgilisinin fikirlerini çok beğenir, bir dahaki sefere hiç kimsenin açmaya cesaret edemediği, kışın dondurucu soğukunda açmak için sözleşirler. Bahar biter, yaz geçer ve kış gelir. Sevgilisine kavuşma hayali ile yerinde duramayan erkek çiçek, karın bir yorgan gibi kapladığı toprağı delerek yeryüzüne çıkar. Bembeyaz karlar içinde o renkleriyle göz kamaştıran sevgilisini arar, ama bulamaz. Ümidini yitiren erkek çiçek bir süre sonra üzüntüsünden boynunu eğer ve soğukun şiddetine daha fazla dayanamayarak hayatını kaybeder. İşte o günden sonra aşkı için kışın dondurucu soğukuna bile aldırmadan karların içinde açan çiçeğe kardelen ve ona sadık kalmayıp aldatan sevgiliye ise hercai adı verilir.⁵⁰

Kardelen aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık kardelen, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. Rengi ve görünüşü nedeniyle

⁵⁰ <http://www.edebiyatdefteri.com/> (12/07/2012, 10.27).

kardelen, her zaman saflığı, temizliği, sadakati sembolize etmiştir ve sevilen kişiye bu özelliklerinden dolayı aktarılmıştır⁵¹.

Yunus Emre, Sitare adını verdiği eşi Elif'i ilk gördüğünde: "Ya has bahçede bir gül fidanı, yahut toz boran içinde bir **kardelen**." (Pala_O: 57).

menekşe: Far. Menekşegillerden, bir veya çok yıllık otsu bir bitki (Viola tricolor); bu bitkinin mor renkli, güzel kokulu çiçeği. *TS*

Menekşe, klasik şiirimizde kokusu, koyu rengi, boynunun eğriliği ve şekil yapısıyla anılmıştır. Baharın ve çemenin en belirgin unsurlarındandır. Sevgilinin beni ve yüzündeki ayva tüyü menekşeye benzer. Rengi ve kokusu ise misk gibidir. Menekşe, demet demet satıldığında ise saça benzer (Pala, 2011: 305).

Menekşe, rengi yönüyle gözle de ilişkilendirilmiştir. Taramalarda tespit edilmemesine rağmen "menekşe gözlüm" hitabı da günümüz konuşma dilinde bir sevgi hitabı olarak kullanılmaktadır.

Menekşe aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık menekşe, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir:

"En ince damarlarında dolaşan, incecik kanda, incecik arzu, sonra yüreğinde alev alev özlem: hercai **menekşem**, prensesim!... "Ah babacığım yine -prenseler olmak istiyorum bıktım artık bu oyunlardan. Ben prenseslik yapmak istiyorum." (Işinsu_S: 190).

⁵¹ "Kardelenim" hitabına daha çok günümüz şiirlerinde rastlamaktayız. Sinan Şatlı, Kardelenim Benim adlı şiirinde sevgilisine şu şekilde hitapta bulunuyor: "Kardelenim benim/Asi çiçeğim/Dağ başlarında esen/Ilık meltemim/Hayata anlam veren kavgam/Benliğimi esir alan tutkum/Sevdam/Dünyaya haykırdığım sesiz çığlığım benim/ Bilsen ne çok seviyorum seni". Cafer Tayyar Özkan "Kardelenim" adlı şiirinde sevdiğine "kardelenim" hitabında bulunuyor: "Üşüyorum, üstüme kar yağıyor/Sensizliğin beni hep sardığı gibi/Gözlerimden hep özlemin akıyor/Gündüzlerim artık zindanlar misali/Hep sana kavuşmak istiyorum, kardelenim".

nergis: Far. Nergisgillerden, bazı türlerinde beyaz, bazılarında sarı renkte olan çiçekleri ayrı veya bir kök sap üzerinde şemsiye durumunda, açılmadan önce bir yenle örtülü bulunan, 20-80 santimetre yüksekliğinde, soğanlı bir süs bitkisi (Narcissus); sevgilinin gözü.^{TS}

Pek çok şaire ilham kaynağı olan nergis, değişik efsanelere konu olmuştur. Efsaneye göre Ekho bir gün kırdı dolaşırken Narkissos'u görür ve ona tutulur. Aşkını ilan etmek ister, fakat sadece söylenen sözleri aynen tekrarlayarak konuşabilmektedir. Bu yüzden Narkissos'un kendisini görüp konuşmasını beklemelidir. Narkissos sonunda peşinde bir gölge gibi dolaşan Ekho'yu fark eder ve "Orada kim var?" diye seslerir. Ekho "... var" diye cevap verir. Böylece ikisi arasında garip bir diyalog başlar. Narkissos, sıcaklığın ve av yorgunluğunun verdiği ağırlıkla bir pınarın başında durup susuzluğunu gidermek ister. Tam o sırada suda aksini görür ve bir başkası zanneder, bilmeden kendine âşık olur. Narkissos bu aşkın acısıyla günden güne erir ve nihayetinde pınarın başında can verir. Ekho ise sevdiğini, iniltilerini uzaktan tekrarlayarak çaresizlik içinde izlemektedir. Mitolojiye göre, Narkissos öldükten sonra sarı göbeğini beyaz yaprakların kucakladığı bir çiçeğe dönüşmüştür. Bu çiçeğe Narkissos (Nergis) adı verilmiştir (Ayvazoğlu, 2012: 162; Gezgin, 2007: 108).

Başka bir efsaneye göre Narkissos, Helikon dağından çok uzakta olmayan bir yerde Thespiiai şehrinde yaşayan oldukça yakışıklı bir gençtir. Bir gün Ameinias adında bir delikanlı Narkissos'a âşık olur, fakat bir türlü aşkına karşılık göremez. Narkissos, kendine âşık olan delikanlıya bir kılıç hediye eder. Aşkın kölesi olan Ameinias, Narkissos'un evinin önünde kendisine hediye edilen kılıçla hayatına son verir. Bu duruma sebep olan Narkissos ise Tanrılar tarafından cezalandırılır. Su kenarında kendi aksini görüp ümitsiz bir aşka tutulan Narkissos, bu aşkın acısına dayanamayarak hayatını kaybeder. Bir başka efsanede ise Narkissos'un kendisine benzeyen bir ikiz kız kardeşi vardır. Bunlar son derece güzel insanlardır. Bir gün Narkissos'un çok sevdiği ikiz kardeşi ölür ve Narkissos bu ölüm karşısında âdeta yıkılır. Bir gün, bir

vesile ile, akarsuyun yüzünde kendi aksini görür ve bu görüntüyü kız kardeşine benzetir. Böylece biraz olsun teselli bulur. Gördüğünün kız kardeşi olmadığını bildiği hâlde suda gördüğü hayalin peşine düşer; suların ve kendi hayalinin peşinde koşarken tükenip yok olur (Yörükân, 2005: 264-265).

Klasik Türk şiirinde nergis, daha çok beyaz ve sarı renkli taç yaprakları, çiçek kısmının yuvarlak olması, suya ihtiyaç duyması, taç yapraklarının yere yakın ve eğik olması, kokusuz ve meyvesiz olması, ince ve zarif görüntüsü açısından kullanılmıştır; çoğunlukla sevgilinin gözünü temsil etmiştir (Bayram, 2007: 214).

Nergis aynı zamanda bekleyiş içindeki âşığın da sembolü olmuştur. Zira Doğu'ya has bir efsaneye göre nergis adlı bir âşıkla, gül adlı sevgilisi birer çiçek hâline getirilmiş ve kıyamete kadar ayrılık derdi çekmeye mahkûm edilmiştir (Ayvazoğlu, 2012: 164).

Bir tasavvuf terimi olarak nergis ise, ilmin sonucu olarak işlenen amelde daha fazla neşe ve ferahlık duyulması anlamına gelmektedir (Cebecioğlu, 2009: 478).

Nergis aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık nergis, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir.

Yusuf Züleyha'ya hitaben: "Ah efendim aydınlığım seni karanlıklarımda buluşumdan, hiçbir deniz nasıl çoğaldığını unutmaz. Ey benim yolcum, ey benim yolum, ey benim ibtidam, ey benim sonum, ey benim cennet çiçeğim, düşüme değen incikar tanesi, peygamber terim, örselenen kalbinin kölesi ben değil miyim? Narçiçeğiğim nur çiçeğiğim, benim çiçeğiğim. **Nergis efendim**, yasemen efendim, sümbül efendim." (Bekiroğlu_YZ: 186).

sümbül: Far. *sunbul* Zambakgillerden, soğanla üretilen, 15-20 santimetre yüksekliğinde, çiçekleri keskin kokulu ve türlü renkli, çok yıllık bir süs bitkisi (*Hyacinthus orientalis*.)_{TS}

Klasik Türk şiirinde sümbül, çok sık kullanılan bir çiçek türüdür. Sümbül güzel kokulu olması, kıvrımlı, dalgalı ve karmaşık görünümü, genellikle siyaha yakın rengi ve açılma zamanı dolayısıyla baharın habercisi olarak sevgiliye aktarılmış; genellikle sevgilinin saçını, kâkülünü sembolize etmiştir (Bayram, 2007: 213). Sümbül ile gül klasik şiirimizde genellikle birlikte kullanılır. Çünkü sümbüle benzeyen saçlar, güle benzeyen yanakların üzerine dökülür (Pala, 2011: 414).

Sümbül aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık sümbül, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir.

Yusuf Züleyha'ya hitaben: "Ah efendim aydınlığım seni karanlıklarında buluşumdan, hiçbir deniz nasıl çoğaldığını unutmaz. Ey benim yolcum, ey benim yolum, ey benim ibtidam, ey benim sonum, ey benim cennet çiçeğim, düşüme değen incikar tanesi, peygamber terim, örselenen kalbinin kölesi ben değil miyim? Narçiçeğim nur çiçeğim, benim çiçeğim. Nergis efendim, yasemen efendim, **sümbül efendim.**" (Bekiroğlu_YZ: 186).

şükufe: Açmamış çiçek, tomurcuk; süslemede çiçek motiflerine dayanan bir tarzın adı.^{TS}

Şükufe aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık şükufe, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir, bu aktarma ile sevilen varlığın gençliği ve tazeliği anlatılmıştır:

Matmazel Nihal için söylüyor: "Ömrümün münferit bir **şukufesi**" (Uşaklıgil_AM: 193).

yasemin: Far. *yasemen* (ya:semin) Zeytingillerden, beyaz, kırmızı veya sarı renkli güzel kokulu çiçekleri olan, 1-2 metre boyunda, süs bitkisi olarak yetiştirilen tırmanıcı bir ağaççık, Mısır yasemini (*Jasminum*).^{TS}

Klasik Türk şiirinde yasemin, yumuşak dokulu, beyaz ve sarı çiçekli, güzel kokulu ve tırmanıcı özellikleriyle dikkat çekmiştir. Daha çok sevgiliyi ve sevgilinin saçını, zülfünü, yüzünü, yanağını, sînesini, tenini anlatırken kullanılmıştır (Bayram, 2007: 214; Pala, 2011: 480).

Hindistan ve Pakistan bölgelerindeki İslâm şairleri Allah'ı yasemin ağacıyla simgeleştirmiştir. O, kişinin kalbinde büyür ve onun kokusu tüm varlığını sarıncaya kadar yasemin ağacı, kelime-i şahadetle sulanır (Gezgin, 2007b: 133).

Yasemin aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık yasemin, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir.

Yusuf Züleyha'ya hitaben: "Ah efendim aydınlığım seni karanlıklarımda buluşumdan, hiçbir deniz nasıl çoğaldığını unutmaz. Ey benim yolcum, ey benim yolum, ey benim ibtidam, ey benim sonum, ey benim cennet çiçeğim, düşüme değen incikar tanesi, peygamber terim, örselenen kalbinin kölesi ben değil miyim? Narçiçeğim nur çiçeğim, benim çiçeğim. Nergis efendim, **yasemen efendim**, sümbül efendim." (Bekiroğlu_YZ: 186).

İskender Pala'nın Leyla ile Mecnun adlı eserinde Mecnun kurtardığı ceylana "tatlı yasemin" hitabında bulunmuştur. Yasemin çiçeğinin, ceylana aktarılması doğadan doğaya aktarmanın bir örneğidir. Aynı zamanda tatma duyusu ile ilgili olan "tatlı" sözcüğü de sevilen varlığa aktarılmıştır:

"Mecnun kurtardığı ceylana: "Ey çöllerin âşinası, rüzgârların dostu güzel! Ey naz kucağında beslenen dilber! Ey vahşi gecelerin **tatlı yasemeni**! Ben bir güçsüz zavallıyım rehberim ol çölde. Aşk yolunda kılavuzluk eyle gönlüme." (Pala_LM: 37).

3.2.2.1.5. Kaynağını Organ Adlarından Alan Deyim Aktarmaları

Kaynağını organ adlarından alan deyim aktarmaları, vücutla ilgili sözcüklerin sevilen varlığa uygulanması ile yapılır: *ciğerim, gözüm, kulağım, kalbim* gibi.

Organ adlarının sevilen varlığa aktarılmasıyla yapılan sevgi hitaplarına bakıldığında vücudun baş kısmında bulunan organlarla yaşamın sürdürülebilmesi için gerekli olan hayati organların seçildiği görülmüştür. Başta bulunan organların tercih edilme sebebi, insanın dış dünyayı algılamasında çok önemli yerleri olan beş duyu organından dördünün başta bulunmasıyla açıklanabilir. Başta bulunan duyu organlarını karşılayan “göz, kulak, burun ve ağız” göstergelerinin zaman içinde oluşan yan anlamlarına, deyim ve atasözlerinde sıklıkla yer almasına bakıldığında bu organların insanlar için ne kadar önemli olduğu anlaşılabılır.

Sevgi hitaplarında organ adlarından “kalp, yürek ve ciğer” göstergelerinin de kullanıldığını görmekteyiz. Kalp, yürek, ciğer; insanın göğüs boşluğunda yer alan hayati organlardır. Yürek sözcüğünün kalpten farklı olarak sindirim organlarındaki hareketlenmeleri belirtmek için kullanıldığı da görülmektedir. Yürek, hem yaşamın kaynağı olan kanı pompalayan hem de karın, mide, bağırsak gibi önemli organları karşılayan bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda bu organa oldukça önemli anlamlar yüklendiği görülmektedir.⁵²

Kalp, yürek, ciğer gibi organlar aynı zamanda insanın ruhsal yönünü, gönlünü temsil etmektedir. Sevme, âşık olma, üzülmeye, kırıma, vicdan gibi duygular hep bu organla ilişkili olarak anlatılır. Kalp ve yürek, duygular karşısında aşırı şekilde hareketlenen, duyguların yaşandığı yer, duygular tarafından kaplanan bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Kalp, daha çok “sevgi, aşk, merhamet” gibi başkalarına karşı hissedilen olumlu duygularda; yürek ise “cesaret, korku” duygularında kullanılmaktadır.⁵³

⁵² ÇETİNKAYA, Bayram; “Bağlam İçerisinde Yürek ve Kalp Sözcükleri”, AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, C:IX, S:1, 2007, s. 111-134.

⁵³ ÇETİNKAYA, a.g.m., s.116, 119.

Tasavvufî anlamda kalp ise; insanın mahiyeti, madde ile mananın birleştiği yer, akıl, ruh, Allah'ın tecelli ettiği mahal, ilâhî latife gibi çok yönlü manaları ifade eder. Mutasavvıflara göre; manevî kalbin maddî kalple bağlantısı vardır. Bu bağlantıya göre kalp insanın hakikatidir (Cebecioğlu, 2009: 341).

Hem maddi varlıkları hem de manevi anlamlarıyla büyük önem arz eden bu hayati organlar sevilen varlıklara aktarılarak, sevginin büyüklüğü, sevilen varlığın önemi anlatılmak istenmiştir.

Organ adları ile yapılan deyim aktarmalarında, kendisine benzetilen (kaynak) varlık göz, kulak, kalp, kalbin yarısı, ciğer, ciğerpare, ciğerin köşesi; benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişilerdir:

- (1) Tahire Hanım kızı Şefika'ya hitaben: "Duyurmam, duyurmam kızım. Sen emin ol! Geçer; **iki gözüm**, dünyada her şey geçer. Birkaç günde hepsini unutursun." Tahire Hanım kızı Şefika'ya hitaben: "Gönderirim kızım. Çare bulurum **iki gözüm**." (N.Kemal_ZÇ: 27, 38).
- (2) "Sen benim ruhum değil misin? Sensiz yaşamaktansa, ölümü tercih ettiğime hâlâ inanamadın mı? Üzülme **iki gözüm**, şunun şurasında beş on günümüz kaldı." (N.Kemal_C: 241).
- (3) Kaplan Paşa evlenmek istediği İsmet'e mektubunda: "İsmet Hanımefendi Hazretlerine." "Gözümün nuru, **ciğerimin köşesi** efendim!" (N.Kemal_G: 26).
- (4) "Urgun, dedim, sevgili Urgun, güzel Urgun, can Urgun, **ciğer** Urgun! Ben böyle deli gibi köpek dostumla cilveleşirken uzun bir ıslık ovoidan Urgun'u da beni de bir sevinç lizesile sarstı, Urgun rüzgâr gibi uçtu, geçti." (Adivar_KA: 63).
- (5) "Kızım, **ciğerparem** boğuluyor... Merhamet... (Etraftan irili ufaklı birçok kimselerin koşup geldiği görülür, ihtiyarın etrafında birçok kalabalık peyda olur.) Birçok sesler: Ne oluyorsun ihtiyar?" (Güntekin_LİM: 259)
- (6) "**Ciğerparem** Sumida, aziz sevgilim. Mektubun beni nasıl bahtiyar etti bilemezsin." (Ağaoğlu_BDG: 198).

- (7) Kimi: "Garip anam!" derdi ağlayanların, kimi: "**Ciğer köşem!**" derdi, kimi: "Yiğitim!", kimi: "Gelin bacım!" derdi. Herkes kendi ölüsüne ağladı, herkes kendine ağladı. Yılanmış yaralar yeniden kanardı yüreklerde, herkes kendi yitiğini düşünürdü." (Yücel_MÇ: 12).
- (8) "Aylır ayılmaz "İlyasım!"diyordu. "Biriciğim, **ciğer köşem**, gün görmemiş İlyas'ım! Diyordu." (Yücel_MÇ: 12).
- (9) Duygusallığı, coşkusu ve enerjisiyle beni besleyen, dünyayı aydınlatan, yaşama sevincim, ilk göz ağrım, dostum, övüncüm, canımın, **kalbimin yarısı**, başak saçlı kızım Çimen'ime (Sarp_BKBA: 7).
- (10)Yakub kötü bir sezgiyle baktı arkalarından. Kalbim, dedi, çıkacak sanki yerinden. Ey kalbimin şahı oğul, açıp baksam kanıyordur mutlaka, ey benim **kalbim oğul**. Döner gelir misin bilmem bir daha bana? (Bekiroğlu_YZ: 37).
- (11)Ey Yusuf'un Tanrısı, dedi Züleyha. Hissediyorum ki bana Yusuf kadar yakınsın, bana kalbim kadar yakınsın, bana benim kadar yakınsın, yok, dedi Züleyha, bana benden daha yakınsın. Sen benim kalbimdesin. Yok yok, dedi Züleyha, rabbim sen benim kalbimde değilsin sen benim **kalbimsin**. Sen Rabbimizsin Ah **kalbim**, ah **kalbimiz**. Ah Rabbim, Ah Yusuf'un Rabbi, ah benim Rabbim! (Bekiroğlu_YZ: 137-138).
- (12)"Şems'im ayım geldi/ **Gözüm, kulağım** geldi/ Altın madenim geldi/ Başımın sarhoşluğu geldi/ Yolumu vuran geldi/ Tövbemi bozan geldi/ Gözümün nuru geldi" (Ümit_BE: 278).
- (13)"Şems'im ayım geldi/ **Gözüm, kulağım** geldi/ Altın madenim geldi/ Başımın sarhoşluğu geldi/ Yolumu vuran geldi/ Tövbemi bozan geldi/ Gözümün nuru geldi" (Yağmur_AGŞ: 278).
- (14)"Gurbet elin kahrı zehirden acıdır. Âşık olsan da acıdır. Senin başındaki kavak yelleri gelir geçer, demişlerdi. Obamızın şenliği, **gözümüzün bebeği** gitme! Bizden ne kötülük gördün ki? Yarenin yoldaşın burada. Anan baban burada. Gitme!" (Y.Kemal_ÜAE: 93).

3.2.2.1.6. Kaynağını Kıymetli Taşlardan Alan Deyim Aktarmaları

Kıymetli maden ve taşların sevilen varlıklar için kullanılmasıyla yapılan deyim aktarmalarıdır: *altınım, elmasım, incim, madenim, pırlantam* gibi. Bu tür aktarmalarda sevilen varlığın ne kadar değerli olduğu vurgulanmak istenmiştir. Değerli taşlar değerini hiçbir durumda yitirmez. Sevilen varlık da tıpkı değerli taşlar gibi seven insan için değerlidir ve değerini yitirmez. Kıymetli taşlar sadece maddi değeri ile değil güzelliği, göze hoş görünmeleri, nadide olmaları ve bazı durumlarda da renk özellikleriyle de sevilen varlıklara aktarılmıştır.

Klasik şiirimizde de değerli taşlar önemli bir yere sahiptir. Süs eşyalarında, kılıç kabzalarında, gerdanlık ve küpelerde edindiği yerle de kullanılan cevher, sevgilinin vuslatını ve âşığın gönlünü temsil eder. Daha çok akik, lal, yakut, inci, zümrüt gibi taşların anıldığı klasik şiirimizde mücevherler, şairin gözlerini, ağlayışını, sevgilinin terini ve yağmur tanelerini sembolize etmiştir. İslâm inancına göre cennet tasvirlerinde de cevherlere yer verilmiştir (Pala, 2011:90).

altın: Atom sayısı 79, atom ağırlığı 196,9 olan, 1064 °C'de eriyen, kolay işlenen, yüksek değerli, paslanmaz element, zer (simgesi Au) ; bu elementten yapılmış; altından yapılmış sikke; *mec.* Üstün nitelikli, değerli.TS

Altın, değerli taşlar içinde en çok kullanılan madendir. Genellikle kadın takılarında kullanılan altın pek çok toplumda para yerine de kullanılmıştır. Altın Türk toplumunda hemen her dönemde değerini korumuş bir ziynettir. Hatta değerlilik özelliği ile pek çok deyim ve atasözümüze de konu olmuştur: *ağırlığınca altın etmek, altın anahtar her kapıyı açar, Allah gümüş kapıyı kaparsa altın kapıyı açar altın ateşte, insan mihnette belli olur, altın çağını yaşamak, altın eli bıçak kesmez, altın gibi, altın yere düşmekle pul olmaz* gibi.

“Altın” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık altın, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. Altın kimi zaman saç rengiyle “altın saçlı”, kimi zaman temiz, parlak bir kalple “altın kalpli” ilişkilendirilerek benzetme sanatında kullanılmıştır.

Ahmet Ümit’in “Bab-ı Esrar”, Sinan Yağmur’un “Aşkın Gözyaşları, Şems-i Tebrizi” adlı eserlerinde Mevlana Şems’e “altın madenim” hitabında bulunarak sevdiği kimsenin değerini daha fazla arttırmıştır. Çünkü sevdiğine, sadece “altın” ifadesiyle seslenmemiş ondan daha kıymetli olan altının çıkarıldığı kaynak olan “altın madeni” ifadesiyle seslenerek ne kadar değerli olduğunu anlatmıştır:

(1) “Şems”im ayım geldi/ Gözüm, kulağım geldi/ **Altın madenim** geldi/ Başımın sarhoşluğu geldi/ Yolumu vuran geldi/ Tövbemi bozan geldi/ Gözümün nuru geldi” (Ümit_BE: 278).

(2) “Şems”im ayım geldi/ Gözüm, kulağım geldi/ **Altın madenim** geldi/ Başımın sarhoşluğu geldi/ Yolumu vuran geldi/ Tövbemi bozan geldi/ Gözümün nuru geldi” (Yağmur_AGŞ: 278).

elmas: Yerin derinliklerinde bulunan, billurlaşmış arı karbon; mücevher olarak kullanılan, saydam, değerli taş; bu taşlarla yapılmış; *mec.* çok sevgili ve değerli. *TS*

Elmas, dünyanın en değerli ve en çok takdir gören taşıdır. Tarihsel boyutta elmas; gerçek sevgi, güç, cesaret ve ölümsüzlük sembolü olarak kabul edilmiştir. Elmasların birçok rengi vardır ve diğer değerli taşlara göre daha fazla ışıltı verirler. Bu nedenle elmas ile yapılan takılar tarih boyunca hem çok ilgi görmüş hem de çok değerli sayılmıştır.⁵⁴

Aslı maden kömürü olan ve madenler içinde en sert yapıda olan elmas, camı kesebilen tek madendir. Elmas sert olmasına rağmen hemen

⁵⁴ <http://mucevherleringizemi.com/> (06/09/2012, 18.30).

eriyiveren kurşun ile parçalanıp kesilir. Bu yönüyle, kötülüğe iyilikle cevap vermeyi temsil eder. Eski tıpta ise, elmas kırıntıları zehir olarak kullanılmıştır. Yaraya elmas tozu dökmek ise acıda devamlılığı ve aşkta sebatı temsil etmektedir. Divan şiirinde elmas bir maden, mücevher, kıymetli taş olarak ele alınır ve âşığın yarasına serpilir (Pala, 2011: 137).

“Elmas” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık elmas, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. Elmas zor bulunması ve değerli olması yönleriyle sevilen varlıklara aktarılmıştır. Çünkü insanın sevdiği kişi de paha biçilemez değere sahiptir:

- (1) Kayınvalidesi gelinine hitaben: “Kızım, civanım, **elmasım!** Merdivenlerden koşarak iniyorsun civanım, şimdi sen korka korka yürümelisin.” (Uşaklıgil_SD:137).
- (2) “Ali Bey Fıtnat’ın yanında oturarak: **Elmasım!** Gel vazgeç bu sevdadan... Unut onu da, beni sev... Pederin gibi sevme... Ben sana aşıkım... Ayrılırsak, ben kederimden öleceğim.” (Ş.Sami_TTF: 130).
- (3) Sırrıcemal, Zehra ile Suphi arasında geçen konuşmalar: “Hayatım senindir **elmasım!**” “Canım sana feda olsun beyciim!” “Seninle birlikte neşem bulunmaz mı? Sana fedayım ben...” (N.Nazım_Z: 74).
- (4) Kayınvalidesi gelinine hitaben: “Kızım, civanım, **elmasım!** Merdivenlerden koşarak iniyorsun civanım, şimdi sen korka korka yürümelisin.”(Uşaklıgil_SD:137).
- (5) Hanımına hitaben: “Evet, **elmasım**, sen küçücük bir çılgınsın, bu demet sabahleyin geçerken alınmış, sonra usanılarak fakat atılmaya da kıyılamayarak oracığa konulmuş.”(Uşaklıgil_AM: 25).
- (6) Sevdiği kadına hitaben: “Ne yapıyorsun **elmasım**, kendine gel! (Gürpınar_GBYD: 59).
- (7) Züleyha: “Değil mi ki Potifar neye sahip olduğunun farkında, değil mi ki bana iyi davranıyor. Yontup bir yüzük taşı çıkaramasa da, bana **elmasım** diyor. Bu yeter bana. (Bekiroğlu_YZ: 65).

inci: İstiridye gibi bazı kavkılı deniz hayvanlarının içerisinde oluşan, değerli, küçük, sert, sedef renginde süs tanesi; bu tanelerden yapılmış; bu tanelerden oluşan takı.^{TS}

Edebî eserlerde inci; sevgilinin dişini, terini, âşığın gözyaşını, şairin şiirini ve güzel sözlerini simgeler. Denizde, sedef içinde oluşması, iriliği, parlaklığı en çok kullanılan özellikleridir. İnci, sedef denilen deniz hayvanının karnında oluşur. Nisan mevsiminde sahile çıkan sedef, midye gibi yapısıyla kapakçığını açarak yağmur damlasını yutar ve denize döner. Denizdeki tuzlu su ortamında bu saf yağmur tanesi hayvana bir ızdırap verince sedef bunun acısından kurtulmak için bir sıvı salgılar ve bu sıvılar katılaşıp inciyi oluşturur (Pala, 2011: 126).

“İnci” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık inci, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. İnci; beyazlığı, saflığı, değerli olması ve zor bulunması yönleriyle sevilen varlıklara aktarılmıştır:

- (1) “Ey arka bahçelerin **incisi**, ey adım adıyla bile yazılacak olan merhaba, seni buldum tamamladım merhaba. Şimdi üzerinden güneş geçen aydınlık bir duvara parmağımın ucuyla bir Z çizdim, ben: Yusuf yanına bir Ü, sonra bir L sonra E, sonra Y, ve Ha Züleyha merhaba.” (Bekiroğlu_YZ: 179).
- (2) “Rahatlasın sevgili çılgınım, sevgili **incim!**” (Karay_N: 71).
- (3) “Ey Şemseddin Tebrizi, ey **mânâ âleminin incisi**, gerçi evim sana layık değil ama sadık bir bendenim şimdi.” (Yağmur_AGŞ: 50).

mücevher: Değerli süs eşyası.^{TS}

“Mücevher” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık mücevher, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. Mücevher değerli oluşu yönüyle sevilen kişiye aktarılmıştır:

Beşir için Mürebbiye: “Küçüğüm, bakayım gözlerinize!..” demiş ... hoplatmış; Beşir’in, ortasında küçük bir çukuru, yüzüne sürekli bir gülümsemenin dalgalarını seren çenesini okşayarak: Oh! Mini mini **siyah mücevher**” (Uşaklıgil_AM: 88).

pırlanta: İt. Birçok façetası olacak biçimde yontulmuş foyasız parlak elmas; üzerinde bu elmas bulunan. *TS*

“Pırlanta” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık pırlanta, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. Pırlanta değerli oluşu yönüyle sevilen kişiye aktarılmıştır:

- (1) “Düşünme, dedi, bundan sonra sen benimsin, benim malım, canım, canımın içisin anladın mı? Dizine oturttu: — Gülüm, elmasım, **pırlantam** benim!” (O.Kemal_KT: 180).
- (2) “Kordonboyu’ndaki Rum köşklerinden dört tane alınsın! Benim evde köşkte gözüm yok! - Senin gözün nede peki? - Sende Mustafa’m, sende! Benim köşküm de sensin, sarayım da! - Sen de benim zümrütüm, yakutum, **pırlantam**, zenginliğimsin!” (Sümer_BDOİ: 27).

yakut: Ar. Pembe veya erguvan tonları ile karışık koyu kırmızı renkte, saydam bir korindon türü olan değerli taş; bu taştan yapılmış veya bu taşla süslenmiş. *TS*

Yakut, kıvılcıma benzeyen ışıltılı bir taştır. Elmas, zümrüt ve safirle birlikte en değerli süs taşı olarak kabul edilen, sertlik derecesi safirle birlikte elmastan sonra ikinci sırada olan yakut; güzelliği, sertliği, ışıltısı, az bulunması gibi nedenlerle elmastan sonra gelen en pahalı taştır. Batı’da bu taş mücevher olarak sadece krallar ve asilzadeler tarafından kullanılabilmektedir. Hintlilere göre değerli taşların efendisi sayılan ve asıl vatanı Pakistan, Afganistan,

Güneydoğu Asya olan yakut; eski çağlarda akıl hastalıklarının tedavisinde, veba hastalığından ve zehirlenmelerden korunmak için de kullanılmıştır.⁵⁵

Yakut taşının kırmızı, sarı ve gök rengi vardır. En kıymetlisi ise nar tanesi gibi kırmızı olanıdır. Yenildiğinde kalbe şifa verdiği düşünülen yakutun şerbeti de yapıp içilmiştir. Klasik şiirimizde yakut, sevgilinin dudağını, âşğın ağlamaktan kızarmış gözünü ve kanlı gözyaşlarını sembolize etmektedir. Kadeh, yüzük, gerdanlık, küpe, hokka gibi eşyaların yapımında kullanılan yakut, daha çok kırmızı rengi ve kıymetli oluşu dolayısıyla edebiyatımızda konu edilmiştir (Pala, 2011: 479).

“Yakut” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık yakut, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir:

- (1) “Kordonboyu'ndaki Rum köşklerinden dört tane alınsın! Benim evde köşte gözüm yok! - Senin gözün nede peki? - Sende Mustafa'm, sende! Benim köşküm de sensin, sarayım da! - Sen de benim zümrütüm, **yakutum**, pırlantam, zenginliğimsin!” (Sümer_BDOİ: 27).
- (2) Anne ve babası Mecnun'a hitaben: “Gözümüzün nuru! Senin şanında Arap'ın başı olmak var. cesaret ve edep, atalar mirasıdır. **Yakutsun** sen, güneşe meyledip renk değiştirme. Su kabarcığı denli, içindeki temelsizliğe, aldanmışlığa kanma. Ele verme kendini içi boş ceviz gibi hemencecik. Ağır ol. Kutsal taşlar gibi köşe başı tut.” (Pala_LM: 23).

zümrüt: Ar. Cam parlaklığında, yeşil renkte, saydam bir süs taşı, doğal alüminyum ve berilyum silikası; bu taştan yapılan; koyu yeşil renk; bu renkte olan.⁷⁵

Göz alıcı güzellikte bir yeşil renge sahip olan zümrüt, en kıymetli taşlardan biridir. Geçmişte cennetten kovulurken şeytanın alnından düşen taş ile kutsal kadeh üzerindeki taşın zümrüt olduğu söylenir. Renginin yeşil olması nedeniyle bu taşın yağmur yağdığını inanılır. Bazı İslâm

⁵⁵ <http://www.taslar.net/yakut> (06/09/2012, 19.50).

lkelerinde zmrdn koruyucu tılsım gücü olduğuna ve bu gücün bazı ayetler okunarak daha da güçlendirildiği inancına rastlanmaktadır. Yunan mitolojisinde Hermes, Venüs için zmrtle süslenmiş bir tablet oluşturur. Mısırlılar, Thoth'un böyle bir tablete sahip olduğunu söyler. İslmiyet'te ise, Levh-i Mahfuz'un (olan ve olacak herşeyin yazıldığı ilahi levhanın) zümrütten olduğu belirtilir. Hz. Musa'nın "On Emir" adlı ilahi kuralları, Tur Dağı'ndan, halka zümrüt tablete yazılmış hlde söylediği rivayet edilir. "Koşulsuz aşk taşı" olarak da bilinen zümrüt, sevgililerin birbirine verebilecekleri en iyi armağan olarak görülür. Aynı zamanda zümrüt, çeşitli kültürlerin geleneksel inançlarında ölümsüzlüğün de sembolü olmuştur.⁵⁶

Zmrdn şıfa veren bir taş olması ile ilgili pek çok rivayet vardır. Eskiden zehirlenen insanlara iirilmek suretiyle tedavi amaçlı kullanılan zmrdn yılan ve akrep gibi zararlı hayvanları insandan uzak tuttuğuna, zümrüt takan sara hastalarının sara nöbetlerinden kurtulduğuna, doğumda zorlanan kadınların ise zümrüt takarak daha rahat bir doğum yaptığına inanılmıştır (Pala, 2011: 496).

Yeşil renkli kıymetli bir taş olan zümrüt tasavvufta, bütün varlıkların suretlerinin nakşolunduğu külli nefsi temsil etmektedir (Cebecioğlu, 2009: 737).

"Zümrüt" aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık zümrüt, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. Zümrüt değerlilik özelliği ile sevilen varlığa aktarılmıştır. Ayrıca renginden dolayı gözle de ilişkilendirilerek benzetmelerde kullanılmıştır: zümrüt gözlü.

"Kordonboyu'ndaki Rum köşklerinden dört tane alınsın! Benim evde köşkte gözüm yok! - Senin gözün nede peki? - Sende Mustafa'm, sende! Benim köşküm de sensin, sarayım da! - Sen de benim **zümrütüm**, yakutum, pırlantam, zenginliğimsin!" (Smer_BDOİ: 27).

⁵⁶ <http://www.taslar.net/zumrut> (06/09/2012, 20.18).

3.2.2.1.7. Kaynağını Soyut Kavramlardan Alan Deyim Aktarmaları

Soyut kavramların -genellikle bu kavramlar inanç ile ilgili olarak karşımıza çıkmaktadır- sevilen varlıklara uygulanmasıyla yapılan deyim aktarmalarıdır: *acım, canım, çilem, hararetim, ruhum, dinim, imanım, övüncüm, hasretim, kederim* gibi.

acı: Bazı maddelerin dilde bıraktığı yakıcı duyu, tatlı karşıtı; tadı bu nitelikte olan; herhangi bir dış etken dolayısıyla duyulan rahatsızlık, ızdırap; *mec. ölüm, yangın, deprem vb. olayların yarattığı üzüntü, keder, elem; çarpıcı, göz alıcı; mec. keskin, hoş a gitmeyen, şiddetli; mec. kırıcı, üzücü, incitici, dokunaklı, kötü.*^{TS}

çile: *Far. Zahmet, sıkıntı; dervişlerin kırk gün süre ile kendilerine uyguladıkları zahmetli ve perhizli dönem.*^{TS}

keder: *Ar. Acı, üzüntü, dert, sıkıntı, ızdırap, tasa.*^{TS}

“Acı”, “çile”, “keder” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık acı, çile ve keder; benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. Aşk, sevgi bazen insanda acı ve mutluluk gibi farklı duyguları bir arada yaşatabilir. İnsan sevdikleriyle birlikte olmak ister, ondan ayrı olduğunda ise üzüdür, acı çeker, kederlenir. Sevilen varlık ulaşılabilir bir yerde ise veya yitirildiyse aşkın verdiği acı daha da büyük olur. Bu nedenle sevilen kişiye “acım, çilem, kederim” diye hitap edilmiş olmalıdır.

(1) “**Çilem, acım, kederim!** Gönlüm! Sustukça hoş geçimlim, dile geldikçe parlayan alevim. Kopup saçılan gerdanlığında soylu nedimelerin, savrulan incileri yere hüznümlerimin. Hüzzamlarla bağlayan cümle neşidelerim, çığlıksız uyanılan düşüm.” (Pala_KA: 69).

(2) “Ey dünyanın zarifi! Selam senin üzerine olsun. Ah ah! Gönlüm, **çilem**, aşkım, **kederim, acım**, gönlüm! Sustukça hoş geçimlim, dile geldikçe parlayan alevim. Kopup saçılan gerdanlığında soylu nedimelerin, savrulan

incileri yere inen hüzünlerim. Aramadan bulduğum yola koyulmuş göçüm.
 Bir türlü kavuşamadığım, kavuşmaya doyamadığım... Kavline mestan olan
 Mevlana'ya ayrılığı hediye etme. Etme Şems." (Yağmur_AGŞ: 133).

can: İnsan ve hayvanlarda yaşamayı sağlayan ve ölümle vücuttan ayrılan madde dışı varlık; yaşama, hayat; güç, dirilik; kişi, birey; İnsanın kendi varlığı, özü; gönül; Bektaşilik ve Mevlevilikte tarikat kardeşi; çok içten, sevimli, sevilen, şirin. *TS*

Farsça kökenli “can” göstergesinin anlamlarına bakıldığında çokanlamlılık özelliği gösterdiği görülmektedir. Can insanın “ruh” olarak adlandırdığı manevi tarafını temsil etmektedir. Sevilen varlığa “çok sevdiğim” anlamına gelen *can*, *canım*, *cancağızım*, *canımın canı*, *canımın içi*, *can pasesi*, gibi hitaplar kullanılmaktadır. İnsanın diriliğini, varlığını, gönlünü, hayatta kalışını anlatan “can” kavramı, insan için en değerli kavramdır. Bu nedenle sevilen varlığa verilen değerın büyüklüğünü anlatmak üzere “can” göstergesi ve bu gösterge ile oluşturulan bağdaştırmalar kullanılmıştır. Bazı durumlarda sevilen varlığın değeri daha kuvvetli bir şekilde anlatılmak istenmiş ve *canımın içi*, *canımın canı* gibi bağdaştırmalardan faydalanılmıştır. “Can” göstergesi pek çok deyimimizde de yer almıştır: *canı gibi sevmek*, *cancığer kuzu sarması*, *can atmak*, *canı gönülden*, *canının içine sokacağı gelmek* gibi.

Tasavvuf terimi olarak “can” göstergesi gönül, ruh gibi anlamlara gelmektedir. Dervişler için kullanılan bir Mevlevilik terimidir. Mevleviler, Mevleviliğe kabul olunmak üzere gelen yeni dervişlere, “can” derler. Can, Mevlevi ana tekkesinde, üç gün saka postunda oturur, orada kalıp kalamayacağını kendi kendine düşünür, muhasebesini yapar, olumlu sonuca ulaşırsa hizmete başlar. “Can cümleden aziz” atasözüyle, derviş kardeşin her şeyden önemli olduğu anlatılır. İhvan⁵⁷ anlatılırken isimlerinin sonuna can kelimesi eklenir: *Ali Can*, *Hasan Can* gibi. Tarikat kardeşlerinden

⁵⁷ Arapçada, kardeş manasına gelen ve “ah” kelimesinin çoğulu olan ihvan, aynı tasavvuf okuluna mensup olanların birbirleri hakkında kullandıkları bir ifadedir (Cebecioğlu, 2009: 300).

bahsedilirken, canlar tabiri kullanılır (Cebecioğlu, 2009: 116-117). “Canlar” göstergesi aynı zamanda yakınlık duygusuyla söylenen bir seslenme sözüdür. TS

- (1) Felatun Bey kendine ilgi duyup hastalanan İngiliz kız için: “İnsanın canına sokacağı gelen **can** değil mi?” (Mithat_ FBRE: 133).
- (2) Süvari elini çocuğun başına koyarak: “Ağlaman dindi mi **can?**” “**Can** Hüseyin, kal biraz!” (Pala_ŞS: 24, 62).
- (3) Cem evindeki dede sesleniyor: “Oğul, diye seslendi; **canlara** şarap getiriver.” (Topuz_TÖ: 41).
- (4) Dede babacan bir tavırla: “Ağam, dedi. Bu çok hayırlı bir rüya. **Can**, sen bu Bağdat’ta evleneceksin, sevgi pınarında serinleyeceksin. Rüyanda gördüğün ceylan kız seni bekliyor. Hazreti Ali o kızı tez günde, tez saatte senin karşına çıkartacak. Onun kıymetini bil. Bir oğlun olacak, ona hazreti Ali’nin adını vereceksin. Adı Ali Haydar olsun derim.” (Topuz_TÖ: 41-42).
- (5) Nuri, hoşlandığı kadına hitaben: “Benim nazlı **canım**, cananım hâlâ okuyor mu?” (Gürpınar_BD: 160).
- (6) “Osmancık... **can karam** benim... Cankız’ın canı karam: sevenleri, güvenenleri, bel bağlayanları kara çıkarma.” (Buğra_O: 125).
- (7) Duygusallığı, coşkusu ve enerjisiyle beni besleyen, dünyayı aydınlatan, yaşama sevincim, ilk göz ağrım, dostum, övüncüm, **canımın, kalbimin yarısı**, başak saçlı kızım Çimen’ime, hayat suyum, ikinci baharımın çiçeği, umudum, arkadaşım, canımın, kalbimin ikinci yarısı küçük bebeğim Damla’ma, (Sarp_BKBA: 7).
- (8) Mevlana Şems’e hitaben: “Geldi, dostlar/ Güneşim, Ay’ım geldi/ O gümüş bedenlim/ Gözüm, kulağım, **canım** geldi/ Başım sarhoş/ İçim bir hoş bugün.” (Yağmur_AGŞ: 175).
- (9) “Evliliğin ilk gününe de birlikte başlamak istiyordu. Nakşigül... Sultanım! **Canım**, yaraşığım, Nakşigülüm!” (Pala_KM: 8).

(10)Yunus Emre kaybettiği oğlu için: “İsmail'im **canparem!** Nerelerdesin bir bilsem.” (Pala_O: 295).

(11)Babası oğlu Mecnun'a hitaben: “**A benim canlar canım,** nedir hâlin? Gizli sırlarını belli et! Kim aldı iradeni elinden? Ne yoldasın ve nedir aradığın?” (Pala_LM: 23-24).

(12)“Eksik hatırlıyorsun **cancağızım,** diyerek uyardı. "Hikâye öyle değil." Hayal kırıklığı yerine derin bir merak belirdi Mennan'ın yorgun yüzünde. "Unutmuşum herhâlde" dedi ilgili bir öğrencinin iyi niyetiyle.” (Ümit_BE: 255).

(13)**Canım baba, canımın içi baba.** Döndüler çevremde bir kez ve önümde eğildiler, secdeler ettiler. (Bekiroğlu_YZ: 25).

cemre: Ar. Şubat ayında birer hafta arayla havada, suda ve toprakta olduğu sanılan sıcaklık yükselişi.

“Cemre” baharın gelişini müjdeleyen bir inanışın ürünüdür. Bahar mevsimi tüm hayatın ve tabiatın yeniden diriliş zamanıdır. İnsanın gençlik dönemini simgeleyen bahar, sevgi ve aşkla her zaman ilişkilendirilmiştir.

“Cemre” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık cemre, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. Cemre, baharın gelişinin yani aşk mevsiminin müjdeleyicisi olduğu için sevilen kişiye aktarılmıştır.

Gevher Hatun, Mevlana'ya hitaben: “İlk görüşmemiz baharın müjdecisi cemreler düştüğü zamana denk geldiği için bana ‘**cemrem**’ diye hitap ediyordu.” “Cemre bakışıma... Bakışlarına hasret kaldım, uzak diyarlarda ruhunu soluduğum aşk-ı sevdam. Ruhuma gel, yaşa tenime ve bak usul usul.” (Yağmur_AGM: 48).

din: Ar. Tanrı'ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum, diyanet; bu nitelikteki inançları kurallar, kurumlar, töreler ve semboller biçiminde toplayan, sağlayan düzen; mec. inanılıp çok bağlanılan düşünce, inanç veya ülkü, kült. *TS*

Din, Arapça yol demektir. Tasavvufî anlamı; tefrika (ayrılık) makamında ortaya çıkan inanç, aşk, sevgidir (Cebecioğlu, 2009: 170). Allah tarafından peygamberi vasıtasıyla vazedilip, uyanlarını dünya ve ahrette kurtuluşa erdiren itikat ve ameller bütünü olarak değerlendirilen din, Müslümanlar arasında daha çok İslâmiyet yerine kullanılır (Pala, 2011: 117).

İnsanlar için dinî inançları kutsaldır ve bu nedenle de çok değerlidir. Tarihler boyunca insanlar dinleri için savaşmıştır. Uğrunda ölümün dahi göze alındığı bu denli önemli olan inançlar sevilen varlıklara da aktarılmıştır.

“Dinim” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık soyut bir kavram olan dindir, benzeyen (hedef) varlık ise inanılan ve sevilen kişidir:

- (1) “Kamertay’ın sırtında güneş gibi parlayarak Tebriz caddelerinde dolaşmasını, onu görenlerin ‘Kurban olııim yüce Şah!’, ‘**Dinim**, imanım Şah’ım’ veya ‘Başına döniiim senin!’ gibi sözlerle alkış tutmalarını, onun da hediyeler dağıtmasını hep sevinçle yaşadım.” (Pala_ŞS: 43).
- (2) “O sırada Çelebi Hüsametdin göründü kapıda, Mevlana yüksek sesle, ona hitap etti: Gel benim **dinim**, gel benim ruhum, gel benim sultanım. Sen hakiki padişahsın, dedi.” (Işinsu_BBVBİ: 270).

düş: Uyurken zihinde beliren olayların, düşüncelerin bütünü, rüya; mec. gerçek olmayan şey, imge; mec. gerçekleşmesi istenen şey, umut. *TS*

hayal: Ar. Zihinde tasarlanan, canlandırılan ve gerçekleşmesi özlenen şey, imge, hülya; belli belirsiz görülen şey, gölge; görüntü; imge; aydınlatılan bir perde arkasında deri veya kartondan yapılmış, hareket edebilen resimler ve bunlarla oynatılan oyun. *TS*

“Düş, rüya” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık düş, rüya benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. Sevilen varlık geceleri görülen güzel bir rüyaya benzetilmiştir, “hayal” aktarmasında ise gece rüyalarda görülen kişinin gündüz sevenin zihninde, düşüncelerinde yaşatılması söz konusudur:

- (1) Leyla'nın mektubu: “Bu mektup bir gönlü yaralıdan, sevgi ve saygı sahibi bir yaralı gönledir... Ey gecemde **rüyam**, günümde **hayalim**... Amma ne yapayım ki ben bir inciğim.” (Pala_LM: 59).
- (2) “Çilem, acım, kederim! Gönlüm! Sustukça hoş geçimlim, dile geldikçe parlayan alevim. Kopup saçılan gerdanlığında soylu nedimelerin, savrulan incileri yere hüznlerimin. Hüzümlarla bağlayan cümle neşidelerim, çığıksız uyanılan **düşüm**.” (Pala_KA: 69).

gerçek: Yalan olmayan, doğru olan şey, hakikat; gerçeklik; doğruluk; yalan olmayan; bir durum, bir nesne veya bir nitelik olarak var olan, varlığı inkâr edilemeyen, olgu durumunda olan, hakiki, reel; aslına uygun nitelikler taşıyan, sahici; temel, başlıca, asıl; doğadaki gibi olan, doğayı olduğu gibi yansıtan; yapay olmayan; ^{fel.} düşünülen, tasarımılanan, imgelenen şeylere karşıt olarak var olan.^{TS}

Soyut bir kavram olan gerçeklik, bir insana aktararak somutlaştırılmıştır. Seven bir insan için varlığının en önemli gerçeği sevdiği kişidir. Çünkü hayat sevgiyle ve sevilen varlıkla daha anlamlıdır.

Şems, Mevlana'ya: “Karanlığına saklandığında gözlerimde bir avuç güneşle geleceğim seni aydınlatmaya. Kimsenin ne dediğini duymak istemiyorum. Hiçbir hayale sığdıramadığım tek **gerçeğimsin**. Sevdim işte ötesi de yok gerisi de...” (Yağmur_AGŞ: 128).

hasret: Ar. Özlem._{TS}

Soyut bir kavram olan hasret, sevilen insana aktararak somutlaştırılmıştır. Seven kişi için sevilen varlığa doyulamaz. Her an için birlikte olmak istenir, ayrı kalındığında ise sevilen kişi özlenir. Eğer kişinin sevdiğine kavuşması mümkün değilse, hasret insanın içinde büyük bir acıya ve kedere dönüşebilir:

- (1) “Denge madde lehine bozulunca insanın nefsi, mana lehine bozulunca da ruhu öne çıkıyor, biri diğerini bastırıyor Can Yunus!” demişti sevgili Sitare... **Hasretim**... Ne kadar doğru söylemişsin.” (Pala_O: 308).
- (2) “**Hasretim**, hicranım, firkatimsin. Aramadan bulduğum, yola koyulmuş göçüm. Mekke’de hüzün yılımsın aç ve susuz...Gecelerimin hâkimi, gözyaşlarının pınarı. Efendimsin...” (Pala_KA: 69).
- (3) “Hazretim ve **hasretim**, yazın bana. Biliniz ki sizi dünyada her şeyden daha çok seviyorum ben... Benden asla şüphelenmeyin. Güzel ellerinizden öpüyorum.” (Dündar_L: 271).

hararet: Ar. Sıcaklık; susama, susuzluk; mec. coşkunluk, ateşlilik._{TS}

Sıcaklık anlamına gelen “hararet” sözcüğü, zaman içinde mecaz anlam kazanarak “coşkunluk, ateşlilik” anlamlarını da karşılamaya başlamıştır. Duyu organlarımızla algılayabildiğimiz *hararet* kavramının sevilen bir insana aktarılmasıyla aşkın ve sevginin insana getirdiği enerji, mutluluk ve coşku anlatılmıştır. Aynı zamanda aşk insanın içini ısıtan sıcak bir duygudur. Sevilen insanlar sıcak, seilmeyenler ise soğuktur.

“Ömrümün baharı! Bana yazdıklarının hepsi nezaket dolu... Fakat hiçbir şey beni teselli etmiyor.” “Sokakta sadaka verdiğimiz âmâ dilenci gibiyim. Evet o zavallı fakire öyle benziyorum ki binlerce güneş olsa beni karanlıktan çıkaramaz.” “Sen benim gençliğimsin, **hararetim**, hayatımsın...” (Dündar_L: 249).

hayat: Ar. Canlı, sağ olma durumu; yaşam; hayat biçimi, içinde yaşanan şartların bütünü, yaşantı; meslek; geçim şartlarının bütünü; canlılığı gösteren hareket, kaynaşma; yazgı; yaşamayı sağlayan şartların bütünü; bir kimsenin tarihsel biyografisi, hayat öyküsü, hayat hikâyesi.^{TS}

“Hayat” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık hayat, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen insandır. Canlılık, sağ olma durumu, yaşam anlamlarına gelen “hayat” sözcüğü sevilen insana aktararak somutlaştırılmıştır. İnsanın ömrü, hayatı kendisine verilmiş bir sermayedir ve bu sermaye insan için çok önemlidir. Sevilen kişi insanın hayatını kapsayan, onu dolduran ve anlamlı kılan varlıktır. Hayat sevilen kişiyle var olur.

- (1) “Muhterem vatandaşlar!... Suna, suna... Yavrum, dinle bak **hayatım**... sinirlenme Sunacığım... Ruhum beni dinle... Muhterem... Senden başkasını seviyorsam eğer, şurdan şuraya gitmek kısmet olmasın. (Nesin_MİN: 63).
- (2) “Bak nasıl yakıştı sana, demedim mi. Niçin hiç şöyle doğru dürüst bir şeyin yoktur senin? Etek buluz, etek, süveter... Bak evleniyorsun **hayatım**, azıcık kadınsı giyinmeyi öğren!.. Zaten çeyiz gardırobumu hazırlamak zahmeti sana düşecek.” (Işinsu_KD: 61).
- (3) “Selim, salonda gazete okuyordu. Yeni bir günün tazeliğini kuşandığı her hâlimden belli olan Mihriban Hanım ise, mutfakta menemen hazırlamakla meşguldü. Eşine seslendi: **Hayatım**, ekmek alır mısın?” (Kara_IÖY: 12590).

iman: Ar. Din; inanç; mec. güçlü inanç, inan.^{TS}

İman; inanma, inanç, İslâm dinini kabul ve tasdik etme, peygamberin dinine kesin olarak bağlanma anlamlarına gelmektedir. Tasavvufta iman, şeriatın gereklerini yerine getirdikten başka Hakk’a yönelmek ve ondan

başkasına yüz çevirmek şeklinde tanımlanmaktadır. İmanın zıddı küfürdür ve küfür karanlık iman ise aydınlığı simgelemektedir (Pala, 2011: 232).

İnsandaki en güçlü duygulardan biri olan iman da, sevilen varlıklara aktarılmıştır. “İman” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık iman, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kimselerdir. İnsanlar sevdiği insana inanır ve ona bağlanır. Bu nedenle güçlü bir inancı ifade eden “iman” sözcüğü sevilen kişilere aktarılarak somutlaştırılmıştır.

- (1) “Nur ol **imanım**... Nur Baba... Nuri Baba... İltifatlar üzerimize yağmur gibi dökülüyordu. İçeride hemen her tipten numune vardı. Saç sakal birbirine karışmış, sokakta “Ya dost” narasıyla dolaşan seyyah dervişleri andırır bir ayyaş yerinden fırladı. Nuri’yi belinden yakalayarak: “Hu **imanım**, bana bir gerdan sun. Cemaline Kerbela ateşiyle teşnelendim.” (Gürpınar_BD: 239).
- (2) “Kamertay’ın sırtında güneş gibi parlayarak Tebriz caddelerinde dolaşmasını, onu görenlerin ‘Kurban olıiiiim yüce Şah!’, ‘Dinim, **imanım** Şah’ım’ veya ‘Başına döniiim senin!’ gibi sözlerle alkış tutmalarını, onun da hediyeler dağıtmasını hep sevinçle yaşadım.” (Pala_ŞS: 43).

kadersiz: Kötü talihi olan. *TS*

karayazı: Ölüm; üzüntü, sıkıntı. *TS*

Talihi kötü olan bir insanı anlatmak için, soyut bir kavram olan “kadersiz” sözcüğü kullanılmıştır. Bu sözcük acımayı da içinde barındıran bir sevgi hitabı olarak karşımıza çıkmıştır:

- (1) Hatçe’nin anası: “Gelsene **kadersizim**, gelsene anayın yanına, gelsene gün görmemiş kızım.” (Y.Kemal_İM: 222).
- (2) “Ölü evleri hiç böyle olmazdı bizim oralarda, hem de hepsi birbirine benzerdi... İki kadın, korkar gibi, ezilir gibi, birbirlerine bakarlardı. Yeni gelen derin derin iç çerdi. “Bacım” diye kekeleyip yutkunurdu. “Karayazılı bacım... Başın sağ olsun, **karayazılım**” (Yücel_MÇ: 11).

melek: Tanrı ile insan arasında aracılık yaptığına ve nurdan olduğuna inanılan manevi varlık, ferişte; terbiyeli, uysal kimse _{TS}

Ar malak لکلم [ʔmlk] elçi, haberci ~ lbr mlāk מלך a.a. < lbr #lʔk לך gönderme⁵⁸

Melekler semavi dinlerdeki ruhani unsurlardır. İslâm dininde, Cebrâîl, Azrâîl, Mikâîl ve İsrâîl olmak üzere dört büyük melek vardır. Meleklerle iman aynı zamanda imanın şartlarından biridir. Kuran-ı Kerim’in birçok ayetinde meleklerin vasıfları belirtilmiştir. İslâm inancında melekler koruyuculuk vasfına sahiptirler.⁵⁹ Melekler maddi varlıklara mahsus yemek, içmek; dişilik, erkeklik gibi özelliklere sahip değildir. Allah tarafından verilen görevleri yapabilen, kısa zamanda uzak yerlere gidebilen ve diledikleri surette görünebilen melekler, Allah’ın emirlerine isyan edip karşı gelmez ve kendilerine emredilenleri yerine getirirler (Yazıcıoğlu, 1999: 44).

Tanrı ile insan arasında elçilik yapan nurdan varlık anlamındaki “melek” göstergesi anlam genişlemesine uğrayarak terbiyeli ve uysal kişiler için de kullanılan bir sözcük hâline gelmiştir. “Melek” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık, melek; benzeyen (hedef) varlık ise insandır. İnsanlar; uysallık, itaatkârlık ve koruyuculuk yönleriyle meleklerle benzetilmiştir. “Melek” aktarması bebeklerin ve küçük çocukların masumiyetini; “kanatsız melek” aktarması çevresindeki insanlara iyilik yapan kimseleri anlatmak üzere sıklıkla kullanılmaktadır. Ayrıca “melek gibi güzel” benzetmesi ile güzel ve iyi huylu kadınlar anlatılmaktadır.

- (1) İslam Bey sevdiği kıza hitaben: “Zekiyeciğim” “Bir **melek** benim için gökleri bırakmış da bu kara topraklara inmiş sanıyorum. Kendimi şeytandan alçak görüyorum. Kendi kendime, şeytan insanı aldatır. Ben, bir meleği aldattım, diyorum. A çocuk, neden, benim için bu hâllere geldin? Niçin o güzel vücudunu benim yolumda toprak edeceksin?”(N.Kemal_VYS: 242).

- (2) Adil Giray’ın Perihan’a yazdığı mektup: “İmdadıma yetiş **meleğim**, gülün bir şeytanın pençesinde eziliyor! Aşk için delilik getirir, derler. Ne dereceye

⁵⁸ <http://www.nisanyansozluk.com/> (04/07/2012, 18.50)

⁵⁹ Enam Suresi, 6/ 61.

kadar doğrudur, bilmem; fakat bazı hâllerde insanı çıldırmaktan kurtardığını bu akşam nefsimde tecrübe ettim. Hayalin, bir koruyucu melek gibi, karşımda durup da varlığımı belalardan korumasaydı, beni şimdiye kadar çoktan çılmış, zincirlere vurulmuş görürdün.” (N.Kemal_C: 190).

- (3) Hanımı Vahdet Bey'e: "Korkma. Üzerine böyle bir adilik yoracak kadar seni hakir göremem. Bu cinayetle bütün dünya seni suçlasa, hatta sen kendin hainliğini itiraf etsen, ben gene şiddetle reddederim." Vahdet Bey hanımına: "Ağzını öpeyim **meleğim**." (Gürpınar_HS: 278).
- (4) Şadan eşi Revan Hanım'ı Nuri rahatsız ettiğinde: "**Meleğim**, gözbebeğim bana bir hafta müsaade et." "Ah güzel **meleğim**..." "Gözümün nuru sorma!" (Gürpınar_BD: 225, 231, 233).
- (5) Kamran, ağacın altında, hoşlandığı dul kadın Neriman'a iltifat eder: "Neriman, cicim, **meleğim**" (Güntekin_Ç: 36).
- (6) Züleyha Ayşe'ye: "Bilmem bunu size nasıl anlatmalı? Benim ak saçlı **meleğim** bir sinema perdesi karşısında gibi gözlerinizin önüne getirmeye çalışın." (Güntekin_EŞ: 150).
- (7) "Beypeder, annesinin yanında, hayran hayran kendisine bakan Zerrin'i çağırır. Gel bakayım, tontonum, **meleğim**, kuzum, çocuğum gel, çikolatayı al, pısırik baban nerede? Göğsüne lapa mı koyuyor?" (Safa_C: 55).

nur: Aydınlık, ışık, parıltı, ziya; ilahi bir güç tarafından gönderildiğine inanılan parlaklık.^{TS}

Parlamak, aydın olmak, bir şeyden kaçmak anlamındaki "n-v-r" (nun, vav, re) kökünden türeyen nûr; aydınlık, ışık, ziya demektir. Zulmetin zıddıdır. Çoğulu envârdır. Alev, ateş, görüş, alâmet ve cehennem anlamına gelen "nâr" da aynı kökten gelir. Nur; dünyevî veya uhrevî olur. Dünyevî nûr, akıl ve Kur'ân nuru gibi basiretle anlaşılan, gözle görülmeyen nûr veya ay ve güneş ışığı gibi cisimlerden yayılan ve gözle görülebilen nûr kısımlarına

ayrılır. Uhrevî nur, Hadîd sûresinin 12-13. ayetlerinde bildirildiği gibi müminlerin ahirette manevi ışığı, aydınlığıdır.⁶⁰

“Nur” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık nur, benzeyen (hedef) varlık sevilen kişidir. Sevgi hitaplarında “nur” göstergesi genellikle “göz” göstergesi ile bir bağdaştırma kurmuştur.

“Gözümün nuru” hitabı sıklıkla kullanılan bir sevgi hitabıdır. Göz nuru, gözün görme yeteneğidir. İnsanın dünyaya açılan penceresi olan göz ve bu organın işlevini yerine getirmesi anlamında kullanılan göz nuru, sevilen varlığa aktarılarak onun önemi, değeri ifade edilmektedir. Bu hitap bazı metinlerde nuruaynım, nur-i didem şeklinde karşımıza çıkmaktadır, ancak günümüzde bu hitap şekilleri kullanılmamaktadır.

- (1) Mevlana Şems’e hitaben: “Şu er/ Şu güle benzeyen!/ Ne bileyim şekere, bala benzeyen!/ Cananım geldi/ Ey Tebrizli Şems!/ **Ey gözümdeki nur/** beni benden aldılar bugün/ Kurulsun düğün dernek/ Ahun tenlim/ Gümüş bedenlim/ Dilim, dilberim geldi.” (Yağmur_AGŞ: 175).
- (2) Mevlana Şems’e hitaben: “Ey kalbimizde olan **nur!** Gel didinmelerimin ve arzumun sonu gel. Hayatımız senin elinde olduğunu biliyorsun...” (Yağmur_AGŞ: 132).
- (3) Mevlana Şems’e hitaben: “Şu er/ Şu güle benzeyen!/ Ne bileyim şekere, bala benzeyen!/ Cananım geldi/ Ey Tebrizli Şems!/ **Ey gözümdeki nur/** beni benden aldılar bugün/ Kurulsun düğün dernek/ Altun tenlim/ Gümüş bedenlim/ Dilim, dilberim geldi.” (Yağmur_AGŞ: 175).
- (4) Kaplan Paşa evlenmek istediği İsmet’e mektubunda: “İsmet Hanımefendi Hazretlerine.” **“Gözümün nuru,** ciğerimin köşesi efendim!” (N.Kemal_G: 26).
Sevdiği kadın Lüsyen için: “Var ol Lüsyen tavat et ey nur,/ Ey ahir-i ömrümün baharı!” (Dündar_L:148).
- (5) “El aman, **ey nur-ı didem** el aman/ Gözlerin derdiyle hâlim pek yaman.” (Rasim_ES: 267).

⁶⁰ <http://www.diyaret.gov.tr/turkish/> (10/07/2012, 23.08).

- (6) “İki erkek arasında geçen konuşmalar: “Nur ol imanım... Nur Baba... Nuri Baba...” “Hu imanım, bana bir gerdan sun. Cemaline Kerbela ateşiyle teşnelendim.” “Eyvallah pirim. İçimin ateşinden ateşini söndür, aşkını kandır.” “**Nuruaynım...**” (Gürpınar_BD: 239).
- (7) Cemal Bey'den Refik'e: Oğlum, bilmem sana ne diyeyim. Allah razı olsun. Allah bu felaket zamanı için bizim familyamıza bir melek diye gönderdi. Çocuğuma, en sevgili çocuğuma, **hayatımın nuru**, her şeyi olan Handan'ıma bakamamak, ondan uzak olmak felaketinde senin bir kardeş gibi onu himaye edip bakman bana her gün...” (Adivar_H: 173).
- (8) Köse Mihal Osman Beğ'e: “Benim **gözümün, gönlümün nuru** Osman beğim, böyle bilesin ve gereğine uygun davranasın” demektedir.” (Buğra_O: 302).

ruh: Dinlerin ve dinci felsefelerin insanda vücuttan ayrı bir varlık olarak kabul ettiği öz, tin, can kuşu; en önemli nokta, öz; esans; duygu; bedeni etkin kılan canlılık ilkesi, bedenin hayat gücü.^{TS}

Felsefe Terimleri Sözlüğünde “ruh” kavramı şu şekillerde tanımlanmıştır: 1. Bedeni etkin kılan canlılık ilkesi, bedenin yaşama gücü, yaşama soluğu. 2. Doğal-canlı yaşam ilkesi; Aristoteles'te bedeni canlandıran ilke, bedenin -> entelekhia'sı. 3. Töz olarak: a. Ölümsüz ruh. (Beden yalnızca onun tutsak yeri sayılır.) b. Usun, düşüncenin, tinin yeri. c. Yalın, özdeksel olmayan tinsel töz. 4. Öznel ilke olarak: a. Usa karşı gönül ve isteme ilkesi, b. Bireysel kişilik çekirdeği. 5. Bilinç olaylarının toplamı; ben'in birliği. 6. Dolaysız, bilinçaltından gelen yaşam itkilerinin, yaşama durumlarının taşıyıcısı. (Özellikle modern yaşama felsefesinde tin ve bilince karşı duran bir şey olarak ortaya çıkar (Klages). 7. (Bilimsel anlamda) organizmaya sıkı sıkıya bağlı yaşantıların -özellikle duygu ve itkilerin-toplamı (tinin karşıtı olarak).⁶¹

⁶¹ <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (06/07/2012, 20.45).

Arapça kökenli bir kelime olan ruh, tasavvuf terimi olarak, nefis, Cebrail gibi anlamlara gelmektedir. Bazı âlimlerce ruh, histen daha latif bir cisimdir ve bedenden önce yaratılmıştır. Tasavvufta ruh üç noktada ele alınmıştır. Bunlardan birincisi ruhun harekete geçirici bir kuvvet olması, ikincisi hayat gücü, üçüncüsü ise insanî hayatla sonuçlanan hayvanî hayattır. Bu ruha ruh-i insanî denir. İlim, irade, akletme, marifet, basit vicdan gibi şuur olayları ruh-i insanîde ortaya çıkar. Ruh kıyamete dek bir varoluş sırrı şeklinde varlığını sürdürecektir. Allah'tan üfürülen ruh, ölümle maddi bedenden ayrılır (Cebecioğlu, 2009: 522-523).

“Ruhum” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık ruh; benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. Ruhum, hitabıyla kişi kendi varlığının manevi boyutunu sevdiği kişiye aktarmaktadır. İslâm inancında “ruh” insana Allah tarafından üflenmiş, insanı insan yapan en önemli boyuttur ve bu önemli değer sevilen insanlara hitapta kullanılmıştır.

- (1) “Muhterem vatandaşlar!.. Suna, suna... Yavrum, dinle bak hayatım... sinirlenme Sunacığım... **Ruhum** beni dinle... Muhterem... Senden başkasını seviyorsam eğer, şurdan şuraya gitmek kismet olmasın. Vatandaşlar!.. Dinle beni, ben o karıyla evlendiğim zaman cahildim, çocuktum. Ben asıl seni bütün hâllerinle Suna... Bak... Muhterem vatandaşlar... Muhterem Sunacığım...” (Nesin_MİN: 63).
- (2) “Başkasının eliyle Boksör Vehip, Almanya'dan memleketine avdetinin üçüncü günü ince, bozuk bir kadın yazısıyla yazılmış şu mektubu aldı: “**Ruhum**, sevgilim; Bir yabancıнын size böyle hitap etmesine hayret edeceksiniz, fakat ben sizin yabancıınız değilim.” (Güntekin_LİM: 18).
- (3) Nilgün'e: “Sevgi sözlerim bunlar... Sevgilim, **ruhum**, hayatım” (Karay_N: 326).
- (4) “O sırada Çelebi Hüsametdin göründü kapıda, Mevlana yüksek sesle, ona hitap etti: Gel benim dinim, gel benim **ruhum**, gel benim sultanım. Sen hakiki padişahsın, dedi.” (Işinsu_BBVBİ: 270).

- (5) Canan'a yazılan mektuplarda: "Canım, **ruhum**, sultanım, dünya güzelim" (Safa_C: 233).
- (6) Sevdığı kadına hitaben: "Lüsyen! Tamam tam bu işte... Teşekkür ederim **ruhum!**" (Dündar_L: 161).

sevinç: İstenen veya hoşça giden bir şeyin olmasıyla duyulan coşku.^{TS}

Soyut bir kavram olan "sevinç" sevilen varlığa aktararak somutlaştırılmıştır. Sevilen varlık insana mutluluk veren bir sevinç kaynağıdır.

- (1) "Menekşe kokusunun **bahar sevinci**, yağmurum, karanlığım, bekleyeceğim seni..." (Nezir sevdiği kızı yitirdiği gün Sevil'e söylüyor.) (Aral_U: 150).
[İnci Aral, Nezir'in dilinden sevdiği kişiye "menekşe kokusunun bahar sevinci" hitabında bulunmakta ve bu hitap şekli ile alışılmamış bir bağdaştırma örneği sunmaktadır. Ayrıca baharın gelişini ilk müjdeleyen çiçeklerden biri olan menekşeye, sevinme özelliği verilerek kişileştirme yapılmaktadır.]
- (2) "Duygusalılığı, coşkusu ve enerjisiyle beni besleyen, dünyamı aydınlatan, **yaşama sevincim**, ilk göz ağrım, dostum, övüncüm, canımın, kalbimin yarısı, başak saçlı kızım Çimen'im." (Sarp_BKBA: 7).
[Pınar Sarp, sevdiği kızına hitaben "yaşama sevincim" bağdaştırmasını kullanmıştır. Bu bağdaştırma günümüzde sık kullanılan bir sevgi hitabıdır. Sevilen bir varlık, seven bir kişi için yaşamın kaynağı ve anlamıdır. Zorlu hayat şartlarında insan sevgisiyle güç kazanır ve hayattan tat alır.]
- (3) "Sen benim başımın tacısın. **Sevincimsin**, övüncümsün, erkeğimsin, hayatımsın... ben de aptal, aşık bir kadınıyım." (Sarp_BKBA: 207).
- (4) Osman Beğ: "**Gönlüm sevinci** Bay Koca; benim yiğit yeğenim; eyi bak. Eyice gör ki unutmayasın. Umarım Tanrı isteye, benim de oğlum ola." (Buğra_O: 162).

- (5) “Esenliğim, **sevincim**, neşem. ... Nuh gemisine dönen güvercinim. Orta çağ’dan kalan iyimserliklerin solgun baharı, düşümde her gece gördüğüm kelebek...” (Pala_KA: 70).

şeytan: Hz. Âdem'e secde etmediği için cennetten kovulan, insanları Allah'ın emirlerine karşı kışkırtan, kötülüğe yönelten cin, iblis; kötü düşünceli, kötü niyetli kimse; çok kurnaz, uyanık (kimse). *TS*

Eski Arap inanışlarında “kötülük yapan cin” olarak vasıflandırılan şeytan, semavi dinlerde Hz. Âdem'e secde etmediği için cennetten kovulan, isyankâr melek anlamındadır (Hançerlioğlu, 1994: 582). Şeytan, kurnaz ve hilekâr olarak düşünülür. Türkçede; *şeytan azapta gerek, şeytan diyor ki, şeytan dürtmek, yüzünü şeytan görmek, şeytan kulağına kurşun, şeytanın bacağını kırmak, şeytana pabucunu ters giydirmek* gibi pek çok deyimde adı geçen şeytanın en önemli görevi insanı yoldan çıkarmak ve insanın günah olarak adlandırılan olumsuz davranışları yapmasını sağlamaktır (Duvarcı, 2005: 131).

“Şeytan” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık, şeytan; benzeyen (hedef) varlık ise insandır. Kötü düşünceli ve art niyetli insanlar için kullanılan olumsuz içerikli bu aktarma, sevgi hitabı olarak kullanıldığında sevilen kişinin uyanıklığını, cin fikirliliğini, kurnazlığını ifade etmektedir.

- (1) Feride yanına evlatlık aldığı Munise ona anne yerine genç olduğu için abla der, bunun üzerine Feride Munise'ye hitaben: “Seni **şeytan** seni, dedim, neden ben küçük olayım?” (Güntekin_Ç: 197).
- (2) “Bu Mazlum Bey’in kazı akıllı bir kız mı Zeyno?” “Allah’ın **şeytanı**, Muhsin! Bizimle beraber gelmesine ne kadar sevindim bilsen...” (Adivar_ZO: 120).
- (3) Nilgün’ü seven adam Nilgün için: “Hay hasbam, hay **şeytan** kraliçem, diyordum, ne de güzel çeviriyorsun bu işleri! Kanında sultanlık var, saray entrikalarına, düzenbazlıklarına kırıtmalarına karışmış doğuştan bir idare yeteneği!” (Karay_N: 343).

umut: Ummaktan doğan duygu, ümit; bu duyguyu veren kimse veya şey, ümit; olması beklenen veya olacağı düşünülen şey, ümit. *TS*

Soyut bir kavram olan “umut” sözcüğü sevilen varlığa aktararak somutlaştırılmıştır. Sevilen varlık, insanın hayata olumlu bakışıdır, beklentileri ve sevincidir. İnsan iyi ve kötü gününde beraber olduğu sevdiği ile hayatı paylaşmayı, hayatın zorlu şartları karşısında birlik olmayı, yalnızlık duygusundan kurtulmayı, sevme ve sevilme ihtiyacını karşılamayı ister. Bu nedenle sevilen insan umuttur.

- (1) “Hayat suyum, ikinci baharımın çiçeği, **umudum**, arkadaşım, canımın, kalbimin ikinci yarısı küçük bebeğim Damla’m” (Sarp_BKBA: 7).
- (2) “Malhun Hatun başını kaldırmış, ona bakmaktadır. “Hey benim ak bahtım, hey Oğuz’un **umudu**, de bana, eyi uyumaz, eyi yeyip içmez misin?” o zaman anlıyor ki kendi sağlığı da iyi değildir.” (Buğra_O: 331).
- (3) “Ey **umutların umudu**, ey varlığımızın kutsal ışığı. O sevgilinin mübarek yüzünü, Muhammed Celaledin’in suretini bana gösterir misin?” (Ümit_BE: 56).

3.2.2.1.8. Kaynağını Gök Cisimlerinden Alan Deyim Aktarmaları

Kaynağını gök cisimlerinden alan deyim aktarmaları; *güneş, ay, yıldız* gibi gök cisimlerinin sevilen varlıklara aktarılmasıyla kurulmaktadır. Sevilen varlık; güzellik, aydınlık, sıcaklık, erişilmezlik, yol göstericilik yönleriyle gök cisimlerine benzetilmektedir.

ay: *T.* Yer yuvarlağının uydusu olan gök cismi, kamer; yılın on iki bölümünden her biri; güzel, parlak, nurlu. *TS*

mah/meh: *Far.* Ay parçası, sevgili. *TS*

Bir ışık kaynağı olan ay, nuru ile geceyi güzelleştirir ve aydınlatır. Divan şiirinde nurlu yüzüyle ay, sevgilidir. Ona kimsenin eli değmemiş, kimse yanına yaklaşmamıştır. Her gece görünmeyen, uzaklardan seyredilen, yükseklerde olan ve karanlığı aydınlatan ay, bu yönleriyle sevgiliye benzer. Sevgilinin kendisi ay olduğu gibi yanağı, yüzü ve alını da ay gibidir. Hatta sevgilinin yüzü aydan daha üstün, güzel ve parlaktır. Ay, aynı zamanda İslâmi bakış açısında da özel bir yere sahiptir. Zira Hz. Peygamberin mucizelerinden biri Şakku'l Kamer mucizesi olarak bilinen ayı ikiye bölmesi hadisesidir. Yusuf peygamber rüyasında güneşin, ayın ve on bir yıldızın kendisine secde ettiğini görür ve bu rüya Kuran-ı Kerim'de de zikredilir.⁶² Ay daha çok dolunay şekliyle ele alınır. Ayın hilal şekli ise sevgilinin kaşını, bazen de âşığın çektiği sıkıntılar sonunda zayıflayıp kamburlaşmasını anlatır (Pala, 2011: 42).

Güneş göklerin sultanı, Ay da onun veziridir. Bir rivayete göre Allah arşının nurundan iki güneş yaratır. Kendi ilm-i İlâhisine uygun olarak güneşi dünya büyüklüğünde, ayı ise güneşten küçük olarak ortaya koyar. Daha sonra Cebrail'i ayı söndürmekle görevlendirir. O da kanadını üç kere ayın yüzeyinden geçirince güneş gibi olan ayın ışığı söner ve geriye nuru kalır. Böylelikle Allah, hayatını zaman kavramına göre taksim edip, çalışma ve dinlenme saatlerini ayarlayan insanlar için gece, gündüz; gün, ay, yıl gibi kavramların oluşumunu sağlamıştır (Pala, 2011: 43).

Işığı ateş değil, nur olan ay, sevgilinin yüzüne verilen en zarif vasıf ve inceliklerdir. Aynı zamanda ayın yuvarlak oluşu, yüksek yerlerde seyretmesi, erişilmezliği de sevgiliye benzetilme sebeplerindendir. Ayrılık nedeniyle sıkıntı yaşayan âşık, bu karanlık hâlden, "ay" parçası olan sevgilinin ışığı ile kurtulur (Bayraktutan, 1997: 16).

"Ay" aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık, ay; benzeyen (hedef) varlık ise sevgili, bazı örneklerde de sevgilinin yüzüdür. Sevgili erişilmezliğiyle, yüzünün güzelliği ve parlaklığıyla "ay"a benzetilir.

⁶² Yusuf Suresi, 12/4

Taranan metinlerde “ay” aktarmasına daha çok Tanzimat Dönemi eserlerinde ve divan şiirinin mazmunlarından yararlanan günümüz yazarlarından İskender Pala ve Sinan Yağmur’un eserlerinde rastlanmaktadır.

- (1) Mahpeyker: “Ben biraz olsun yüzüne bakılabilinir bir kadınsam da, siz Allah’a emanet, **ay parçası** gibi bir gençsiniz.” (Kemal_İ: 55).
- (2) Sevgiliye hitaben: “Yandım ateşlere ey **meh**, seni gördüm görelî.” (Rasim_ES: 240).
- (3) Nigel sevgilisi Karen’e mesajında: “Şemsim, **ayım** geldi/ Gözüm, kulağım geldi/ Altın madenim geldi/ Başımın sarhoşluğu geldi/ Yolumu vuran geldi/ Tövbemi bozan geldi/ Gözümün nuru geldi” (Ümit_BE: 278).
- (4) Mevlana Şems’e hitaben: “Geldi, dostlar/ Güneşim, **Ay’ım** geldi/ O gümüş bedenlim/ Gözüm, kulağım, canım geldi/ Başım sarhoş/ İçim bir hoş bugün.” (Yağmur_AGŞ: 175).
- (5) “Yoksul bedevi gülümsedi. Dedi: Yusuf, ey Ken’an’a doğan **dolunay!** Ey varlığı varlıklara sebep olandan nişane olan! Gülümsedin, içim aydınlandı.” (Bekiroğlu_YZ: 28).

güneş: Gezegenlere ve yer yuvarlağına ışık ve ısı veren büyük gök cismi. *TS*

Klasik şiirimizde daha çok ışığı, parlaklığı, ısısı ile ele alınan güneş hem benzeyen hem de benzetilen durumdadır. Bazen sevgili güneş, bazen de güneş sevgiliye benzetilir. Işık ve parlaklığı göz alıcı olan güneş, gök cisimlerinin sultanıdır. Işığını her yere dağıttığı için cömertliğin de sembolüdür. Güneş ateşten ibaret olduğu için “yakmak, yanmak, tutuşmak” eylemleriyle bir arada kullanılır. Ay’a nurunu veren güneş, Yusuf peygamberin de güzelliğinin ölçüsüdür. Aynı zamanda parlaklığı ve aydınlığı ile sevgilinin yanağıdır. Ay; parıltılı görünüşü ile taç, gece kargasını kaçırmaması nedeniyle bir doğan kuşu ve avcı, devamlı dönüşüyle ve rengiyle

kadeh, sevgili karşısındaki acziyle ve her kapıyı dolaşması ile köle, doğuşu ve batışı anındaki görünümüyle külâh, yuvarlaklığıyla davul, dünyanın etrafında dönmesiyle pervane, gökte uçuşması ile altın kanatlı bir tavus, gökte asılı bulunuşuyla meşale ve kandil, felek denen acuzenin kulağında bir inci küpe, rengi yönüyle bazen de yakuttur (Pala, 2011: 176, 177).

Güneş aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık güneş, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. Güneş aydınlığı, sıcaklığı, parlaklığı ile sevilen varlıklara aktarılmıştır:

- (1) Malhun Hatun, oğlu Osman'a: "Hey evim **güneşi**; dinle ki can kurban. Bu öfkenle varma emicene; büyüğüdür." (Buğra_O: 291).
- (2) "Gecelerin hakimi, gözyaşlarımın pınarı efendim. Tozunu yıkamaya erişemediğim, pasını silemediğim. Karanlığım, **güneşim**. Gönلüm, aziz dostum! Nerelerdesin, ya dön artık yurduna, ya da iki satır yaz bize... kim gücendirdi senin o nazende yüreğini, hangi kem söz, hangi sinsi nazar seni benden kopardı ey Şems. Varım yoğun sensin. Sen de yoksan ben bir hiçim bilmez misin? Kavline mestan olan Mevlana'ya ayrılığı hediye etme. Etme Şems." (Yağmur_AGŞ: 133).
- (3) "Geldi, dostlar/ **Güneşim**, Ay'ım geldi/ O gümüş bedenlim/ Gözüm, kulağım, canım geldi/ Başım sarhoş/ İçim bir hoş bugün/ Sabahlara dek öldüğüm/ Bir demet gül gibi yoluna döküldüğüm/ servi revanım geldi." (Yağmur_AGŞ: 175).
- (4) "Benim gündüzüm, gecem, yazım, kışım, sıcakım, soğuşum o... Benim **güneşim** o." (Demirci_AAÖ: 101).

yıldız: Çekirdeğinde oluşan füzyon sonucunda açığa çıkan enerjiyi uzaya ışınlam biçiminde yayan, ışıklı gök cisimlerinden her biri; sinema, tiyatro veya müzikhol sanatçısı, star; bir noktadan çevreye beş veya daha fazla çıkıntısı olan çok köşeli şekil; *mec.* bir toplulukta, bir meslekte, üstün başarı gösteren kimse; *mec.* baht, şans, talih; kuzey yönü, kuzey. *TS*

Yıldız çoğu zaman parlaklığı, çokluğu ve şekli ile edebî eserlere konu olmuştur. Uykusuz kişilerin yıldızları sayması, güneş gelince kaybolmaları, burçları oluşturmaları, insan üzerine etkileri, her kişinin gökte bir yıldızı oluşu, arştan haber çalan şeytanların yıldızlarla taşlanması, kıyamet koptuğunda yıldızların yere döküleceği mevzuları her zaman yıldızlarla birlikte anılmıştır. Klasik şiirimizde yıldız; gözyaşı, göz, çiğ tanesi, çiçek, çakıl ile ilişkilendirilerek benzetmelerde kullanılmıştır (Pala, 2011: 482).

“Yıldız” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık yıldız, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişi ya da sevilen kişinin gözleridir. Yıldız, çoğunlukla parlaklığı yönüyle sevilen varlığa aktarılmıştır. Bazen de yol göstericilik yönüyle kullanılmıştır.

- (1) Mecnun: “Ey bahtımın pırıltısı, **yıldızı**! Ey ruhumun tabibi, ilacı! Niçin benden utanır yüzünü örtersin? Niçin gizlenmektesin benden? Sen az bulunur bir ışıktın gecemi aydınlatan... Bu yolda yoldaşımdın, ey sevgili!” (Pala_LM: 88).
- (2) Yunus Emre, Elife: “Onu tanıyıp gönlümü kaptırdığım günlerde yanına sokulmuş, kulağına ‘Sen benim **yıldızım**, Sitaremsin! Diye fısıldamıştım.” (Pala_O: 41).

3.2.2.1.9. Kaynağını Çeşitli Nesne Adlarından ve Kavramlardan Alan Deyim Aktarmaları

Nesnelerin ve kavramların sevilen varlıklar için kullanılmasıyla yapılan deyim aktarmalarıdır.

aydınlık: Bir yeri aydınlatan güç, ışık; bir yapının ortasına gelen oda ve öbür bölümlerin ışık alması için damın ortasından zemine kadar açılan boşluk; ışık alan; *mec.* kolay anlaşılacak derecede açık olan, vazih; *mec.* kötülükten uzak, temiz, saf. *TS*

“Aydınlık” duygu değeri açısından olumlu bir sözcüktür. Zaman içinde, bir sözlük birimi olarak *kötülükten uzak, temiz ve saf* anlamlarını kazanmıştır. Bu anlamlarıyla sevilen varlığa aktarılmıştır:

“Şimdi, gözümün nuru, **gönlümün aydınlığı!**.. Ben maskaralığa nam salmışım bari sen bu yola girme. İçinden çıkma namus perdesinin. Mecnun olan benim; bana yaraşır delilik, kınanmışlık. Şimdi git, aşk töresini, âşıklık geleneğini, maşuk gidişatını bozma!” (Pala_LM: 79).

armağan: Birini sevindirmek, mutlu etmek, onurlandırmak, kutlamak için veya anı olarak verilen şey, hediye; ödül; sir bilim adamının emek verdiği dalda onu anmak için hazırlanan bilimsel eser; *mec. bağış, ihsan.* *TS*

İnsanın yaşamını anlamlı kılan, insanı bencillikten, yalnızlıktan kurtaran sevme ve sevilme duygusu, insana Tanrı tarafından verilmiş bir armağandır. Bu nedenle sevilen kişi de seven kişiye verilmiş değerli bir armağandır:

Malhun Hatun’a, “Benim **Tanrı armağanım**... benim zümrüdüankam” diyor ve bir aradn sonra, anı fısıldayan sesle ekliyor: “Gayrı bir Orhan var; Allah bize torunlar gösterson; Allah onları Oğuz’a bağışlasın.” (Buğra_O: 327).

bahar: *Far. İlkbahar; bu mevsimde ağaçlarda açan çiçekler ve yapraklar; mec. gençlik dönemi.* *TS*

Hayat ve tabiatın dirilişi anlamına gelen bahar mevsimi aşkın ve gençlik döneminin simgesi olmuştur. Tıpkı gençlik gibi elden çabuk giden baharın kıymeti bilinmelidir. Baharda pek çok hayvan kış uykusundan uyanır, ırmaklar coşkun akar, rüzgâr etrafa hoş çiçek kokularını taşır. Kış boyunca evlerinde olan insanlar mesire yerlerine akın eder ve eğlencelere katılır. Bahar sevgilinin güzelliği, yüzü; talihlilik, gençlik ve ömür gibi telakkilerle adeta bir cennet tablosu çizer (Pala, 201154-55). Bu nedenle olumlu duygu değeri taşıyan “bahar mevsimi” sevilen varlığa aktarılmıştır:

- (1) Vezir Kara Şahin'e: "Hele özlettin kendini Selman Abdal!.. Nasılsın **bahar faslı** hoş geçer mi günlerin? Anlat hele ne yaparsın, nerelerdedir yerin?" (Pala_KM: 326).

baş tacı etmek: Çok sevmek ve saymak, el üstünde tutmak.⁶³

"Baş tacı" aktarmasıyla el üstünde tutulan, saygı ve sevgi duyulan kişiye verilen değer anlatılmak istenmiştir:

- (1) "Kocamış kadınlar, gelinler, kızlar "Güzel İlyas, yiğit İlyas, bir İlyas, büyüğümüz, **baş tacımız**, bir İlyas! Diyorlardı." (Yücel_MÇ: 12).

can suyu: Ar. Fidan dikildikten sonra dibine dökülen su; ölmek üzere olan kimseye verilen su._{TS}

Ekilen tohumun veya dikilen fidanın toprağa tutunup hayat bulabilmesi için verilen su *can suyu* ifadesiyle anlatılır. Sevilen kişi de seven insanı hayata bağlayan bir nevi can suyudur. Bu nedenle sevilen varlığa aktarılmıştır:

Mevlana: "Gel **can suyum** dirilt kalemlerimi". (Yağmur_AGM: 132-133).

define: Ar. Toprak altına gömülerek saklanmış para veya değerli şeyler, gömü. _{TS}

hazine: Ar. Altın, gümüş, mücevher vb. değerli eşya yığını, büyük servet; değerli şeylerin saklandığı yer; değerli bir şeyin çok bulunduğu yer; gömülü veya saklıyken bulunan değerli şeylerin bütünü; kaynak; *mec.* büyük bağlılık duyulan, değer verilen şey veya kimse. _{TS}

servet: Ar. Varlık, zenginlik, mal mülk. _{TS}

⁶³ <http://tdkterim.gov.tr/atasoz/> (12/09/2012, 19.40).

“Hazine, define, servet ve varlık” gibi sözcüklerle yapılan aktarmalarla sevilen varlığa verilen değer anlatılmak istenmiştir:

Nakşigül; **hazinem, definem**... Nakşigül **servetim, varlığım**... Nakşigül, hayalim, rüyamın tabiri... Nakşigül” (Pala_KM: 8).

irmak: Çoğunlukla denize dökülen, özellikle genişliği ve taşıdığı su niceliği bakımından en büyük akarsu, nehir.^{TS}

yağmur: Atmosferdeki su buharının yoğunlaşmasıyla oluşan ve yeryüzüne düşen yağışın sıvı durumda olanı, yağar, yağış, baran, bereket, rahmet; mec. çok ve sık düşen, gelen şey; mec. çokluk, bolluk.^{TS}

Suyla ilgili kavramlar temizliği, saflığı, berraklığı, canlılığı, duruluğu ve bereketi, sevilen varlıklara aktarmaktadır.

Hatta suyla ilgili kavramlar çocukların isminde de sıklıkla kullanılmaktadır: *Irmak, Deniz, Nilsu, Göksu, Aysu, Cansu, Nehir, Damla, Yağmur* gibi.

- (1) Nil'in sularına dökülmüş kandillerin aydınlığı, gizli bahçelerden geçen yeşillerin ıslak çoğulluğu, konuşan ağacım bana, konuşan **irmağım** benim. Işıklı yağmurum. Gözlerimle gören ey, ey gözleriyle gördüğüm. (Bekiroğlu_YZ: 128).
- (2) “Menekşe kokusunun bahar sevinci, **yağmurum**, karanlığım, bekleyeceğim seni...” (Nezir sevdiği kızı yitirdiği gün Sevil'e söylüyor.) (Aral_U: 150).
- (3) Nil'in sularına dökülmüş kandillerin aydınlığı, gizli bahçelerden geçen yeşillerin ıslak çoğulluğu, konuşan ağacım bana, konuşan **irmağım** benim. Işıklı yağmurum. Gözlerimle gören ey, ey gözleriyle gördüğüm. (Bekiroğlu_YZ: 128).

ışık: Cisimleri görmeyi, renkleri ayırt etmeyi sağlayan fiziksel enerji, erke, ziya, nur, şavk; bir yeri aydınlatmaya yarayan araç; aydınlanmak için kullanılan elektrik; *mec.* mutluluk, sevinç veya zekâdan doğan, özellikle yüzde ve gözlerde beliren parıltı; *mec.* yol gösteren, aydınlatan kimse, düşünce, eser vb. *TS*

Masallarda, efsanelerde, menkıbelerde ve halk inanışlarında ışığın her zaman önemli bir yeri olmuştur. Işık Türk mitolojisinde Tanrı'yı simgelediği için kutsal sayılmıştır. Türkler gökten inen bir nur sütununu, altın bir ışık olarak tasvir eder. Bu altın ışığın değdiği kişi veya nesne kutsallaşır. Kadınlar bu ışıkla hamile kalabilir. Mitolojide ışık, tanrıların ve iyi olanların; karanlık ise şeytanın ve kötülerin dünyasına aittir. Eski Türklerin inanışlarında ışığa doğru ibadet etme ve güneşe ok atma gibi inanışlar mevcuttur. Rüyada görülen aydınlık, ışık her zaman iyiye yorulmuştur. "Işık, nur" kavramı peygamberlerin mucizelerinde de önemli bir yere sahiptir. Musa peygamber Tur dağında ışık görür ve Tanrı'yla konuşur. Olağanüstü özelliklere sahip hükümdarlara tanrısal bir kutsallık atfedilmiştir. Bu nedenle İslâm öncesi metinlerde hakanın soyu, İslâm sonrası metinlerde ise din büyükleri ışıkla diğerlerinden ayrılır. Onları farklı kılan şey, ışık aracılığıyla tanrısallık bağlarıdır. Hem gizemli hem de gerçek dünyanın oluşumunda etken olan ışık; iyi ile kötü, varlık ile yokluk, bereket ile kıtlık, gece ile gündüz, aydınlık ile karanlık arasındaki farkı oluşturur. Türklerde ışık, tapınılan bir varlık değil, Tanrı'nın en önemli belirtisidir (Önal, 2007: 156).

İyiliği ve güzelliği temsil eden ışık, insanı karanlıktan kurtarması, aydınlık vermesi, yol göstermesi özelliklerinden dolayı sevilen varlıklara aktarılmıştır. Sevilen kişi insanın dünyasını aydınlatan, yeri geldiğinde yol gösteren, zor anlarında sevdiğini feraha çıkaran bir unsurdur:

(1) Osman Gazi, Şeyh Ede Balı'ya: "**Yolumun ışığı**, yiğit Orhan'ın dedesi, ulu atam; de ki bileyim: Doğru muyum, yanlış mıyım?" (Buğra_O: 315).

- (2) “Baba onlar bizden tez geliyor. Koca Yusuf baktı ki gene atın bacakları feldirdemeğe, at da, yavaşlamağa başladı. Çok güvenli bir sesle: Dünyanın yakışığı, **âlemlerin ışığı** oğul, onlar bize ulaşamazlar. Kırata bu dünyada hiç bir at ulaşamaz.” (Y.Kemal_ÜAE: 43).
- (3) “Aslanlı Hacı Bektaş Hünkar? **Bozkırın ışığı**? “O ne güzel insandı Molla Kasım bilsen, o ne güzel insandı.” (Pala_O: 70).
- (4) Kays: “Gönül sultanım, **dünya ışığım**, diyordu.” (Pala_LM: 15).

karanlık: Işık olmama durumu; *mec.* Üzüntü, sıkıntı, perişanlık; *ışiksiz;* *mec.* yasalara, töreye uygun olmayan; *mec.* gereğince anlaşılıp bilinemeyen, ne olacağı, sonu belli olmayan (durum); *mec.* karışık. *TS*

“Karanlık” sözcüğü olumsuz bir duygu değerine sahip olmasına rağmen sevilen varlığa aktarılmıştır. İnci Aral “Uykusuzlar” adlı eserinde, sevdiği kızı yitiren Nezir’in dilinden “karanlığım” hitabını kullanmıştır. Sevilen kişiler insanın dünyasını aydınlatan ve onu mutlu kılan en önemli varlıklardır. İnsan sevdiğini görmek, onunla birlikte olmak ve hayatı paylaşmak ister. Onların ölümü ise seven kişi için yalnızlıktır, umutsuzluktur, boşluğa düşmektir ve hepsinden önemlisi insana acı veren bir karanlıktır:

Nezir sevdiği kızı yitirdiği gün Sevil’e söylüyor: “Menekşe kokusunun bahar sevinci, yağmurum, **karanlığım**, bekleyeceğim seni...” (Aral_U: 150).

mabet: *Ar.* Tapınak; *mec.* özel bir konuda, sevgi ve saygı ile bağlanmanın ortaya konulduğu yer. *TS*

mabut: *Ar.* Kendisine tapılan varlık.

Tapınak anlamına gelen “mabet” kendisine tapınılan ve insanın kendini sorgusuz sualsizce teslim ettiği yer anlamında olan “mabut” insanların inançlarıyla ilgili kutsal kavramlardır. İnsanın sevdiği varlık da

değerli, kutsal ve sığınılan yerdir; bu sebeple “mabet” ve “mabut” kavramları sevilen varlığa aktarılmıştır:

- (1) “Biliyorsun, hünkârım sensin... Sevgilim ve **mabedim**... (sensin). Muradım, yedi göğün Mevlâsı, bizi bu kahırdan azat edesin...” (Yağmur_AGŞ: 132).
- (2) “Sen nasılsın küçük **mabudum**?” “Ben koca bir buket gül gibi kokan bir meleğin kucığında sonsuzluğa uçuyorum.” “Sonsuzluk, sonsuzluktur. Nereye kadar uçabileceksin?” “Kanatlarımız yoruluncaya kadar” “Yavrum beni dinle” (Gürpınar_BD: 98).

okyanus: Rum. Kıtaları birbirinden ayıran deniz, ana deniz, umman. *TS*

“Okyanus” aktarmasında kendisine benzetilen (kaynak) varlık okyanus, benzeyen (hedef) varlık ise sevilen kişidir. Kıtaları birbirinden ayıran büyük deniz anlamındaki “okyanus” derinlik ve genişlik yönleriyle sevilen varlığa aktarılmıştır. Sinan Yağmur “Aşkın Gözyaşları Şems-i Tebrizi” adlı eserinde Şems’in dilinden Mevlana’ya “okyanusum” hitabında bulunuyor. Şems için Mevlana, ilim ve irfan yolunda kemale ermiş, derin bir düşünce dünyası olan bir şahsiyettir. O, Şems’e göre adeta ucu bucağı görünmeyen büyük bir ummandır.

Şems: Hani benim **okyanusum** nerede ey Konya!” (Yağmur_AGŞ: 45).

şehir: Far. Nüfusunun çoğu ticaret, sanayi, hizmet veya yönetimle ilgili işlerle uğraşan, genellikle tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanı, kent, site. *TS*

“Züleyha ilk kez gece kadar sade sabah kadar yalındı. Yusuf, dedi, Züleyha, sen benim, evvel düşen **şehrimsin**, ahir düşen **şehrimsin**. Ezel düşen **şehrimsin**, ebed düşen **şehrimsin**. Yusuf, dedi Züleyha; kalbin sen, benimsin yalnız benimsin; kalbin ben, seninim yalnızca seninim.” (Bekiroğlu_YZ: 128).

taht: Far. Hükümdarların oturduğu büyük, süslü koltuk; mec. hükümdarlık makamı, hükümdarlık. *TS*

Malhun Hatun: “Yanıma gel. Kayı beği, yiğit beğ. Beri gel, **başım tahtı, gönlüm bahtı**, şeyh babamın güveyisi, anam, atam verdiği, beri gel de, de bana.” (Buğra_O: 168).

ülke: Bir devletin egemenliği altında bulunan toprakların tümü, diyar, memleket. *TS*

vatan: Ar. Yurt. *TS*

sıla: Ar. Bir süre ayrı kaldığı bir yere veya yakınlarına kavuşma; gurbetteki bir kimse için doğup büyüdüğü ve özlediği yer. *TS*

“Vatan, ülke, memleket, halk” insanlar için değerli ve kutsal kavramlardır. Zira insan vatani, ülkesi var olduğu sürece düşüncelerini, inancını özgürce yaşayabilir. Bir başka ülkenin egemenliği altına girmiş olan bir millet, insanca yaşamının gereği olan pek çok haktan mahrum kalır, köle ya da ikinci sınıf vatandaş muamelesi görerek değersiz bir yaşantı sürer. İnsan, özgür bir devletin üyesi olarak kendisiyle aynı dili, inancı ve kültürü paylaşan halkı, milleti içinde bir yer edinir ve değer kazanır. Bu nedenle, kutsal sayılan ve uğruna canların feda edildiği vatan, memleket, ülke gibi kavramlar sevilen varlığa aktararak bir hitap şekli olmuştur:

(1) “Ah işte Tezel, güzel yavrum benim. Ah işte çocuğum, sevgilim, anam, bacım, her şeyim! **Ülkem, vatanım, halkım, sanatım...**” (Ağaoğlu_BDG: 68).

(2) “Bir nar çiçeğine yürüdüm mevsimler boyu, bir çöl yorgunluğu çöktü üstüme, bir vaha sekinesi indi kalbime, kuyunun dibindeyim kervanlar bulsun istemem, gömleğim kanlar içinde köle pazarlarında satıldım ya, sensiz geçer akçem yok aşk mezadında, **ah benim devletim, ah benim ülkem, benim ömrüm** merhaba.” (Bekiroğlu_YZ: 179).

İnsanın vatanından, memleketinden uzakta olması insana yalnızlık, kimsesizlik ve gariplik duygularını yaşatır. Kişinin sevdiğinden uzak olması da tıpkı sıla hasreti gibi insanı üzer ve derinden etkiler, çünkü sevdiği insanlarla birlikte olamayanlar da bir nevi gurbettedir, kimsesizdir. Bu nedenle sevilen ve özlenen varlığa sılam hitabında bulunulmuştur:

- (3) “**Sılam, memleketim, vatanımsın** hem. Bir türlü kavuşamadığım, kavuşmaya doyamadığım. Kible sabalarının halvetiyle açan yediverenim. Karanlıkların ardında uyandırmadan kimseleri, uyandırdın sevgimi; gecelerimi yıkadın, dolunaylara doldurdun.” (Pala_KA: 68).

yangın: Zarara yol açan büyük ateş; hastalıkta ateş; mec. coşkunluk; mec. tutkun, düşkün, âşık._{TS}

Türkçede soyut bir kavram olan sevme eylemi “yanıp tutuşmak, ateş bacayı sarmak, vurulmak, tutulmak” gibi ifadelerle somutlaştırılmıştır. Seven insan, sevdiğini göremediğinde, ondan uzak kaldığında ya da karşılık göremediğinde çok acı çeker ve çektiği bu acıyı yanmak eylemi ile anlatır. Zira ateş değdiği yeri yakar ve çok acı verir. Bu nedenle insana acı veren sevgi, insanın içinde adeta bir yangın yeridir:

Annesi: Ayşenaz... Ayşenaz'ı şekillendiremiyordu. “Unutuyorum içimde külleniyorsun **içimin yangını**... Ayşenaz'ım...” (Çokum_G: 182).

3.2.2.2. Benzetme Yoluyla Kurulan Sevgi Hitapları

Söz sanatları içinde değerlendirilen ve teşbih olarak da adlandırılan benzetme, aralarında benzerlik kurulan iki şeyden zayıf olanın güçlü olana benzetilmesidir.

Benzetme, Aksan tarafından “*Anlatımı etkin ve güçlü kılmak amacıyla, birtakım nesneler, kavramlar arasında görülen benzerliklerden yararlanılarak, bunlardan birini anarken diğerinin de anılması eğilimi*” olarak tanımlanmaktadır (Aksan, 2009c: 187). Benzetme bir nesnenin niteliğini, bir eylemin özelliğini daha iyi anlatabilmek, canlandırabilmek için bir başka nesneden, bir başka eylemden yararlanarak, onu anımsatma yoluyla gerçekleştirilir. Her insan aynı yoldan, kendine özgü benzetmelere başvurabilir. Ancak benzetmelerden bir bölümü her dilde kalıplaşarak yerleşir (Aksan, 2009a: 61). Benzetmeler aktarmaların ilk evresidir. Bir insan için kullanılan *ceylan gibi zarif* benzetmesinin, ikinci bir aşamada yalnızca *ceylan* şeklinde söylenmesi bir deyim aktarmasıdır.

Tam bir benzetmede dört öge mevcuttur. Bu ögeler, benzetmeye konu olan nesne ya da varlık, benzeyen; bir nesnenin ya da varlığın güçlü olan özelliğinden dolayı benzetildiği nesne veya varlık, kendisine benzetilen; iki varlık arasında benzerlik ilişkisinin kurulduğu yön, benzetme yönü ve benzetme ögeleri arasında anlam ilişkisini tamamlayan edat, benzetme edatı olarak adlandırılır. “Melek gibi saf ve temiz yârim” benzetmesi eksiksiz bir benzetmedir. Bu benzetmede “melek” kendisine benzetilen, “gibi” benzetme edatı, “saf ve temiz” benzetme yönü, “yârim” benzeyen ögelerdir. Benzetmede bazen benzetme yönü veya benzetme edatı kullanılmayabilir: aslan gibi askerlerimiz (benzetme yönü kullanılmamış bir benzetme), altın sarısı başaklar (benzetme edatı kullanılmamış bir benzetme).

Taramalarda benzetme yönünün kullanılmadığı hitaplara az da olsa rastlanmıştır:

- (1) Samur **kaşları yay gibi, endamı iki yaşında tay gibi**, vay benim Nigarım vaay... ipek tenli püskürtme benli, incecik belli, güvercin topuklu, sümbül kokuşlu, dudu dilli... bir yangın olduk ki, dumanın tütmeye, dermanım bitmeye, ciğerim cayır cayır yanmaya, gözlerimden kanlı yaşlar akmaya başladı.” (Nesin_MİN: 8).
- [Sevilen kişinin kaşları, şekli nedeniyle yaya, endamı ise taya benzetilmiş ancak benzetme yönü belirtilmemiştir.]

- (2) Bedenimdeki kuvvet/ Kükremenin tam çağı/ Aslanım geldi/ Dert dindi/ Acılar unutuldu birer birer/ Şu er/ **Şu güle benzeyen!/ Ne bileyim şekere, bala benzeyen/ Cananım** geldi/ Ey Tebrizli Şems!/ Ey gözümdeki nur/ beni benden aldılar bugün/ Kurulsun düşün dernek/ Ahun tenlim/ Gümüş bedenlim/ Dilim, dilberim geldi.” (Yağmur_AGŞ: 175).
[Sevilen kişi güle, şekere ve bala benzetilmiş, ancak benzetme yönleri söylenmemiştir.]

Edebiyatta mananın en kuvvetli hâli olan ve makbul sayılan benzetme ise teşbih-i belîğ (güzel benzetme) adı verilen benzetmedir. Bu benzetmede kendisine benzetilen ve benzeyen öğeleri bulunur (Bilgegil, 1989: 146): *badem göz, inci diş, sırma saç* gibi.

Sevgi hitaplarında, deyim aktarmasından sonra daha çok kendisine benzetilen ve benzeyen öğeleriyle yapılan güzel benzetme kullanılmıştır: *ay yüzlüm, güneş yüzlüm, gül yüzlüm, selvi boylum, aslan delikanlı, melek dadıcığım, yıldız gözlüm, ceylan gözlüm, inci dişlim, dudu dilli, güvercin topuklu, gonca ağızlı, sümbül kokuşlu, gül kokuşlu, keklik sekişli, gece bakışlı, gece kokuşlu, gül yanaklım, bal gözlüm, cin ışığı oğlum, yıldız Yusuf, ay Yusuf* gibi.

Güzel benzetmede, sevilen kişinin benzetildiği varlıklar deyim aktarması olarak da karşımıza çıkmıştır. Sevilen kişinin yüzü genellikle güle, güneşe ve aya; boyu selviye, kokusu güle ve sümbüle; yanağı güle, gözleri yıldıza, bala ve ceylana; huyu meleğe, ağzı goncaya, yürüyüşü keklige benzetilmiştir. Klasik şiirimizde sıklıkla kullanılan bu tür benzetmelere taramalarımızda çoğunlukla İskender Pala, Nazan Bekiroğlu ve Sinan Yağmur gibi klasik şiir ve tasavvuftan beslenen yazarların eserlerinde rastlanmaktadır:

- (1) “Pencerenin siyah perdesini aralar, **güneş yüzünü** gösterirdin... Bizim vaziyetimiz odur sevgilim... Senin **gül yüzünü** böyle renkli, böyle taptaze görürüm.” (N.Kemal_AB: 21-22).
- (2) “İsmet: Dadıcığım, neredesin? Ses de vermiyor. (kapıya koşar) Kapı açılmıyor. Sanki arkasına biri dayanmış. Geliniz, bey! Zülfikar: Ah, yeni

doğmuş güneş gibi kanlar içinde yatıyor! İsmet — Dadıcığım! Benim **melek dadıcığım!** (Kemal_G: 143).

- (3) Vallahi bey, araba ile arası benimle sizin aranız kadar ya vardı, ya yoktu... Sıtkı Bey: **Aslan delikanlı!** Abdullah Çavuş: Onu da, bizi de Allah sakladı. "Bey elverir, haydi gidelim. Miralay bey bizi bekler" dedim." (N.Kemal_VYS: 251).
- (4) Samur **kaşları yay gibi, endamı iki yaşında tay gibi**, vay benim Nigarım vaay... ipek tenli püskürtme benli, incecik belli, **güvercin topuklu, sümbül kokuşlu, duduk dilli...** Vay benim Nigar'ım vaay... Anası bir Nigar doğurmuş, yağ ile bal ile yoğurmuş; **gonca ağızlı, inci dişli, keklik sekişli**, nazlı gidişli, **gül kokuşlu ceylan gözlüm**, tatlı sözlüm, vay benim Nigar'ım vaay... parmakları su olmuş akar, göğsünde iki muhabbet kuşu yerler, gagaları bin dallı fistanına batar, vay benim Nigar'ım vay... Bu Nigar yürümez seksek seker, kınalı keklik misin, cin misin, peri misin, ulan çarptın beni yezidin kızı... Nigar'a bir tutkun olduk, bir yangın olduk ki, dumanın tütmeye, dermanım bitmeye, ciğerim cayır cayır yanmaya, gözlerimden kanlı yaşlar akmaya başladı." (Nesin_MİN: 8).
- (5) Kayınvalide oğlunun dilinden düşürmediği Malhun Hatun için: "Malhun **keklik sekişli**, Malhun **ahu bakışlı**." (Buğra_O: 123).
- (6) Gökçe Bacı: "**Ayın ondördü Malhun Hatun**, gökçek Malhun Hatun; dilerim bencileyin ak pörçekli karıcık olun da oğullarının beğliğini de görün." (Buğra_O: 108).
- (7) Malhun Hatun'a: "Hey benim **yıldız gözlüm**; öğüncünü salt Orhan'a ayırma. Alaaddin'imiz dahi yüzümüzü ağ edecektir." (Buğra_O: 294).
- (8) "Sumida. Benim **nehir sevgilim**. Sana yazacağım. Ölmezsem seni tekrar bulacağım. Sumida, bu kan ve ateş kusan günler ikimizden birinin naçiz vücudunu toprağa mahkûm etmezse, adını aldığı nehir gibi buralardan sana doğru çağlayarak akacağım." (Ağaoğlu_BDG: 198).
- (9) "Sonra atının kulağına eğilip adeta yalvarırcasına fısıldadı: "Haydi yağızım, vefalım! Uçur beni, götür sevgiliye, **ay sevgiliye!**" (Pala_LM: 6).

(10)“Adını geceden alan gecelerin kızı, **gece bakışlı ve gece kokuşlu Leylâ...**”
(Pala_LM: 40-41).

[Sevilen kişinin bakışları ve kokusu geceye benzetilmiştir. Gece bakışlı, gece gibi koyu renge sahip gözlerden çıkan bakışı anlatmıştır. Sevilen kişinin kokusunun gece gibi olması ise alışılmamış bir benzetme örneğidir. Zira “gece” kokusu olan bir kavram değildir.]

(11)Leyla Mecnûn’a: “Ey âşık! Neyin varsa getir!” “A **ay yüzlü!** Senin aşkınla ne suyum kaldı, ne kuyum.” (Pala_LM: 128).

(12)Sevgilinin ayaklarına kapanıp şöyle yalvarayım: “A gönüller sultanı! İşte canımı senin önüne attım, ister beni bağışlayarak dirilt, ister boynumu vurdur, işte koyun misali boynum. Ey **ay yüzlü!** Senin önünde kesilip ölmek, başka yerde dirilip sultan olmaktan yeğdir. Ey gönlümün istediği! Sur’a üfürür gibi seslen bana ki yeniden hayat bulayım.” (Pala_O: 123).

(13)“Ama tıpkı kuyu gibi ben de öyle bir bahtla bahtlandım ki, mahzun değilim, olamam. Bahtım yetecektir kıyamete değin dökülecek bütün aynaların sırrına. Nasıl mahzun olayım ki, Yusuf baktı bana! Bağrımdaki en parlak yıldız Yusuf! Derunumda sonsuza kadar saklanacak **ay Yusuf!**” (Bekiroğlu_YZ: 55).

(14)Nasıl mahzun olayım ki, Yusuf baktı bana! Bağrımdaki en parlak **yıldız Yusuf!** Derunumda sonsuza kadar saklanacak **ay Yusuf!** (Bekiroğlu_YZ: 55).

(15)“Bir uykuyu canan ile birlikte uyumanın mutluluk mu, yoksa haksızlık mı olduğunu düşünerek geçen dakikalar ve ‘Efendim, canımın cananı, sultanım, **gonca dudaklım, gül yanaklım** iltifatlarıyla süren fısıldaşmalar.” (Pala_KM: 8).

(16)Sadî: “Ey sevgisi kalbimde yer edinen **selvi boylu!** Senin yüzünü görme bahtiyarlığından ben mahrum iken, o şerefi postacıya mı bağışlasaydım.” (Pala_KM: 138).

(17)Yusuf’a: “A **güneş yüzlü,** Zeliha gelir de sırtında kamçı izi göremezse şüphesiz beni öldürür.” (Pala_KM: 396).

(18)“Sonra ‘Ey **peri-ruhsarım**, fikr ü hayalim’ diyerek üç günde iki name yazdım.” (Pala_KM: 27).

(19)Mevlana, Şems’e hitaben: “Ey benim canım! Ey benim **ay yüzlü sevgilim!**” (Yağmur_AGM: 131).

(20)“Babasının ‘**bal gözlüm**’ dediği yumuşak bakışlı gözlerinde şimşekler çakıyordu.” (Kulin_U: 267).

(21)“Yerinde duramayan, bir koltukta yirmi dakikadan fazla oturamayan, içi içine sığamayan, ruhuna koca dünyanın dar geldiği **cin ışığı oğlum** benim!” (Kulin_HDKS: 124).

[“Cin ışığı oğlum” benzetmesi alışılmamış bir bağdaştırma örneğidir. Dinî inanışa göre duyularla kavranamayan, insanlar gibi irade ve anlama yeteneğine sahip, ilahî emirlere uymakla yükümlü tutulan yaratık; mecaz anlamıyla da akıllı, zeki ve uyanık kimse⁶⁴ anlamlarına gelen cin, sevilen kişiye benzetilmiştir. Cin gibi ifadesi genellikle akıllı ve uyanık çocuklar için kullanılan alışılmış bir ifadedir ancak yazar bu ifadenin yerine, aydınlığı ifade eden ve olumlu duygu değerine sahip “ışık” sözcüğünü de kullanarak farklı bir bağdaştırma kurmuştur.]

3.2.3. Bağdaştırma ve Alışılmamış Bağdaştırmalar Yönünden Sevgi Hitapları

Her dilin kendine özgü bir “dünyayı anlayış ve anlatış biçimi” vardır. Bir dil, onu konuşan milletin kültürünü, dünya görüşünü etkileşim içine girdiği toplumlarla olan ilişkilerini yansıtır (Aksan, 2009b: 14).

Dil hem duyu organlarımızla algılayabildiğimiz ağaç, elma, kalem, masa gibi somut kavramları hem de sevgi, hüzn, vicdan, gibi ancak dille var olabilen soyut kavramları karşılamaktadır.

İnsan dilinin önemli bir özelliği yaratıcı olmasıdır. Yaratıcılık, dildeki anlamlı birimlerin çok değişik kuruluşlar ve birleşimler içinde, sonsuz denebilecek kadar çok düşünce ve duygunun anlatımına elverişli oluşu,

⁶⁴ <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (12/09/2012, 22.37).

dilbilgisi kurallarının kılavuzluğunda, yepyeni sözcelerin, tümcelerin ve bağdaştırmaların üretimine olanak vermesidir (Aksan, 2006c: 46).

Dil sadece ihtiyaçları, istekleri ifade eden bir araç değildir. İnsan kendine özgü imgeleri, umutları, acıları kısacası ruhundaki tüm duyguları dil vasıtasıyla başkalarına aktarabilir. Bu aktarımı, farklı somut ve soyut kavramları bir araya getirerek, daha önce hiç söylenmemiş, özgün terkipler yaparak alışılmamış bağdaştırmalar kurmak yoluyla yapabilir. Böylelikle dilin sınırlı sayıdaki malzemesi sınırsız hâle getirilebilir.

Bağdaştırma, belli bir kavramı karşılamak amacıyla birden fazla sözcüğün bir araya getirilmesiyle oluşturulan tamlamaların, deyimlerin; değişik düşünce, duygu ve bildirileri yansıtmak için kurulan cümlelerin; anlamlı, kabul edilebilir birimler hâlinde bir araya getirilmesidir. Bağdaştırmalar alışılmış ve alışılmamış bağdaştırmalar olmak üzere iki grupta incelenir. Alışılmış bağdaştırmalar, dilde yaygın olan ve kullanıldığında yadırganmayan kullanımları gösterir. Alışılmamış bağdaştırma ise anlam belirleyicileri ile anlam ayırıcıları arasında uyum bulunmayan birleştirmelerdir. Bu bağdaştırma türünde biri somut, biri soyut kavramlar bir araya getirilebilmekte, yeni ve birbirleriyle bağdaştırılamayacak kavramlar bir arada kullanılabilmekte ve dilin sınırlarını zorlayan ve onun anlatım gücünü gösteren birleşimler oluşturulabilmektedir: *şeytan çekici*, *kavga kaşağısı*, *laf ebesi* gibi (Aksan, 2004: 38; 2009a: 83-84; 2009c: 203).

Alışılmamış bağdaştırmalar genellikle kişileştirme, ad aktarması, ve deyim aktarması yoluyla oluşturulmaktadır. Alışılmamış bağdaştırmalarda sözcüklerin temel anlamlarından çok, yan anlamlarından, çağrışım güçlerinden, uzak çağrışımlarından, duygu değerlerinden yararlanılmaktadır. Edebî dilde, sözcüklere şair ya da yazar tarafından değişik anlamlar yüklenmekte ve imgeler yaratılmaktadır. Alışılmamış bağdaştırmalarla güçlü imgeler oluşturulmakta ve dilin olanaklarından büyük ölçüde yararlanılarak okuyanın ya da dinleyenin zihninde çok farklı ve yeni tasarımlar, görüntüler ve duyguların oluşması sağlanmaktadır (Aksan, 2004: 32).

Edebî dilde, dil göstergelerinin duygu değerleri ve insanlarda uyandırdıkları çağrışımlar ön plana çıkar ve etkileyici bir anlatım için

alışılmamış bağdaştırmalara başvurulur. Sözcüklerin uyandırdıkları tasarım ve imgelerle birlikte duygu değerleri, alışılmamış bağdaştırmaların etki gücünü de sağlar (Aksan, 2009a: 56-57).

Taranan metinlerde tespit edilen sevgi hitaplarına bakıldığında hem alışılmış hem de alışılmamış bağdaştırmaların kullanıldığı görülmektedir. Sevilen varlığa seslenilirken ayrıntılı anlatımlar söz konusudur. Sevilen varlıklar çeşitli sıfatlarla, isim tamlamaları ile nitelendirilerek anlatılmıştır. Bu anlatımlarda kimi zaman standart dilde kullanılan ifadeler: *biricik aşkıım, bir tanem, güzel bebeğim, canımın içi, iki gözüm, sevgili karıcığım, benim güzel evladım, benim akıllı yavrum, varlığımın sebebi, aşkıımın sultanı, gönlümün neşesi*; kimi zaman ise daha önce duyulmamış, alışılmamış bağdaştırmalardan yararlanıldığı görülmektedir: *beşinci mevsimim, fikrimin çocuğu, aşk mabedim, yirmi yaşındaki çağım, başımın sarhoşluğu, bozkırın can baharı karbeyaz nuru, cin ışığı oğlum benim, karanlık ve siyaha ait yabancı, durak şaşırtan yolcu, yolcuyu yolundan eyleyen dilber; gönülleri çeken o ümit kırlangıcı, can parlatan, hayallerime ışık tutan emel mumu* gibi.

Murathan Mungan “Aynalı Pastane” adlı hikâyesinde pastanede çalışan Aliye adındaki garson kıza hayat kadını olma yolunda dersler verirken alışılmamış bağdaştırmalardan oluşan hitaplarda bulunuyor:

“Bütün mesele, hayatın çok çabuk geçtiğini kavramakta yatar **saat bakışlı kızım**.” (Mungan_ÜAKO: 139).

“Unutma hakiki erkek yüzlerce erkekten meydana gelir. Zaten bir zaman sonra, yüzlerce erkeğin sana verdiğini, bir tek erkekten beklemeyecek kadar olgunlaşmış olacaksın sen de... Bence bu durumun tadını çıkarmalısın. Bir kadının aradığı o bir tek erkek, her zaman için hayalî bir varlıktır. Hiç olmamıştır. Bir erkek birçok erkekten meydana gelir. O da yalnızca bir tasavvurdur. Beyhude bir tasavvur. Anlayacağın erkek diye bir şey yoktur **bulut bakışlı kızım**. Her erkekte aradığın erkeğin yalnızca bir parçasını bulursun. Gerçek bir kadın için gerçek bir erkek Allah gibidir. Her yeredir ve hiçbir yeredir. Aşk da budur zaten. Başka bir şey değil. Aramaktan vazgeç, demiyorum, bulmaktan vazgeç **melek oklu kızım!**” (Mungan_ÜAKO: 192).

“Kendini yormadan çalışmayı öğrenmelisin **masal uykulu kızım**, kendine fazla yüklenme, ama bana kalırsa hiçbir geceni de boş geçirme” (Mungan_KAKO: 188).

“Yanındaki erkeğin b  b  rlenmesine müsaade etmelisin **mıknatıs topu kızım**.” (Mungan_  AKO: 189).

“Saat bakışlı kızım, bulut bakışlı kızım, melek oklu kızım, masal uykulu kızım, mıknatıs topu kızım” bağdaştırmaları okuyanda ilk başta hemen algılanamayan ve yadırganan bir durum olarak karşılanmaktadır. Zamanı   l  meye yarayan saat ve gökyüzünde kimi zaman yağmurun habercisi olan bulut kavramı insanın bakışıyla bağdaştırılmıştır. Aşkı arayan Aliye’ye onu bulamayacağını anlatan Müştik karakteri “melek oklu kızım” hitabında bulunmakta bir başka bölümde ise kadının çekim gücünü ifade etmek üzere “mıknatıs topu kızım” hitabını kullanmaktadır.

Nazan Bekiroğlu “Yusuf ile Züleyha” adlı eserinde Züleyha’nın dilinden Yusuf’a seslenmiş ve bu seslenişte çok farklı hitaplar kullanmıştır. “En derin kuyusunda kaybolduğum ey” hitabında Hz. Yusuf’un kardeşleri tarafından kuyuya atılması hadisesine telmihte bulunulmuştur. “Ey kalbimle seven, ey kalbiyle sevdiğim” hitabında ki  şinin kendi benliğinden sıyrılarak sevdiği varlıkla tek yürek olması durumu dile getirilmiştir. Aşkın zor elde edilişi, ula  ılmazlı  ı zor giyilen bir elbiseyle, dağlarda a  an laleyle, çöllerde a  an   i  ekle özdeşleştirilerek anlatılmıştır. “Ey adı gelecek zamanların ve mek  nların insanlarına adımla bile kalacak olan, ey adım adıyla bile yazılacak olan” hitabında, Yusuf ile Züleyha’nın;   a  ları, zamanları a  an ve sonsuzluğa ulaşan a  klarına vurgu yapılmıştır. “Sularıma dökülen karanlık, yoklarımı örten aydınlık” ifadelerinde karanlık kavramı akan bir maddeyle, aydınlık kavramı ise soyut bir kavram olan yokluğu bir yorgan, örtü gibi örten somut bir maddeyle anlatılarak kapalı istiare yapılmıştır. “Tezatlarım benim, benim tekrarlarım, gün geçtikçe çoğalan benzetmelerim, sözcüklerim, lügatim, lisan hacmince vasıfladığım vasfım” hitaplarında ise sevilen varlığa hissedilen güçlü a  k duygusunun ki  şiy  e yaşattığı farklı duygular (mutluluk, acı, hasret, sonsuzluğa erişme duygusu, yokluk, varlık gibi) tezatlıklarla,

kişinin duygu dünyasını, evrene bakışını değiştiren, hayatı daha anlamlı kılan ve bunu dile getirmede kullanılan sözcüklerle, sevilen kişiyi ve yaşanan duyguyu anlatabilmek için kullanılan benzetmelerle, vasıflarla ilişkilendirilerek dile getirilmiştir:

Yusuf, dedi Züleyha, namenin tam ortasına, sayfanın başına. İçinden bin Yusuf daha ses verdi. **En derin kuyusunda kaybolduğum ey**, Nil'in sesi geliyor, gelsin sesim Nil'e gitmiyor, gitmesin. **Sesi bana gelmeyen, sesim ona gitmeyen ey**. Züleyha sayfanın ortasından devam etti, Yusuf, dedi. **Ey kalbimle seven, ey kalbiyle sevdiğim. Muhabbeti kolay giyilir libas olmayan, vahayı terk edip çölün rahmetine düşen defterim, yitik tahtına gönlünce kurulan çöl misillemesi sevdiceğim, dağ lalesi, çöl çiçeği. Ah benim yitik ezel gülü vasfınca sahiplenip de sahiplendiğini henüz bilmeyen sevgilim. Ah benim! Ah benim! Ey adı gelecek zamanların ve mekânların insanlarına adımla bile kalacak olan, ey adım adıyla bile yazılacak olan, sularıma dökülen karanlık, yoklarımı örten aydınlık, tezatlarım benim, benim tekrarlarım. Ama muhabbetinden asla rücu etmediğim, gün geçtikçe çoğalan benzetmelerim, sözcüklerim, lügatim, lisan hacmince vasıfladığım vasfım**. Yusuf, yazdı Züleyha, sayfanın ortasına. Hâlâ hitaptaydı kalem, bir satır ileri geçemedi. Züleyha devam etti: Ah benim Yusuf'um, ah benim, ah/ senim, dedi, başka bir şey diyemedi. Züleyha, Yusuf'a mektup yazmaya başlayınca. Yusuf diye başladı, Yusuf diye bitirdi. Gördü ki hitaptan öteye geçemedi. (Bekiroğlu_YZ: 129-130).

Bekiroğlu, aynı eserde Züleyha'nın dilinden Yusuf'a alışılmışın dışında hitaplarda bulunmuştur. Bu hitaplarda kişileştirme ve deyim aktarmalarından yararlanmışır:

"Ey içimdeki yıldızlar mütercimi, ölü olmayan kuşlarım benim Mısır'ın ruhuna mürekkebinin kokusunu uçuran Yusuf'um. Nil'in sularına dökülmüş kandillerin aydınlığı, gizli bahçelerden geçen yeşillerin ıslak çoğulluğu, konuşan ağacım bana, konuşan ırmağım benim. Işıklı yağmurum. Gözlerimle gören ey, ey gözleriyle gördüğüm."
(Bekiroğlu_YZ: 128)

“**On sekiz bin âlemin kendisi olan** merhaba çok mu yoruldun gecenin ordularını aşarken çok mu çıkmazlardan geçti yolun **bana gelirken gözlerimle gören deniz, gözleriyle ağladığım** merhaba **ey yağmurun sevgilisi, ey Mısır’ın yorgun ve siyah gülü** ırmak olarak bana akacaksın unutma, gül dikenine dayayıp da sinemi öleceğim unutma. Ey arka bahçelerin incisi, ey adım adıyla bile yazılacak olan merhaba, seni buldum tamamladım merhaba.” (Bekiroğlu_YZ: 178-179).

“Ey perçemiyle ruhumu kavrayan gece, ey yırtılan gömleğime sinen koku, yırtılan eteğine kokumu sindirdiğim... **Ah benim kalbimin zikri sevgili**, ah en sevgiliden lütuf sevgili, ah benim mercan sarayımın sevgilisi, muhabbetimin temeli şükürdür. **Şükürüm ve inşirahım olan sevgili**.” (Bekiroğlu_YZ: 184).

Sinan Yağmur, “Aşkın Gözyaşları Şems-i Tebrizi” adlı eserinde Mevlana’nın dilinden Şems’e “aşkın sesi, nefesi”, “dünyanın zarifi”, “dile geldikçe parlayan alevim”, “savrulan incileri yere inen hüzünlerim”, “aramadan bulduğum yola koyulmuş göçüm” hitaplarında bulunmuştur. Alışılmamış bağdaştırma örnekleri olan bu hitaplarda kişileştirme ve somutlaştırma yoluyla deyim aktarmaları yapıldığını görmekteyiz. Soyut bir kavram olan aşk, sesi olan canlı bir varlık olarak düşünülmüş ve kişileştirme yoluyla somutlaştırılmıştır. Yine soyut bir kavram olan “hüzün”, bir yerden başka bir yere gitme işini ifade eden “göç” kavramı da sevilen varlığa aktarılacak somutlaştırılmış ve özgün bir hitap şekli ortaya çıkarılmıştır:

“Ey **aşkın sesi, nefesi** gel bir an evvel. Dinsin artık kıyametin gürültüsü...“Ey **dünyanın zarifi!** Selam senin üzerine olsun. Ah ah! Gönlüm, çilem, aşkım, kederim, acım, gönlüm! Sustukça hoş geçimlim, **dile geldikçe parlayan alevim**. Kopup saçılan gerdanlığında soylu nedimelerin, **savrulan incileri yere inen hüzünlerim**. **Aramadan bulduğum yola koyulmuş göçüm**. Bir türlü kavuşamadığım, kavuşmaya doyamadığım. Dışında olamadığım, içinden çıkamadığım. Gecelerin hâkimi, gözyaşlarımın pınarı efendim. Tozunu yıkamaya erişemediğim, pasını silemediğim. Karanlığım, güneşim. Gönlüm, aziz dostum! Nerelerdesin, ya dön artık yurduna, ya da iki satır yaz bize... Kim gücendirdi senin o nazende yüreğini,

hangi kem söz, hangi sinsi nazar seni benden kopardı ey Şems. Varım yoğun sensin. Sen de yoksan ben bir hiçim bilmez misin? Kavline mestan olan Mevlana'ya ayrılığı hediye etme. Etme Şems.” (Yağmur_AGŞ: 133).

Sinan Yağmur “Aşkın Gözyaşları II Hz. Mevlana” adlı eserinde Mevlana'nın dilinden sevgiyi dile getirirken temelinde tasavvufî düşüncenin, İslâm terbiyesinin yattığı, alışılmışın dışında ifadeler kullanmıştır. Sevilen varlık yaradanı sevmekle, şükürle, duayla, az ile yetinip çoğa göz dikmemeyle ilişkilendirilerek anlatılmıştır.

Gül Hatun (Cevher Banu): “Peki bana ne kadar âşıksın?” Mevlana: “Sen benim **Yaradan’dan ötürü yaradılanı sevişim, bir adım gelene on adım gidişim ve herkesi olduğu gibi kabul edişimsin. Sen benim bugünüme şükür ve yarınima dua edişim, azla yetinişim, çoğa göz dikmeyişimsin ve kapanmayan avuç içimsin.**” (Yağmur_AGM: 79).

Aynı eserde Mevlana, ilk eşine hitap ederken “beşinci mevsimim” ifadesini kullanır. Bir yılın dört mevsim olduğu gerçeği karşısında sevilen kişiye “beşinci mevsimim” bağdaştırmasıyla hitap edilmesi orijinal bir anlatıma örnektir:

“Ey sevdamin Gül Hatun’u, **beşinci mevsimim** sensin, sen sadece sen değilsin, bensin, bendensin, benimsin.” (Yağmur_AGM: 47).

Ahmet Ümit, Bab-ı Esrar romanında Mevlana'nın Şems için kullandığı hitaplara yer vermiştir. Bu hitaplarda “başımın sarhoşluğu, yolumu vuran, tövbemi bozan” bağdaştırmaları kullanılmıştır. Aşk ile mest olmuş insanın hâli sarhoşlukla ifade edilmiştir. Tövbe bozmak ise inanan insanlar için günahı temsil eder ve veli kulların en çok çekindikleri şey ise günah işlemektir. Sevilen varlığa “tövbemi bozan” hitabının kullanılması ile aşkın insana yaptırdığı imkânsız gibi görünen şeyler anlatılmak istenmiş olabilir:

“Şems”im ayım geldi/ Gözüm, kulağım geldi/ Altın madenim geldi/ **Başımın sarhoşluğu geldi/ Yolumu vuran geldi/ Tövbemi bozan geldi/** Gözümün nuru geldi” (Ümit_BE: 278).

Aynı eserde Şems, Mevlana’ya “dünya sarrafı” hitabında bulunuyor. Sarraf, mesleği kuyumculuk, değerli kâğıt ve metal paraları birbiriyle değiştirmek, tahvil alışverişi yapmak olan kimsedir.⁶⁵ Sarraf, dünya göstergesi ile bağdaştırılarak farklı bir anlatım ortaya konmuştur. Bu anlatım Türkçede, insanların karakterini çabuk anlayacak duruma gelmiş tecrübeli kişiler için kullanılan “insan sarrafı” deyişiyle benzerlik göstermektedir. “Dünya sarrafı” ifadesinde ise dünyanın sırrına ermiş, Yaradan’ın sırrına ulaşmak için gayret gösteren mutasavvıf kastedilmiş olmalıdır:

Mevlana Tebriz’e: “Eğer bir konuk varsa senin cennetinde işte o benim. Buyur **dünya sarrafı** senin buyruğun benim zevkimdir.” (Ümit_BE: 166).

Baba oğlu Mecnun’a: “**Ey vücut tarlasının bereketi, ey ziyan olan ömrümün elde kalan mahsulü övüncüm, şerefim, ümidim, oğulcuğum!**” (Pala_LM: 62).

“**Sütten kesimli bebeklerin merhamet umudu**, hesap gününe hâkim efsaneler güzeli. **Matarasından abıhayat içen süvariler serdarı.** Sevmeye şayeste dilberim, **kuşkulardan arındırılmış günaydınım.** Güzellik mushafının ser namesi, ilk nur.” (Pala_KA: 69).

Bu hitap şekillerine bakıldığında standart konuşma dilinde görülmeyen, yazarın kendi düşünce dünyasına ait özgün ifadelerin kullanıldığını, birbiriyle uyuşmayan soyut ve somut kavramların birleştirildiğini, hatta kimi zaman insan dışı varlıklara insan özelliklerinin verilerek kişileştirmelerden yararlanıldığını görmekteyiz. Bu bağdaştırmalarla dilin sınırlı imkânları zorlanarak çok farklı imgeler yaratılmış, okuyanın ve dinleyenin duygu dünyası harekete geçirilerek etkili bir anlatım oluşturulmuştur.

⁶⁵ <http://tdkterim.gov.tr/bts/> (09/09/2012, 18.50)

3.2.4. Anlam Değişimleri Açısından Sevgi Hitapları

Dillerin zaman içinde gerçekleşen ve toplum yaşamıyla sıkı sıkıya bağlantılı olan değişimleri sırasında bir göndergenin göstergeyle olan ilişkisinde birtakım değişimler ve anlam ayrımları ortaya çıkabilmektedir. Her sözcük bir temel anlam ögesini karşılamakta ve bazen sözcük zaman içinde karşıladığı kavramdan az ya da çok uzaklaşarak yeni bir kavramı yansıtır duruma gelebilmektedir. İşte bu durum *anlam değişimi* ifadesiyle belirtilir. Dildeki anlam değişimleri “anlam daralması, anlam genişlemesi, anlam iyileşmesi, başka anlama geçiş başlıkları” altında değerlendirilmektedir. Bir sevgi ifadesi olan “kuzum” hitabı zaman içinde anlam daralmasına uğramış, “kuzen” ifadesi ise anlam genişlemesine uğramıştır. Kimi zaman da *kerata*, *hergele*, *köftehor*, *zalim*, *hain* gibi olumsuz içerikli bazı sözcükler -tam bir anlam iyileşmesi olarak kabul edemesek de- bağlam içinde sevgi seslenmesi olarak kullanılabilmektedir.

Başka türlü bir değişim ise “Yeni Lisan” hareketiyle başlayan dilde sadeleşme hareketinin eserlere yansması ile gerçekleşmiştir. Tanzimat Dönemi eserlerindeki Arapça ve Farsça tamlamaların yerini bugün Türkçe tamlamalar almıştır: *nur-i aynım* (gözümün nuru), *cism-i latif* (hoş varlık), *ruhurevanım* (ruhun ferahlığı) gibi. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki bu kullanımlar, günümüz yazarlarının alt yapısına bağlı olarak değişebilmektedir. Divan Şiirini sevdiren yazar olarak tanınan İskender Pala’nın eserlerine bakıldığında Arapça ve Farsça tamlamalara sıkça başvurulduğu görülmektedir: *ey peri-ruhsarım*, *fikr ü hayalim*, *ey rûyî mahım* gibi.

3.2.4.1. Anlam Daralmasına Uğramış Sevgi Hitapları

Bir göstergenin “gösterilen” yönünün eskiye göre daralmasına, bir başka deyişle, sözcüğün eskiden anlattığı nesnenin bir bölümünü, bir türünü anlatır duruma gelmesine *anlam daralması* denir (Aksan, 2009c:

213). Eski Türkçede hem erkek hem kız çocukları için kullanılan “oğul” sözcüğü anlam daralmasına uğrayarak günümüzde sadece erkek çocukları için kullanılır olmuştur.

Taranan metinlerde tespit edilen sevgi seslenmelerinden “kuzum” hitabı, Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet sonrası ilk dönem romanlarında, ayrıca o dönemlere tanıklık etmiş günümüz yazarlarında; eş, arkadaş, sevgili, evlat, çocuk ayrımı yapılmaksızın herkes için kullanılmaktayken anlam daralmasına uğrayarak günümüz konuşma dilinde sadece çocuklar için kullanılan bir hitap şekli olmuştur. Yine bahsedilen dönemlerde daha geniş bir kullanım alanına sahip olan ve eş, sevgili, arkadaş, çocuk için kullanılan “yavrum” hitabı, günümüzde anlam daralması sürecine girmiş, daha çok çocuklar ve yaşça küçükler için kullanılan bir hitap şekli olmuştur.

3.2.4.2. Anlam Genişlemesine Uğramış Sevgi Hitapları

Anlam genişlemesi, bir göstergenin; başlangıçta bir nesnenin, bir varlığın, bir eylemin bir bölümü ya da türünü anlatırken zamanla onların bütününe anlatır duruma gelmesidir (Aksan, 2009a: 90-91).

Bir hitap şekli olarak da kullanılan akrabalık adlarından “kuzen” sözcüğü Büyük Türkçe Sözlükte (TDK), *teyze*, *dayı*, *hala veya amcanın erkek çocuğu*, *erkek yeğen* anlamlarında verilmiştir. Bu sözcük günümüzde - kız yeğen kavramını karşılayan “kuzin” sözcüğü olmasına rağmen- anlam genişlemesine uğrayarak kız yeğenler için de kullanılır duruma gelmiştir. Ancak sözcüğün bu anlamı henüz bir sözlük birimi hâline gelmemiştir.

3.2.4.3. Anlam İyileşmesine Uğramış Sevgi Hitapları

Bir sözcüğün eskisine göre daha iyi bir anlam taşır duruma gelmesine anlam iyileşmesi denir (Aksan, 2009c: 215).

Aile kavramını yansıtan sözcüklerden “karı” ve “koca”, Eski Türkçede *ihtiyar* anlamındayken anlam iyileşmesine uğrayarak eşlerden her biri için kullanılan bir sözcük olmuştur. Ancak günümüzde bilhassa da “karı” sözcüğü yeniden bir anlam kötüleşmesi sürecine girmiştir. Hoş olmayan bir ifade olarak görülen bu sözcüğün yerine ise “eş” sözcüğü tercih edilmeye başlanmıştır.

Temel anlamı, *karısı tarafından aldatılan erkek* olan “kerata” sözcüğü zaman içinde daha iyi bir anlam kazanmış ve *küçükler için sevgiyle söylenen bir sitem sözü* olarak bir sözlük birimi hâline gelmiştir. *Silahlı soygun yapan ve yol kesen* anlamlarıyla kullanılan “haydut” sözcüğü de zaman içinde olumlu bir anlam kazanarak *yaramaz ve sevimli çocuklar* için kullanılan bir söz olmuştur.

Tam bir anlam iyileşmesi olarak düşünemesek de olumsuz içerikli bazı sözcükler bağlam içinde sevilen varlığa karşı sevgi hitabı olarak kullanılabilmektedir.

3.2.4.3.1. Olumsuz İçerikli Olduğu Hâlde Sevgi Hitabı Olarak Kullanılan Sözcükler

aşüfte: Oynak, açık saçık kadın, kokot anlamındadır.^{TS}

“Aşüfte” sözcüğü; içinde kızgınlığı, sevgiyi ve espriyi barındıran bir sevgi hitabı olarak kullanılmıştır.

Hayrullah Bey, kızı gibi gördüğü Feride’yi dedikodulardan korumak amacıyla onunla nikâhlanır, Feride ise bu nikahı gerçek zanneder ve güveyin odasına gider: “Kız, sen daha yatmadın mı? Vay **aşüfte** vay, vay fesat yürekli **aşüfte** vay” (Güntekin_Ç: 399).

budala: Zekâca geri olan (kimse), alık; ahmak, bön; *mec.* bir şeye aşırı düşkün. *TS*

“Nil, tıpkı demin benim yaptığım gibi eliyle çenemden tuttu, yüzümü kendine doğru çevirdi; neş'eli bir şefkatle seyrediyor ve yavaşçacık diyor ki: **Budala!** Kendisini çok zeki sanan benim sevgili **budalam.**” (Karay_N: 692).

eşkiya: Dağda, kırdan yol kesen hırsızlar, haydutlar anlamındadır. *TS*

Eski dost olan Malik ile İzzet Usta arasında geçen bir konuşmada: “İhtiyar dostu Malik'i çorap yamarken buldu. Merhaba **eşkiya!**” “Cemile'nin dersi var, eşkiya!” (O.Kemal_C: 76, 79).

haspa: Kızlara, kadınlara şaka veya alay yollu söylenen bir sözdür. *TS*

Bir erkeğin beğendiği kadın için: “**Haspa** dün bana bir bakış baktı ki kirpiklerinin okları az kaldı kalbimi delecekti.” (Rasim_ES: 57).

haydut: Silahlı soygun yapan, yol kesen kimse; yaramaz, sevimli çocuk. *TS*

Kendisini çok zeki sanan benim sevgili budalam! Huyumu bildiği hâlde, sızlanıp durduğu hâlde, her sözüme inanmaktan vazgeçmeyen safdil **haydudum!** Tiznit'te ne sevimli bir haydut olmuştun! Andino'nun çektiği fotoğraflara bayıldım.” (Karay_N: 692).

hergele: Binmeye veya yük taşımaya alıştırılmamış at veya eşek; terbiyesiz, görgüsüz (kimse) anlamındadır. *TS*

“Ağla be ulan! Ağla **hergele**! Ağlamayandan insan mı olurmuş? Sonra sarıldı bana yutkundu o da. Öksürdü. Oysa göz pınarlarında yaşlar.”
(Ağaoğlu_BDG: 162).

kahpe: Ar. a. Kaba Ahlaksız kadın; döneke. *TS*

Yozefino Canan'a: (o dahi kızcağızı öperek) Bak **kahpeye** bir kere! Ne vakit Rakım'a sahip olmuş, ne vakit de kıskanmağa başlamış. Seni yaramaz kızcağız seni!” (A.Mithat_FBRE: 133)

kerata: Karısı tarafından aldatılan erkek; ayakkabı çekeceği; küçüklere sevgi ile söylenen bir sitem sözüdür. *TS*

Bu hitap taranan metinlerde erkek çocuklarına hitaben kullanılmıştır:

- (1) “Okumadı **kerata**” (Abasıyanık_KA: 71).
- (2) “Yakışıklı da bir çocuk **kerata**.” (İşinsu_HB: 62).
- (3) “Yakışıklıdır, **kerata**.” (İşinsu_KD: 22).
- (4) “Sonradan başına ne belalar açacağını şimdiden seziyor olmalı **kerata**.” (Mungan_ÜAKO: 353).

köftehor: Sevgiyle karışık bir azarlama sözüdür. *TS*

- (1) “İmam evlenilebilecek erkekleri sayar: “Nevnadil Beyefendi...” “Nasıl, nasıl? Hiç işitmedimdi... Hoş bir isim.” “Hoştur **köftehor**...” (Gürpınar_HS: 273).
- (2) “Bu tesadüfe ben de sevindim. Sizin için bu çocuk harikulade bir arkadaştır. İmbikten süzülmüş saf temiz bir ruhu vardır. Son derece hararetli ve hassastır. Ulan **köftehor**, bugün külhanbeyliğin üstünde değil, efendi gibi

konusuyorsun, beni mat edeceksin galiba.” “Hoşuna gitti değil mi **köftehor!** Haydi aptal babanın akıllı oğlu!” (Safa_SK: 85, 88).

3.2.4.3.2. Serzenişle Birlikte Sevgi İfade Eden Hitaplar

hain: Hıyanet eden (kimse); zarar vermektan, üzmektan veya kötölük yapmaktan hoşlanan (kimse); kötü niyeti olan; sitemli bir seslenme sözü olarak kullanılmaktadır. *TS*

- (1) Şefika Hanım sevdiği Ata Bey'e hitaben: “**Hain!** Sen zihninde resim yapmakla eğleniyorsun öyle mi? Hiç düşünmüyor musun ki bu sene derslerin bitecek, zabıt olup çıkacaksın. Ben de on dört yaşını dolduruyorum. Zaten şimdiye kadar Şefika çocuktur diye bizi birbirimizden ayırmıyorlardı. Birkaç ay sonra da birlikte mi kalacağız?” (N.Kemal_ZÇ: 15).
- (2) Şefika, sevdiği Ata'ya hitaben: “Aman beyim, Allah aşkına olsun, bana merhamet et! Tahammülüm bütün bütün tükeniyor. Sen dersinle de vakit geçirirsin, benim hayalinden başka bir eğlencem yok da gene ayrılığına sabredeceğim. Dur! **Hain**, bana giderken bir yadigâr olsun bırakmaz mısın?” (N.Kemal_ZÇ: 25).
- (3) “Nilgün'ü öpmek istiyor, izin vermeyince “İnatçı **hain**, diye hitap ediyorum.” (Karay_N: 156).
- (4) Sevdiği kişiye hitaben: “Ah ne kadar özledim seni **hain!**” (Aral_U: 148).

kâfir: Tanrı'nın varlığını ve birliğini inkâr eden kimse; sevilen birine takılmak, sitem etmek için kullanılan bir seslenme sözü; acımasız, zalim kimse; genellikle Müslüman olmayanlara verilen ad anlamlarında kullanılmaktadır.

TS

- (1) Refik Cemal'den Server'e yazılan mektup: “... mahallede hiçbir gence dönüp bakmayan bu kızlara senin bir zaafın vardı. **Kâfir**, o zamandan beri kâfirliği seversin şimdi artık Paris'te kadınlar hakkında bu sivri nazariyelerini yaşatan

canlı numuneleri gördükten sonra bütün bütün başkalaşmışsındır; aferin talihli köpek” diyeceksin.” (Adivar_H: 9).

- (2) Maskeli baloda sevdiği erkek Nilgün’ü hemen tanıyınca: “Tanıdın hemen **kâfir!**” (Karay_N: 61).

zalim: Acımasız ve haksız davranan, zulmeden kimse anlamındadır. Sitem içerikli sevgi hitaplarında kullanıldığı görülmektedir. *TS*

- (1) Muhtar Bey sevgilisinin hayalini görüyor, onu başkasıyla nişanlı zannettiği için sitemli bir şekilde: “**Zalim**, ta ahretten geri geldi, bana onu da gösterdi.” (N.Kemal_G: 107).
- (2) Şehriyar âşık olduğu Adil Giray’a yazdığı mektupta: “**Zalim!** Seni gerçekten sevdiğime dair daha nasıl kesin söz istiyorsun? Senin için koca bir saltanatı terk ediyorum.” (N.Kemal_C: 241).
- (3) Şeyh Yusuf Efendi Feride’ye âşıktır ve aşkını ifade eden şarkısında: “Pür ateşim, açtırma benim ağzımı zinhar/ **Zalim**, beni söyletme derunumda neler var.” Feride evlatlık aldığı Munise’ye hitaben: “Munise cevap vermedi, sade güldü. Fakat ne gülüş! **Zalim**, şimdiden onu benden ziyade seviyordu.” (Güntekin_Ç. 251, 271).

SONUÇ

Bu çalışmada, insanın en temel duygularından biri olan “sevgi” psikolojik açıdan ele alınmaya çalışılmış, sevginin tarifi yapılmış, sevgi türlerinin ve sevgiyi ifade ediş şekillerinin üzerinde durulmuştur. Sevginin sözle ifade ediliş şekillerinden biri olan hitaplar, bu çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Bu çalışmanın bütüncesi; Tanzimat’tan günümüze kadar yazılan nesir türündeki edebî eserler içinden seçilen 92 adet roman, hikâye ve tiyatro türündeki metinlerin taranması yoluyla elde edilmiştir. Bu bütüncel kapsama alınan sevgi hitapları yapı ve anlam yönünden incelenmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda Türk insanının sevgisini ifade ederken hangi dil göstergelerini kullandığı belirlenmiş ve ana dilimizin söz varlığından yola çıkılarak dilimizin zenginliğinin, ifade gücünün ortaya konmasına gayret edilmiştir.

Çalışmamızda elde edilen sonuçları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. İnsanın yaratılışından bu yana var olan, insanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu, şeklinde tanımlanan sevgi, evrensel bir duygudur. Hayata değer katan en önemli unsurlardan biri olan sevgi; güvenmektir, sadakattir, şefkattir, ilgidir, emektir, çabadır, vefadır, birbirini düşünmektir, sahiplenmektir, korumaktır, sorumluluktur, huzurdur, mutluluktur, yaşamın kaynağıdır, ayrı bedenlerin bir olabilmesidir, kişinin kendi “ben” duvarlarını aşıp “biz” bilincine ulaşmasıdır, değer vermek ve değer verildiğini hissetmektir, öncelikli olmaktır, birbirini olduğu gibi kabul etmektir, anlayıştır, hoşgörüdür, paylaşmaktır, dayanışmadır, fedakârlıktır, özverili olmaktır.

Sevgi, soyut bir kavram olmasına rağmen bazı eylemlerle ve dille somutlaştırılabilen bir duygudur. Sevgiyi ifade etmenin yollarından biri sevgiyi tanımlayan sözler söylemektir. Güzel sözler, sevgi içerikli seslenmeler, takdir ifadeleri sevgiyi iletmenin en güçlü yollarından biridir. Sevgi içerikli sözler; sevilen kişiye kendini değerli hissettiren, önemsendiğini gösteren, onu yüreklendiren, takdir edilme ihtiyacını karşılayan sözlerdir.

Sevgi ifade edilirken bağlam, ifadenin söyleş tarzı, yapılan vurgu sözün içeriği kadar önemlidir.

Sevginin ifade edilme şekilleri aynı zamanda toplumların kültürünü yansıtan önemli göstergelerden biridir. Bu bağlamda, Türk toplumu sevgisini hem davranışlarıyla hem de sözleriyle sıcak ve samimi bir şekilde gösteren bir toplum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilhassa kullanılan sevgi içerikli sözlere bakıldığında zengin bir ifade gücünün olduğu ve soyut bir duygu olan “sevgi” nin somutlaştırılarak anlatıldığı dikkat çekmektedir.

2. Çalışmamızda ele aldığımız hitaplar; sözü birine veya birilerine yöneltmek, birine karşı söylemek, hitap etmek anlamında kullanılmakta ve sözcük türü olarak seslenme (hitap) ünlemleri, bazı kaynaklarda ise seslenme edatları içinde değerlendirilmektedir. Hitap ünlemleri genellikle seslenen, kendisine hitap edilen kimseler ile birlikte kullanılmaktadır, hatta adlar yalnız başlarına birer seslenme ünlemi olarak kullanılabilir, ancak ünlemle birlikte kullanılan hitapların daha güçlü ve etkili bir anlatıma sahip olduğu görülmektedir.

İncelemelerimizin sonucunda, sevgi hitaplarının bir kelimeden (*oğul, aslanım, elmasım, anneciğim, kızcağızım*); bir kelime grubundan (*gözümün nuru, ciğerimin köşesi, benim tatlı canım, biricik sevdiğim, ceylan gözlüm, cemre bakışlım*) ya da bir cümleden (*sen benim başımın tacısın, sevincimsim, övüncümsün, hayatımsın*) oluşabildiği izlenmiştir.

3. Tek kelimeden oluşan sevgi hitapları basit, türemiş ve birleşik yapıli sözcüklerden oluşmaktadır. Basit yapıli sevgi hitapları; hiçbir ek almadan (*ağa, aslan, bebek, bey, can, evlan, oğul, yiğit*) ya da çekim eki alarak (*bebeğim, yavrum, çiçeğim, civanım, gülüm, güzelim, paşam, şekerim, pirim*) kullanılmaktadır. Sevgi hitaplarında, sevilen varlığın sahiplenilmesinin bir ifadesi olarak 1. teklik kişi iyelik ekinin +(l₄)m sıklıkla kullanıldığı görülmüştür. Yazılı eserlerde, çok sık kullanılmamakla birlikte 3. teklik kişi iyelik eki +sl₄ ile kurulan sevgi hitapları (*canısı, aşkısı, birtanesi, karısı*) da yer almıştır. Eski Türkçede ve çağdaş Türk lehçelerinde 3. teklik kişi iyelik ekinin

sevgi hitaplarında kullanımına bakıldığında bu yapının “aile büyüklerine sevginin” yanında “saygıyı” da karşıladığı görülmüştür. Ayrıca günümüzde görsel iletişim araçlarının etkisiyle, bilhassa standart konuşma dilinde 3. teklik kişi iyelik ekli sevgi hitaplarının (*aşkısı, birtanesi, canısı, karısı, oğlusu, yavrusu gibi*) kullanımının arttığı görülmüştür.

4. Metin taramalarından elde ettiğimiz türemiş yapılı sevgi hitaplarında kullanılan ekleri çok işlek olandan az işlek olana doğru şu şekilde sıralayabiliriz:

+Cl₄k eki sevgi hitaplarında sıklıkla kullanılmaktadır: *anneciğim, evlatçığim, efendiciğim, hemşireciğim, yavrucuğum* gibi. Batı Türkçesinde ünlü ve ünsüz uyumlarına uyan ve işlekliliği artmış olan bu ekin başlıca fonksiyonları küçültme, acıma, şefkat ve sevgi ifade eden isimler yapmaktır. Sevgi seslenmelerinde bu ekin çoğunlukla sevgi, sempati, sevimlilik ve sahiplenme anlamını pekiştirmek amacıyla 1. teklik kişi iyelik eki +(l₄)m ile birlikte kullanıldığı izlenmiş, ancak bununla birlikte iyelik eksiz kullanımlarına da rastlanmıştır: *kuzum annecik, dedecik, ablacık* gibi.

+CA₂k ve +CA₂ğl₂z eklerinin başlıca fonksiyonları küçültme, sevgi ve acıma ifadesi veren kelimeler türetmektir. Günümüzde işlekliliği sınırlanan bu eklerin sevgi hitaplarında kullanıldığı görülmüştür: *sevdicek, yumurcak, yavrucağım; elmascağızım, kızcağızım* gibi.

Kelimelere sevgi, sempati anlamı katan, bilhassa okşama ifade eden +(l)ş [+ş, +ış, +iş, +uş, +üş, +oş] eki sevgi hitaplarında (*bebiş, oğluş, tontış, nonoş*) sıklıkla kullanılmaktadır. Konuşma dilinde yaygın olarak kullanılan bu ekin örneklerine metin taramalarımızda az rastlanmıştır.

Sevgi hitaplarında, bu eklerin dışında, çok işlek olmayan ve başlıca fonksiyonu kelimeye eşlik, ortaklık, mensubiyet, bağlılık anlamı katmak olan +dA₂ş eki de kullanılmaktadır: *arkadaş, kardeş, gönüldeş, yoldaş* gibi. Ayrıca işlek bir ek olan ve isimlerden sahip olma, üzerinde bulundurma, o özelliği taşıma, ilgili olma anlamlarında sıfatlar türeten +Il₄ ekinin de sevgi hitaplarında kullanıldığı görülmüştür: *sevgili, tatlım, kıymetlim* gibi.

5. Birleşik isimler; isim tamlaması, sıfat tamlaması, ikileme, unvan grubu, isnat grubu şeklinde kurulabilir. Birleşik kelimelerden kurulan sevgi hitaplarında unvan grubu (*ağabey, beybaba, beyefendi, hanımefendi*), belirtisiz isim tamlaması (*ciğerpare, fındıkkurdu, gözbebeği, ipekböceği*) ve sıfat tamlaması (*birtane*) şeklinde kurulan birleşik isimlerin kullanıldığı görülmüştür.

Birleşik kelimelerden kurulan sevgi hitapları yapım eki ve çekim eki olarak kullanılabilmektedir. Bu kullanımlarda sıklıkla +Cl₄k yapım eki ve 1. teklik kişi iyelik ekleri +(I₄)m tercih edilmiştir: *beybabacığım, büyükbabacığım, sütnineciğim, birtanem, gözbebeğim* gibi.

6. Kelime grubu şeklinde kurulan sevgi hitapları, isim tamlaması (*cennet tubası, canımın paresi, benim sarı çiçeğim*), sıfat tamlaması (*hanım kızım, yiğit delikanlılar, elmas kızım*), sıfat fiil grubu (her şeyde imdadıma koşanım), ünlem grubu (*ey güzel, ah anacığım, ha çapkın seni, ah mini mini kızcağızım, ah benim güzel evladım, ey cism-i latif*), unvan grubu (*valide hanım*), tekrar grubu (*mini miniciğim, fındık fıstık*) ve Arapça/Farsça tamlamalar (*nur-ı aynım, nevrüste-i bağ-ı bülendim*) şeklinde sıralanmaktadır.

Taranan eserlerden tespit edilen sevgi hitapları değerlendirildiğinde, sıfat tamlamasının daha sık kullanıldığı; sevgi ifade edilirken, sevilen varlıkta var olan veya ona atfedilen sıfatlarla hitaplar oluşturulduğu görülmüştür: *güzel kızım, yiğit oğlum, ceylan gözlüm, tatlı dillim* gibi.

İsim tamlamaları da sevgi hitaplarında sıklıkla kullanılmıştır. İsim tamlaması şeklinde kurulan sevgi hitaplarında tamlayan unsurda sevilen varlığı sahiplenme anlamını pekiştirme amacıyla ilgi hâli (genitif) eki almış 1. teklik kişi zamirinin (*benim*) sıklıkla kullanıldığı, tamlanan unsurunun ise genellikle sıfatlarla nitelendiği görülmüştür: *benim nazlı canım, benim merhametli anneciğim, benim tatlı canım, benim tosun evladım, benim yoluna dünyaları serdiğim beyefendim* gibi.

7. Dilimizin söz varlığının bir kısmını oluşturan sevgi içerikli hitapları anlam açısından değerlendirdiğimizde, duyguların ve insanlar arasındaki ilişkilerin anlatımında genellikle somut bir anlatımın tercih edildiği ve daha

çok gözlemci ürünün sonucu olarak doğadan yararlanıldığı görülmüştür. Sevilen varlığa hitap edilirken sık sık benzetmelere ve temeli benzetmelere dayanan aktarmalara başvurularak güçlü bir anlatım oluşturulmuştur: *altın madenim, zümrüdüm, incim, balım, kaymağım, tatlım, başımın tacı, gönlümün sultanı, canım, canımın içi, ciğerimin köşesi, elmasım, iki gözüm, gözümün nuru, çiçeğim, gülüm, aslanım, güvercinim, minik kuşum, kuzum, meleğim* gibi. Bu durum, Türk insanının yaratıcılığını, doğaya verdiği önemi, gözlem gücünü, soyut kavramları somutlaştırma kabiliyetini, sevdiği varlıklara verdiği önemi; Türkçenin zenginliğini, ifade ve betimleme gücünü ortaya koymaktadır.

8. İncelediğimiz eserlerde tespit ettiğimiz sevgi hitaplarında daha çok insan hayatında önemli olan uzuvların (*ciğerim, gözüm, kulağım, kalbim, yüreğim*); değerli taşların (*altınım, madenim, gümüş tenlim, elmasım*); gök cisimlerinin (*ayım, güneşim, yıldızım*); çeşitli yönleriyle beğenilen hayvanların (*ceylanım, kelebeğim, güvercinim, kırlangıcım, kediciğim, kuzum, aslanım, kaplanım, şahinim, kartalım*); sevilen yemeklerin (*tatlım, şekerim, şekerparem, balım, kaymağım*); hoş duygu değeri olan soyut kavramların (*ışığı, nurum, ruhum, hayatım, ömrüm*) kullanıldığı görülmektedir.

Metin taramalarımızdaki sevgi hitaplarında dikkat çeken bir nokta ise hemen her sözcüğün sevgi hitabı olarak kullanılabilmesidir: *dinim, imanım, evim, hasretim, sılam, hayalim, hülyam, aydınlığım, neşem, güvencim, övüncüm, vatanım, ülkem, rehberim, ahretliğim, dert ortağım, baharım, yağmurum* gibi. Ayrıca sevilen varlıkla yaşanan duruma ya da sevilen varlığın niteliğine göre olumsuz duygu değeri taşıyan sözcükler de sevgi hitabı olarak kullanılmıştır: *böceğim, çilem, karanlığım, haydudum, hergele, kerata, merhametsiz, hain, insafsız, vicdansız* gibi.

9. Deyim aktarması şeklinde olan sevgi hitaplarında hayvan adlarının, bitki adlarının, yiyecek adlarının, organ adlarının, kıymetli taşların, gök cisimlerinin, soyut kavramların ve çeşitli nesnelerin sevilen varlıklara aktarıldığı tespit edilmiştir.

Hayvan adlarının sevilen varlıklara aktarılmasıyla yapılan sevgi hitaplarında; doğada sevilen, göze hoş görünen, müspet olarak kabul edilen ve çeşitli yönleriyle beğenilen hayvanlar tercih edilmiştir. Ayrıca edebî eserlerde kullanılan bu hayvanların çoğunun mitolojide ve semavi dinlerde adı geçen hayvanlar olması da dikkat çekicidir: *aslan, ceylan, güvercin, kumru, şahin, kurt* gibi.

Çiçekler; hoş görüntüleri, kokuları, renkleri ve narinlik yönleriyle sevilen kızlara, kadınlara aktarılmış ve birer sevgi hitabı olarak kullanılmıştır: *çiçek, gül, yasemin* gibi.

Sevilen varlığa aktarılan yiyecek adlarına bakıldığında bilhassa tatlı ve pahalı yiyeceklerin olduğu görülmüştür. Zor bulunan ve pahalı olan şeyler değerlidir, sevilen varlık da seven kişi için değerlidir: *balım, kaymağım, tatlı, şekerim, fındığım, bademim* gibi.

Organ adlarıyla yapılan aktarmalarda bilhassa insanın baş kısmında bulunan, dış dünyayı algılamamızı sağlayan duyu organlarının ve hayati önem taşıyan iç organların tercih edildiği tespit edilmiştir: *gözüm, kulağım, kalbim, ciğerim* gibi.

Sevilen varlıkların değeri, güzelliği, biricikliği, paha biçilmez oluşları, doğada bulunan ve kıymetini hiçbir zaman yitirmeyen değerli taşlarla anlatılmıştır: *altınım, incim, elmasım, zümrüdüm* gibi.

Soyut kavramlarla yapılan aktarmalarda ise, daha çok inançla ilgili ifadelerin kullanıldığı görülmüştür: *dinim, imanım, meleğim, ruhum, canım* gibi.

Gök cisimleri, sevilen varlıkların güzelliğini, aydınlığını, erişilmezliğini, yol göstericiliğini ifade etmek için kullanılmıştır: *güneşim, ayım, yıldızım* gibi.

10. Çok anlamlılık özelliği gösteren sevgi hitapları, anlam yönünden incelenirken bağlam içinde değerlendirilmiştir. Çünkü kelimelerin anlamları; cümle içindeki kullanımlarına, konuşmanın geçtiği ortama göre netlik kazanmaktadır: “yavrum” sözü bağlama göre kişinin evladı için, akrabalık ilişkisi bulunmayan küçük bir çocuk için, yetişkin bir kimse için veya eş,

sevgili için; “efendi” sözü, erkekler için kullanılan bir unvan olarak, buyruğu yürüten, sözü geçen kimse, sevgili, koca, görgülü, nazik ve eğitim görmüş kişiler için kullanılan bir sevgi hitabı olarak karşımıza çıkabilmektedir.

11.Akrabalık adları, unvan adları ve sevilen varlığın fiziksel ve ruhsal özelliklerini gösteren kelimelerle kurulan sevgi hitaplarının hem temel hem de yan anlamlarda kullanıldığı tespit edilmiştir. Ancak bu sözcükler içinde temel anlamından uzaklaşarak deyim aktarması olarak kullanılanlar da mevcuttur: Taranan metinlerde “bebek”, “çocuk” gibi hitapların temel anlamı dışında kullanılabilirdiği, bebeğin ve çocuğun sevimlilik, temizlik, güzellik, saflık, çocukça düşünce, olgun olmama, tecrübesizlik yönleriyle yetişkinlere aktarıldığı görülmüştür.

Dil-kültür ilişkisi açısından baktığımızda, akrabalık adlarıyla kurulan sevgi hitaplarındaki zenginlik Türklerin aile ilişkilerine ne kadar önem verdiğini göstermektedir.

12. Çalışmamızda, taradığımız eserlerdeki sevgi hitapları anlam değişimleri yönünden de incelenmiştir. Bu inceleme sonucunda bazı sevgi hitaplarında anlam yönünden değişimler olduğu görülmüştür, bunları şu şekilde örneklendirebiliriz: Eş ve sevgiliye hitaben kullanılan ve bir unvan adı olan “efendi” sözcüğünün, Tanzimat ve Servet-i Fünun Dönemi eserlerinde ve eski dönemleri anlatan Cumhuriyet Dönemi eserlerinde sıkça kullanıldığı, hem saygıyı hem de sevgiyi ifade ettiği görülmüştür. Günümüzde ise eş ve sevgili için bu hitap şekline pek rastlanmamaktadır.

Taranan metinlerde geçen “kuzum” hitabı, Cumhuriyet öncesi ve Cumhuriyet sonrası ilk dönem romanlarında, ayrıca o dönemlere tanıklık etmiş günümüz yazarlarında; eş, arkadaş, sevgili, evlat, çocuk ayrımı yapılmaksızın herkes için kullanılmaktayken günümüz konuşma dilinde anlam daralmasına uğrayarak sadece çocuklar için kullanılan bir hitap şekli olmuştur. Yukarıda anılan dönemlerde daha geniş bir kullanım alanına sahip olan; eş, sevgili, arkadaş, ve çocuk için kullanılan “yavrum” hitabı,

günümüzde anlam daralması sürecine girmiş ve daha çok çocuklar için kullanılan bir hitap şekli olmuştur.

Akrabalık adlarından olan ve sevgi hitabı olarak kullanılabilen “kuzen” sözcüğü Türk Dil Kurumu sözlüğünde *teyze, dayı, hala veya amcanın erkek çocuğu, erkek yeğen* anlamlarıyla geçmektedir. “Kuzen” sözcüğü günümüz konuşma ve yazı dilinde –“kız yeğen” kavramını karşılayan “kuzin” sözcüğü olmasına rağmen- anlam genişlemesine uğrayarak kız yeğenler için de kullanılmaya başlanmıştır, ancak sözcüğün kazandığı bu yeni anlama TDK’nin “Büyük Türkçe Sözlük”ünde henüz yer verilmemiştir.

Aile kavramını yansıtan sözcüklerden “karı” ve “koca” Eski Türkçede *ihitiyar* anlamındayken anlam iyileşmesine uğrayarak eşlerden her biri için kullanılan bir sözcük olmuştur. Ancak günümüzde bilhassa da “karı” sözcüğü yeniden bir anlam kötüleşmesi sürecine girmiş ve hoş karşılanmayan bir ifade şeklini almıştır. Günümüz konuşma ve yazı dilinde “karı”, “koca” sözcüklerinin yerine “eş” sözcüğü tercih edilmeye başlanmıştır.

13. Araştırmamızda, sevginin sözle ifade edilişi yönünden Cumhuriyet sonrası eserlerin daha zengin olduğu tespit edilmiştir. Tanzimat ve Servet-i Fünûn Dönemi edebî eserlerindeki sevgi hitapları daha çok saygı içerikli olup resmî bir nitelik taşımaktadır. Bu dönem eserlerinde “*ah sevgili efendim, beyim, canım beyefendiciğim, beyefendi oğlum, efendiceğizim, küçük hanımefendi, çocuğum, anneciğim, beybabacığım, elmasım, azizim, civanım, paşam, yavrucuğum*” gibi hitaplar ve özel adlara sevgi fonksiyonu taşıyan küçültme eki ve 1. teklik kişi iyelik eki getirilerek oluşturulan sevgi hitapları sıklıkla kullanılmıştır : “*Aliciğim, Şefikacığım, Merhametli Cevherciğim, Kumrucuğum, İsmet’im, ruhum Saliha’m, Talat’ım*” gibi. Ayrıca bu dönem eserlerinde, seven bir kişinin beklentilerine cevap vermeyen sevgililer için serzenişli sevgi hitaplarına da yer verilmiştir: “*acımasız, hakikatsiz, merhametsiz, insafsız, hain*” gibi.

Tanzimat ve Servet-i Fünûn dönemlerine ait yazılı eserlerde kullanılan sevgi hitapları, o dönemlerde Türk toplumunun sevgiyi ifade etme yönünden daha kapalı olduğunu göstermektedir. Geleneklerde, büyüklerinin yanında

sevgiliye ve e e sevgi söyleminde bulunmak, hatta çocuğunu kucaklayıp okşayıcı sözlerle sevmek hoş kar ılanmamaktaydı. Günümüzde ise sosyal yaşantı içinde rahatlıkla e e “aşkım, sevgilim, hayatım, bebeğim, bir tanem” gibi sevgi hitapları kullanılabilmekte ve çocuklara karşı da aynı şekilde sevgi gösterisinde bulunulabilmektedir. Bu durum da, konuşma ve yazı dilinde kullanılan sevgi hitaplarını çeşitlendirmiş ve bu tür sözcüklerin sayısını arttırmıştır.

14. İncelediğimiz metinlerdeki sevgi hitapları, duygu değeri yönünden ele alındığında çoğunlukla *bebek,  ocuk, yavru; can, ruh, a k; güvercin, kelebek, aslan, kuzu; güneş, ay, yıldız; g l, gonca, sümbül; inci, zümrüt, yakut; kalp, ciğer, göz, göz nuru* gibi insanda hoş izlenimler yaratan sözlerin kullanıldığı, ancak bunların yanında serzenişle birlikte sevgi ifade eden (*zalim, insafsız, merhametsiz*) veya olumsuz duygu değerine sahip kelimelerin de (*böcek, deli, k fir, hergele, köftehor, hergele, aşüfte*) sevgi hitabı olarak kullanılabildiği görülmüştür.

15. Tespit edilen sevgi hitaplarında hem alışılmış hem de alışılmamış bağdaştırmalar kullanılmıştır. Sevilen varlığa seslenirken ayrıntılı anlatımlara başvurulmuş ve sevilen varlıklar çeşitli sıfatlarla, isim tamlamaları ile nitelendirilerek anlatılmıştır. Bu anlatımlarda kimi zaman standart dilde kullanılan ifadelerden: *biricik aşkım, bir tanem, güzel bebeğim, canımın i i, iki gözüm, sevgili karıcığım, benim güzel evladım, benim akıllı yavrum, varlığımın sebebi, aşkımın sultanı, gönlümün neşesi*; kimi zaman ise daha önce duyulmamış, alışılmamış bağdaştırmalardan yararlanılmıştır: *beşinci mevsimim, fikrimin çocuğu, a k mabedim, yirmi yaşındaki  a ım, başımın sarhoşluğu, bozkırın can baharı karbeyaz nuru, cin ışığı oğlum benim, karanlık ve siyaha ait yabancı, durak şaşırtan yolcu, yolcuyu yolundan eyleyen dilber; gönülleri çeken o  mit kırlangıcı, can parlatan, hayallerime ışık tutan emel mumu* gibi.

16. Standart konuşma dilinde sıklıkla kullanılan pek çok sevgi hitabının, taranan edebî eserlerde aynı işlevlikte kullanılmadığı görülmüştür. Bu durum da, sevgi hitapları yönünden konuşma dilinin, yazı dilinden daha zengin olduğunu göstermektedir. Konuşma dilinde kullanılan sevgi hitapları ayrıca bir çalışma alanı olabilir.

Gözlemlerimize, internette yaptığımız taramalara ve Sami Akalın'ın "Türk Folklorunda Çocuk Okşamaları"⁶⁶ adlı çalışmasına dayanarak tespit ettiğimiz -ancak çalışmamızın bütüncesinde yer alan eserlerde rastlamadığımız- sevgi hitaplarını şu şekilde sıralayabiliriz: *abıhayatım, al yanaklım, annesinin kuzusu, annesinin yavrusu, annesinin bir tanesi, annesinin gülü, ahu gözlüm, aşkısı, aşkitom, aşk meleğim, arım, balım, bahar gözlüm, peteğim, badem gözlüm, babiş, babişkom, bademim, baklavam, bal gözlüm, bal böceğim, ballı bademim, bal kabağım, balığım, bebişim, bebişko, bebikom, bıcırık, bıcırığım, bir lokmam, boncuğum, boncuk gözlüm, böcüğüm, cadım, canısı, can kuşum, cennetim, cennet kokulum, cicikom, cimcimem, cinalım, civcivim, çıtırtım, çikolatam, çimen gözlüm, çirkin seni, çirkinim, çitlenbik, çiy tanem, dalımda açan çiçeğim, deniz gözlüm, döleğim, doğanım, dünyam, erim, esmer güzelim, eşek sıpası, evimin direği, evimin neşesi, evimin şen sesi, evimin şenliği, fikrimin ince gülü, goncam, gönlümün güvercini, gönlümün sahibi, gönlümün huzuru, gözünü sevdiğim, gül çiçeğim, güleç yüzlüm, gül endamlım, güzel gözlüm, hayatımın anlamı, hayatımın baharı, hayatımı adadığım, helalim, huyunu suyunu sevdiğim, ışığım, ışılim, iki lokmam, ilk gözümün ağrısı, ilk karnımın ağrısı, inatçı keçim, inci dişlim, inci tanem, ipeğim, ipek böceğim, ipek saçlım, ipek tenlim, kadın kızım, kadife tenlim, kadifem, kadife yanaklım, kâhküllüm, kalbimin yağı, kalbimin sahibi, kalem kaşlım, kapımın kilidi, kar beyazım, kar- topum, kara kaşlım, kara kızım, kara oğlum, kara saçlım, karam, karabiberim, karanfil kokulum, karanfilim, kargı saçlım, kaymak gerdanım, kaynanam, kaytan bıyıklım, kekliğim, keklik bakışlım, keklım nakışlım, keklik sekişlim, keleşim, keloğlanım, keman kaşlım, kepçe kulaklım, kınalı kuzum, kınalı kekliğim, kır*

⁶⁶ AKALIN, Sami; "Türk Folklorunda Çocuk Okşamaları", Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt 2, Sayı 4, 1989, s.34-36.

çiçeğim, kırlangıcım, kıvırcığım, kıvırcık kuzum, kıvırcık saçım, kiraz
 dudaklım, kirli kokoşum, kirloşum, kirpiklim, koca kafalım, koca totoşlum,
 kocaların kocası, koçum, kokulum, kölesi olduğum, kömür gözlüm, körpe
 kuzum, köpek seni, kraliçem, kumralım, kuzumun kuzusu, küçük dünyam,
 küçük kurbağam, küçük tospağam, lüle saçım, malım mülküm, manolyam,
 maskot, mavişim, melek huylum, menekşe gözlüm, menekşem, meneviş
 kokulum, meşe palamudum, minnacığım, minik danam, minik ellim, minik
 kızım, minik kuzum, minnoşum, mis elmam, mis kokulum, muhabbet kuşum,
 nar tanem, nur tanem, narinim, nazar boncuğum, nazlı bebeğim, nazlım,
 nazlı yarım, nonoşum, nur topum, ocağımın odu, ocağımın umudu, oğlanım,
 oğlak tekem, oğul balım, oğul canım, ok kirpiklim, ortancam, ömrümün yârı,
 ömrüm önünde öldüğüm, örgülüm, özlemim, öz suyum, özümün özü, pâdişâh
 gözlüm, pamuğum, pamuk ellim, pamuk helvam, pamuk şekerim, pamuk
 prensesim, pamuk yanaklım, papatyam, paşa kızım, patik burunlum, pembe
 yanaklım, perçemlim, pınarım, pınar gözlüm, pıtırıcığım, pilicim, prensim,
 pofuduğum, renkli gözlüm, ruhumun neşesi, ruhumun esenliği, saçı örgülüm,
 saksı çiçeğim, samur kaşlım, samur saçlım, samurum, saraylım, sarı gülüm,
 sarı kanaryam, sarı kızım, sarı oğlum, sarıkom, sarı papatyam, sarışınım,
 saroşum, serserim, sevdalım, sevgi pınarım, sevgi yumağım, sevgili
 bebeğim, sevgili kızım, sevgili oğlum, sıpacığım, sırma saçlım, sultan soylum,
 sultanlar sultânım, sultanların sultânı yavrucuğum, sülünüm, sümbülüm,
 süsüm, süs bebeğim, süt beyazım, süt kokulum, süt kuzum, süzme balım,
 şeftalim, şehlâ bakışlım, şeker topağım, şebeğim, şebelek maymunu,
 şenliğim, şerbetim, şeytançekicim, şeytanşapalağım, şımarığım, şiririm,
 şirinem, şirin sözlüm, şişkom, tadım tuzum, tadına doyamadığım, tanrıçam,
 tarçınım, tarla faresi, tatar böreğim, taş bebeğim, tatlı bakışlım, tatlı belam,
 tatlı cadım, tatlı dillim, tatlı kızım, tatlı maymunum, tatlı oğlum, tatlıların tatlısı,
 tavuskuşum, tekne kazıntım, teleme peynirim, tek tânem, telli bebeğim, tıpış
 tıpışım, tıpsızım, tombiğim, tombilim, tombişim, tombul bacaklım,
 tomurcuğum, tontoşum, tontişim, top şekerim, topacım, turnam, ufaciğim,
 ufağım, ufaklığım, uğruna kurban olduğum, uğruna öldüğüm, uğurum,
 uğurlamam, uslum, uşağım, utangacım, üzüm gözlüm, vazgeçilmezim,

vazgeçemediğim, yakışığım, yakışıklım, yalabık kızım, yaradanına kurban olduğum yavrucuğum, yaralı böceğim, yaralı ceylanım, yaralı kuşum, yavrusum, yarım porsiyonum, yasemin kokulum, yaşama sebebim, yaşama sevincim, yavru ceylanım, yavru güvercinim, yeşil gözlüm, yoluna öldüğüm, yumağım, yumuşum, yumruk ellim, yumuşacığım, yüreğim, yüreğimin diğer yarısı, yüreğimin sızısı, yüreğimin yangını, yüzü ak olanım, zarifim, zeytin gözlüm, zillim, zümrüt gözlüm.

17. Her toplumun şiirinde ve edebî ürünlerinde dilin etkileme ve coşku verme işlevinden yararlanılarak kelime, kelime grubu ve cümle düzeyinde yeni yaratılar ortaya konmaktadır. Türk edebiyatının her döneminde ve her türünde sanatçılara özgü bağdaştırmalarla karşılaşmaktadır. Yazılı metinlerde standart dilde kullanılan sevgi hitaplarının yanı sıra yazara özgü sevgi sözleri de tespit edilmiştir. Bu sevgi sözleri yazarın duygu ve düşünce dünyasına, eğitim ve kültür birikimine, edebî kişiliğine kısacası yazarın alt yapısını oluşturan tüm etkenlere bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir. Bunu şu şekilde örneklendirebiliriz: Eserlerinde tarihî konulardan yararlanan ve sevgi sözlerine çokça yer veren, “Divan şiirini sevdiren adam” şeklinde tanımlanan ve bilimsel olarak bu alanın uzmanı olan Prof. Dr. İskender Pala, divan edebiyatı geleneğine ait sevgi sözlerini tercih etmektedir:

“Sonra ‘Ey peri-ruhsarım, fıkır ü hayalim’ diyerek üç günde iki name yazdım.”

“Ey rûyî mahım, gül yüzlü şahım” hitabıyla cevap alınca birbirimizi sevdik”

Pala_KM: 27).

“Adını geceden alan gecelerin kızı, gece bakışlı ve gece kokuşlu Leylâ...”

(Pala_LM: 40-41).

İskender Pala gibi, akademisyen kimliği ile de tanınan Prof. Dr. Nazan Bekiroğlu’nun eserlerinde tarih, İslâm inancı ve divan şiiri geleneği ile yoğrulmuş, alışılmamış bağdaştırma örnekleri dikkat çekicidir:

Yusuf, dedi Züleyha, namenin tam ortasına, sayfanın başına. İçinden bin Yusuf daha ses verdi. En derin kuyusunda kaybolduğum ey, Nil'in sesi geliyor, gelsin sesim Nil'e gitmiyor, gitmesin. Sesi bana gelmeyen, sesim ona gitmeyen ey. Züleyha sayfanın ortasından devam etti, Yusuf, dedi. Ey kalbimle seven, ey kalbiyle sevdiğim. Muhabbeti kolay giyilir libas olmayan, vahayı terk edip çölün rahmetine düşen defterim, yitik tahtına gönlünce kurulan çöl misillemesi sevdiceğim, dağ lalesi, çöl çiçeği. Ah benim yitik ezel gülü vasfınca sahiplenip de sahiplendiğini henüz bilmeyen sevgilim. Ah benim! Ah benim! Ey adı gelecek zamanların ve mekânların insanlarına adımla bile kalacak olan, ey adım adıyla bile yazılacak olan, sularına dökülen karanlık, yoklarımı örten aydınlık, tezatlarım benim, benim tekrirlerim. Ama muhabbetinden asla rücu etmediğim, gün geçtikçe çoğalan benzetmelerim, sözcüklerim, lügatim, lisan hacmince vasıfladığım vasfım. Yusuf, yazdı Züleyha, sayfanın ortasına. Hâlâ hitaptaydı kalemi, bir satır ileri geçemedi. Züleyha devam etti: Ah benim Yusuf'um, ah benim, ah/ senim, dedi, başka bir şey diyemedi. Züleyha, Yusuf'a mektup yazmaya başlayınca. Yusuf diye başladı, Yusuf diye bitirdi. Gördü ki hitaptan öteye geçemedi. (Bekiroğlu_YZ: 129-130).

Eserlerinde, dili zenginleştiren halk söyleyişlerine ve ağız özelliklerine yer veren Hüseyin Rahmi Gürpınar, Yaşar Kemal, Aziz Nesin gibi yazarların kullandığı sevgi seslenmeleri de ilgi çekicidir:

Mürebbiyeye âşık olan aşçı, evin küçük beyi Şemi ile dertleşirken ona hitaben: Ah benim malim menalim (varım yoğum) Şemi!" Aşçı âşık olduğu mürebbiye için: "Ah benim kokanam murabiye... hele daha içelim..." (Gürpınar_M: 160).

Süleyman yanına sığınan İnce Memed'e: Ula, dedi, deli deyyus, ahacık Değirmenoluk köyü şu dağın arkacığında." (Kemal_İM: 23).

Memed'in annesi, oğlundan haber getiren Dursun emmiye. "Dillerine kurban olayım kardaş senin." "Sen bilirsin Dursun Ağam. Dillerine kurban olduğum." (Kemal_İM: 39).

Samur kaşları yay gibi, endamı iki yaşında tay gibi, vay benim Nigarım vaay... ipek tenli püskürtme benli, incecik belli, güvercin topuklu, sümbül kokuşlu, dudulu dilli... Vay benim Nigar'ım vaay... Anası bir Nigar doğurmuş,

yağ ile bal ile yoğurmuş; gonca ağızlı, inci dişli, keklik sekişli, nazlı gidişli, gül kokuşlu ceylan gözlüm, tatlı sözlüm, vay benim Nigar'ım vaay... parmakları su olmuş akar, göğsünde iki muhabbet kuşu yerler, gagaları bin dallı fistanına batar, vay benim Nigar'ım vay... Bu Nigar yürümez seksek seker, kınalı keklik misin, cin misin, peri misin, ulan çarptın beni yezidin kızı!" (Nesin_MİN: 8).

"Möhderem biladerim sayın bay Nurittin Efendi!" (Nesin_MİN: 74).

Taramalarımızda, konusunu tarihten alan edebî eserlerde, döneminin özelliklerini yansıtan ve günümüzde pek rastlanmayan sevgi ifadeleri kullanılmıştır. Buna, Eski Anadolu Türkçesinin özelliklerinin görüldüğü Tarık Buğra'nın "Osmancık" adlı romanını örnek olarak gösterebiliriz:

Gökçe Bacı, Malhun Hatun'a: "Ayın ondördü Malhun Hatun, gökçek Malhun Hatun; dilerim bencileyin ak pörçekli karıcık olun da oğullarının beğliğini de görün." (Buğra_O: 108).

Malhun Hatun: "Yanıma gel. Kayı beği, yiğit beğ. Beri gel, başım tahtı, gönlüm bahtı, şeyh babamın güveyisi, anam, atam verdiği, beri gel de de bana." (Buğra_O: 168).

Sonuç olarak, standart dilde olmayan, yazarlara göre farklılık gösteren alışılmamış bağdaştırma örnekleri, ayrıca bir inceleme konusu olabilir.

TARANAN ESERLER VE KISALTMALARI

- ABASIYANIK, Sait Faik, **Kayıp Aranıyor**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 9. Baskı, 2005. (KA)
- ADIVAR, Halide Edip, **Ateşten Gömlek**, İstanbul, Atlas Kitabevi, 11. Baskı, 1973. (AG)
- ADIVAR, Halide Edip, **Handan**, İstanbul, Can Sanat Yayınları, 2007. (H)
- ADIVAR, Halide Edip, **Kalp Ağrısı**, 5. Baskı, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1993. (KA)
- ADIVAR, Halide Edip, **Zeyno'nun Oğlu**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 3. Baskı, 1993. (ZO)
- AĞAOĞLU, Adalet, **Bir Düşün Gecesi Dar Zamanlar-2**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1994. (BDG)
- Ahmet Mithat Efendi, **Felatun Bey ve Rakım Efendi**, İstanbul, Enderun Kitabevi, 1994. (FBRE)
- Ahmet Rasim, **Eserlerinden Seçmeler**, İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 1992. (ES)
- ALTAN, Ahmet, **İsyân Günlerinde Aşk**, İstanbul, Can Yayınları, 3. Basım, 2001. (İGA)
- ARAL, İnci, **Uykusuzlar**, İstanbul, Epsilon Yayınları, 6. Baskı, 2006. (U)
- BAYKURT, Fakir, **Yılanların Öcü**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1970. (YÖ)
- BEKİROĞLU, Nazan, **Yûsuf ile Züleyha**, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010. (YZ)
- BUĞRA, Tarık, **Osmancık**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 37. Basım, 2011. (O)
- CUMALI, Necati, **Ay Büyürken Uyuyamam**, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 6. Basım, 1986. (ABU)
- ÇOKUM, Sevinç, **Gülyüzlüm**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2. Basım, 2010. (G)
- DEMİRCİ, Senai, **Aşka Adanmış Öyküler**, İstanbul, Timaş Yayınları, 10. Baskı, 2010. (AAÖ)
- DEMİRCİ, Senai, **Aşka Dair Öyküler**, İstanbul, Timaş Yayınları, 10. Baskı, 2010. (ADÖ)

- DÜNDAR, Can, **Lüsyen**, İstanbul, Can Yayınları, 1. Basım, 2010. (L)
- ESENDAL, Memduh Şevket, **Vassaf Bey**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1. Baskı, 1983. (VB)
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri, **Çalıkuşu**, , İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 35. Baskı, 1989. (Ç)
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri, **Kavak Yelleri**, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, (?). (KY)
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri, **Leyla ile Mecnun**, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 8. Baskı, 1988. (LİM)
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri, **Yaprak Dökümü, Eski Şarkı**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 6. Baskı, 2005. (YD) (EŞ)
- GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi, **Ben Deli miyim?**, İstanbul, Oya Matbaası, 1972. (BD)
- GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi, **Gönül Bir Yel Değirmenidir**, İstanbul, Atlas Kitabevi, 12. Baskı, 1972. (GBYD)
- GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi, **Mürebbiye/ Hayattan Sayfalar/ Kadınlar Vaizi**, İstanbul, Özgür Yayınları, 12. Baskı, 1997. (M) (HS)
- İŞINSU, Emine, **Bir Ben Vardır Bende Benden İçeri**, İstanbul, Ötüken Yayınevi, 2002. (BBVBİ)
- İŞINSU, Emine, **Hacı Bayram**, Ankara, Elips Yayınları, 2006. (HB)
- İŞINSU, Emine, **Küçük Dünya**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 6. Baskı, 1991. (KD)
- İŞINSU, Emine, **Sancı**, İstanbul, Töre-Devlet Yayınevi, 4. Baskı, 1978. (S)
- İLERİ, Selim, **Yalancı Şafak**, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 1984. (YŞ)
- KARA, Mehmet, **İrmağın Öte Yakası**, İstanbul, Kaldırım Yayınları, 1. Baskı, 2011. (İÖY)
- KARAOSMANOĞLU, Yakup Kadri, **Yaban**, İstanbul, İletişim Yayınları, 38. Baskı, 1994. (Y)
- KARAY, Refik Halit, **Memleket Hikâyeleri**, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, (?). (MH)
- KARAY, Refik Halit, **Nilgün**, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 4. Baskı, 1986. (N)
- KEMAL, Orhan, **Cemile**, İstanbul, Epsilon Yayınevi, 12. Baskı, 2004. (C)
- KEMAL, Orhan, **Kanlı Topraklar**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1963. (KT)

- KEMAL, Orhan, **Serseri Milyoner, İki Damla Gözyaşı**, İstanbul, Tekin Yayınevi, 3. Baskı, 1982. (SM) (İDG)
- KEMAL, Yaşar, **İnce Memed-1**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 6. Baskı, 2005. (İM)
- KEMAL, Yaşar, **Üç Anadolu Efsanesi (Köroğlu, Karacaoğlu, Alageyik)**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, 2004. (ÜAE)
- KEMAL, Yaşar, **Yağmurcuk Kuşu/ Kimsecik 1**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 4. Baskı, 2008. (YK)
- KISAKÜREK, Necip Fazıl, **Bir Adam Yaratmak**, İstanbul, Büyük Doğu Yayınları, 28. Basım, 2010. (BAY)
- KISAKÜREK, Necip Fazıl, **Hikâyelerim**, İstanbul, Büyük Doğu Yayınları, 19. Basım, 2010. (H)
- KULİN, Ayşe, **1941-1964 Hayat Dürbünümde Kırk Sene**, İstanbul, Everest Yayınları, 1. Basım, 2011. (HDKS)
- KULİN, Ayşe, **1964-1983 Hüzün Dürbünümde Kırk Sene**, İstanbul, Everest Yayınları, 1. Baskı, 2011. (HDKS)
- KULİN, Ayşe, **Umut**, İstanbul, Everest Yayınları, 2008. (U)
- MARAŞLI, Sema, **Eşimin Eşi Yok**, İstanbul, Hayat Yayınları, 14. Baskı, 2011. (EEY)
- MUNGAN, Murathan, **Üç Aynalı Kırk Oda**, İstanbul, Metis Yayınları, 3. Basım, 1999. (ÜAKO)
- Nabızade Nazım, **Karabibik**, İstanbul, Beyaz Balina Yayınları, 1. Baskı, 2005. (K)
- Nabızade Nazım, **Zehra**, İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 1992. (Z)
- Namık Kemal, **Akif Bey**, İstanbul, Beyaz Balina Yayınları, 2006. (AB)
- Namık Kemal, **Cezmi**, İstanbul, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1975. (C)
- Namık Kemal, **Gülnehal**, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1989. (G)
- Namık Kemal, **İntibah**, İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 1992. (İ)
- Namık Kemal, **Vatan Yahut Silistre**, İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 1992. (VYS)
- Namık Kemal, **Zavallı Çocuk**, İstanbul, Beyaz Balina Yayınları, 2006. (ZÇ)

- NESİN, Aziz, **Mahmut ile Nigar**, İstanbul, Cem Yayınevi, 4. Basım, 1976. (MİN)
- NESİN, Aziz, **Ölmüş Eşek**, İstanbul, Adam Yayınları, 13. Basım, 1995. (ÖE)
- ONGUN, İpek, **Yaş On Yedi**, İstanbul, Altın Kitaplar Yayınevi, 16. Basım, 1999. (YOY)
- ÖZDEŞ, **Ağlayan Kadın**, İstanbul, Tekin Yayınevi, 2. Basım, 1973. (AK)
- PALA, İskender, **Katre-i Matem**, İstanbul, Kapı Yayınları, 6. Basım, 2010. (KM)
- PALA, İskender, **Kitab-ı Aşk**, İstanbul, Alfa Yayınları, 2. Basım, 2005. (KA)
- PALA, İskender, **Leyla ile Mecnun**, İstanbul, Kapı Yayınları, 22-23. Basım, 2010. (LM)
- PALA, İskender, **Od**, İstanbul, Kapı Yayınları, 1. Basım, 2011. (O)
- PALA, İskender, **Şah Sultan**, İstanbul, Kapı Yayınları, 2010. (ŞS)
- Recaizade Mahmut Ekrem, **Araba Sevdası**, İstanbul, Akvaryum Yayınevi, 2005. (AS)
- SAFA, Peyami, **Canan**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 6. Basım, 1992. (C)
- SAFA, Peyami, **Fatih Harbiye**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 2000. (FH)
- SAFA, Peyami, **Sözde Kızlar**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 15. Basım, 1987. (SK)
- SAFA, Peyami, **Şimşek**, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 10. Basım, 1997. (Ş)
- Sami Paşazade Sezai, **Sergüzeşt**, İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 1992. (S)
- SARP, Pınar, **Benim Kasam Bacak Aram**, İstanbul, GOA Basım Yayın, 2007. (BKBA)
- SÜMER, Dinçer, **Bir Düş müydü O İzmir**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1992. (BDOİ)
- Şemsettin Sami, **Taaşşuk-ı Talat ve Fitnat**, Ankara, Akçağ Yayınları, 7. Baskı, 2011. (TTF)
- Şinasi, **Şair Evlenmesi**, İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 1992. (ŞE)
- TANER, Haldun, **Keşanlı Ali Destanı**, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 15. Baskı, 2010. (KAD)

- TANPINAR, Ahmet Hamdi, **Huzur**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 9. Baskı, 1998. (H)
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, **Yaz Yağmuru**, İstanbul, Büyük Kitaplık, 1972. (YY)
- TOPUZ, Hıfzı, **Taif'te Ölüm**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 20. Basım, 1999. (TÖ)
- UŞAKLIGİL, Halit Ziya, **Mai ve Siyah**, İstanbul, İnkılâp ve Aka Basımevi, 1980. (MVS)
- UŞAKLIGİL, Halit Ziya, **Aşk-ı Memnu**, İstanbul, Özgür Yayınları, 28. Baskı, 2010. (AM)
- UŞAKLIGİL, Halit Ziya, **Solgun Demet**, İstanbul, Özgür Yayınları, 1. Baskı, 2006. (SD)
- UZUNER, Buket, **Benim Adım Mayıs**, İstanbul, Everest Yayınları, 13. Basım, 2003. (BAM)
- ÜMİT, Ahmet, **Bab-ı Esrar**, İstanbul, Doğan Kitap, 2008. (BE)
- YAĞMUR, Sinan, **Aşkın Gözyaşları II Hz. Mevlana**, Konya, Karatay Akademi Yayınları, 2. Basım, 2011. (AGM)
- YAĞMUR, Sinan, **Aşkın Gözyaşları Şems-i Tebrizi**, Konya, Karatay Akademi Yayınları, 230. Baskı, 2011. (AGŞ)
- YAĞMUR, Sinan, **Aşkın Gözyaşları-III Kimya Hatun**, Konya, Karatay Akademi Yayınları, 2011. (AGK)
- YÜCEL, Tahsin, **Kumru ile Kumru**, İstanbul, Can Yayınları, 13. Basım, 2009. (KK)
- YÜCEL, Tahsin, **Mutfak Çıkmazı**, İstanbul, Can Yayınları, 1. Basım, 2005. (MÇ)

KAYNAKÇA

AKALIN, Sami; “Türk Folklorunda Çocuk Okşamaları”, **Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 2, Sayı 4, 1989, s.34-36.

AKALIN, Sami; **Türk Folklorunda Kuşlar**, Ankara, Kültür Bakanlığı, Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları, Ersa Matbaası,1993.

AKALIN, Şükrü Halûk; **Türkçe Sözlük**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 11. Baskı, 2011.

AKSAN, Doğan; **Anadilimizin Söz Denzinde**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2.Basım, 2006a.

AKSAN, Doğan; **Anlambilim, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi**, Ankara, Engin Yayınevi, 5.Baskı, 2009a.

AKSAN, Doğan; **Dil, Şu Büyülü Düzen**, Bilgi Yayınevi, İkinci Basım, Aralık 2006c.

AKSAN, Doğan; **Halk Şiirimizin Gücü**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 2.Basım, 2005.

AKSAN, Doğan; **Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim**, Ankara, TDK Yayınları, 5. Baskı, 2009c.

AKSAN, Doğan; **Türkçenin Gücü**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 12.Basım, 2009b.

AKSAN, Doğan; **Türkçenin Sözcük Varlığı**, Ankara, Engin Yayınevi, 4.Baskı, 2006b.

ASLAN, Namık; “Kurt Motifinin Türk Menşeli Efsanelerindeki Anlamı Üzerine”, **Millî Folklor**, Cilt 11, Sayı 87, 2010, s. 72-76.

ATABAY, Neşe, ÖZEL, Sevgi, KUTLUK, İbrahim (Prof. Dr. Doğan Aksan Yönetiminde); **Sözcük Türleri**, İstanbul, Papatya Yayınları, 2. Basım, 2003.

AZAP, Narin; "Türkiye Türkçesinde Hitap ve Ara Sözler (Duygu Sözleri)", Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, 2008.

BAKIRCIOĞLU, Rasim; **İlköğretim, Ortaöğretim ve Yükseköğretimde Rehberlik ve Psikolojik Danışma**, Ankara, Anı Yayıncılık, 2000.

BANGUOĞLU, Tahsin; **Türkçenin Grameri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basım Evi, 3. Baskı, 1990.

BATİSLAM, H.Dilek; "Divan Şiirinin Mitolojik Kuşları: HÜMÂ, ANKA VE SİMURG", **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi I**, İstanbul 2002, s.185-208.

BAYRAKTUTAN, Lütfi; "Divan Şiirinde Sevgiliye Mahsus Estetik", **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, TAED**, sayı 7, 1997, s.13-20.

BAYRAM, Yavuz; "Klasik Türk Şiirinde Duyguların Dili: Çiçekler", **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, volume 2/4, Fall 2007, s. 209-219.

BEDİA, Akarsu; **Dil-Kültür Bağlantısı**, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1998.

BİLGEGİL, Kaya; Edebiyat Bilgi ve Teorileri, İstanbul, Enderun Kitabevi, 2. Baskı, 1989.

BURAN, Ahmet; "Gakgo/Gakgoş Kelimesinin Kökeni ve Anlamı", **Türk Dili**, S. 578, Şubat 2000. s. 173- 177.

BURNEY, Pierre; **Aşk**, çev. Ayşen Ekmekçi, Alev Türker, İstanbul, İletişim Yayıncılık, 5. basım, 1990.

BUSCAGLIA, Leo; **Sevgi**, çev. Nejat Ebcioğlu, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1991.

CEBECİOĞLU, Ethem; **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, İstanbul, Ağaç Kitabevi Yayınları, 5.Basım, 2009.

CEVİZCİ, Ahmet; **Paradigma Felsefe Sözlüğü**, İstanbul, Paradigma Yayınevi, 2002.

CHAPMAN, Gary; **Beş Sevgi Dili**, İstanbul, Koridor Yayınları, 1. Baskı, 2007.

CONDON, John C; **Kelimelerin Büyülü Dünyası-Anlambilim ve İletişim**, çev. M. Çiftkaya, İstanbul, İnsan Yayınları, İletişim Dizisi, 2.Baskı, 1998.

ÇALIŞKAN, Nihal; “Kavramsal Anahtar Modeliyle İki Dilli Çocuklara Metafor Ve Deyim Öğretimi”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2009.

ÇAĞATAY, Saadet; “Türkçede Çocuk Kavramı”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten 1977**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1978, s.1-16.

ÇETİNKAYA, Bayram; “Bağlam İçerisinde Yürek ve Kalp Sözcükleri”, **AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, C:IX, S:1, 2007, s. 111-134.

ÇETİNKAYA, Bayram; “Türkiye Türkçesinde Mutluluk ve Üzüntü Göstergeleri”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2006.

ÇINAR, Bekir, “Teşbih (Benzetme) Sanatına Dilbilimsel Bir Yaklaşım”, **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, cilt 5, sayı 1, Mart 2008, s.129-142.

DENY, Jean; **Türk Dil Bilgisi**, Çev. Ali Ulvi Elöve, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 1.Baskı, 2009.

DERDİYOK, İ. Çetin; “Dede Korkut Hikâyelerindeki Olağanüstü Motifler ve Kaynakları”, **İçel Kültürü**, Yıl 7, sayı 27, Mayıs 1993 Mersin, s. 3-9.

DÖKMEN, Üstün; **İletişim Çatışmaları ve Empati**, İstanbul, Sistem Yayıncılık, 18. Baskı, 2002.

DÖLEK, Ali; “İmgeler Dünyasında Gezintiler, III”, **Kayıtlar Dergisi**, Sayı 37, Kasım 1993, s. 28.

DRAGOLOVCANIN, Crnka; “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Kadar Basılı Metinlerde Geçen Hitaplar, Unvanlar ve Akrabalık Adları”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara,1997.

DUVARCI, Ayşe; “Türklerde Tabiat Üstü Varlıklar ve Bunlarla İlgili Kabuller, İnanmalar, Uygulamalar”, **Bilig**, sayı 32, Kış / 2005, 125-144.

EDİP, Kemal; **Urfa Ağzı**, Ankara, TDK Yayınları, 2. Baskı, 1991.

ELÇİN, Şükrü; **Halk Edebiyatı Araştırmaları I**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2.Baskı, 1997.

ELÇİN, Şükrü; **Halk Edebiyatı Araştırmaları II**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2.Baskı, 1997.

ERCİLASUN, Ahmet Bican, **Makaleler (Dil-Destan-Tarih-Edebiyat), Türk Dilinde Ek-Ses İlişkisi**, Ankara, Akçağ Yayınları, 1.Baskı, 2007.

ERDEM, Melek; **Türkmen Türkçesinde Metaforlar**, Ankara, KÖKSAV, 2003.

ERGEN, Gürkan; “Eleştirel Bilinçli Sevgi Eğitimi”, **Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi**, 11. Sayı, Haziran 2006, s.144-152.

ERGİN, Muharrem; **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, Bayrak Basım/Yayım, 20. Baskı, 1993.

ERSÖZ, Serpil; Sancaklı Yörükleri Ağzında Bir Ayrıntı, +CA ve +CIK, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, Volume 4/3 Spring 2009, 938-951.

FROMM, Erich; **Sevme Sanatı**, çev. Yurdanur Salman, İstanbul, Payel Yayınevi, 10. Basım, 1995.

GEZGİN, Deniz; **Bitki Mitosları**, İstanbul, Sel Yayıncılık, 1. Baskı, 2007.

GEZGİN, Deniz; **Hayvan Mitosları**, İstanbul, Sel Yayıncılık, 1.Baskı, 2007.

GUIRAUD, Pierre; **Anlambilim**, çev. Prof. Dr. Berke Vardar, İstanbul, Multilingual Yabancı Dil yayınları, 1999.

GÜÇLÜ, A. Baki, ULAŞ, Sarp Erk; **Felsefe Sözlüğü**, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınevi, 2002.

GÜLENSOY, Tuncer; **Türkçe El Kitabı**, Ankara, Akçağ Yayınevi, 1.Baskı, 2000.

GÜLENSOY, Tuncer; **Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü**, Ankara, TDK Yayınları, 2007.

GÜNAY, Doğan; **Sözcükbilime Giriş**, İstanbul, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, 2007.

GÜVENÇ, Selvinaz; “Anadolu Ağızlarında Sevgi ve Övgü Sözleri”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli, 2000.

HANÇERLİOĞLU, Orhan; **İslam İnançları Sözlüğü**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1994.

İMAMOVA, Holida; “Türkiye Türkçesi İle Özbek Türkçesinde Nezaket Anlamı Taşıyan Seslenmeler”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]** 42, Erzurum 2010, s. 1-10.

JAMPOLSKY, Gerald; **Sevgi Korkudan Özgürleşmektir**, çev. Salih Serin, İstanbul, Kuraldışı Yayınları, 1995.

JERSİLD, Arthur T; **Gençlik Psikolojisi**, çev. İbrahim N. Özgür, İstanbul, Yeni Hamle Matbaası, 1970.

JOHNSON, George L.M.; **Metaforlar/ Hayat, Anlam ve Dil**, çev. Gökhan Yavuz Demir, İstanbul, Paradigma Yayıncılık, 2005.

KAPLAN, Mehmet; **Kültür ve Dil**, İstanbul, Dergâh Yayınları, 16.Basım, 2003.

KARABAĞ, İmran, Coşan Leyla; “Türkçedeki Gönül, Kalp ve Yürek Kelimeleriyle İlgili Atasözleri ve Deyimler ve Bunların Almancadaki Karşılıkları”, **Ankara Üniversitesi Dil Dergisi, Language Journal**, Sayı: 96. Ankara Üniversitesi Basımevi, 2000, s.5-29.

KARAHAN, Leyla; **Türkçede Söz Dizimi**, Ankara, Akçağ Yayınları, 13. Baskı, 2008.

KORKMAZ, Zeynep; **Gramer Terimleri Sözlüğü**. Ankara: TDK Yayınları, 1992.

KORKMAZ, Zeynep; **Türkçede Eklerin Kullanılış Şekilleri**, Ankara, TDK Yayınları, 3. Baskı, 1994.

KORKMAZ, Zeynep; **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)**, Ankara, TDK Yayınları, 2. Baskı, 2007.

KÖKSEL, Behiye; “Halk Türkülerinde Avla İlgili Semboller”, *Acta Turcica Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, Ocak 2009, s.464-478.

KUZGUN, Yıldız; **Rehberlik ve Psikolojik Danışma**, Ankara, ÖSYM Yayınları, 4. Basım, 1995.

MASLOW, A.; **Motivation and Personality**, Harper&Row Publishers, USA, Second Edition, 1970.

MERMER, Ahmet, ALICI, Lütfi, EFLATUN, Muvaffak, BAYRAM, Yavuz, KESKİN, KOÇ, Neslihan; **Eski Türk Edebiyatına Giriş**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2.Baskı, 2007.

Muhyiddin İbn Arabi; **İlahî Aşk**, çev. Mahmut Kanık, İstanbul, İnsan Yayınları, 1992.

ORTEGA, Gasset, Jose Y.; **Sevgi Üstüne**, çev. Yurdanur Salman, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1995.

ÖNAL, Mehmet Naci; “Türk Mitinin Oluşumunda Işığın Rolü”, **Journal of Turkish Studies**, Sinasi Tekin Hatıra Sayısı II, (Hızl. Yücel Dağlı-Yosges Dades-Selim S. Kuru), C. 31/II, 2007, s. 145-158.

ÖNER, Esra; “Gevher Divanı’nda Kuşlar”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, sayı 1/5, sonbahar 2008, s.554-575.

PALA, İskender; **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, İstanbul, Kapı Yayınları, 21. Basım, 2011.

PECK, M.Scott; **Az Seçilen Yol** (Sevginin, Geleneksel Değerlerin ve Ruhsal Tekâmülün Psikolojisine Yeni Bir Bakış), çev. Rengin Özer, İstanbul, Akaşa Yayınları, 3. Basım, 2007.

RENÇBER, Fevzi; “40 Soruda Adıyaman’da Geleneksel Alevilik”, **Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî**, Alevilik Özel Sayısı, 56. Sayı, 2010, s.395-406.

ROGERS, Carl R.; “Empatik olmak değeri anlaşılmamış bir varoluş seklidir.” çev. F. Akkoyun. **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 16, 1983, s.103-124.

SAMİ, Şemsettin; **Temel Türkçe Sözlük, Sadeleştirilmiş ve Genişletilmiş Kamus-ı Türkî**, İstanbul, Tercüman, 1. Baskı, 1986.

SARI, Mustafa; “Türkiye Türkçesinde Sözcük Türlerinin Eşzamanlı Değişikliğe Uğraması”, **Türkoloji Dergisi**, Cilt 14, Sayı 1, 2001, 229-238.

SÖNMEZ, Veysel; "Eğitim Ortamında Sevgi". **H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 2. Ankara, 1987, s. 65-77.

SÖNMEZ, Veysel; **Sevgi Eğitimi**, Ankara, Anı Yayıncılık, 6. Baskı, 2003.

TATÇI, Mustafa; **Yunus Emre Divanı I İnceleme**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990.

TEKİN, Talat; “Amca ve Teyze Kelimeleri Hakkında”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten**, 1960, s. 283-294.

TEZCAN, Mahmut; “Tassavvurî Akrabalık ve Ülkemizdeki Uygulama”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, Cilt: 15 Sayı: 1 Yayın Tarihi: 1982, s.117-130.

TOPSES, Gürsen; **Eğitim Sürecinde İnsan ve Psikolojisi**, Ankara, Gazi Üniversitesi, 1992.

VARDAR, Berke, GÜZ, Nüket; **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, ABC Kitabevi, 1. Baskı, 1988.

WILLIAMSON, Marianne; **Sevgiye Dönüş**, çev. Jale Gizer Gürsoy, İstanbul, Akaşa Yayınları, 1996.

YARDIMCI, Mehmet; **Destanlar, Türk Destanlarında Tipler ve Motifler**, Ankara, Ürün Yayınları, 2007, s.50-69.

YAZICIOĞLU, M.Sait, SOFUOĞLU, Cemal, KILIÇ, Recep; **İslâm Dini Esasları**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1049, 5. Baskı, 1999.

YILMAZ, Orhan, SAVAŞ, Türker, ERTUGRUL, Mehmet; “Güvercin ve Yetiştiriciliğinin Türk Kültüründeki Yeri”, **Nevşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitü Dergisi**, 2, 2012, s.79-86.

YILMAZ, Seher; **Seni Duyuyorum Anne**, İstanbul, Timaş Yayınları, 1. Baskı, 2000.

YÖRÜKÂN, Turhan; **Yunan Mitolojisinde Aşk**, Ünlü Kahramanların Aşk Öyküleri Üzerine Bir İnceleme, Ankara, Ebabil Yayıncılık, 2005.

İNTERNET KAYNAKLARI

YENİBAŞ, Rukiye; **Çocuk Gelişimi Eğitimi ve Sağlığı**,
<http://ismek.ibb.gov.tr/ismek-el-sanatlari>
kurslari/webedition/File/ekitap/cocuk/COCUK.pdf (07.05.2012, 14.00)

<http://www.taslar.net/yakut> (06/09/2012, 19.50).

<http://www.taslar.net/zumrut> (06/09/2012, 20.18).

<http://tdkterim.gov.tr/bts/>

<http://www.nisanyansozluk.com/>

<http://www.diyanet.gov.tr/turkish/dy/DiniBilgilerDetay.aspx?ID=257>
 (10/07/2012, 22.35).

<http://www.biltek.tubitak.gov.tr/gelisim/psikoloji/biliyormusunuz.htm#cikolata>
 (03/09/2012, 21.21).

http://tr.wikipedia.org/wiki/VII._Kleopatra (22/08/2012, 18.19).

<http://www.kisiselgelisimveolumlamalar.com/beyin-gucu-ve-beynin-gizli-dunyasi/balayi-adetinin-kokeni-t17656.0.html;wap2> (03/09/2012, 22.00).

<http://mucevherleringizemi.com/kategori/yakut-haberler> (06/09/2012, 18.30).

<http://www.edebiyatdefteri.com/yazioku.asp?id=93996> (12/07/2012, 10.27).

<http://www.ntvmsnbc.com/id/24934196/> (10/07/2012, 19.20).

<http://mucevherleringizemi.com/kategori/yakut-haberler> (06/09/2012, 18.30).

<http://www.ruhsalenerji.gen.tr/> (03/09/2012, 21.45)

DİZİN

- a deli, 127, 148, 235
abacığım, 187, 270
abla, 34, 46, 85, 128, 171, 183, 186, 187, 188, 193, 326
ablacığım, 186, 187
acım, 51, 55, 236, 311, 316, 349
acımasız, 95, 358
adını gecedan alan gecelerin kızı, 138, 343, 370
ağa, 33, 34, 46, 71, 76, 101, 183, 215, 216, 360
ağabey, 33, 101, 187, 188, 215, 216, 226, 362
ağabeyciğim, 47, 188, 254
ağacığım, 76, 118, 215
ağalarım, 216
ah, al atlım benim, 99, 235
ahret kardaşıım, 205
ahretliğim, 91, 181, 205, 363
ahretlik, 91, 205
ahu bakışlı, 342
ak bahtım, 165, 327
alevim, 51, 55, 140, 143, 236, 311, 316, 349
Allah'ın delisi, 114, 119, 235
Allah'ın gizli dostu, 116, 228
altın madenim, 55, 59, 116, 142, 303, 305, 329, 351
altun tenlim, 129, 322
amcacığım, 76, 189, 214
amcam, 189
anam, 46, 48, 68, 141, 164, 165, 172, 190, 191, 202, 303, 338, 372
anne, 6, 17, 18, 22, 23, 24, 28, 34, 46, 76, 111, 138, 171, 173, 184, 188, 189,
190, 203, 209, 211, 228, 229, 269, 291, 326

anneciğim, 32, 33, 64, 74, 76, 77, 110, 130, 138, 145, 185, 189, 190, 197,
210, 240, 242, 360, 361, 362, 366

arkadaş, 76, 89, 90

arkadaşım, 52, 65, 68, 86, 89, 93, 120, 136, 237, 238, 240, 242, 292, 313,
327

arslanım, 46, 49, 64, 65, 210, 219, 252, 253

aslan, 33, 35, 46, 116, 119, 120, 125, 145, 146, 161, 181, 247, 249, 251,
252, 253, 254, 255, 266, 340, 341, 360, 364, 367

aslan delikanlı, 342

aslan parçaları, 120, 253

aslan sevgilisi, 119

aslanım, 32, 47, 181, 250, 252, 253, 254, 255, 360, 363

Aslı'm, 47, 245

âşıkların piri, 228

aşkı, 47, 55, 107, 124, 148, 164, 207, 209, 213, 225, 232, 238, 257, 283,
284, 286, 311, 346, 349, 367

aşkımın aşkı, 239

aşkımın sultanı, 164, 229, 346, 367

aşkın efendisi, 167

aşkın sesi, nefesi, 55, 162, 166, 167, 349

aşüfte, 145, 157, 161, 354, 367

atam, 114, 141, 190, 191, 202, 335, 338, 372

ateşin oynaşı, 117

ay yüzlü, 145, 146, 151, 167, 343, 344

ayaz gecelerde kucağını yorgan edindiğim annem, 138, 190

ayım, 55, 59, 116, 142, 181, 303, 305, 329, 351, 363, 364

ayın ondördü, 342, 372

aynalı kızım, 131

azizim, 47, 48, 366

azla yetinişim, 350

babacığım, 31, 46, 74, 78, 102, 116, 126, 155, 185, 191, 192, 219, 228, 235,
296

babalığım, 155, 192
 babayığidim, 102
 babayığitler, 102, 106
 babilom, 100
 bacanak, 146, 186, 193
 bacı, 48, 193, 203, 216, 270
 bacım, 46, 48, 68, 193, 214, 303, 319, 338
 bal gözlüm, 129, 341, 344, 368
 baldızım, 192
 balım, 48, 181, 281, 283, 363, 364, 368
 ballı kızım, 125, 130, 131
 başım tahtı, 141, 202, 338, 372
 başımın belası, 114, 119, 235
 başımın sarhoşluğu, 55, 59, 116, 142, 303, 305, 329, 351
 başımın tacı, 124, 138, 190
 bebeğim, 33, 48, 52, 59, 65, 68, 82, 120, 124, 194, 240, 264, 266, 292, 313,
 327, 346, 360, 367
 bebek, 24, 33, 35, 48, 115, 125, 127, 164, 181, 194, 270, 292, 360, 365, 367
 bebuşka, 100
 belalar mübareği, 114, 119, 235
 benim arslan kardeşim, 111
 benim canımdan çok sevdiğim, 93, 112, 242
 benim devletim, 338
 benim gönlüm ışığı Zümrüdüankam, 114, 137, 280
 benim gülyüzlü sunam, 111, 115, 273
 benim ibtidam, 292, 298, 299, 300
 benim kalbimin zikri sevgili, 349
 benim kınalı kuzuma, 116
 benim kokanam murabiye, 159, 371
 benim malim menalim, 159, 371
 benim merhametli anneciğim, 111
 benim nehir sevgilim, 115

benim özlü oğul muştusu yeğenim, 114, 213
 benim sarı çiçeğim, 113
 benim sevgili dalgınım, 116, 192, 235
 benim tatlı canım, 110, 164, 362
 benim ülkem, 338
 benim yavrumun yavrusu, 122
 benim yiğit evladım, 111
 benim yolcum, 292, 298, 299, 300
 benim yolum, 292, 298, 299, 300
 benim yoluna dünyaları serdiğim beyefendim, 112
 benim zavallı dadıcığım, 111, 197
 benzetmelerim, 347, 348, 371
 beşinci mevsimim, 346, 350, 367
 bey, 33, 35, 49, 78, 101, 102, 103, 107, 133, 153, 164, 172, 183, 206, 216,
 217, 219, 220, 225, 341, 342, 360
 beyba, 102
 beybaba, 33, 46, 101, 102, 192, 362
 beybabacığım, 33, 101, 102, 192, 362, 366
 beyciğim, 78, 145, 172, 217, 219
 beyfendi oğlum, 220
 beyfendiciğim, 103, 220
 beyim, 31, 38, 46, 49, 50, 53, 54, 56, 60, 65, 78, 84, 145, 153, 210, 217, 218,
 219, 253, 294, 357, 366
 beyzadem, 107
 bimarım, 94
 bir adım gelene on adım gidişim, 350
 birader, 35, 195
 biriciğim, 76, 78, 303
 biricik paşam efendim, 208
 birtaneciğim, 103
 birtanem, 33, 101, 103, 225, 257, 269, 283, 284, 286, 362
 bozkır çiçeği, 289, 290

bozkırın canbaharı, 117

bozkırın ışığı, 224, 336

böceğim, 49, 182, 250, 256, 363, 368

bütün hüznümü biriktirdiğim yegâne aşkım benim, 115

büyükbabacığım, 104, 195

can, 8, 33, 36, 42, 43, 49, 71, 72, 75, 78, 88, 89, 107, 109, 110, 113, 114,
115, 117, 119, 121, 123, 125, 128, 129, 133, 135, 137, 143, 149, 156, 164,
165, 166, 170, 181, 198, 211, 237, 239, 254, 293, 295, 297, 302, 312, 313,
323, 330, 333, 346, 360, 367, 368

can anası, 119

can babam, 129

can karam benim, 114

can suyum, 121, 333

can yoldaşlarım, 119

cananım, 50, 109, 239, 313

cancağızım, 88, 312, 314

candan tatlı malhun'um, 114, 137, 280

canım, 31, 33, 49, 50, 54, 55, 59, 61, 69, 72, 95, 96, 100, 110, 124, 126, 141,
145, 153, 164, 167, 187, 198, 199, 203, 206, 214, 219, 221, 225, 229, 239,
241, 244, 257, 260, 283, 284, 286, 308, 311, 312, 313, 329, 330, 344, 360,
362, 364, 366, 369

canım ablam, 186

canım ustacığım, 127, 148, 230, 235

canımın can paresi, 113

canımın canı, 113

canımın içi, 141, 181, 312, 314, 346, 363, 367

canikom, 100

canlar, 33, 313

canlarım, 72

canparem, 107, 314

cemkom, 100

cemre bakışlıma, 51, 124, 314

cemrem, 51, 124, 314
 cennet çiçeğim, 289, 290, 298
 cennet kuşu, 164, 256, 257, 277
 ceylan, 36, 110, 125, 134, 157, 216, 249, 251, 257, 313, 340, 341, 360, 362, 364, 372
 ceylan gözlüm, 342
 ceylanım, 125, 181, 225, 257, 273, 283, 284, 286, 363, 370
 cici anne, 173
 cici düzenbaz, 129
 cicilerin cicisi, 160
 cicim, 63, 66, 79, 171, 173, 232, 234, 321
 ciğer köşem, 79, 303
 ciğerim, 51, 181, 278, 301, 340, 342, 363, 364
 ciğerimin köşesi, 134, 181, 221, 302, 322, 360, 363
 ciğerparem, 107, 302
 cin ışığı oğlum, 341
 cism-i lâtif, 169, 222
 civanım, 33, 51, 53, 61, 207, 231, 306, 360, 366
 çalığışum, 104, 258
 çapkın, 33, 74, 81, 99, 109, 145, 147, 171, 202, 234, 362
 çapkınım, 99, 235
 çığlıksız uyanılan düşüm, 51, 236, 311, 316
 çılgınım, 125, 235, 307
 çiçeğim, 33, 109, 124, 125, 130, 145, 289, 290, 291, 292, 299, 300, 360, 362
 çilem, 51, 236, 311, 316
 çocuğum, 48, 51, 52, 56, 57, 66, 68, 69, 79, 111, 114, 130, 137, 145, 154, 157, 173, 196, 197, 232, 236, 280, 321, 338, 366
 çocuk, 17, 18, 24, 31, 34, 35, 36, 37, 40, 41, 46, 51, 53, 61, 73, 77, 81, 84, 85, 94, 96, 99, 108, 112, 128, 130, 133, 134, 138, 139, 144, 145, 147, 151, 155, 157, 159, 172, 181, 183, 185, 187, 189, 195, 196, 197, 200, 202, 203, 206, 208, 212, 218, 226, 234, 242, 256, 266, 269, 272, 281, 285, 291, 320, 353, 355, 356, 364, 365, 367, 375, 380

çocuklarım, 73
 çoğa göz dikmeyişimsin, 350
 çöl çiçeği, 348, 371
 dadıcığım, 49, 50, 79, 130, 145, 153, 198, 219, 341
 dağ lalesi, 348, 371
 dayı, 47, 79, 104, 183, 186, 188, 198, 208, 213, 353, 366
 dayıcığım, 79, 186, 198
 dayım, 76, 89, 90, 198, 204
 dayıoğlu, 104
 dedeciğim, 80, 198, 200
 dedem, 42, 198, 211
 definem, 59, 92, 334
 delikanlı, 104, 171, 183, 234, 275, 341
 delişmen sultanım, 131
 dert ortağım, 138, 181, 190, 240, 242, 363
 didinmelerimin ve arzumun sonu, 117, 146, 322
 dilber, 107, 134, 135, 140, 232, 300, 346, 367
 dilberim, 232, 233
 dilim, 50, 52, 129, 143, 239, 322, 341
 dinim, 52, 60, 315, 319
 doğuştan sürmelim, 132
 doktorcuğum, 79
 dolunay, 328, 329
 dostlar, 33, 55, 59, 71, 313, 329, 330
 dostum, 52, 65, 68, 92, 120, 125, 145, 147, 163, 204, 240, 241, 292, 303,
 313, 325, 330, 349
 dudu dilli, 157, 251, 271, 340, 341, 342, 371
 dünya güzelim, 269
 dünya ışığım, 120, 230, 336
 dünya sarrafı, 120, 166, 351
 dünyanın en güzel çiçeği, 111
 dünyanın yakışığı, âlemlerin ışığı oğul, 136

dünyanın zarifi, 55, 166, 167, 311, 349

efendi, 37, 47, 53, 78, 80, 87, 103, 105, 108, 126, 127, 129, 133, 134, 140,
147, 164, 167, 171, 183, 191, 215, 220, 221, 356, 365

efendiciğim, 33, 74, 80, 145, 153, 171, 172, 221, 361

efendim, 53, 56, 84, 121, 200, 218, 229, 231, 343

efendizadem, 109, 154, 163, 227

ekselans, 37, 222

elime doğup kucağımda büyüyenim, 143

elmas kızım, 127

elmascağızım, 33, 74, 88, 361

elmasım, 32, 33, 51, 53, 61, 78, 109, 125, 181, 207, 218, 231, 247, 304, 306,
308, 360, 363, 364, 366

emmoğlu, 104

en derin kuyusunda kalbolduğum ey, 347, 348, 371

enişteciğim, 80, 199

eniştem, 199

erenler, 33, 99

erkeğim, 232

esenliğim, 64, 91, 259, 265, 326

esmerim, 232, 233

eşkiya, 37, 203, 355

evim, 54, 67, 142, 165, 166, 181, 330, 363

evladım, 54, 55, 56, 109, 110, 125, 133, 147, 154, 185, 200, 201, 220, 244,
346, 362, 367

evlat, 23, 24, 33, 37, 46, 54, 59, 73, 79, 109, 111, 154, 183, 195, 200, 201,
209, 212, 233, 353, 365

evlatçığim, 33, 66, 74, 79, 173, 185, 232, 361

evlatlarım, 73

ey âşık, 146, 151, 343

ey benim kalbim oğul, 303

ey dost, 46, 148, 195

ey gözleri görmediğimiz denizler kadar derin şefkatiyle içimizi ısıtan baba,

191

ey kalbimle seven, ey kalbiyle sevdiğim, 347, 348, 371

ey meh, 150, 329

ey varlığımızın kutsal ışığı, 327

ey vefalı, 151, 237

ey vefalı yâr, 243

fındık fıstık, 67, 70, 83, 113, 171, 172, 236, 283, 285

fındıkkurdu, 33, 101, 260, 362

fidan boylu, dal halil, 136

gece bakışlı ve gece kokuşlu Leylâ, 125, 138, 343, 370

geceğin hakimi, gözyaşlarımın pınarı efendim, 140, 143, 330, 349

gecenin üzgün çiçeği, 289

gelinciğim, 81, 201

gelincik, 75, 201, 288

gelinim, 75, 94, 201, 234

gençliğimsin, 117, 317

gizli bahçelerden geçen yeşillerin ıslak çoğulluğu, 334, 348

gonca ağızlı, 157, 341, 342, 372

gonca dudaklım, 229, 343

gonca-i gülüm, 124

gönlüm bahtı, 141, 202, 338, 372

gönlüm sevinci, 137, 325

gönlümün aydınlığı, 151, 237, 332

gönlümün neşesi, 164, 229, 346, 367

gönül sultanım, 120, 230, 336

gönül verip sevdiğim, 142

gönül yâri, 167

gönüldeş, 89, 137, 238, 241, 361

gönüldeşim, 241

gözbebeğim, 33, 63, 101, 105, 113, 321, 362

gözlerimle gören ey, ey gözleriyle gördüğüm, 334, 348

gözüm, 55, 56, 59, 116, 142, 294, 303, 305, 313, 329, 330, 351

gözüm açıp gördüğüm, 142

gözümün ışığı, 125

gözümün nuru, 32, 55, 59, 63, 105, 109, 124, 125, 134, 142, 144, 151, 153,
158, 181, 185, 223, 221, 237, 270, 302, 303, 305, 321, 322, 329, 332,
351, 352, 360, 363

gözümün, gönlümün nuru, 323

gözümüzün bebeği, 115, 303

gözünü sevdiğim, 145, 161, 368

gücüm kaynağı, 165

gül, 27, 38, 55, 115, 121, 124, 125, 139, 157, 181, 194, 223, 229, 257, 284,
288, 289, 292, 293, 294, 296, 298, 299, 330, 337, 341, 342, 349, 364, 367,
368, 370, 372

gül yanaklım, 341, 343

gül yüzlü, 170

gülbeşeker, 105, 260

gülüm, 33, 55, 56, 181, 225, 257, 283, 284, 286, 294, 295, 360, 363

gümüş bedenlim, 50, 52, 129, 143, 239, 322, 341

gün görmemişim, 142

güneş yüzlü, 125, 134, 162, 343

güneşim, 92, 181, 330, 349, 363, 364

güvercin topuklu, 125, 157, 251, 340, 341, 342, 371

güvercinim, 56, 64, 91, 181, 250, 259, 265, 268, 326, 363, 370

güzel, 1, 11, 25, 27, 37, 38, 41, 47, 48, 49, 50, 54, 56, 59, 63, 65, 68, 102,
103, 105, 109, 110, 111, 113, 119, 120, 121, 124, 125, 128, 131, 134, 143,
145, 147, 148, 153, 155, 159, 168, 171, 185, 196, 200, 201, 204, 210, 212,
216, 219, 224, 231, 232, 233, 234, 244, 251, 253, 256, 257, 260, 261, 264,
273, 277, 279, 283, 284, 289, 290, 296, 299, 300, 302, 307, 316, 320, 321,
326, 327, 328, 336, 338, 341, 346, 362, 367, 368, 388

güzel eltim, 199

güzel eşim, 199

güzel perim, 278

güzel yengem, 214
 güzelim, 33, 45, 56, 64, 66, 79, 119, 121, 125, 132, 168, 173, 225, 231, 232,
 233, 257, 283, 284, 286, 325, 360
 güzeller güzeli, 168, 185, 278, 291
 hain, 38, 125, 131, 145, 148, 149, 152, 182, 352, 357, 363, 366
 hakikatsiz, 95, 96
 halacığım, 81, 186, 202
 halkım, 48, 68, 338
 hanım, 33, 38, 54, 66, 79, 81, 102, 103, 105, 109, 125, 126, 127, 169, 171,
 172, 173, 183, 202, 222, 223, 234, 285, 289, 362
 hanımcığım, 81, 153, 158, 185, 223, 270
 hanımefendiciğım, 54, 105, 185, 217, 223
 hanzadem, 57
 hararetim, 117, 311, 317
 has konuğum, 241
 hasbam, 145, 155, 224, 326
 haspa, 39, 355
 hasretim, 30, 57, 58, 181, 311, 317, 363
 hastam, 94
 haşmetlû hakanım, 224, 228
 hatun, 39, 51, 59, 70, 86, 103, 119, 122, 124, 125, 141, 142, 157, 165, 170,
 199, 201, 202, 212, 233, 237, 294, 314, 327, 330, 332, 338, 342, 350, 372,
 377
 hatunum, 59, 202
 hayalim, 59, 64, 91, 92, 170, 181, 316, 334, 344, 352, 363, 370
 hayat arkadaşım, 202
 hayatım, 53, 57, 58, 64, 78, 181, 218, 273, 275, 286, 306, 318, 324, 363, 367
 hayatımın nuru, 323
 hayvan, 39, 176, 189, 190, 197, 212, 232, 235, 240, 243, 247, 250, 255, 256,
 257, 259, 260, 261, 262, 263, 266, 267, 269, 271, 273, 276, 288, 332, 363
 hazinem, 59, 92, 334
 hazretim, 57, 58, 317

hemşerim, 58
 hemşireciğim, 33, 74, 82, 203, 361
 hemşirem, 152, 203
 her iki âlemin sarrafı, 116, 228
 her şeyde imdadıma koşanım, 109, 141, 160, 362
 hercai menekşem, 228, 296
 hergele, 39, 150, 182, 352, 355, 356, 363, 367
 herkesi olduğu gibi kabul edişimsin, 350
 hicranım, 57, 317
 hilal kaşlım, 129, 215
 horozum, 58, 261
 hoş geçimlim, 51, 55, 140, 143, 236, 311, 316, 349
 hülyalı kızım, 125, 131
 hülyam, 64, 91, 181, 363
 hünkârım, 58, 224, 228
 hüzünlerim, 55, 140, 143, 312, 349
 ırmağım, 334, 348
 içimdeki yıldızlar mütercimi, 348
 içimin yangını, 339
 iki gözüm, 61, 80, 90, 113, 116, 126, 164, 204, 230, 302, 346, 367
 iki gözümün bebeği, 145, 164, 244
 iki gözümün bir çiçeği, 115, 289, 291
 iki gözümün elifi, 113
 iman yoldaşlarım, 119, 239
 imanım, 52, 60, 66, 154, 181, 311, 315, 319, 323, 363, 364
 inatçı hain, 131
 incikar tanesi, 292, 298, 299, 300
 incim, 47, 60, 66, 207, 213, 235, 238, 304, 307, 364
 insafsız, 95
 ipekböceği, 33, 101, 105, 362
 kadersizim, 319
 kadıncığım, 82, 233

kadını, 59, 60, 232, 233, 262, 325
 kâfir, 39, 40, 357, 358, 367
 kalbim, 162, 163, 181, 301, 303, 363, 364
 kalbimin şahı, 162, 163, 303
 kanaryam, 60, 262
 kankardaşım, 205
 kapanmayan avuç içimsin, 350
 kara gözlüm, 30, 130, 234
 karanlığım, 91, 92, 100, 123, 182, 325, 330, 334, 336, 349, 363
 karayazılım, 48, 193, 319
 kardelen, 288, 294, 295, 296
 kardeş, 23, 24, 33, 46, 47, 74, 89, 90, 112, 125, 128, 137, 149, 164, 171,
 183, 186, 187, 188, 193, 195, 203, 204, 207, 212, 213, 215, 216, 226, 238,
 241, 281, 323, 361
 kardeşçiğim, 171
 kardeşim, 31, 46, 52, 76, 89, 90, 125, 128, 144, 147, 164, 203, 204, 240,
 241, 244, 256
 karıcığım, 35, 82, 111, 206, 217, 346, 367
 karıcık, 149, 206, 207, 342, 372
 kavuşamadığım, kavuşmaya doyamadığım, 54, 106, 140, 142, 143, 312,
 339, 349
 kaymağım, 181, 225, 257, 281, 283, 284, 286, 363, 364
 kaymak, 39, 280, 281, 286, 287, 368
 kederim, 51, 55, 236, 311, 316, 349
 kediciğim, 59, 82, 194, 264, 266
 keklik sekişli, 157, 251, 341, 342, 372
 kelebeğim, 125, 138, 181, 250, 265, 363
 kerata, 40, 182, 352, 356, 363
 kıymetlim, 33, 74, 92, 286, 361
 kız, 30, 34, 36, 38, 39, 40, 46, 47, 56, 60, 61, 80, 85, 87, 88, 103, 111, 119,
 125, 126, 127, 128, 129, 131, 132, 138, 139, 149, 150, 152, 156, 158, 183,
 186, 187, 188, 192, 193, 194, 195, 199, 201, 202, 203, 206, 208, 211, 212,

213, 214, 216, 220, 222, 224, 228, 229, 231, 251, 254, 264, 265, 269,
 270, 273, 275, 281, 283, 287, 292, 294, 313, 326, 353, 366
 kızcağız, 82, 87, 171, 233, 356
 kızcağızım, 32, 33, 61, 74, 88, 109, 145, 158, 185, 206, 360, 361, 362
 kızım, 51, 53, 61, 88, 104, 107, 132, 147, 206, 207, 231, 291, 302, 306
 Kleopatr, 40, 245
 koca bebek, 127
 kocacığım, 83, 208
 koçyiğitler, 106
 konuşan ağacım, 334, 348
 koruyucu meleğim, 131
 köftehor, 108, 352, 356, 367
 kraliçem, 145, 155, 224, 225, 257, 283, 284, 286, 326, 369
 kuçkam, 100
 kulağım, 55, 59, 116, 142, 181, 301, 303, 305, 313, 329, 330, 351, 363, 364
 kumrum, 59, 82, 194, 264, 266
 kurban, 40, 46, 61, 94, 137, 142, 165, 172, 216, 330, 369, 371
 kurban olduğum, 142, 370, 371
 kurtlarım, 73, 108, 267, 274
 kuzucuğum, 76, 125, 270
 kuzum, 61, 62, 68, 75, 125, 144, 154, 158, 181, 222, 236, 250, 269, 270,
 276, 321, 352, 353, 361, 363, 365, 368
 kuzum annecik, 128
 küçüğüm, 62
 küçüğüm, 62, 308
 küçük, 41, 42, 45, 52, 55, 62, 65, 68, 70, 93, 104, 109, 111, 112, 120, 125,
 127, 128, 134, 141, 154, 159, 163, 169, 171, 183, 185, 189, 192, 194, 196,
 203, 204, 210, 213, 216, 219, 222, 223, 227, 234, 236, 238, 240, 242, 253,
 256, 258, 261, 263, 265, 268, 269, 272, 281, 283, 292, 307, 308, 313,
 320, 326, 327, 328, 337, 364, 366, 369, 371
 lisan hacmince vasıfladığım vasfım, 347, 348, 371

lokumum, 225, 257, 281, 283, 284, 286
 lügatim, 347, 348, 371
 mabedim, 58, 63, 121, 337, 346, 367
 mânâ âleminin incisi, 67, 166, 307
 masal uykulu kızım, 139, 347
 maskara, 67, 70, 83, 113, 171, 172, 236, 283, 285
 maşukum, 155
 matmazel, 37, 41, 222, 225
 maymuncuğum, 271
 meleğim, 62, 63, 68, 105, 113, 173, 181, 236, 320, 321, 363, 364, 368
 melek, 41, 62, 79, 85, 131, 134, 139, 147, 166, 213, 320, 321, 323, 326, 340,
 341, 346, 347, 369
 melek dadıcığım, 342
 memleketim, 54, 106, 142, 339
 menekşe kokusunun bahar sevinci, 91, 100, 123, 325, 334, 336
 merhametsiz, 94, 96, 182, 363, 366, 367
 mıknatıs topu kızım, 139, 347
 Mısır'ın yorgun ve siyah gülü, 349
 mini mini siyah mücevher, 159, 308
 mini miniciğim, 109, 172, 362
 minik kuşum, 269
 mirim, 63, 225
 muhabbeti kolay giyilir libas olmayan, 348, 371
 muradım, 58, 63, 337
 mürüvetlim, 92, 236
 narçiçeğiğim, 292, 298, 299, 300
 nazlı çiçeğim, 124, 132, 289, 290
 nergis efendim, 292, 298, 299, 300
 neşem, 53, 64, 78, 91, 181, 218, 259, 265, 306, 326, 363
 Nil'in sularına dökülmüş kandillerin aydınlığı, 334, 348
 nineciğim, 83, 153, 185, 209
 nişanlım, 209

nonoş anneciğim, 131
 nur çiçeğim, 292, 298, 299, 300
 nur-ı didem, 170, 322
 nuri aynım, 63, 123
 nuruaynım, 60, 66, 154, 323
 nurum, 63, 123, 181, 363
 obamızın şenliği, 115, 303
 ocağım, 54, 142
 oğlum, 45, 46, 49, 54, 64, 65, 79, 87, 110, 124, 125, 133, 136, 137, 190, 210, 219, 220, 239, 253, 325, 344, 346, 362, 366, 367, 368
 oğul, 31, 32, 33, 41, 42, 46, 64, 70, 73, 83, 97, 104, 109, 114, 125, 133, 136, 144, 150, 162, 163, 195, 198, 209, 210, 211, 213, 269, 288, 292, 303, 336, 353, 360, 369
 oğulcuğum, 83, 84, 210, 211
 oğullarım, 73, 273, 275
 okyanusum, 117, 337
 on sekiz bin âlemin kendisi olan, 349
 ölü olmayan kuşlarım benim, 348
 ömrüm, 57, 96, 117, 170, 181, 338, 363, 369
 ömrümün baharı, 117, 150, 170, 317, 322
 ömrümün münferit bir şukufesi, 299
 övüncüm, 52, 65, 68, 120, 181, 240, 292, 303, 311, 313, 325, 351, 363
 pamuk kızım, 129
 paşalar paşası, 109, 154, 163, 164, 227
 paşam, 33, 65, 66, 145, 226, 227, 360, 366
 perili kızım, 131
 peygamber terim, 292, 298, 299, 300
 pırlantam, 304, 308, 309, 310
 pirim, 33, 60, 66, 116, 154, 228, 323, 360
 prensesim, 225, 228, 257, 283, 284, 286, 296, 369
 Rabbim, 66, 159, 303
 rehberim, 138, 190, 240, 242

ruhum, 57, 64, 118, 119, 126, 181, 226, 302, 311, 315, 324, 325, 363, 364,
 366
 ruhurevanım, 145, 169, 352
 rûyî mahım, 170, 352, 370
 rüyam, 64, 91
 rüyamın tabiri, 59, 92, 334
 rüzgârlı kızım, 131
 safdil haydudum, 133, 355
 saki, 42
 sanatım, 48, 68, 338
 selvi boylu, 161, 343
 selvi boylum, 129, 215, 341
 serçecik, 272
 sartaçım, 156
 servetim, 59, 92, 334
 sesi bana gelmeyen, sesim ona gitmeyen ey, 348, 371
 sevdiceğim, 86, 202, 348, 371
 sevdiğim, 98, 156
 sevgili, 47, 93, 131, 198, 207, 213, 238, 328
 sevgili ayıcıklarım, 255, 271
 sevgili budalam, 355
 sevgili konuğum, 241
 sevgili kuzenim, 208
 sevgili prensim, 131
 sevgili sıpacığım, 272
 sevgili zevcim, 208
 sevgilim, 48, 64, 68, 82, 89, 93, 100, 105, 125, 136, 145, 163, 167, 209, 238,
 242, 302, 324, 338, 341, 342, 344, 348, 367, 371
 sevincim, 52, 64, 65, 68, 91, 120, 240, 259, 265, 292, 303, 313, 325, 326,
 370
 sılam, 54, 106, 142, 339
 sincabım, 273, 275

sözcüklerim, 347, 348, 371
 sözü, özü tatlı kumral abdalım, 161
 sularıma dökülen karanlık, 348, 371
 sultanım, 60, 64, 66, 67, 79, 99, 119, 124, 166, 173, 206, 224, 225, 228, 229,
 232, 239, 257, 283, 284, 286, 313, 315, 324, 325, 343
 sunam, 257, 268, 273
 sümbül efendim, 292, 298, 299, 300
 sümbül kokuşlu, 125, 157, 340, 341, 342, 371
 sürmelim, 94, 132, 143, 232, 233, 234
 sütüncüğü, 33, 101, 106, 211, 362
 süttü kesimli bebeklerin merhamet umudu, 57, 120, 122, 351
 şahbazlarım, 73, 108, 267, 274
 şahım, 170, 370
 şahinim, 67, 181, 268, 275, 363
 şef, 42
 şehzadem, 67, 230, 257
 şeker ablacığı, 187
 şekerim, 33, 67, 69, 83, 113, 171, 172, 181, 236, 281, 283, 284, 285, 360,
 363, 364, 369
 şekerparem, 108, 181, 281, 285, 363
 şemsim, 55, 59, 116, 142, 329
 şerbetli kızım, 131
 şeytan, 41, 145, 147, 155, 171, 320, 326, 345
 şeytan kraliçem, 224
 şükürüm ve inşirahım olan sevgili, 349
 tanrı armağanım, 122, 332
 tatlı sözler eden bilge, 239
 tatlı sözlüm, 125, 157, 342, 372
 tatlım, 33, 68, 74, 92, 145, 153, 181, 225, 257, 281, 283, 284, 286, 361, 363
 tavşan, 275
 tekrarlarım, 347, 348, 371
 teyzeciği, 84, 211, 212

tezatlarım, 348, 371
 tontonum, 68, 109, 163, 236, 276, 321
 torunum, 212
 tosunum, 68, 109, 163, 236, 276
 toy, 43, 269
 tövbemi bozan, 55, 59, 116, 142, 303, 305, 329, 351
 ulan, 31, 39, 144, 150, 151, 157, 278, 342, 356, 372
 umudum, 52, 65, 68, 120, 240, 292, 313, 327
 umutların umudu, 327
 ustacığım, 127, 148, 230, 235
 ustam, 230
 uzak diyarlarda ruhunu soluduğum aşk-ı sevdam, 51, 124, 314
 ülkem, 48, 68, 338
 üstadım, 63, 69, 230
 üstat, 43, 69, 230
 vahayı terk edip çölün rahmetine düşen defterim, 348, 371
 vahşi gecelerin tatlı yasemeni, 300
 valideciğim, 84, 85, 145, 156, 190
 varım yoğum, 159, 371
 varlığım, 59, 92, 334
 varlığımın sebebi, 145, 164, 229, 346, 367
 vatanım, 48, 68, 181, 338, 363
 vatanımsın, 54, 106, 142, 339
 vefalım, 94, 237, 342
 vefasız, 95, 96
 velinimetim, 109, 132, 154, 163, 164, 227
 velinimetzadem, 68, 109, 163, 236, 276
 yağmur çiçeğim, 132, 289, 291
 yağmurum, 33, 91, 100, 123, 125, 181, 325, 334, 336, 348, 363
 yağmurun sevgilisi, 349
 yakutum, 308, 309, 310
 Yaradan'dan ötürü yaradılanı sevişim, 350

yaralım, 94
 yaramaz, 171, 355, 356
 yaraşığım, 33, 99, 313
 yârenim, 69, 243
 yârim, 141, 160, 340
 yasemen efendim, 292, 298, 299, 300
 yaşama sevincim, 325
 yavru, 43, 46, 69, 72, 81, 85, 87, 99, 113, 122, 129, 151, 154, 156, 181, 197,
 202, 212, 213, 234, 266, 367
 yavru kuşum, 129, 269
 yavrucağım, 79, 83, 87
 yavrucuğum, 34, 85, 128, 185, 187, 212, 213
 yavrular, 72, 214
 yavrum, 33, 44, 45, 48, 57, 59, 61, 66, 67, 68, 69, 70, 77, 79, 82, 83, 87, 103,
 109, 113, 124, 125, 130, 142, 144, 154, 156, 163, 171, 172, 173, 184, 185,
 194, 200, 212, 213, 227, 232, 236, 252, 264, 266, 270, 283, 284, 285, 291,
 338, 346, 353, 360, 364, 365, 367
 yediverenim, 54, 106, 142, 339
 yeğenim, 65, 137, 186, 213, 214, 325
 yengeciğim, 85, 214
 yıldız gözlüm, 125, 165, 341, 342
 yıldızım, 70, 125, 181, 247, 331, 363, 364
 yiğidim, 70, 141, 203, 237, 252, 294
 yiğit, 33, 43, 47, 65, 70, 71, 72, 73, 102, 106, 109, 110, 111, 113, 114, 115,
 119, 120, 125, 127, 137, 141, 151, 183, 191, 198, 200, 202, 207, 212, 216,
 218, 237, 241, 247, 251, 253, 254, 267, 274, 325, 333, 335, 338, 360, 362,
 372
 yiğit karısı, 119
 yoklarımı örten aydınlık, 347, 348, 371
 yolcu, 72, 95, 140, 151, 346, 367
 yolcular, 72
 yoldaşım, 76, 91, 118, 215, 239, 243

yolumu vuran, 55, 59, 116, 142, 303, 305, 329, 351
yolumun ışığı, 114, 191, 335
yoluna dünyaları serdiğim beyefendim, 110, 220, 362
yumurcak, 33, 74, 86, 361
yücelerde beslenen hüma yavrusu, 277
zalim, 33, 43, 44, 149, 152, 352, 357, 358, 367
Zümrüdüankam, 114
zümrütüm, 308, 309, 310

ÖZET

YILDIZ, Esra, Türkçede Sevgi Hitapları, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013.

Bu çalışmada, Tanzimat Dönemi'nden günümüze kadar yazılmış edebi eserler içinden seçilen 92 tane roman, hikâye ve tiyatro türündeki metinler sevgi hitapları yönünden taranmış ve bu metinlere dayanarak yazı dilimizde kullanılan sevgi hitapları tespit edilmiştir. Sevgi hitapları yapı ve anlam yönünden incelenerek elde edilen veriler doğrultusunda Türk insanının sevgi duygusunu aktarırken hangi dil göstergelerini kullandığı belirlenmiştir.

Gramer kitaplarında, hitapların sözcük türü olarak hitap ünlemleri, bazı kaynaklarda ise seslenme edatları içinde değerlendirildiği görülmüştür.

Sevgi içerikli seslenmeleri yapı yönünden değerlendirdiğimizde sevgi fonksiyonu taşıyan *+Cl₄k* küçültme ekinin ve 1. teklik kişi iyelik ekinin *+I₄m* sıklıkla kullanıldığı, kelime grubu şeklinde kurulan sevgi hitaplarında ise sıfat tamlamalarına sıkça başvurulduğu tespit edilmiş; anlam açısından değerlendirdiğimizde ise duyguların ve insanlar arasındaki ilişkilerin anlatımında genellikle somut bir anlatımın tercih edildiği ve daha çok gözlemci ürünün sonucu olarak doğadan yararlanıldığı, sevilen varlığa hitap edilirken sık sık benzetmelere ve temeli benzetmelere dayanan aktarmalara başvurularak güçlü bir anlatım oluşturulduğu görülmüştür.

Bu çalışmayla ana dilimizin söz varlığından yola çıkarak ne kadar zengin bir dile sahip olduğumuz gösterilmeye çalışılmış ve söz varlığı içinde kâinatın üzerine yaratıldığı en güçlü duygu olan sevgiye ve onu ifade eden sözlere yer verilerek sahip olduğumuz güzel değerlerimiz ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler:

1. Sevgi
2. Hitaplar
3. Benzetme
4. Anlam
5. Deyim Aktarmaları

ABSTRACT

YILDIZ, Esra, Love Appeals in Turkish, Master Thesis, Ankara, 2013.

In this study 92 literary works, including novels, stories and plays – since the Tanzimat Period of Turkish Literature- were scanned and examined in order to focus on “love appeals” and they were identified. Love appeals were examined in terms of structure and meaning in order to find out the indicators of Turkish People using for expressing their feeling.

It was seen that love appeals, in some grammar books, are identified as exclamations of appeal on the other hand the others identify as prepositions of call.

When we evaluate appeals about love of Turkish vocabulary in terms of content structure we determine that diminutive suffix that refer love *+Cl₄k* en first personal singular suffix *+l₄m* are often used and they are in form of adjective phrases in clauses. Concerning the meaning it is seen that feelings and human relations are objectified, similes and similarity patterns are used to express feelings to beloved in order to strengthen meaning.

With this study, focusing on our language and vocabulary, we tried to point out how rich it is. And we would like be able to put forward the values by displaying words and expressions about love that the universe based on.

Key Words:

1. Love
2. Appeals/ speech
3. Simily
4. Meaning
5. Idomatic expressions